

MIGRATIONEN OCH DET FRAMTIDA NORDEN

**MIGRATIONSSTUDIER
B 3**

**Ismo Söderling
Jouni Korkiasaari
(red.)**

**Migrationsinstitutet
Institute of Migration
Åbo, Finland
1991**

**VIII:e Nordiska
migrationsforskarseminariet
Hanaholmen, Esbo 1990
Slutrapport**

Nordisk Ministerråd

Nordisk Ministerråd

**Migrationsinstitutet
Åbo 1991**

**ISBN 951-9266-42-9
ISSN 0358-0083**

Migrationen och det framtida Norden

Ismo Söderling och Jouni Korkiasaari (red.)

**MIGRATIONEN
OCH DET FRAMTIDA NORDEN**

**8:e Nordiska migrationsforskarseminariet
Hanaholmen, Esbo 1990**

Slutrapport

Nordisk Ministerråd

ISBN 951-9266-42-9
ISSN 0358-0083

Tryck: Painosalama Oy
Åbo 1991

Layout:
Jouni Korkiasaari

Förord

”Migrationen och det framtida Norden” var temat för det seminarium som Migrationsinstitutet och Finlands arbetsministerium arrangerade på Hanaholmen 2.-4.10.1990 med ekonomiskt stöd av Nordiska Ministerrådet. Det främsta syftet med detta nordiska migrationsseminarium, det åttonde i ordningen, var att se mot framtiden; i Norden riktas ju blickarna alltmer mot integrationens Europa.

Seminarieret räknade 24 deltagare från Finland, 17 från Sverige, 10 från Norge och 9 från Danmark, inalles 60 branchexperter. Seminarieföredragen och arbetsgrupperna följde tre huvudteman: 1. Invandrare på den nordiska arbetsmarknaden, 2. Migrationen och invandrapolitikens framtid, 3. Migrationen och etniciteten – utmaningar för framtiden.

Seminarieret var synnerligen produktivt, vilket illustreras bl.a. av denna publikations nivå och omfattning. Målet var att varje deltagare skulle hålla ett anförande från sitt eget forskningsområde. Till seminariets lyckade genomförande bidrog också det faktum, att deltagarna representerade olika vetenskapliga områden och nivåer, vilket tillförde diskussionerna livlig växelverkan. Särskilt diskuterades flyktingrörelsen och migrationstrycket från Östeuropa mot väst.

Seminarieret på Hanaholmen var återigen ett exempel på att sådana här sammankomster behövs också i framtiden. Beslut fattades också om att hålla nästa seminarium i Danmark under de närmaste åren. Nyligen hade under-tecknad tillfälle att delta i en migrationskonferens som anordnades i Moskva av den ryska vetenskapsakademien. Det torde endast vara en tidsfråga, när områdena öster om Östersjön, framförallt de baltiska länderna, kommer med i samarbetet.

För seminariearrangemangen och för redigerandet av denna publikation vill jag här tacka den nordiska projektgruppen: Ismo Söderling (ordf.), Erland Bergman, Eva Haagensen, Jan Hjarnö och Heikki Mattila (sekr.). Specialforskare Jouni Korkiasaari har också deltagit i redigeringen av boken, för vilket jag framför ett varmt tack.

Åbo den 1. juli 1991

Olavi Koivukangas, Ph.D., FD
Chef för Migrationsinstitutet

Innehållsförteckning

Förord

Innehållsförteckning	1
----------------------------	---

Statsmaktens hälsning

<i>Arbetsminister Matti Puhakka</i>	5
---	---

Invandrare på den nordiska arbetsmarknaden

De nordiska rummen i det europeiska huset

<i>Paavo Lipponen</i>	9
-----------------------------	---

Den nordiska arbetsmarknaden och europaintegrationen

<i>Per Lundborg</i>	14
---------------------------	----

Befolkningsvandringer mellem Norden og EF

<i>Niels Ploug</i>	22
--------------------------	----

Europeisk integrasjon og innvandring fra "tredje-land"

<i>Grete Brochmann</i>	28
------------------------------	----

Reflektioner kring bristen

på forskning om invandrarakademiker i Sverige

<i>Hilde Smith</i>	36
--------------------------	----

Arbeidet og finske kvinner i Nord-Norge

<i>Marjatta Norman</i>	40
------------------------------	----

Invandrare på den finländska arbetsmarknaden

<i>Magdalena Jaakkola</i>	47
---------------------------------	----

Utbildning före arbete i Sverige

<i>Elsie C. Franzén</i>	56
-------------------------------	----

Kompetensvärderingar i praktiken

<i>Andreas Boukas</i>	66
-----------------------------	----

European Integration and (Labour Force) Migration

<i>Altti Majava</i>	72
---------------------------	----

Migration, its Determinants and Integration

<i>Peter A. Fischer</i>	76
-------------------------------	----

Migrationen och invandringspolitikens framtid

Tendencies in Danish Immigration Policy <i>Marianne Melcior</i>	93
Prospects for a Finnish Immigration Policy <i>Ahti Tolvanen</i>	102
Svensk flyktingmottagande. Vad kan vi lära inför framtiden? <i>Matti Similä</i>	114
Nya former av internationell rörlighet <i>Altti Majava</i>	122
Vi lever med drömmene i Danmark. Integrationsstrategier blandt kvindelige migranter i Danmark <i>Bolette Moldenhawer</i>	124
Some Arguments against the Geographical Dispersion of Immigrants <i>Øystein Gaasholt</i>	131
Sociala och psykiska påfrestningar i det svenska flyktingmottagandet <i>Enrique Bustos</i>	137
Return Migration or Integration of Political Immigrants. The Case of the Chilean Refugees in Sweden <i>Jose Alberto Diaz</i>	143
Finska pensionärers återflyttning från det övriga Norden till Finland <i>Rainer Grönlund och Ismo Söderling</i>	153
Hundra år migrationskriverier i Finland <i>Kimmo Koiranen</i>	164

Migrationen och etniciteten – utmaningar för framtiden

Flyktingforskningens problem <i>Karmela Liebkind</i>	173
Marginalisering, identitet och självkänsla <i>Thomas Rosenberg och Pertti Toukomaa</i>	181
Andra generationens invandrare: Kamratstatus och ungdomsbrottslighet <i>Edith Mägiste</i>	198
The Process of Ethnic Identity among Latin Americans in Sweden <i>Azril Bacal</i>	210
Moulding a Community in Botkyrka <i>Annick Sjögren</i>	220

Å leve sammen på asylmottak	
<i>Berit Backer</i>	227
Mellem Danmark og Sri Lanka	
<i>Charlotte Egeblad</i>	239
Ingermanländerna i Sverige	
<i>Eric De Geer</i>	248
Sweden-Finns' Struggle for Minority Rights	
<i>Markku Peura</i>	256
Flyktningmottagande och kulturmöten i glesbygd	
<i>Géza Nagy</i>	268
Flyktinger på socialhjelp	
<i>John Eriksen</i>	274
Musikkultur och invandrarskap	
<i>Ingrid De Geer</i>	280
Swedish Finnish Literature after the World War II	
<i>Marja-Liisa Pynnönen</i>	288
Stor variasjon og trange rammer: Om norskundervisning for fremmedspråklige voksne	
<i>Merete Lie og Hjordis Kaul</i>	294
Svenskan som andraspråk hos högstadiel elever i Finland och i Sverige	
<i>Olli Kuure och Kristiina Siponen</i>	299
Kedjeåtervandring som en innovationsspridning	
<i>Pia Nyman-Kurkiala</i>	309
Integration af unge invandrere	
<i>Hanne Lene Petterson</i>	315
Typologier i migrationsforskning	
<i>Jouni Korkiasaari</i>	328
Etniska minoriteters forskningsbehov och forskningsperspektiv	
<i>Markku Peura</i>	333
Sammandrag samt migrationsforskningens nuläge och framtid	
<i>Olavi Koivukangas</i>	338
Program	343
Deltagarförteckning	345

Arbetsminister Matti Puhakka,
Ordförande för Delegationen
för migrationsärenden

Statsmaktens hälsning

Det åttonde nordiska migrationsforskarseminariet anordnas i Finland. Seminariet infaller vid en för Finland betydelsefull vändpunkt, då Finland till en viss grad blivit ett invandringsland. Detta kommer även att återspegla sig i forskningsbehoven. Hittills har tonvikten i den finländska migrationsforskningen av naturliga skäl nästan helt varit lagd på finländarnas emigration och återflyttning.

Europa och indirekt hela världen har under de två senaste åren befunnit sig i rörelse på ett sätt som hör till de största i dess historia. Här om vittnar bl.a. det faktum att de två Tyskland förenas till en stat just då detta seminarium hålls. Dessa väldiga förändringar inverkar också på människornas rörlighet och flyttningströmmar i fortsättningen.

Den europeiska ekonomiska integrationen framskrider och den europeiska ekonomiska sfären EES är inom synhåll. En friare rörlighet i fråga om varor, kapital, service och arbetskraft utgör grundpelarna för den ekonomiska sfären. Detta seminarium berörs speciellt av arbetskraftens fria rörlighet och den s.k. sociala dimensionen. Även i detta sammanhang är det bra att komma ihåg att inget land tar emot arbetskraft, utan människor som har behov och som behöver mångformig service. Det är också möjligt att EES kommer att vara endast ett kort mellanskede medan Europa är på väg mot ännu större förändringar.

Det nya utvecklingsskedet innehåller utvecklingsalternativ som är positiva med tanke på mänsklighetens utveckling. Kraftresurser kan ur försvars- och militärändamål inriktas till att avhjälpa den sociala nöden och avlägsna miljöskadorna. Social nöd förekommer inte endast i de forna kommunistiska öst- och mellaneuropeiska länderna. Dessa länders närhet och existerande föreningsband kommer att på ett betydande sätt öka samarbetet och det gemensamma uppbyggandet av Europa inom alla sektorer. Det vore emellertid kortsynt att i detta utvecklingsskede blunda för det faktum att det även i de s.k. västliga länderna förekommer mycken lottlöshet och direkt social nöd.

På grund av de förändringar som skett och sker i verksamhetsmiljön är det nordiska samarbetet på väg in i ett nytt utvecklingsskede. Det nordiska samarbetet håller inte på att upphöra, men bör få nytt innehåll och reagera i tillräcklig utsträckning på de förändringar som sker hos de nordiska ländernas grannar och annorstädes. De nordiska länderna har mycket att ge inom det

migrations-/utlännings-/flykting-/minoritetspolitiska området. Genom samarbete är det möjligt att i en större internationell skala arbeta för en human och rättvis utveckling i frågor som ansluter sig till migrationen.

Jag har glädjen att till det åttonde nordiska migrationsseminariet få framföra den finska statsmaktens hälsning och samtidigt önska deltagarna och deras bakgrundsmyndigheter och institutioner framgång inom migrationsforskningen. Det är också säkert att forskningsbehoven inte kommer att ta slut.

I

**Invandrare på den
nordiska arbetsmarknaden**

De nordiska rummen i det europeiska huset

Paavo Lipponen *

De nordiska länderna står inför viktiga val i ett Europa under omvälvning, ett Europa som också söker sin globala roll. Händelserna kring Persiska viken, utmaningen från islam och arabfolken, är realiteter som kan påverka vårt dagliga liv på ett överraskande sätt.

På senaste tid har utvecklingen i Sovjetunionen blivit mycket oroande. Det kan uppstå en allvarlig kris i Sovjetsamväldet med svält, våld och massor av flyktingar som följd.

Mot denna bakgrund tycks Västeuropas och Nordens problem vara obetydliga. Men den integrationsprocess som pågår som bäst är också viktig med hänsyn till de mera globala internationella problemen.

Integrationen pågår både på det globala, regionala och sub-regionala planet. Alla dessa nivåer påverkar varandra. På det globala planet förhandlas som bäst om ett nytt GATT-avtal om nya steg mot liberalisering av världshandeln. Det ligger i våra länders intresse att dessa förhandlingar lyckas. Den nuvarande protektionismen hos stormakterna och handelsblocken utgör ett svårt hinder för u-ländernas utveckling.

Ett GATT-avtal skulle innebära lägre tullar och andra handelshinder för jordbruksprodukter. Detta skulle gynna konsumenterna i våra länder och sänka levnadskostnaderna. Men det skulle också tvinga fram en reform av jordbrukspolitiken. Varför då inte inleda reformen utan att vänta tills det blir tvång, slopa överproduktionen och satsa rejält på omställningen, på landsbygden och på regioner i svensk stil?

EG-integrationen har sitt ursprung dels i den interna västeuropeiska processen, dels i den globala konkurrensen mellan stormakterna. Europa-idealisterna har sökt fred och ekonomisk utveckling samt en europeisk kulturidentitet i en värld dominerad av supermaktsideologier. Målet har varit en europeisk union, Europas förenta stater.

I praktiken har den europeiska integrationen varit en stegvis, pragmatisk och evolutiv snarare än revolutiv process. Den amerikanska socialvetaren Amitai Etzioni analyserade redan på 1960-talet EG-integrationens natur mycket insiktsfullt: det är pragmatismen som har garanterat framgången.

---

* Paavo Lipponen, direktör för Utrikespolitiska Institutet, Helsingfors (numera riksdagsman).

Men utmaningen från Japan och USA å ena sidan, och en europeisk ambition å andra sidan har lett till genombrott i EG-integrationen, senast år 1984 då det nuvarande integrationsskedet inleddes. Västeuropa hade haft en mycket otillfredställande ekonomisk utveckling sedan första och andra oljekrisen, med massarbetslöshet och kris i den gamla storindustrin.

Från början ville EFTA-länderna vara med i den nya EG-fasen, i den interna marknaden som eventuellt skulle skapas f.o.m. 1 januari 1993. Efter en period av osäkerhet föreslog EG-kommissionens ordförande Jacques Delors i januari 1989 förhandlingar om en ekonomisk region med två pelare, EG och EFTA som jämlika partner.

I praktiken var det inte i EG-tänkandet fråga om någon jämlikhet, utan ”ett Europa av olika hastigheter”, ett Bryssel-centrerat system där EG-länderna skulle utgöra den innersta cirkeln, EFTA den andra, Östeuropa och vissa Medelhavsländer den tredje och länder som Sovjetunionen och USA den fjärde. De reella besluten skulle fattas i centrum, i EG.

Förhandlingar om det Europeiska Ekonomiska Området pågår sedan juni detta år och närmar sig det avgörande skedet. EFTAs generalsekreterare, österrikaren Georg Reisch säger, att ett politiskt genombrott behövs inom 1990.

EFTA-länderna vill säkra ett hyggligt EEO-avtal i tid för att kunna delta i den interna marknaden om två år. Förhandlingarna är svåra, speciellt för EFTA-länder som Finland, som önskar flera undantag från EG-standarden, dvs. Finland vill skydda finsk egendom, särskilt skogarna och pappersindustrin, mot utländskt ägande, bevara nuvarande standard i socialpolitiken och arbetslivet, fortsätta den relativt progressiva miljöpolitiken samt ha rätt till nationell regionalpolitik.

Miljöpolitiken är redan avklarad, men svårigheterna är stora i fråga om egendomsskyddet. Därtill kommer EG med största sannolikhet att kräva stora lättnader för import av livsmedel till EFTA-länderna, dvs. trädgårdsprodukter, frukter osv.

I Finland borde man äntligen fråga sig, om protektionismen verkligen ligger i vårt intresse. Det stora problemet i vår ekonomi är underskottet i bytesbalansen, där den största posten är investeringar i utlandet. Partierna tycks inte bry sig om bristen på utländska investeringar i Finland.

De nordliga EFTA-länderna måste börja förstå Sydeuropa, där jordbruket är mycket viktigare för ekonomin än hos oss. Man kan inte vara europé utan att se Europa som helhet. Däremot bör vi fortsätta utveckla en effektiv regionalpolitik och söka acceptera de kriterier som är livsviktiga för bevarandet av den regionala befolkningsstrukturen i våra länder:

- gles befolkning,
- långa avstånd,
- kallt klimat,
- hög antal av jordbruk i BNP och
- sysselsättning.

Därtill kommer de kriterier som redan accepteras i EG: arbetslöshet, flyttningsströmmar, ändringar i antalet invånare, befolkningstätheten, den ekonomiska utvecklingen samt det geografiska läget i förhållande till stora centra.

I effektiviseringen av regionalpolitiken satsar man i Finland redan nu på de dynamiska faktorerna: infrastruktur (kommunikationer), forskning och utbildning, flyttningsstöd till firmor i nyckelbranscher som företagservice (data osv.). Å andra sidan minskar rollen av det direkta stödet till företagen – vilket EG inte accepterar – och arealen av stödområdet som i Finland utgör hela 80 procent av landet med över 40 procent av befolkningen, mot litet över 10 procent av befolkningen i stödregioner i Sverige.

Det är fullt möjligt att man kan förhandla fram ett hyggligt EEO-avtal då det gäller själva det materiella innehållet. Men vi får inte försöka undvika de obekväma frågor som uppstår kring det system av beslutsfattande som skapas för EEO.

EG kommer att bevara sin rätt till beslutsautonomi. Det blir inte något tvåpelarsystem i verkligheten. EFTA och EFTA-länderna kommer att få en konsulterande roll, men de reella besluten fattas i Bryssel.

Trots att man i Finland av politiskt väl grundade skäl just nu vill undvika onödig spekulation om EG-medlemskap, är det vår plikt i forskarsamfundet att kartlägga och ställa även obekväma frågor. Det ligger i landets intresse att ha en realistisk debatt om framtiden.

Man kan fråga sig, varför våra länder, som hör till de rikaste i världen, med tre fjärdedelar av exporten i EEO, skulle nöja sig med en andra klass status i beslutsfattandet. Detta har ingenting med kulturellt mindervärdighetskomplex att göra, det gäller helt enkelt makt och inflytande.

Frågan blir ännu obekvämare då EG, efter svåra interna förhandlingar, eventuellt har en gemensam ekonomisk och monetär politik. Skall den nordiska gruppen, med en gemensam BNP som är 30 procent större än Spaniens, bara acceptera vad EGs stormakter beslutar?

Den europeiska integrationsprocessen påverkar våra samhällen på ett kraftigt och genomgripande sätt. Olika samhällsmodeller konkurrerar på det europeiska planet. Om vi tycker att det finns någonting värt att försvara i den nordiska modellen – den sociala tryggheten, den grundläggande jämlikheten, det progressiva miljötänkandet och den globala ansvarskänslan – så borde vi inse att det inte mera kan försvaras effektivt vid Öresund. Kampen bör föras där besluten fattas, samt i hela Europa, inklusive Östeuropa.

De ekonomiska och samhällspolitiska argumenten är i och för sig livsviktiga i Europafrågan. Men de nordiska länderna tvingas också ta ställning till sin politiska framtid i Europa. I detta hänseende har situationen grundligt förändrats sedan januari 1989 då Jacques Delors höll sitt berömda tal.

Tre processer påverkar de nordiska länderna:

1. Revolutionen i Östeuropa och flera östeuropeiska länders strävan att delta i den västeuropeiska integrationen, eventuellt bli medlemmar i EG.
2. Den tyska enheten, som skapar en ny stormakt och ett behov också för de nordiska länderna att kunna påverka dess politik.

3. Stormakternas bilateralism: avtal mellan Tyskland och Sovjetunionen, Sovjetunionens närmande till EG och den traditionella supermakts-bilateralismen mellan USA och Sovjetunionen.

Effekten av dessa processer är, att de nordiska länderna löper risken att bli isolerade, att bli föremål för stormakternas bilaterala agerande. En dag skall stormakterna fatta beslut om våra öden om vi inte hävdar våra intressen. Och det kan vi inte effektivt göra utan att delta i multilaterala fora.

Som medlemmar av EG skulle de nordiska länderna ha bättre möjligheter att påverka stormakternas politik och den europeiska processen. Norden kan inte utgöra något block i EG – det är inte tillåtet i EG-stadgarna – men i praktiken skulle de nordiska länderna kunna samarbeta effektivt med varandra och söka samarbete med liktänkande länder i sakfrågor.

Nordiskt EG-inträde skulle också av våra länder kräva en aktiv Europapolitik, en gemensam linje i fråga om utvecklandet av EG både internt och externt. Utan att gå närmare in på denna fråga vill jag bara konstatera, att det kan inte bli någon halvhjärtad roll, med ena foten inom EG, den andra utanför. Norden borde i så fall starkt hävda sina idéer t.ex. i EGs förhållande till den tredje världen. Med sin jättestora u-hjälp på fem miljarder dollar per år har Norden säkert någonting att säga.

Det är den allmänna inställningen i Finland att vi borde vänta och se vad det blir utav EG. Men EG blir aldrig färdig. EG-regeringskonferensen som inleds i december detta år kommer att förstärka EG-ländernas utrikespolitiska samarbete, men det blir ingen "EG-stormakt", utan samarbete regeringarna emellan, dvs. konsensusprincipen bevaras i praktiken. Säkerhetspolitiken kommer i viss utsträckning att behandlas i detta samarbete, men militärt samarbete skall även i fortsättningen stå utanför EGs ramar.

Neutraliteten? Neutralitetspolitiken har alltid, både för Finland och Sverige, varit ett medel i främjandet av nationella intressen, inte något självändamål, inte heller hela vår utrikespolitik. Den har varit mycket användbar i en värld som har dominerats av militärblock och stormaktskonfrontation. Men i en värld där samarbetet ersätter konfrontationerna, allianserna upplöses, nedrustningen inleds och nya multilaterala fredstrukturer skapas, minskar neutralitetspolitikens relevans. Den är även i fortsättningen relevant för vårt förhållande till militärallianserna, för vår roll i ESSK-processen, men för utrikespolitiken i sin helhet mindre relevant.

Utrikespolitiskt borde EG-frågan diskuteras utgående från en analys av våra länders intressen och andra länders, inklusive EG-länderna, Sovjetunionen, u-länderna osv. Slutsatsen blir, tror jag, att våra och de andra väst-europeiska ländernas intressen är lika. Detta bevisar ställningstagandena till krisen kring Persiska viken. Europa vill ha en fredlig lösning inom ramen för FN. Europa har ett stort gemensamt intresse i stabiliseringen av läget i Mellanöstern, inte bara genom en lösning av den nuvarande krisen, utan också genom en förhandlingslösning av konflikten mellan Israel och Palestina-araberna.

I alla dessa frågor har Västeuropa gemensamma intressen med Sovjetunionen.

Europa bör inte bli världens Kuwait, en oas av välstånd och likgiltighet i ett öken av elände och växande aggression mot de välmående, med fundamentalisterna i spetsen för en våldsamt rörelse. Det är dags att börja tänka europeiskt, vilket betyder att vi tar problemen kring Medelhavet, i Mellanöstern och Afrika på allvar.

Vi befinner oss i samma båt som det övriga Västeuropa också i vårt förhållande till Sovjetunionen. Det är oacceptabelt att det skulle uppstå en klyfta mellan ett underutvecklat Sovjetunionen med massor av svältande människor och det övriga Europa med ett perspektiv av välstånd och stabilitet. Vi bör hjälpa Sovjetunionen med miljöinvesteringar, tekniskt bistånd, direkta investeringar, även direkt nödhjälp skulle behövas. Bara Sovjetunionen snabbt skulle fatta beslut om sitt ekonomiska system.

Detta är en jätteoperation där alla marknadsekonomiers resurser behövs. Finlands eller Nordens resurser räcker inte. Men vi kan satsa på närområden i den förhoppningen, att kring Östersjön så småningom kunna utveckla ett sub-regionalt samarbete som kan dra nytta av den allmänna europeiska integrationsprocessen.

Umberto Eco har nyligen förutspått en ny period av folkvandringar. Människor från Medelhavsområdet och Afrika skulle enligt Eco i miljontals flytta till Europa, inte i massor utan i små grupper, so att rentav flera hundra miljoner människor skulle förflyttas inom några få decennier.

Man kan fråga sig, om vår provinsialism är en fördel eller en nackdel. I Finland bör vi fråga oss, hur vi skall garantera vård av äldre medborgare och andra tjänster utan utländsk arbetskraft. Var skall vi hitta våra finnar, utan vilka Sverige inte kunde fungera?

Utmaningen är väldigt stor. Vi bör satsa mycket mer på arbetslivets förnyelse för att kunna garantera bättre arbetsmiljö och därmed motivera våra medborgare att arbeta. Samtidigt bör vi kunna ta utländsk arbetskraft utan att låta det leda till en lägre social standard. Och därtill bör vi aktivt och med större resurser delta i lösningen av globala och regionala flykting- och utvecklingsproblem. Norden behövs i denna enorma uppgift.

Den nordiska arbetsmarknaden och europaintegrationen

Per Lundborg *

Inledning

De omvälvningar som idag sker i Europa gör att den integrerade nordiska arbetsmarknaden också står inför stora förändringar. En förändring inträdde redan 1973 då Danmark blev medlem i Europeiska Gemenskapen vilket innebar att dansk arbetskraft kunde röra sig tämligen fritt mellan såväl EG-länderna som de nordiska länderna.

Idag (1991) närmar sig Sverige, Norge och Finland, om än i olika takt, den Europeiska Gemenskapen och det är uppenbart att om alla nordiska länder skulle bli medlemmar i EG, kommer också det nordiska samarbetet, inte minst på arbetsmarknaden, att påverkas på ett grundläggande sätt.

Syftet med denna artikel är att diskutera konsekvenserna för den nordiska arbetsmarknaden av den europeiska integrationen och i synnerhet fokusera på effekterna på invandringen från Europa till Norden. Därvid har jag valt att utgå från en framtida tänkt situation där samtliga nordiska länder är medlemmar i EG. För ett långsiktigt perspektiv är detta ett realistiskt antagande. Mycket talar för att Danmark kommer att få sällskap av övriga nordiska länder i EG. De frågor jag kommer att diskutera gäller i första hand vilken omfattning på invandringen till de nordiska länderna som man kan förvänta sig och under vilka förhållanden som invandringen kan bli omfattande.

Förändringar på den nordiska arbetsmarknaden.

Först vill jag kortfattat peka på hur den nordiska arbetsmarknaden har förändrats sedan den skapades 1954. Den nordiska arbetsmarknaden idag spelar en annan roll än vad den gjorde när marknaden skapades. Under 1950-, 60- och 70-talen upplevde vi stora reallöneskillnader mellan i synnerhet

---

* Per Lundborg, docent. Industriens utredningsinstitut, Stockholm.

Denna uppsats är baserad på projektet "Migrationen mellan de nordiska länderna" finansierat av Nordiska rådets arbetsmarknadsutskott NAUT och på projektet "EG-integrationen och arbetsmarknadens anpassningsförmåga" finansierat av arbetsmarknadsdepartementet i Sverige.

Sverige och Finland. Dessa skillnader var den drivande kraften bakom de stora arbetskraftsflödena till Sverige från Finland och dessa flöden var dominerande på den nordiska arbetsmarknaden (Lundborg 1988, 1989a,b, 1990b, 1991). Efter många år av högre ekonomiskt tillväxt i Finland än i Sverige finns idag inte längre dessa reallöneskillnader och vi har under 80-talet upplevt hur migrationsströmmarna har vänt. Således är inte längre den integrerade nordiska arbetsmarknaden primärt ett medel att höja reallönen för stora arbetarkategorier som den var fram till 1970-talet.

Med utjämnade reallöner mellan de nordiska länderna spelar arbetsmarknadssituationen en relativt sett viktigare roll än tidigare. Den nordiska arbetsmarknaden är idag primärt inte ett sätt att utjämna reallönerna mellan länderna utan snarare ett sätt att hålla arbetslösheten nere och för företagen att få sina lediga jobb tillsatta. När inte längre reallöneskillnader är den drivande kraften bakom flyttningarna över gränserna kommer skillnader i arbetslöshet och lediga platser att bli allt viktigare som orsak till rörligheten över gränserna. Således har Sverige under senare år fått ett betydande inflöde av arbetskraft från Norge då arbetslösheten där stigit och antalet lediga platser i Sverige ökat. Idag är invandringen från Norge till Sverige betydligt större än invandringen från Finland. Den nordiska arbetsmarknadens primära uppgift kan således idag sägas vara att förbättra överensstämmelsen mellan vakanser och arbetslösa mellan de nordiska länderna.

Också när det gäller migrationen mellan Norden och de nuvarande EG-länderna kommer arbetsmarknadsläget att spela en relativt sett viktig roll. Det finns två faktorer av speciell betydelse för sysselsättningsläget vid en integration och därmed för invandringen. För det första innebär en EG-integration fri rörlighet mellan de nordiska länderna och EG vilket självfallet direkt påverkar in- och utvandringen. För det andra kommer de nordiska länderna med i det monetära samarbetet, vilket påverkar sysselsättningen och därmed också migrationen. Av dessa kommer jag enbart att här behandla den första, dvs den om övergången till ett system för fri rörlighet mellan Norden och EG.

Företagen i våra konkurrentländer i EG har en konkurrensfördel gentemot nordiska företag genom att EG-företagen har en gemensam arbetsmarknad med idag ca 150 miljoner arbetare. Företagen i Norden rekryterar arbetskraft på en arbetsmarknad med enbart ca 12 miljoner arbetare. Det är uppenbart att detta i många situationer utgör en begränsning för den ekonomiska aktiviteten och hindrar den ekonomiska utvecklingen. Risken att ett företag inom EG skulle utsättas för arbetskraftsbrist med stora löneökningar som följd är mycket mindre än för nordiska företag. Möjligheterna att fylla en vakans begränsas således av storleken på arbetsmarknaden.

Man kan knappast förvänta sig någon kraftig invandring till Norden vid en integration med dagens tolv EG-stater. Därtill är reallöneskillnaderna för små och de länder som har betydligt lägre reallöner ligger i Sydeuropa, d v s långt ifrån Norden. Med de stora förändringar som nyligen ägt rum i Östeuropa med ett kraftigt närmande till Västeuropas ekonomiska och politiska system är det

dock inte alls orimligt att även vissa mellaneuropeiska länder i sinom tid blir medlemmar i EG eller åtminstone i den europeiska ekonomiska sfären EES.

EG har redan utvidgats med det tidigare DDR. Här finns en stor befolkning som under en lång period kommer att ha förhållandevis låga reallöner och lida av hög arbetslöshet och som potentiellt kan tänkas bli rekryterade av nordiska företag. Men även länder som Ungern, Tjeckoslovakien, Polen och de baltiska staterna kan på längre sikt tänkas bli medlemmar i EG eller associerade i någon form. Fri arbetskraftsrörlighet mellan Norden och ett utvidgat EG eller EES kommer då att kunna leda till en helt annan omfattning på arbetskraftsrörligheten än vad som hittills bedömts vara fallet. Såväl Sverige och Finland kan mycket väl få en kraftig invandring från Baltikum och Sverige sannolikt en omfattande invandring också från Polen.

Det är först i en situation med betydande reallöneskillnader mellan integrerande länder som vi kan förvänta oss några betydande välfärdsmissiga effekter av fri arbetskraftsrörlighet. Om ett rikt och ett fattigt land integreras blir således de positiva effekterna större än om två rika länder integreras.

Fri rörlighet mellan de nordiska länderna och EG

En avgörande fråga är om ett system med fri arbetskraftsrörlighet hotar den fulla sysselsättningen. Man kan fråga sig om inte de arbetslösa flyttar mellan länderna så att arbetslösheten därigenom sprider sig. För att besvara detta måste man i första hand se på de regler som gäller för EGs fria rörlighet för arbetskraft.

Om en individ har erbjudits arbete i annat land så skall han ha rätt att fritt resa in i och uppehålla sig i det landet. Rätten att resa in är begränsad till personer i arbetskraften och deras familjer. Det är alltså fråga om fri rörlighet för arbetskraft och inte fråga om fri invandring. Detta tål att upprepas då det innebär att en individ i princip inte har rätt till inträde till ett annat land om det inte finns ett ledigt jobb som väntar på honom i det andra landet. I princip förutsätter en flyttning av en arbetare från ett EG-land till ett annat att det finns ett ledigt jobb i destinationslandet.

En annan väsentlig rättighet är dock att man kan få tillträde för att aktivt söka arbete i annat land. Upphållet under söktiden måste migranten själv stå för, t ex genom att han lever på arbetslöshetsbidrag från sitt eget hemland, på egna sparade medel eller på bidrag från redan inflyttade släktingar eller vänner. EG tillämpar principen att om man ej funnit ett arbete under tre månader har mottagarlandet rätt att avvisa honom. Det betraktas som rimligt att om man är en seriös arbetssökande skall man ha kunnat hitta ett arbete inom tre månader. Även med denna rättighet kommer dock antalet lediga jobb i landet att bestämma omfattningen av invandringen: En rationell arbetare eller tjänsteman söker sig inte till ett annat land där antalet lediga jobb är litet.

I och med att reglerna för arbetskraftsrörligheten är utformade som de är, är risken således låg för att arbetslösheten sprider sig. Även om reallöneskillnader, geografiska avstånd mm påverkar invandringen kommer i allt

väsentligt invandringen med dessa regler att bestämmas av antalet lediga jobb i invandringslandet. Man kan mycket väl tänka sig regler sådana att rörligheten blir ett hot mot sysselsättningen. Men med de regler som EG:s fria rörlighet för arbetskraft idag har och kommer att ha så är fri rörlighet för arbetskraft inte ett hot mot full sysselsättning. Lite förenklat kan man säga att lediga jobb är en förutsättning för att invandring skall komma till stånd.

Det är ju också ett syfte med fri rörlighet att få till stånd en bättre överensstämmelse av lediga platser och arbetslösa personer mellan länder. Därigenom kan arbetslösheten i ett land lindras samtidigt som ett annat land minskar antalet vakanser så att arbetskraftsbrist inte utgör en flaskhals för ekonomisk expansion. Reglerna för rörligheten har i EG således utformats så att minskad arbetslöshet i ett land och minskat antal vakanser i ett annat samtidigt kan uppnås utan spridning av arbetslösheten från ett land till ett annat.

Det är också lätt att förstå att människor inte gärna flyttar långa avstånd, från t ex Sydeuropa till Nordeuropa, utan att i förväg ha ordnat med försörjning i det nya landet eller vara övertygad om att jobb kan fås efter en kort sökperiod.

Invandringens beroende av antalet lediga jobb är synnerligen viktigt att komma ihåg då det innebär att invandringen till ett land automatiskt minskar då antalet lediga jobb där minskar.

Arbetsmarknadsläget reglerar därmed automatiskt arbetskraftsinvandringen och sannolikheten är låg att vi får en för hög invandring i tider av hög arbetslöshet och få lediga jobb.

De institutionella reglerna i de enskilda länderna kan dock påverka migrationen mellan länderna. De höjningar av arbetslöshetsersättningen som gjordes i Danmark i mitten och senare delen 1970-talet ledde till att invandringen till Sverige inte steg trots de kraftiga ökningarna av arbetslösheten i Danmark (Lundborg 1990b). Det var bara under året 1975 som en kraftig ökning av invandringen till följda av arbetslöshetsökningen kunde noteras. Därefter återgick invandringen till normal nivå, mycket till följd av ökningen av arbetslöshetsersättningen i Danmark. Den finska invandringen till Sverige visas i samma artikel påverkas av arbetslöshetsersättningen i Sverige. Reglerna för arbetslöshetsersättningen kommer att vara av betydelse för migrationen mellan länderna även efter en Nordisk integration med EG.

Sverige är ju sedan 1954 med i en avreglerad och fri arbetsmarknad tillsammans med de nordiska länderna så även på denna marknad borde det ju vara så att den totala invandringen styrs av antalet lediga jobb i landet. I figuren nedan (se bilaga) visas hur invandringen till Sverige är relaterad till antalet lediga platser i Sverige.

Figuren gäller för perioden 1965 till 1988. Den streckade kurvan visar antalet lediga jobb i Sverige och den heldragna visar den totala bruttoinvandringen till Sverige. Figuren belyser det faktum att under ett system av fri rörlighet för arbetskraft kommer invandringen i stort sett helt att bestämmas av antalet lediga platser i det land man flyttar till.

Noterbart är också att samvariationen upprätthålls även efter det att den utomnordiska invandringen till Sverige kom att domineras av flyktinginvandring. Här finns en stor flyktinginvandring som är oberoende av antalet lediga jobb medan den nordiska invandringen svarat för anpassningen till antalet vakanser.

Det är naturligtvis inte fallet att den invandring som skett med nödvändighet lett till att antalet vakanser i motsvarande grad har kunnat bringats ned. Att nivåerna på de två variabelerna i figuren är så lika innebär inte att man kan dra denna slutsats: inkluderade i invandringssiffrorna ligger ju som sagt inte enbart den rena arbetskraften utan också flyktingar och anhöriga. Det är ändå inte vågat att dra slutsatsen att invandringen spelar en viktig roll för företagets möjligheter att fylla vakanserna. Av den arbetskraftsinvandring vi haft under efterkrigstiden torde ett mycket litet antal ha hamnat direkt i arbetslöshet då ju någon ersättning inte utdelades av svenska myndigheter.

Det finns en mycket viktig stabiliseringspolitisk aspekt att lägga på de nordiska ländernas medlemskap i EG med fri arbetskraftsrörlighet. Det står alltså klart att under ett sådant system som EG nu inrättat för fri rörlighet kommer vi knappast att få någon invandring om det inte finns ett stort antal lediga platser. En betydande volym på invandringen till Norden får vi först då antalet lediga platser skjuter i höjden. Detta innebär också att risken för en överhettning av ekonomin som den vi upplevt i Sverige kommer att minska.

Med ett system av fri rörlighet för arbetskraft är risken för kostnadskriser mindre då man inte lika lätt överhettar arbetsmarknaden. Då vakanserna tenderar att stiga söker sig fler utländska arbetare till Norden så att överhettningen undviks eller åtminstone starkt begränsas. Fri rörlighet för arbetskraft underlättar således stabiliseringspolitiken genom att risken för överhettning minskar. Därmed blir det lättare, inte svårare att upprätthålla full sysselsättning.

Vi kan idag och framöver inte räkna med någon omfattande nordisk invandring annat än vid tillfällig ekonomisk kris i grannländerna, såsom fallet varit i Norge under 1989 och 1990.

Reallöneskillnaderna mellan de nordiska länderna har kraftigt reducerats vilket gör att den nordiska migrationen vid likartad arbetsmarknadssituation kommer att vara låg. Det finns därför all anledning att välkomna en utvidgning av området för fri arbetskraftsrörlighet.

För framtiden måste man också tänka sig en situation med arbetslöshet i Norden och högre eller full sysselsättning i EG-länderna. De positiva effekterna av fri arbetskraftsrörlighet med andra rika länder som de inom EG är även då klara. De arbetslösa får ju då tillgång till en större arbetsmarknad som för den enskilde kraftigt kan öka chansen att undgå arbetslöshet.

Samtidigt är värdet stort för enskilda individer att kunna söka sig till andra länder för att få högre inkomster eller bättre arbetsförhållanden.

Det torde råda föga tvivel om de kvalitativa positiva effekterna på nationalinkomsten av fri rörlighet för arbetskraft.

Nationalinkomsten stiger då lediga platser kan tillsättas. Vidare gör man stabiliseringspolitiska vinster genom att arbetsmarknadens parter påläggs

restriktioner vid lönebildningen. Vid fri rörlighet för arbetskraft mellan Nordiska länder och EG kommer lönerna för samma typ av arbetskraft inte att kunna avvika alltför mycket från de som gäller inom EG. Eftersom risken för arbetskraftsbrist minskar, minskar också incitamenten för fackföreningarna att driva upp lönerna för högt. På samma sätt, skulle lönerna för en enskild arbetarkategori bli för låga genom att arbetsgivarna vägrar att höja dessa, kan arbetstagarna söka sig till andra länder. Således finns det anledning att tro att en integration medför en ökad disciplin i lönebildningen och att riskerna för ekonomiska kriser kommer att minska.

Det finns inte heller några empiriska belegg för att arbetslösheten har spridit sig mellan EG-länderna via migrationen av arbetslösa. Tvärtom finns det exempel på hur arbetslösheten i vissa EG-länder är mycket låg trots att dessa länder haft en kraftig invandring av arbetskraft. Vi vet också att inom enskilda länder förekommer det stora regionala variationer i arbetslöshetsgraden.

Den fria rörligheten är också en mycket viktig del av människans frihet. Här gäller det inte bara friheten att välja land att bo i, utan också friheten att söka sig en högre inkomst och att undkomma en hotande eller existerande arbetslöshet. Ett explicit syfte med EGs fria rörlighet för arbetskraft är också att förbättra den enskilda arbetstagarens arbets- och levnadsförhållanden och därmed betraktar man arbetskraftens fria rörlighet som en mänsklig rättighet.

Den fria rörligheten för arbetskraft är en fråga som inte i sig är beroende av en integration med EG. Norden kan ju ta bort inresehindren för arbetskraft från EG och från andra länder och därigenom komma i åtnjutande av den fria rörlighetens fördelar utan en integration med EG. Det är inte heller osannolikt att EG-länder eller östeuropeiska länder är villiga att ingå avtal om fri rörlighet.

Avslutning.

Den fria rörligheten för arbetskraft kan förväntas bidra till att man kan undvika en överhettning med ett för stort antal lediga jobb och en reell arbetslöshetsgrad under den naturliga och med kostnadskris och sysselsättningsproblem som följd. Men även fortsättningsvis kommer vi att vara beroende av aktiv arbetsmarknadspolitik. Då den naturliga arbetslöshetsgraden i allt väsentligt utgör ett golv för hur långt ner vi kan pressa den reella arbetslösheten, är det viktigt att man fortsätter att med arbetsmarknadspolitik håller den naturliga arbetslöshetsgraden nere.

Inledningsvis nämndes att den nordiska arbetsmarknaden har förändrats i och med att reallönerna mellan de nordiska länderna har kraftigt utjämnats och att dess viktigaste roll idag är att förbättra överensstämelsen mellan lediga jobb och arbetslösa. Om de nordiska länderna integreras med ett framtida EG eller ingår i en europeisk ekonomisk sfär med ett antal länder i Östeuropa som har mycket låga reallöner så kommer invandringen till Norden

återigen i hög grad att bestämmas av reallöneskillnaderna. Här kommer då betydande välfärdsvinster att göras.

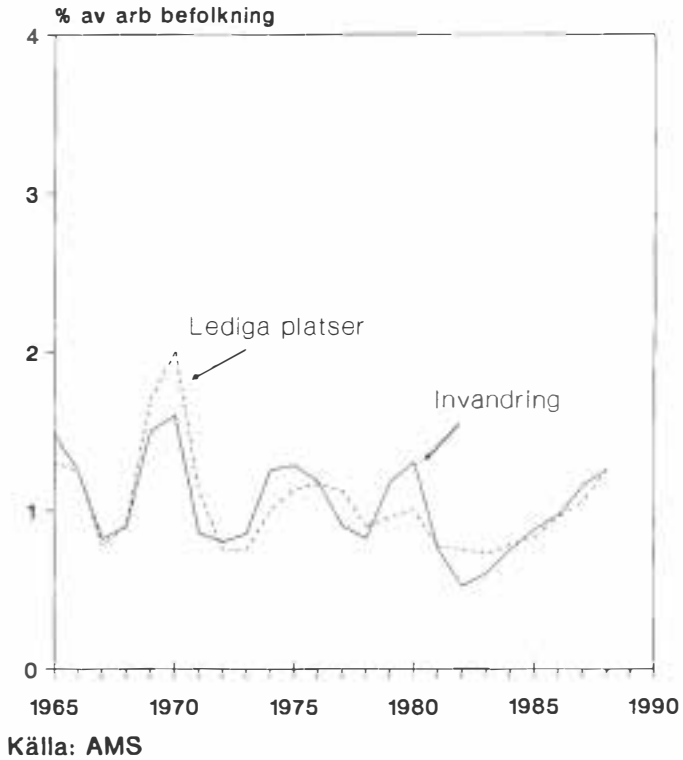
Samtidigt kan vi också räkna med att den industriella omställningen i Östeuropa kommer att ta lång tid så att arbetslöshetsproblemen där kommer att vara betydande under ett stort antal år. Om denna lediga arbetskraft söker sig till Norden kan detta ytterligare bidra till den ekonomiska utvecklingen i Norden.

Slutligen bör påpekas att man kan se de nordiska ländernas integrering i EG som innebärande att det nordiska samarbetet får, relativt sett, en mindre betydelse. Då Norden vänder sig till Europa och ingår avtal som i väldigt många avseenden går mycket längre än vad man lyckats uppnå mellan de nordiska länderna blir de ekonomiska relationerna mellan de nordiska länderna desamma som mellan Norden och övriga EG. Vi kan t ex inte längre tala om Nordens fria arbetsmarknad utan om Europas fria arbetsmarknad. Det som då återstår är de kulturella, språkliga och värderingsmässiga likheterna mellan oss. Det specifika nordiska ekonomiska samarbetet kommer knappast att kunna existera och därmed minskar det nordiska samarbetet i betydelse. Självfallet kan vi dock utifrån våra gemensamma värderingar föra en mer eller mindre gemensam linje inom EG där ett viktigt samarbete kan fortsätta.

Referenser.

- Lundborg, P. 1988:** "Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden: Migrationens bestämningsfaktorer och ekonomiska effekter." Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri, nr 4,
- Lundborg, P. 1989a:** "Konsekvenser av fri arbetskraftsrörlighet mellan Sverige och EG." i Långtidsutredningen: Svensk ekonomi och Europaintegrationen, bil 4,
- Lundborg, P 1989b:** "Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden." The Common Nordic Labor Market. Norden förr och nu, SCB.
- Lundborg 1990a:** "EC Integration, the Quality of Information and Labor Mobility in Sweden" Mimeo, IUI.
- Lundborg, P. 1990b:** "Determinants of Nordic Migration to Sweden." Att publiceras i Scandinavian Journal of Economics, nr 3.
- Lundborg, P. 1991:** "An Interpretation of the Effects of Age on Migration: Nordic Migrants' Choice of Settlement in Sweden." Att publiceras i Southern Economic Journal, Oktober.

Bilaga

Bruttoinvandringen till Sverige
och antalet lediga platser. 1965-88.

Befolkningsvandringer mellem Norden og EF

En statistisk belysning af udenlandske statsborgere i og befolkningsvandringerne mellem de nordiske lande og EF-landene

Niels Ploug *

De europæiske integrationsbestrebelse vil på mange måder få betydning i nordisk sammenhæng. En af målsætningerne med gennemførelsen af det indre marked er at lette arbejdskraftbevægelserne mellem EF-landene. På nordisk plan har der siden 1954 eksisteret et fælles nordisk arbejdsmarked.

På trods af det ved man meget lidt om arbejdskraft- og befolkningsbevægelserne mellem gruppen af nordiske lande og gruppen af EF-lande og mellem de enkelte lande indbyrdes.

Formålet med dette paper er at bidrage till at skabe et bedre statistisk grundlag for fremtidige overvejelser om arbejdskraftbevægelser over landegrænser. Vi er dog i første omgang nødt til at nøjes med at studere den nationale og internationale befolknings- og vandringsstatistik, der registrerer det totale antal udenlandske statsborgere i de enkelte lande. Det er med andre ord ikke muligt at adskille udenlandske statsborgere, der opholder sig i et andet land for at arbejde, fra andre udenlandske statsborgere i det pågældende land fx. studerende eller flygtninge.

I paperet belyses det, hvor mange udenlandske statsborgere, der er bosat i de nordiske lande og i EF-landene, samt hvor mange udenlandske statsborgere, der er indvandret til de nordiske lande i perioden 1978-1987, og hvor mange nordiske statsborgere der er udvandret til et andet land i perioden 1978-1987. Da Danmark indgår både i gruppen af nordiske lande og i gruppen af EF-lande optræder Danmark selvstændigt i disse opgørelser.

Udenlandske statsborgere i de nordiske lande og EF-landene

Når man anvender den nyest tilgængelige statistik til at opgøre antallet af udenlandske statsborgere i de nordiske lande og i EF-landene, når man frem til, at der er bosat 688 269 udenlandske statsborgere i de nordiske lande inklusive 142 016 udenlandske statsborgere bosat i Danmark, mens der er

---

* Niels Ploug, forskare. Socialforskningsinstituttet, København.

bosat 12 822 805 udenlandske statsborgere i EF-landene eksklusive Danmark. Det fremgår af tabel 1.

37 pct. af de udenlandske statsborgere i norden er statsborgere i et andet nordisk land. Dette tal er inklusive danske statsborgere.

14 pct. af de udenlandske statsborgere i norden er statsborgere i et EF-land. Dette tal er eksklusive danske statsborgere.

49 pct. af de udenlandske statsborgere i norden er statsborgere i et land udenfor norden og EF.

I tabel 2 ser man, at i de nordiske lande inklusive Danmark udgør de udenlandske statsborgere 30,0 promille af den samlede befolkning. Andelen er størst i Sverige, hvor de udgør 47,6 promille af den samlede befolkning, mens de i Norge udgør 29,4 promille, i Danmark 27,7 promille, i Island 15,7 promille og i Finland 3,6 promille.

I tabel 3 kan man se, at i perioden 1979-1988 er antallet af udenlandske statsborgere, der er bosat i de nordiske lande steget med 11 pct., fra 615 241 i 1979 til 682 430 i 1988. Det skyldes især en kraftig stigning i antallet af statsborgere fra lande udenfor norden og EF. I den gruppe har stigningen været på 63 pct. fra 203 386 i 1979 til 331 544 i 1988.

Går man tilbage til tabel 2, kan man se, at blandt EF-landene udgør de udenlandske statsborgere en særligt stor andel af den samlede befolkning i Luxembourg, idet de udenlandske statsborgere her er oppe på at udgøre mere end 1/4 af den samlede befolkning. Det skyldes især, at der er bosat mange statsborgere fra de øvrige EF-lande i Luxembourg. Andre lande med en stor andel af udenlandske statsborgere er Belgien, hvor de udgør 86,5 promille samt Vesttyskland og Frankrig, hvor de udgør hhv. 75,7 promille og 67,7 promille. I Vesttyskland udgør statsborgere fra lande udenfor norden og EF 52,7 promille af den samlede befolkning. Det er mere end i noget andet land, der indgår i undersøgelsen.

Befolkningsvandringerne til og fra Norden

Antallet af invandrere til de nordiske lande fra lande udenfor norden og EF er steget voldsomt i perioden 1978-1987. Det fremgår af tabel 4. I 1978 invandrede der 37 383 personer fra disse lande til de nordiske lande, mens der i 1987 invandrede 67 031.

Derimod ses det i tabellen, at antallet af nordiske statsborgere inklusive danske statsborgere, der er registreres som invandrere i et andet nordisk land er faldet fra i begyndelsen af perioden 1978-1987 at ligge på mellem 35 000 og 40 000 om året, til i slutningen af perioden at ligge på mellem 30 000 og 34 000 om året.

Antallet af invandrere fra de øvrige EF-lande har i perioden ligger meget stabilt på mellem 17 000 og 19 000 pr. år.

I tabel 5 kan man se, at udvandringen fra de nordiske lande har været meget stabil i perioden 1978-1987 både hvad angår antallet af udvandrere, og hvad angår de lande som udvandrene vælger at flytte til.

Udvandringen har haft et omfang på mellem 70 000 og 80 000 personer pr. år i perioden. Heraf er mellem 35 pct. og 40 pct. udvandret til et andet nordisk land, mellem 6 pct. og 8 pct. er udvandret til Danmark, mellem 20 pct. og 24 pct. er udvandret til et af de øvrige EF-lande, mens mellem 30 og 35 pct. er udvandret til et land udenfor norden og EF.

Tabel 1. Antal udenlandske statsborgere i de enkelte lande i Norden og EF.
Absolut antal. Seneste år.

Bopæl i:	Statsborgere fra:				I alt
	Andet nord. land (ekskl.DK)	Danmark	Ef-lande (ekskl.DK)	Øvr.lande	
Danmark ⁶	22 977		26 568	92 471	142 016
Finland ⁵	5 694	446	3 887	7 703	17 730
Island ⁵	518	1 042	962	1 352	3 874
Norge ⁵	18 114	17 562	24 437	63 562	123 675
Sverige ⁵	161 555	24 735	41 929	172 755	400 974
Norden i alt	208.858	43 785	97 783	337 843	688 269
Belgien ⁴	-	2 044	536 009	315 194 ⁷	853 247
Frankrig ²	4 260 ¹⁰	2 440	1 575 460	2 097 940 ⁸	3.680 100
Grækenland ⁵	2 104 ¹¹	888	37 755	80 340 ⁹	121 087
Holland ⁵	-	1 298	155 603	434 946 ⁷	591 847
Irland	-	410	-	-	410
Italien ¹²	2 473 ¹¹	1 139	111 927	95 641 ⁹	211 180
Luxembourg ¹	734 ¹¹	802	87 770	6 483 ⁹	95 789
Portugal ⁵	-	318	23 579	65 881 ⁷	89 778
Spanien ⁴	-	5 451	187 861	141 623 ⁷	334 935
England ³	15 000 ¹¹	7 000	694 000	1 512 000 ⁹	2.228 000
Vesttyskland ⁵	13 804	13 786	1.363 735	3 225 107	4.616 432
EF i alt	38 375	35 576	4 773 699	7 975 155	12 822 805

ANM.: 1) 1981, 2) 1983, 3) 1984, 4) 1987, 5) 1988, 6) 1989, 7) inkl. Norden, 8) inkl. Finland, Island, 9) inkl. Finland, 10) ekskl. Finland, Island, 11) ekskl. Finland, 12) 1982.

Kilder: Danmark: Befolkning og valg 1989: 10, Statistiske Efterretninger, Danmarks Statistik, Finland, Island, Norge, Sverige: Yearbook of Nordic Statistics, Nordik Council of Ministers 1988, p. 40-41. Belgien, Grækenland, Portugal, Spanien: EF Demographic Statistics 1989, p. 84, p. 128, p.230, p.142. Frankrig, Italien, Luxembourg, Storbritannien: Recent Demographic Development in Memberstates, the Council of Europe 1988, p.132, 1984, p.128, 1988, p.174, 1986, p.193, Holland: Statistical Yearbook of the Netherlands 1988, p.29. Vesttyskland: Bevölkerung und Erwerbstätigkeit - Ausländer 1987, p.18-21.

Tabel 2. Antal udenlandske statsborgere i de enkelte lande i Norden og EF.
Promille af totalbefolkningen. Seneste år.

Bopæl i:	Statsborgere fra:				I alt
	Andet nord. land (ekskl. DK)	Danmark	Ef-lande (ekskl. DK)	Øvr. lande	
Danmark ⁶	4,5		5,2	18,0	27,7
Finland ⁵	1,2	0,1	0,8	1,6	3,6
Island ⁵	2,1	4,2	3,9	5,5	15,7
Norge ⁵	4,3	4,2	5,8	15,1	29,4
Sverige ⁵	19,2	2,9	5,0	20,5	47,6
Norden i alt	9,1	1,9	4,3	14,7	30,0
Belgien ⁴		0,2	54,3	32,0 ⁷	86,5
Frankrig ²	0,1	0,0	29,0	38,6 ⁸	67,7
Grækenland ⁵	0,2 ¹¹	0,1	3,6	7,6 ⁹	11,5
Holland ⁵		0,1	10,6	29,5 ⁷	40,2
Irland					
Italien ¹²	0,0 ¹¹	0,0	2,0	1,7 ⁹	3,7
Luxembourg ¹	2,0 ¹¹	2,2	240,7	17,8 ⁹	262,7
Portugal ⁵		0,0	2,3	6,4 ⁷	8,7
Spanien ⁴		0,1	4,8	3,7 ⁷	8,6
England ³	0,3 ¹¹	0,1	12,3	26,8 ⁹	39,5
Vesttyskland ⁵	0,2	0,2	22,3	52,7	75,1
EF i alt	0,1	0,1	15,2	25,5	40,9

ANM.: 1) 1981, 2) 1983, 3) 1984, 4) 1987, 5) 1988, 6) 1989, 7) inkl. Finland, Island, 8) inkl. Finland, 9) ekskl. Finland, Island, 10) ekskl. Finland, Island, 11) ekskl. Finland, 12) 1982.

Kilder: Danmark: Befolkning og valg 1989:10, Statistiske Efterretninger, Danmarks Statistik. Finland, Island, Norge, Sverige: Yearbook of Nordic Statistics, Nordic Council of Ministers 1988, p.40-41. Belgien, Grækenland, Portugal, Spanien: EF Demographic Statistics 1989, p.84, p.128, p.230, p.142. Frankrig, Italien, Luxembourg, Storbritannien: Recent Demographic Development in Memberstates, the Council of Europe 1988, p.132, 1984, p.128, 1988, p.174, 1986, p.193. Holland: Statistical Yearbook of the Netherlands 1988, p.29. Vesttyskland: Bevölkerung und Erwerbstätigkeit - Ausländer 1987, p.18-21.

Befolkningstal: Samtlige tal fra de repektive nationale årbøger. Danmark: 1989, p.31. Finland, Island, Norge, Sverige: Yearbook of Nordic Statistics 1988, p.38. Belgien: 1988, p.13. Grækenland: 1987, p.40. Portugal: 1988, p.15. Spanien: 1987, p.79. Frankrig: 1983, p.25. Italien: 1988, p.49. Luxembourg: 1987/88, p.25. Storbritannien: 1986, p.11. Holland: 1988, p.27. Vesttyskland: 1989, p.43.

Tabel 3. Udenlandske statsborgere i Norden 1979-1988. Absolut antal og procentvis fordeling på statsborgerskab.

	Andet nordisk land (ekskl. DK)		Danmark		Statsborgere fra:				I alt	
	antal	pct.	antal	pct.	Ef-lande (ekskl. DK)		Øvr. lande		antal	pct.
1979	255 644	41,6	47 644	7,7	108 567	17,6	203 386	33,1	615 241	100,0
1980	254 970	41,2	45 758	7,4	105 532	17,0	213 175	34,4	619 435	100,0
1981	250 457	40,3	44 817	7,2	102 608	16,5	224 038	36,0	621 920	100,0
1982	240 931	38,9	44 538	7,2	99 542	16,1	234 365	37,8	619 376	100,0
1983	229 277	37,2	43 776	7,1	99 656	16,2	244 202	39,6	616 911	100,1
1984	220 915	35,9	42 946	7,0	98 614	16,0	252 615	41,1	615 090	100,0
1985	216 176	35,1	42 215	6,0	98 614	16,0	250 360	42,1	616 365	100,1
1986	212 239	33,9	41 887	6,7	98 023	15,7	273 712	43,7	625 861	100,0
1987	210 725	32,5	42 976	6,6	97 604	15,0	297 898	45,9	649 203	100,0
1988	209 001	30,6	43 785	6,4	98 090	14,4	331 554	48,6	682 430	100,0

Kilder: Danmark: Befolkning og valg 1989:10, Statistiske Efterretninger, Danmarks Statistik, p. 16. Finland, Island, Norge, Sverige: Yearbook of Nordic Statistics, Nordic Council of Ministers 1979-84, p.42-43 og 1985-88, p.40-41. Storbritannien, Danmark, Belgien, Frankrig, Grækenland, Italien, Luxembourg, Portugal, Spanien: EF Demographic Statistics 1981, p.154-186, 1984, p.134-196, 1986, p.85-209, 1989, p.84-230. Holland, Grækenland, Italien, Luxembourg, Storbritannien: Recent Demographic Development in Memberstates, the Council of Europe 1984, p.108-202, 1985, p.108-198, 1986, p.112-193, 1987, p.111-193, 1988, p.144-187. Holland: Statistical Yearbook of the Netherlands 1986, p.27, 1988, p.29. Vesttyskland: Bevölkerung und Erwerbstätigkeit - Ausländer 1987, p. 18-21. Finland: Finlands befolkning, Väestö 1982, p.35. 1984, p.35. Spanien: España Anuario Estadístico, 1987, p.82.

Tabel 4. Invandrede til et nordisk land 1978-1987 fra de andre nordiske lande, Danmark, EF-lande og øvrige lande. Absolut antal og procent.

	Andet nordisk land (ekskl. DK)		Danmark		Statsborgere fra:				I alt	
	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.
1978	30 509	33,2	4 864	5,3	18 959	20,7	37 383	40,8	91 715	100,0
1979	33 069	34,5	4 866	5,1	18 815	19,6	39 097	40,8	95 847	100,0
1980	34 710	34,9	5 743	5,8	19 259	19,3	39 885	40,0	99 597	100,0
1981	31 450	33,6	5 804	6,2	17 850	19,1	38 441	41,1	93 545	100,0
1982	28 352	30,9	5 493	6,0	17 060 ¹	18,6	40 806	44,5	91 711	100,0
1983	26 561	30,6	4 916	5,7	18 075	20,8	37 144	42,8	86 696	99,9
1984	25 666	28,7	4 844	5,4	18 081	20,2	40 980	45,8	89 571	100,1
1985	24 920	25,2	5 480	5,5	18 146	18,3	50 364	50,9	98 910	99,9
1986	26 649	24,2	6 497	5,9	18 264 ²	16,5	58 948 ⁴	53,4	110 358	100,0
1987	26 673	22,5	7 006	5,9	18 076 ²	15,2	67 031 ⁴	56,4	118 786	100,0

Noter: 1) Ekskl. Invandring til Finland, 2) ekskl. invandring til Island, 3) inkl. EF-invandring til Finland, 4) inkl. invandring til Island.

Kilder: Danmark, Finland, Island, Norge: Yearbook of Nordic Statistics, Nordic Council of Ministers 1978-90, p.68-77. Finlands befolkning, Väestö 1980, p.98, 1983, p.98, 1984, p.100, 1986, p.94. Norge: Befolkningsstatistik: 1986, p.87-93, 1987, p.88, 1988, p.80-91. Sverige: Befolkningsförändringar 1978-87: p.180-202.

Tabel 5. Udvandrede fra et nordisk land 1978-1987 til de andre nordiske lande, Danmark, EF-landene og øvrige lande. Absolut antal og procent.

	Andet nordisk land (ekskl. DK)		Danmark		Statsborgere fra:				I alt	
	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.
1978	29 340	37,4	6 660	8,5	18 637	23,8	23 797	30,3	78 434	100,1
1979	32 102	39,5	6 145	7,6	19 022	23,4	23 975	29,5	81 244	100,0
1980	34 676	39,8	5 133	5,9	20 712	23,8	26 658	30,6	87 179	100,1
1981	32 218	39,6	4 843	6,0	18 261	22,5	25 962	31,9	81 284	100,0
1982	29 221	38,2	5 278	6,9	15 377 ¹	20,1	26 581 ³	34,8	76 457	100,0
1983	26 328	36,8	5 176	7,2	15 980	22,3	24 033	33,6	71 517	100,1
1984	25 655	37,2	5 285	7,7	15 898	23,0	22 193	32,1	69 031	100,0
1985	25 127	35,8	5 241	7,5	16 808	23,9	23 043	32,8	70 219	100,0
1986	27 334	36,1	5 814	7,7	17 564 ²	23,2	24 987 ⁴	33,0	75 699	100,0
1987	28 597	38,7	5 796	7,9	16 570 ³	22,4	22 878 ⁴	31,0	73 841	100,0

Noter: 1) Ekskl. udvandring fra Finland, 2) ekskl. Invandring fra Island, 3) inkl. udvandring fra Finland til EF, 4) inkl. udvandring fra Island til EF.

Kilder: Danmark, Finland, Island, Norge: Yearbook of Nordic Statistics, Nordic Council of Ministers 1978-90, p. 68-77. Finlands befolkning, Väestö 1980, p.98, 1983, p.98, 1984, p.100, 1986, p. 94. Norge: Befolkningsstatistik: 1986, p. 87-93, 1987, p.88, 1988, p.80-91. Sverige: Befolkningsförändringar 1978-87: p.180-202.

Europeisk integrasjon og innvandring fra "tredje-land"

Strategiske dilemmaer knyttet til utviklingen mot "det indre marked".

Grete Brochmann*

Hovedsiktemål

Siktemålet med dette prosjektet er tredelt:

- 1) Historisk-komparativt å kartlegge og analysere ulike dimensjoner ved feltet *innvandring fra land i den 3. verden* i tre vesteuropeiske land. En historisk-komparativ tilnærming kan bidra med et analytisk redskap til å forstå de nasjonale *forutsetningene* for å møte de planlagte grense- og nedbyggingene innen EF.
- 2) Å analysere hvordan åpningen mot *Øst-Europa* – med det derav følgende innvandrerpess – vil påvirke dels integrasjonsprosessen i EF når det gjelder innvandringspolitikk, og dels det eksisterende migrasjonsbildet i Europa, angående innvandring fra 3.land (land utenfor fellesskapet). Fremtredende interessekonflikter og ulike aktørers muligheter for *påvirkning* av prosessen vil stå sentralt i analysen.
- 3) På bakgrunn av situasjonen i EF, belyse *Norges* innvandringspolitiske handlingsbetingelser framover, i forhold til endringene på kontinentet, og den tilpasningsprosessen som er i gang.

Bakgrunn

Det er oppbruddstider i Europa. Blokker oppløses, maktkonstellasjoner omdefineres og nye spenninger oppstår i intra- og interstatlige prosesser. Mens en bevegelse mot økonomisk og politisk integrasjon, med nedbygging av nasjonalstatenes kontroll og virkefelt foregår i Vest, er vi vitne til et imperiefall gjennom nasjonalistisk mobilisering i Øst. Slumrende etniske konflikter blir igjen vekket til live ved den plutselige *åpenhet* og *foreløpighet* situasjonen representerer.

---

* Grete Brochmann, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Slusene er åpnet i Øst, og hundretusner av mennesker har valgt å forlate sine hjemmeområder til fordel for en usikker, men forlokkende virkelighet i Vest-Europa. Åpningen av grensene i Øst har grepet forstyrrende inn i integrasjonsprosessen i Vest på mange områder. I dette prosjektet er jeg interessert i virkninger av den nylig oppståtte situasjonen for innvandring fra 3. land – nærmere bestemt land i den tredje verden.

Utgangspunktet for denne interessen, er en antakelse om at kombinasjonen av utviklingen mot "det indre marked" i 1992 og masseinnvandringen fra Øst-Europa, skaper nye betingelser for innvandrere fra den fattige del av verden, både de som allerede befinner seg i EF-regionen, og de som banker på porten. Innvandrere blir her definert som både flyktninger (inkludert asylsøkere), studentmigranter og ulike typer arbeidsmigranter ("gjeste-arbeidere", innvandrere fra tidligere kolonier og nære slektninger av arbeidsmigranten). Siden EF's indre marked skal innebære fri flyt av kapital, varer, tjenester – og mennesker, vil en harmonisering av innvanderpolitikken (både inntaksreguleringen og politikken overfor bosatte innvandrere) presse seg fram. De åpne grensene internt i EF kan nemlig innebære at enhver innvandrer fra 3. land som klarer å komme seg inn i ett medlemsland, har fri tilgang til hele markedet. Det "svakeste leddet i kjeden" vil følgelig kunne definere kontrollen med innflytet. En meget restriktiv fellesstandard vil derfor høyst sannsynlig bli utformet i utgangspunktet (Penninx og Muus 1989).

Denne antakelsen underbygges ved det store tilsiget av østeuropeere (spesielt østtyskere) som allerede har kommet, og som er ventet i tiden fremover: 340.000 østtyskere kom til Vest-Tyskland i 1989, mens de forventede tall for 1990 nærmer seg en million (inkludert etniske tyskere fra Polen, Sovjet og Romania). Av knapt 450.000 flyktninger i arbeidsdyktig alder er 260.000 arbeidsledige (Januar 1990), på tross av gode konjunkturer (Information, 1990).

Kombinasjonen av disse to forholdene kan skape omfattende kjedereaksjoner, og ha ringvirkninger også for ikke-medlemsland i Europa som f.eks. Norge. Øst-Europeerne som nå strømmer vestover, er enkelte steder i ferd med å fortrenge bosatte "gjestearbeidere" fra deres nisje i arbeidsmarkedet. En flyttestrøm videre vestover til Nedreland of Frankrike blant disse gruppene er en mulig konsekvens (Financial Times, March 12, 1990). Flyttestrømmer nordover til Skandinavia kan også etterhvert fremstå som et alternativ, avhengig av hvordan innvandringspolitikken/tilknytningen til EF utvikler seg. Temporær (illegal) arbeidsmigrasjon kan vise seg å bli vel så fremtredene som den tradisjonelle innvandringen. Polakker i svart sesongarbeid er etterhvert et kjent fenomen i sommer-Norge. (Sommeren 1989 oppholdt 22.000 polakker seg i Norge på 3 måneders turistvisum. (Aftenposten 19/4-90).

De etniske tyskerne fra Øst som ankommer Vest-Tyskland har automatisk rett til statsborgerskap, mens "gjestearbeidere" fra utviklingsland som har vært i Tyskland i årrekker ikke kan oppnå det samme. Videre er *Øst-Tyskland* i særdeleshet, i ferd med å avvikle sitt system for arbeidskraftimport fra (særlig ideologiskallierte) land i den tredje verden, i håp om å kunne fylle tomrommet

med tysk-etniske innvandrere fra Polen og Sovjet. Omlag 90.000 kontraktarbeidere fra Vietnam, Cuba, Mosambik og Angola har her hatt en viktig inntektskilde som nå opphører.

Så langt har det hersket tildels sterkt uenighet internt i EF på dette området, ikke minst etter at Tysklands samling kom på dagsorden. (Forhandlinger om harmonisering av innvandrerkontrollen mellom fem EF-land (Schengen-gruppen, bestående av Benelux samt Frankrike og Vest-Tyskland), brøt sammen i desember 1989 pga. uenighet over østtyskeres rettigheter i forhold til EF (International Labour Reports 1990)). De *politimessige* konsekvensene av en liberalisering av grensekontrollen skaper bekymring, og har lenge vært gjenstand for diskusjon i den såkalte TREVI-gruppen (TREVI står for "Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, International"), som er et EF-oppnevnt organ for samordning av kampen mot narkotika, terrorisme samt asyl- og visumpolitikk. (Arbetaren, vol. 69, 1990; Regjeringsutvalget for EF-saker 1989.) Man står følgelig overfor store utfordringer i forbindelse med det Indre Marked på innvandererfronten.

Historisk har de tradisjonelle mottakerlandene i Europa ført svært forskjellig innvandringspolitikk, både når det gjelder inntaksregulering og hvilke forhold som tilbys de ankomne (velferdsgoder, sosial status, politiske rettigheter, muligheter for statsborgerskap etc.) Per idag har også EF-landene sett under ett svært ulike økonomiske forutsetninger for å håndtere innvandererproblematikken. Her ligger trolig et viktig konfliktpotensiale både mellom ulike EF-land, og internt mellom forskjellige interessegrupper i de enkelte land. Tiltak for harmonisering vil følgelig lett møte sosial og politisk motstand, samt en rekke praktiske problemer, fordi en likeretting nødvendigvis vil utfordre etablerte nasjonale ordninger, og rokke ved organiserte interesser og styrkeforhold innen hvert enkelt EF-land. Det tegner allerede nå til en nord-sør-akse i denne sammenheng, der de rike nord-europeiske landene presser sørområdene (Spania, Portugal, Italia og Hellas) til en mest mulig restriktiv holdning, mens sterke næringsgrupper innen sørflanken har interesser i et fortsatt tilflyt av billig arbeidskraft fra Afrika og Asia. Fysiske muligheter for kontroll er et annet aspekt her: De lange kystlinjene rundt landene i sør gjør kontrollen med innvandring spesielt vanskelig. Disse landene har idag en stor gruppe *illegale* innvandrere på arbeidsmarkedet – et problem som i tiltakende grad har tilflytt Frankrike.

For å håndheve en restriktiv grensekontroll utad, er det mange som frykter en utvikling mot politistater i sør (Financial Times, March 12, 1990; Hammar 1988, Newsweek, Febr. 5, 1990). "Fortress Europe" er et bilde som har utviklet seg i dette farvannet: Europa som en festning uten indre grenser, men med høye murer mot utenverdenen. Forsøk på utestengning av innvandrere fra fattige land fra Asia og Afrika i første rekke, kommer i en situasjon der disse landene er utsatt for en kombinasjon av uheldige omstendigheter: EF's strengere proteksjonisme overfor varer og tjenester utenfra; reduserte overføringer (bistand, lån og investeringer) delvis som følge av sterkere konsentrasjon om det nye Øst-Europa; og ikke minst den stadig galopperende befolkningsøkningen. (Fødelstallene i Europa ligger på ca. 1,5 per kvinne (Vest-Tyskland

1,27). I Nord-Afrika og andre land i "Europas periferi", er tallene til sammenlikning 4-5 barn per kvinne (Olsson 1988).

Uavhengig av hvordan det nye Europa vil lykkes med grensdragningen utad og harmoniseringen innad, vil innvandrerspørsmål stå høyt på dagsorden innen fellesskapet. Det finnes allerede idag over 8 millioner innvandrere fra den tredje verden bosatt i EF-regionen, hvorav 90% befinner seg i Vest-Tyskland, Frankrike og Storbritannia (Lundborg 1990).

Dette faktum har også i høyeste grad *politisk* sprengkraft i integrasjonsprosessen som pågår. Innvandrerspørsmål samspiller i stigende grad med nasjonalstatens indre spenninger, noe særlig de nynasjonalistiske bevegelsene på kontinentet (og tildels i Skandinavia) vitner om. Spesielt fremtredende har dette vært i Frankrike der den organiserte rasime har kommet lengst, i form av *Le Pen's Front National*, som vil stoppe enhver innvandring, og sende allerede bosatte innvandrere hjem. Også i andre sentrale vesteuropeiske land har imidlertid nasjonalistiske grupper vind i seilene. Den politiske oppslutningen om deler av innvandringspolitikken disse gruppene står for, har presset også konvensjonelle borgerlige og sosialdemokratiske partier til nyorientering i restriktiv retning. Suverenitetsutøvelse i form av politisk-territoriell kontroll utad viser seg å ha en viktig funksjon innad i statene når det gjelder integrasjon og vedlikehold av politisk oppslutning. Spesielt fremtredende blir dette i nedgangstider med truende legitimitetskrise for regjerende partier.

Norge har historisk vært et land med lite innvandring, og plasserer seg idag i den nedre delen av statistikken når det gjelder prosentandel innvandrere av totalbefolkningen (2,1% i 1982, sammenliknet med Sverige, 4,9 og Vest-Tyskland 7,6) (Lundborg 1990). Norge har også etter innvandringsstoppen i 1975 ført en restriktiv innvandringspolitikk, i likhet med de fleste andre vesteuropeiske land. "Stoppen" har heller ikke i Norge vært håndhevet absolutt. Den har snarere vært praktisert *selektivt* ved at *arbeidsvandringen* fra den 3. verden har blitt redusert, mens arbeidstakere fra den vestlige verden har hatt lett tilgang på arbeidstillatelse. Det har også etter 1975 vært relativt omfattende bruk av utenlandsk arbeidskraft i norsk økonomi (Puntervold Bø 1987).

Uansett hvilken kurs Norge velger overfor de dramatiske endringene på kontinentet, vil den tiltakende internasjonalisering og integrering i Europa påvirke det nasjonale politiske spillerom. Når det gjelder innvandrings-spørsmål må allerede Europa (inkludert Norge) betraktes som, langt på vei, et analytisk hele: *En* stats endring av politikken på dette området får raskt følger for mange andre. Asylpolitikken er illustrerende i denne sammenheng: Tilstramninger ett sted kanalisere ofte strømmen i en annen retning.

Analytisk tilnærming

Innvandring til Europa har hatt ulike historiske forutsetninger i forskjellige land. Grovt sett kan man dele inn mottakerlandene i to hovedkategorier; de med, og de uten fortid som kolonimakt (Portes 1989; Hammar 1985; Miller 1981). I dette prosjektet ønsker jeg å konsentrere meg om Frankrike, Tyskland og Danmark. Jeg ønsker å analysere disse landenes ulike innvandringspolitiske historie (fra 2. verdenskrig og framover), for å kunne vurdere forutsetningene for å takle de nye utfordringene i kjølvannet av EF's integreringspolitikk. Spesielt viktig her blir studiet av utilsiktede konsekvenser av politikken i de respektive landene: Mottakerlandene regnet f.eks. i utgangspunktet med at innvandringen skulle bli et midlertidig fenomen, noe som har vist seg feilaktig i alle tilfellene. Migranter som ble rekruttert målrettet for å bidra til industriell oppbygging i vekstårene fram til begynnelsen av 1970-tallet, har så langt mulig valgt å bli, og har i tillegg brakt familiene med seg. Den faktiske veksten i innvandrerbefolkningen i de tre utvalgte landene etter "innvandringsstoppen", utgjøres ikke av unge arbeidere, men av deres *familier*. (Veksten har skjedd gjennom retten til familiegjenforening eller ved naturlig tillskudd (fødsler). Migrantene har som gruppe påvirket vertslandene strukturelt og politisk på måter man ikke forutså, og som nå danner utgangspunkt for politikktutvikling i EF-regi.

Frankrike og Tyskland er valgt dels pga. den sentrale stilling disse landene tilsammen innehar på innvandringskartet i Europa, dels fordi de plasserer seg i to ulike leire når det gjelder kolonihistorien: Frankrikes innvandrerpolitikk har i stor grad vært en funksjon av koloniale bånd, men Tyskland har satset på et i utgangspunktet svært forskjellig "gjestearbeidersystem". Danmark er tatt med som en velferdsstat i Skandinavia, uten (nevneverdig) historie som kolonimakt. Danmark har også spesiell relevans for Norge, ved at landet allerede er EF-medlem, og samtidig en del av de integrerte nordiske arbeidsmarkedet. Lærdommer fra Danmark vil være sentrale i norsk tilpasningspolitikk overfor EF – også på innvandrerspørsmål.

Fenomenet migrasjon har viktige aktør- og struktur-forutsetninger. Når det gjelder *aktørforutsetningene* – hvilke faktorer som motiverer det enkelte individ til å migrere ("push" og "pull" -faktorer) – kan de på "pull" -siden grovt deles inn i følgende kategorier: 1) *Inntektstilknnyttede* faktorer som lønn og sosiale ytelser; 2) *arbeidsmarkedsrelaterte* faktorer som arbeidsløshet og spesifisert etterspørsel etter arbeidskraft; 3) kulturell og geografisk *avstand*: Grad av kulturell heterogenitet i mottakersamfunnet (tidligere innvandring til landet), språk, klima, historiske tilknytninger etc. (Lundborg 1990; Straubhaar 1988); 4) *politiske/sosiale* aspekter som frihet og generell trygghet.

Individene vil ha ulik tilgang på adekvat informasjon om disse forholdene på forhånd, avhengig av bl.a. tilknytning til nettverk eller andre formidlingskanaler.

"Push" -faktorene – drivkreftene på *sendersiden* vil variere med hva slags migrasjon det er snakk om; fra det rent politiske (den idealtypiske flyktning) til det mer sosiale og *økonomiske* (arbeidsmigranten). En kombinasjon av disse

faktorene vil ofte være utslagsgivende, som for eksempel i Øst-Europa der samspillet mellom politiske endringer, sosiale problemer og økonomisk krise nylig har utløst migrasjon i stor skala. Grensedragningen mellom den politiske og økonomiske bakgrunnen for migrasjonen er prinsipielt vanskelig, og gjenstand for vedvarende diskusjon i nasjonale og internasjonale fora.

Når det gjelder *strukturforutsetningene* – hvilken generelle kontekst som påvirker mulighetene for migrasjon til mottakerlandene – har *arbeidsmarkedet* hatt en særstilling: Immigrasjon til Vest-Europa har vært sterkt etterspørselsstyrt, og regulert av regjeringer. Den siste innvandringsbølgen i Europa falt sammen med den siste ekspansjonen i industrisysseletting i mottakerlandene på 1960-tallet. Oljekrisen på begynnelsen av 1970-tallet representerte et vendepunkt, og gjorde at nesten alle de europeiske mottakerlandene mellom 1973 og 1975 innførte enten *rekrutteringsstopp* eller *skjerpet seleksjon* gjennom streng kontroll med innflytet.

Etterspørsel etter utenlandsk arbeidskraft har vært knyttet til spesifikke nasjonale "arbeidsregimer" (Therborn 1987), som bl.a. involverer: Eiendomsstruktur; teknologisk utviklingsnivå og -mønster; styrkeforholdene på arbeidsmarkedet; kvinners yrkesdeltakelse; sysselsettningsnivå; interne migrasjonsmønstre; segmentering av arbeidsmarkedet (situasjonen i spesifikke delmarkeder) og velfredsstatsutvikling.

En strukturell "push"-faktor som kan bli mer påtrengende fremover, er den *økologiske*. Miljøfenomener som avskogning, jorderosjon og ørkenspredning har allerede forårsaket folkevandringer internt i den 3. verden, og kan med voksende omfang også innvirke på andre verdensdeler.

Samspelet mellom aktører og strukturer gir et inntak til å forstå de prosessene som er i gang ved etableringen av en ensartet innvandringspolitikk innen EF. Harmoniseringen vil ikke kunne skje gjennom en ensidig inverksetting ovenfra. Et komplisert nettverk av aktører med ulike interesser, handlinger og forståelsesformer intra- og internasjonalt, vil i praksis prøve å påvirke harmoniseringens retning. Etter at denne prosessen er sluttført på politisk nivå, vil det trolig de facto være spillerom for ulike praksis landene imellom, dels pga. manglende kontroll, og dels pga. ulike nasjonale interessekonstellasjoner. Praktiseringen av en felles innvandringspolitikk kan følgelig få et noe uforutsigbart forløp også etter 1992.

Innvandring til Europa representerer, som de har fremgått, et *motsetningsfylt* landskap. Ett siktemål her vil følgelig være å fange opp interessekonflikter, spenninger og motstridende strategier for tilpasning. Med andre ord ønsker jeg å undersøke mulige og sannsynlige handlingskonstellasjoner internt i Europa, og studere hvordan strukturelle og institusjonelle endringer kan drives fram av aktørers aggregerte enkelt-handlinger. Innenfor den vide, foreløpig eksplorative prosjektrammen, vil de følgende tre hovedproblemstillingene stå i fokus:

Problemsstillinger

- 1) I hvilken grad og på hvilke måter *historiske* forhold har påvirket de forskjellige statenes politikk når det gjelder innvandring (grensekontroll og integreringspolitikk) etter 2. verdenskrig; hvorvidt det er systematiske forskjeller historisk som bidrar til å belyse ulike nasjonalstatlige interesser i forhold til EF's planer om harmonisering. I hvilken grad eksisterer det f.eks. sammenheng mellom statenes innvandringspolitikk og utvikling av velferstilbud overfor innbyggerne? – Er de landene med best "tilbud" til innvandrere også de mest restriktive "gate-keepers"?
- 2) Det er antydning innledningsvis i søknaden at omveltningen i Øst-Europa kan avføde *kjedereaksjoner* i innvandringsbildet innen EF, noe som igjen kan forstyrre den planlagte harmoniseringspolitikken på dette feltet. Kjedereaksjoner er ofte vanskelig å etterspore, men jeg tar her sikte på en *indirekte* kartlegging ved å studere hvor mange østeuropeere som i perioden 1989-91 faktisk har innvandret til Vest-Tyskland; hvor mange tidligere innvandrere som har forlatt dette mottakerlandet; og i hvilken grad tilsvarende nasjonale grupper har økt i de omliggende EF-landene. De omkringliggende landenes innvandrersstatistikk vil her være en primærkilde. En slik kartlegging i kombinasjon med arbeidsløshetstall blant identifiserte innvandrergupper og etterspørselsmønstre på arbeidsmarkedet, kan antyde noe om sannsynlige flyttemønstre i tiden som kommer.
- 3) De senere årene mener man å ha sett at den dominerende *typen* innvandring (arbeidsmigrasjon, asylsøking, studiemigrasjon etc.) kan bli en funksjon av innvandringspolitikken i mottakerlandene: Den potensielle innvandreren vil (hvis vedkommende har noe valg) vurdere hvilken kø det er mest formålstjenlig å stille seg i. Kostnadene for *staten* varierer med forskjellige typer innvandring. Mottakerlandene kan følgelig stå overfor utforutsette konsekvenser som ikke er samfunnsmessig rasjonelle ved å føre en restriktiv innvandringspolitikk: Hvis man søker å redusere en type (f.eks. arbeidsinnvandring m/familier), kan man oppleve at den langt dyrere *asylsøkerkøen* vokser. Den billigste formen (på kort sikt); temporær, etterspurt arbeidskraft uten følge av familie, kan på den andre siden få svært uoversiktlige konsekvenser med lønnspress, sosial dumping osv. Denne formen kan være den mest attraktive for en rekke arbeidsgivere, men samtidig være helt uakseptabel for fagbevegelsen.

Dette skisma vil kunne studeres innen hvert enkelt land. I denne sammenheng vil jeg se spesielt på Danmark, som det mest interessante sammenlikningsland for Norge, og som herav kan gi en pekepinn om hvilke endringer man kan forvente her i landet når det gjelder innvandringsmønstre. Jeg vil konkret undersøke om man kan lese noen sammenheng mellom variasjon i antall arbeidsmigranter og antall asylsøkere i perioden 1989-91, og i tilfellet hvorfor.

Når det gjelder typen innvandring vil *etterspørselsmønstret* på arbeidsmarkedet i de aktuelle mottakerlandene trolig være en viktig faktor:

Tendensielt etterspørres nå mer *kvalifisert* arbeidskraft på det formelle markedet (Therborn 1987). På det *uformelle* derimot, kan nye, og mer uforutsigbare markedssegmenter åpne seg: Representerer f.eks. to-inntektsfamilier i Europas "A-lagsland" en voksende nisje for innvandrere, som et privat tjenesteproletariat?

Etterspørselsmønster i forhold til mobilitet på arbeidsmarkedet er hovedfokus for et annet europeisk forskningsprosjekt ved ISF, noe som vil lette data-tilgangen på dette punktet.

Disse tre innfallsvinklene til å studere innvandring i forhold til EF's indre marked, den *historiske*; den aktuelle empiriske når det gjelder *kjedereaksjoner* og den *markedsmessige* (uintenderte virkninger ang. typen innvandring), vil kunne bidra til å avklare hva det er mulig og ønskelig å studere videre når forprosjektet er slutført.

Litteratur

Aftenposten, April 19, 1990.

Arbetaren, vol 69, no 6 9/2, 1990.

Financial Times, March 12, 1990.

Hammar, Thomas, 1985: "Introduction", in Hammar, Thomas (ed), "European immigration policy. A comparative study", Cambridge University Press, Cambridge.

Hammar, Thomas, 1988: "Laws and policies regulating population movements: Perspectives of receiving countries in Europa", paper presented at a seminar on international migration systems, processes and policies, Malaysia.

Information, January 15, 1990.

International Labour Reports, no 38, March-April 1990.

Lundborg, Per, 1990: "Konsekvenser av fri arbeidskraftsrørlighet mellan Sverige och EG", in Svensk Ekonomi och Europa-integrationen, Långtidsutredningen, Finansdepartementet, Stockholm.

Miller, Mark, 1981: "Foreign workers in Western Europe", Praeger, New York.

Newsweek, February 5, 1990.

Olsson, Jan, 1988: "Tilhør Sverige Europa?", Forfatterforlaget.

Penninx, R. and Muus, P., 1989: "No limits for migration after 1992? The lessons of the past and reconnaissance of the future", Quarterly Review of the Intergovernmental Committee for Migration, vol. XXVII, No. 3.

Portes, Alejandro, 1989: "Contemporary immigration: Theoretical perspectives on its determinants and modes of incorporation", in International Migration Review, vol 23, no 87.

Puntervold Bø, Bente, 1987: "Innvandring eller utestengning? Om arbeidsvandring til Norge og norsk innvandringspolitikk". Tano, Oslo.

Regjeringsutvalget for EF-saker, 1989: "Statusrapport. Norges tilpasning til EF's indre marked", Oslo.

Straubhaar, Thomas, 1988: "International labour migration within a common market: Some aspects of EC experience", in Journal of Common Market Studies, Vol XXVII, no 1.

Therborn, Gøran, 1987: "Migration and Western Europe: The old world turning new", in Science, vol 237, September.

Reflektioner kring bristen på forskning om invandrarakademiker i Sverige

Hilde Smith *

Hur är det möjligt att man inom området för invandrarforskning i årtal nästan konsekvent lyckats undvika att vetenskapligt belysa arbetsmarknadssituationen för högutbildade invandrare i Sverige?

Denna artikel baseras inte på någon vetenskaplig undersökning. Däremot vill jag med nedanstående ge en kortfattad bild av den nuvarande situationen.

Man har under årens lopp fått in ett okänt antal invandrare i landet. Om vi nu genom allmängiltigheten i deras situation ser dem som en grupp, så är gruppens problem att man från officiellt håll kanske genom bristande medvetenhet under lång tid underlåtit att vidta åtgärder för att befrämja eller ta till vara det kunnande på olika områden som gruppen besitter.

Innan jag går vidare, vill jag ge en definition av begreppet invandrarakademiker (IA). Vi kan urskilja tre huvudgrupper:

- 1) Invandrade akademiker, alltså personer med utländska examina. Av dem har ett visst antal skaffat sig också en svensk examen.
- 2) Invandrare eller i Sverige uppvuxna personer med invandrarbakgrund som har svenska akademiska examina.
- 3) Relativt nyanlända flyktingar med utländska examina och med minimala kunskaper i svenska språket.

Inom parentes vill jag också nämna att svenska akademiker med utländska utbildningar delvis upplever sig ha likartade svårigheter.

Om vi bortser från arbetskraftsinvandringen, så kan man under de senaste decennierna urskilja ett antal grupper av invandrare/flyktingar med troligen många högutbildade, t ex tjecker, ungrare, polacker, Ugandaflyktingar, flyktingar från Latinamerika och Mellanöstern.

De estniska akademiker som kom till Sverige i anslutning till andra världskriget uppmärksammades redan 1970 i en gedigen uppsats av Vaigur (1970) som visade mycket goda resultat i fråga om anställningsprocent för vederbörande inom sina tidigare yrken.

---

* Hilde Smith, sociolog. SACO, Stockholm / Ordförande, SIPA (Swedish International Professional Association).

Också öststatsflyktingarna från 1950-1960-talet har enligt Ekbergs undersökning (1988) lyckats bra.

I min egenskap av initiativtagare till och ordförande i Swedish International Professional Association (SIPA) har jag kommit i kontakt med bland annat ett stort antal öststatsflyktingar från senare tid. Situationen på arbetsmarknaden verkar för dessa ha försämrats. Samma negativa förhållanden tycks gälla för andra invandrarakademikergrupper.

Förutom ovan nämnda grupper har skett och sker en kontinuerlig invandring av högutbildade, t ex genom äktenskap. Förhållandena för dessa verkar inte nämnvärt skilja sig från gruppernas.

Än idag finns för högutbildade invandrare inga statistiska uppgifter vare sig till antal, utbildning eller nuvarande sysselsättning.

Som grupp – nämligen högutbildade – existerar de inte i svensk statistik! "Galt- och beteckningsstatistik" finns i detta statistikens land, men invandrarakademiker anser man tydligen som en marginell och ointressant grupp.

Men är gruppen så marginell? Redan för flera år sedan uttalade jag mig offentligt om behovet av en statistisk kartläggning och uppskattade då antalet högutbildade invandrare till mellan 10 000-30 000. Reaktionerna var då, mildt sagt, negativa. Idag syns medvetenheten ha ökat och man talar nu om siffror som överskrider mina tidigare skisserade. I denna bedömning finns dock inget underlag för fastställande av antalet tidigare invandrade akademiker som fortfarande arbetar som postsortörer, spärrvakter, städare, vårdbiträden m m.

Statistiken är i sig inget självändamål men utifrån det svenska sättet att agera skulle förhoppningsvis arbetsmarknadsåtgärder ha vidtagits mycket tidigare och i högre utsträckning än vad som skett.

Man skulle kanske också bereda mark för senaste tidens så mycket större grupper av invandrade högutbildade.

Medvetenheten kunde t ex ha förbättrat evalueringsförfarandet. Med bättre insikter om andra länders utbildningar kunde man ha undvikit att högutbildade omskolats till relativt okvalificerat arbete inom helt andra yrkesområden än deras egna.

Det skrivs ett otal forskningsrapporter om invandrarfrågor i övrigt såsom språk, kultur, religion, identitet, etniska relationer, invandrarungdomar, -kvinnor till och med integration.

Men vad det gäller invandrarakademikernas situation är de alltför lätt räknade och i allmänhet av mycket sent datum, trots att problemet uppmärksammades redan på 1970-talet, bland annat av Immigranternas Riksförbund och senare av en iransk akademisk förening.

Om svensk invandrapolitik skall vara trovärdig vad det gäller jämlikhetsbegrepp också för invandrarakademiker, anser jag att forskningsinsatser behövs.

Man behöver bara titta på de forskningspublikationer från t ex Kanada och Australien på detta område som låg till grund för Government Proposals and Policies för att förstå att man i dessa länder anser högutbildade som en intressant grupp också ur forskningssynpunkt.

Som verksam inom invandrarforskningens område följer man massmedias och facktidningarnas utbud på detta område.

Sedan SIPA:s grundande 1987 och senare i samband med presentationen av SIPA:s rapport "Tack för visat intresse ..." så har sakfrågan också rönt allt större intresse i massmedia.

Bara detta borde väcka intresse bland forskare.

Skulle det inte vara intressant att titta på social rörlighet, vertikal mobilitet, psyko-sociala aspekter, diskrepens mellan utbildningsbakgrund och yrke i Sverige, etnisk diskriminering i arbetslivet, arbetsgivaren och fackets inställning till invandrarakademiker, för att bara nämna några?

Skulle det inte vara intressant att titta på invandrarakademikernas integration i termer av Goodman's (1969) Degree of Statuspersistence och jämföra resultatet med andra länder?

Skulle inte användning av Merton's (1976) diskrimineringstypologi ge viktiga insikter?

Mycket mer kunde sägas i detta ämne men man skall ju inte gråta över spilld mjölk – för den är väl spilld?

"Egalitarian policy can be measured by number of immigrant professionals (now citizens) in policymaking positions."

John Porter (1969) The Vertical Mosaic

Kommer detta att hända i Sverige?

Selected bibliography

I. Med anknytning till invandrarakademikernas situation i Sverige

Arbetsmarknadsstyrelsen (1988-1989). Verksamhetsberättelse 1988/89. Arbetsgruppen för bedömning, värdering och prövning av utländska utbildningar, examina och yrkeskunskaper.

Boukas, A (1989). Arbete efter utbildning? Var god dröj ... . Institutionen för pedagogik, Stockholms universitet, Stockholm.

Deifo (1990). Svensk Invandrarforskning, en projektkatalog.

Ekberg, J (1988). Immigrants – Their Economic and Social Mobility, Växjö 1988.

Falk, C och Gustafsson, Y (1988). Hur värderas utländsk utbildning och yrkeserfarenhet i Sverige? Stockholms universitet, pedagogiska institutionen.

Marias, M (1987). Invandrarakademiker – Resursslöseri på den svenska arbetsmarknaden? Högskolan i Växjö.

Riksdagen (1988-1990). Motioner 1988/89: A 227, A 240, A 268, A 285, A 288 samt 1989/90: S 4018.

SIPA-rapport nr 1 (1989). "Tack för visat intresse ...". Invandrarakademiker på den svenska arbetsmarknaden, Huskvarna. (SIPA = Swedish International Professional Association)

Steen, I (1988). Likgiltighetens hänvisningar och modet att mötas. Om några av diskrimineringens villkor, SULF/Lund och SIV, Lund.

Tander, I och Izol, M (1987). Kurdiska akademiker och arbetsmarknaden. Kurdiska projektet, socialdistrikt 16-18, Spånga.

- Vaigur, K (1970).** De Estniska Akademikerna i Sverige. Om de i Estland utbildade estniska akademikernas situation i Sverige 1944-1966, Lunds universitet.
- Wadensjö, E (1976).** Occupational Segregation of Migrant Workers in Sweden, Växjö Migration Studies Nr 5, Universitetsfilialen i Växjö 1976.

II. Med anknytning till invandrarakademikernas situation i andra länder

- Darroch, A G (1979).** Another Look at Ethnicity, Stratification and Social Mobility in Canada, *Can J Sociol*, 4,1: 1-25.
- Goodman, L A (1973).** On the Measurement of Social Mobility: An Index of Status Persistence, *American Sociological Review*, 36(4): 831-850.
- Goldlust, J och Richmond, A (1974).** A Multivariate Model of Immigrant Adaptation. *International Migration Review*, Vol III, No 2, s 193-225.
- Lanphier, M (1979).** A study of Third-World Immigrants. Discussion Paper No 144, Economic Council of Canada, Ottawa.
- Porter, J (1965).** *The Vertical Mosaic*, Toronto. University of Toronto Press.
- Sabatello, E (1979).** Patterns of Occupational Mobility among new Immigrants to Israel. *International Migration*, Vol XVIII, No 3/4, ICEM, Geneva.
- Salter, M J (1978).** Studies in the Immigration of the Highly Skilled, Canberra/London (Australian National U P).
- Ziegler, E (1973).** *The Longitudinal Study of the Economic and Social Adaptation of Immigrants*. Department of Manpower and Immigration, Ottawa, Canada.
- Zubrzycki, J (1969).** Migrants and the Occupation Structure in H Throssel (ed). *Ethnic minorities in Australia*. Sydney: Australian Council of Social Service. 31-44.

Canadian and Australian Government Publications

- Canadian Immigration and Population Study (1974).** Three Years in Canada, Ottawa: Information Canada.
- Department of Immigration, Local Government and Ethnic Affairs, Council on Overseas Professional Qualifications, Annual Report (1987-1988).** Australian Government Publishing Service, Canberra.
- Office of Multicultural Affairs (1989).** Access and Equity (A&E) Revised Requirements and Guidelines, Department of the Prime Minister Cabinet, Australia.
- Ontario Ministry of Citizenship (1989).** Access! Task Force on Access to Professions and Trades in Ontario, Queen's Printer for Ontario.
- Robinson, R (1987).** Access to Trades and Professions in Ontario, Project Report prepared for Cabinet Committee on Race Relations, Toronto, Canada.
- The Recognition and Overseas Qualifications in Australia (1983).** Report of Committee of Inquiry. Vol 1-2: Australian Government Publishing Service, Canberra.

Arbeidet og finske kvinner i Nord-Norge

Marjatta Norman *

Bakgrunn

Denne artikkelen er et forsøk på å se på finske innvandrerkvinner i Nord-Norge gjennom den sektoren av deres liv som arbeidet representerer. Den baserer seg på materiale som Nordnorsk Finskforbund har skaffet gjennom en spørreundersøkelse, som ble foretatt i 1990 i de tre nordligste fylkene i Norge. Nordnorsk Finskforbund (NNF, stiftet 1982) er en paraplyorganisasjon for 17 lokale finsk- og finsknorskforeninger. Spørreundersøkelsen er et ledd i forbundets arbeid for å finne ut hva slags behov finske innvandrere har og hva slags mennesker forbundet skal arbeide for. Forbundet mener at kvinnene står i en særst interessant stilling bl.a. med hensyn til det finske språkets fremtid i Norge. Jeg har påpekt at de finske innvandrerkvinnene er i en nøkkelposisjon her p.g.a at de som ekte morsmålstalere kan velge å videreføre språket til sine barn. (Norman 1990).

Med finske innvandrere menes her s.k. nyinnvandrere, som er kommet til Norge etter II verdenskrig, i motsetning til de historiske finske innvandrere som helt fra 1700-tallet fram til begynnelsen av 1900-tallet har kommet til Nord-Norge. Kvenene, som disse innvandrere er blitt kalt for, og deres etterkommere, har først gjennom isolasjon, siden gjennom en hard fornorskningpolitikk blitt en fast del av norsk befolkning i nord. De har ikke lenger noen innvandrerstatus i dagens betydning.

Innvandring har alltid hatt sine "push and pull" -årsaker (Lee, 1969, 282-297, etter Pohjola 1989). I Nord-Norge har man hatt behov for arbeidskraft, særlig innen sesongbetont fiskerinæring, og til tider stor arbeidsledighet i Finland har tvunget folk til å se seg om etter nye muligheter utenfor Finlands grenser. Dette har medført at spesielt på 70-tallet under de gode fiskeriene, kom det mange finlendere til Nord-Norge, og det foregikk også vervingskampanjer fra nordmennenes side for å få finsk arbeidskraft til landet (NIBR-rapporten s. 107). I dag kan vi konstatere at arbeidsledigheten i Finland har gått noe ned, men fiskerinæringen i Norge har derimot i flere år vært i en

* Marjatta Norman, cand.philol., filolog. Inst. for språk og litt., universitetet i Tromsø. Artikkelen er bygd på materialet som Nordnorsk Finskforbund har skaffet seg gjennom spørreundersøkelse blant finske kvinner i Nord-Norge. Prosjektets navn: Finske kvinners stilling og posisjon i Nord-Norge.

vanskelig situasjon p.g.a. mangel på fisk. Dette har forårsaket stor arbeidsledighet mange steder langs kysten. Fiskeværene er blitt tømt for midlertidig arbeidskraft. Et godt eksempel er at Båtsfjord, der det ennå i 1980 var langt over 600 finlendere (Rapp-Grønlund 1982, s.4), i dag har under hundre finske statsborgere.

Tidligere forskning om finske innvandrere

Finske innvandrere i Norge har ikke vært mål for større helhetlige undersøkelser. De fåtallige eksisterende undersøkelsene om finske innvandrere har rettet seg mot fiskeværenes finlendere i Finnmark, og har antallsmessig berørt forholdsvis få finlendere. Selvom det i disse undersøkelsene advares mot generalisering av denne innvandrergruppen, har undersøkelsene p.g.a. sine regionale begrensninger og sin problemorienterte synsvinkel snarere forsterket enn redusert generaliseringen av finlendere. Konklusjonene er klare. Grønlund-Rapp rapporterte i begynnelsen av 1980-tallet om finlendernes språkproblemer og informasjonsmangel på deres arbeidsplasser i Finnmark (1982, s. 6). Anttonen har i sin gradu beskrevet finlendernes akkulturering i Vardø og Vadsø (1984). Gerrard og Aase (Stiver Lie red. 1986 s. 121-130) nevner tre ting som karakteristisk for finsk innvandring til Finnmark: 1) majoriteten av finske innvandrere er unge, ugifte, ufaglærte kvinner, 2) innvandring er typisk arbeidsmigrasjon og 3) språket er et problem som bringer isolasjon i forhold til arbeidsgivere og arbeidskamerater. NIBR-rapporten om finlendernes tilpasning i Öst-Finnmark (1986:7, s.VII-VIII) konkluderer med at disse unge finske kvinnene har bidratt til å opprettholde den demografiske balansen mellom kjønnene og reproduksjonsevnen i kystbefolkningen. De har fylt plassene etter utflyttede norske kvinner. Veien ut fra ufaglært fiskeriarbeid skjer nesten uten unntak gjennom ekteskap med nordmenn. Språklig integrering, videre utdanning og stigende yrkeskarriere går parallelt med sosial integrering i norsk nettverk, og begge prosessene synes å forutsette interetnisk familieetablering.

Den samme rapporten beskriver finske innvandrere som en menneskegruppe som har krevd lite og fått lite av det norske samfunnet til tross for at de har satt inn sin arbeidskraft i sine beste år i yrker det har vært vanskelig å få besatt med norske arbeidstakere (s. 92).

Media og en del sensasjonsprega reportasjer om de finske innvandrenes lave utdanningsnivå, rotløshet, mistrivsel og ujevn livsførsel har skapt et nedvurderende bilde, som det ikke er så lett å bli kvitt (NIBR-rapporten s. 110).

NNF-undersøkelsens mål og metode

Finske kvinner utgjør en betydelig del av finske nyinnvandrere. Korkiasaari (1989, s. 93) viser at kvinnenes andel av de finske innvandrenes totalmengde i Norge i årene 1975-1988 hele tiden har vært over halvparten. Som tidligere nevnt anser NNF kvinnene som en særskilt viktig gruppe for bevaring av finsk

språk og kultur i Nord-Norge. Forbundets ledelse har likevel konstatert at de vet for lite om denne gruppen til å kunne planlegge tiltak.

Etter den siste tids arbeidsmarkedsutvikling i Nord-Norge er det grunn til å spørre om hva slags finske kvinner som er igjen og hvor i arbeidslivet de har plassert seg. I hvilken grad er den beskrivelsen som den tidligere forskningen har gitt ennå gyldig? Er det grunn til å revurdere og nydefinere de finske innvandrerkvinnenes situasjon? Forandrer bildet seg når vi ikke lenger konsentrerer oss om bestemte geografiske områder, men prøver å få et helhetlig bilde over et større område?

Et viktig spørsmål som NNF stiller gjelder hvilken andel arbeidet har i innvandrerkvinnenes liv og deres integrering i de nye forholdene. Innvandrernes tilpasning er en trinnvis og langvarig prosess, der mange delfaktorer spiller inn (Tuomi-Nikula 1989, s. 155-174; Norman 1990). Ingen av faktorene kan vurderes alene, uten relasjon til hverandre og uten at man prøver å se disse faktorene i et videre perspektiv. Innvandrernes arbeidssituasjon kan ses utfra storsamfunnets, regionens og individets synsvinkel, og man kan regne med at disse nivåene styrer individenes valg og prioriteringer sterkt i forhold til arbeidslivet.

Arbeidstakerne er med på å realisere de målene som samfunnet har pålagt arbeidsmarkedet. Men arbeidets betydning er langt mer vidttrekkende enn bare det å gi tilfredsstillelsen av å være med i nyttig samfunnsarbeid. Arbeidets verdi som bindeledd mellom samfunnet og individet er meget viktig. Arbeidet gir en meningsfull aksjonsramme, som er sosialt akseptabel. Yngre finske kvinner er oppdratt til og opptatt av å se arbeidet som en garanti for sin uavhengighet og en forsikring under de generelle oppløsningstendensene i samfunnet hva angår familielivet. Arbeidet gir økonomisk trygghet. Norge er et typisk høykostnadsland, der det for å opprettholde en god levestandard i familien kreves to inntekter.

Arbeidet har statusverdi i de nordiske land. Husmor er ikke noe positivt lada uttrykk i motsetning til f. eks. i Tyskland der en storpart av finske innvandrerkvinner tross sin utdanning blir hjemme, fordi utearbeidets statusverdi for familiemødrene er negativ (Tuomi-Nikula 1989, s. 96-99).

På den annen side er det grunn til å forvente at tilpasning til et fremmed lands arbeidsmarked er krevende. Det krever både språklig og utdanningsmessig tilpasning. Finske innvandrere har et viktig fortrinn i sammenligning med andre innvandrere: de er nordiske statsborgere, som kan nyte godt av det frie nordiske arbeidsmarkedet og har rett til sosial omsorg og utdanning. Men i hvilken grad utnytter de disse mulighetene?

Deltaking i arbeidslivet krever mesteparten av den yrkesaktive befolkningens tid. Arbeidslivet er dermed effektivt med på å akkulturere innvandrere. Selv om det sørger for at innvandrerene ikke faller utenfor sentrale samfunnskretser, er det også forventet å være en faktor som kan redusere innvandrernes muligheter til å ta vare på sin egenart i forhold til seg selv og sin familie.

I NNFs undersøkelse ble som tidligere sagt forskningsmaterialet skaffet gjennom et spørreskjema, og svarene ble kvantitativt analysert. Tross alle

begrensninger som en slik spørreundersøkelse kan ha, ble denne formen valgt p.g.a. hensynet til økonomi, menneskelige ressurser og de kunnskapsbehov forbundet hadde for undersøkelsen. NNF ønsket først og fremst å skaffe oversikt over de finske innvandrerkvinnene vel vitende om at det samtidig pågikk og pågår en del lokale undersøkelser om finske innvandrere, der forskningen i større grad baserer seg på dypintervjuer (Norman, Hjulstad-Junttila, Anttonen, se kildene).

Spørreskjemaet ble sendt til 578 finske kvinner over 18 år i Nord-Norge: til 70 kvinner i Nordland fylke, 117 i Troms fylke og 391 i Finnmark. Spørreskjemaet ble godkjent av Norsk Statistisk Sentralbyrå, navnene og adressene ble plukket ut av Sentralkontoret for folkeregistrering på grunnlag av finsk statsborgerskap. P.g.a. et felles nordisk arbeidsmarked kan finlendere jobbe i Norge i 6 måneder uten å melde flytting, slike midlertidige gjestearbeidere er ikke med i disse tallene. Det finnes også et ukjent antall finske kvinner som har tatt norsk statsborgerskap, som NNF ikke har fått statistiske data om. Korkiasaari (1989, s. 92-94) antar at det i Norge finnes omtrent like mange finlendere som har tatt norsk statsborgerskap som dem som har beholdt sitt opprinnelige statsborgerskap. At tallet skulle være så stort, betviler vi, fordi NNF gjennom sine medlemsforeninger har prøvd å spore opp slike personer, men fant bare et meget begrenset antall. Disse er foreløpig heller ikke med i tallene i undersøkelsen. Det bør også nevnes at 1. gangs spørreunde ble etterfulgt av en purrerunde.

Resultater fra NNF-undersøkelsen

Spørreskjemaet inneholdt 5 hovedpunkter: Flytting, utdanning, arbeidsplasser, sivilstatus og familieforhold, ønsker og trivsel. Her er det bare mulig kort å komme inn på noen resultater og da velger jeg også å presentere store linjer.

Svarprosenten

Svarene representerte følgende tall: 50 svar fra Nordland (svarprosent 71%), 70 svar fra Troms (svarprosent 62%) og 190 svar fra Finnmark (svarprosent 48,5%). Svarprosenten for hele Nord-Norge var 54%. Dette var adskillig lavere enn forventet, siden kvinnene opp til flere ganger var gjort oppmerksomme på undersøkelsen via media og foreningene.

Grunnene til innvandring og flytteveiene

De fleste finske kvinnene har flyttet til Norge fra de to nordligste fylkene i Finland: Laplands len 117 kvinner og Uleåborgs len 67 kvinner. Resten fordeler seg på 7 andre fylker i Finland. Nylands len med 37 kvinner og Tavastehus len med 37 kvinner peker seg ut. Bildet av de finske kvinnenes flytting er ikke ensartet: ikke alle har kommet fra Nord-Finland.

Som grunn til flytting nevnes 2 hovedårsaker: arbeid (184 svar) og mann (112 svar). En del opplyser at det var egentlig eventyrlysten som styrte dem, men at de nødvendigvis måtte ha et arbeid i sikte for å kunne klare seg i Norge.

Flyttegrunnene avhenger ofte av hvor man har flyttet til i Nord-Norge. Til kystbygdene i Finnmark kom kvinnene for å jobbe i fiskeindustrien eller i pleieyrker. Senere stiftet de familie eller flyttet lenger sør, til Troms eller Nordland. Kvinnene som kom til Nordland, kom oftest p.g.a. en mann. I Troms fylke har flyttegrunnene vært mer jevnt fordelt enten p.g.a. mann eller arbeid. I de helt siste årene oppgir forholdsvis mange at grunnen til flytting var studier.

Kvinnenes aldersfordeling, sivilstatus og barnetall

Karakteristisk for finske kvinner i Nord-Norge er at pensjonister foreløpig nesten mangler hos dem. Av de som har svart har bare 4 nådd pensjonsalderen. De yngste i denne statistikken er født i 1971, men majoriteten er i alderen 25-45 år. 177 opplyser at deres sivilstand er gift, 71 svarer at de har en samboer, 6 er enker og 41 ugifte. 18 kvinner svarer at de har finsk ektemann/samboer, men hele 229 at deres ektemann/samboer er norsk.

Disse kvinnene har alt i alt 473 mindreårige barn. Av barna har 107 finsk statsborgerskap, 282 norsk og 84 finsknorsk dobbeltborgerskap. Gjennomsnittlig har kvinnene to barn hver.

Utdannelse og arbeid i Norge

For 10-15 år siden dro mange unge finske jenter til Finnmark for å jobbe i fiskeindustrien. Mange kom bare midlertidig for å skaffe penger til sin videre utdanning i Finland, en del ble igjen, stiftet familie – videreutdannet seg og skaffet annet arbeid. I ca. 1/3 av besvarelsene opplyses det at informantene har hatt arbeid i fiskeindustrien i en eller annen fase av livet. Dette betyr at i Nordland fylke 13 kvinner (av 50 som har svart), i Troms 17 (av 70) og i Finnmark 75 (av 190) har arbeidet i fiskeindustrien. Størstedelen av de finske kvinnene som er blitt fastboende i Nord-Norge har aldri hatt arbeid knyttet til fiskeindustrien.

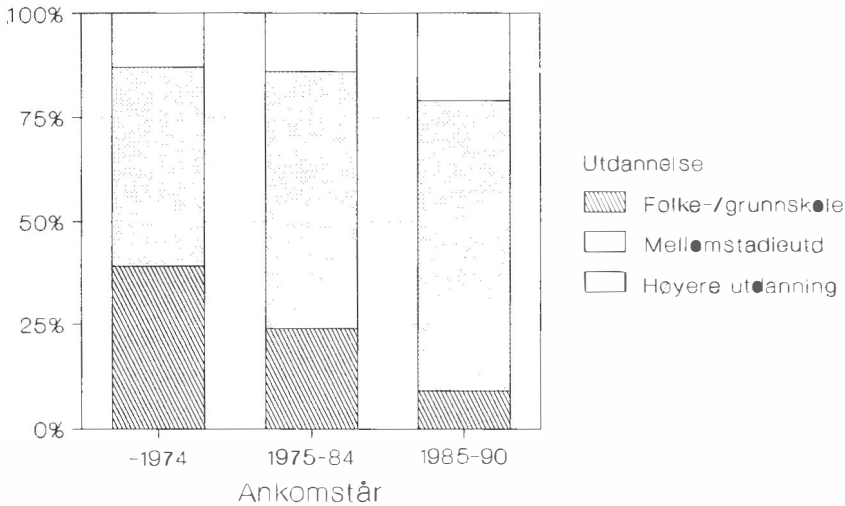
De aller fleste kvinnene som har høyere utdanning fra Finland har før eller senere fått arbeid som tilsvarer deres utdanning. Noen har tatt tilleggs kurs og -eksamener i Norge. Derimot kvinner med gymnas-, yrkesskole- eller fagskoleutdanning fra Finland, har ofte måttet vente lenge før det har lyktes dem å få en jobb som tilsvarer deres utdanning. Med yrkespraksis fra Finland har det vært lettere å få jobb. Mange har trengt en tilleggsutdanning.

Generelt sett ser det ut til at kvinnene har brukt mye tid på å tilpasse seg det norske arbeidslivet, og at arbeidet dermed har blitt prioritert høyt.

På ti år har det skjedd en utvikling ang. *utdanningsbakgrunn fra Finland*. Andelen mellomstadieutdanning har økt mest, en viss økning kan man også konstatere, når det gjelder antall høyere utdanning. Antall grunnskole som minimumsutdanning har blitt radikalt redusert.

Kvinnene hadde følgende *plassering* (i parentes antall kvinner): Sykehus, gamle hjem (61), fiskeindustri (44), skoler, undervisning (33), forretning (23), barnehage (18), restaurant (17), rengjøring (16), turisme (14), husmor (10),

Utdannelse fra Finland

annet, f.eks. kunst (9), industri (7), bank (6) pensjonister (4), frisør (2), uten arbeid (1), ikke svart (2) – tilsammen 310 svar.

Yrkene til de finske innvandrerkvinnene ser for det meste ut til å være tradisjonelle kvinneyrker. Yrresskalaen er likevel variert. Det er også interessant å registrere at forholdsvis mange har påtatt seg læreryrker, der det jo mer enn ellers forutsettes at man behersker landets språk.

Sammenfatning

Den forholdsvis lave svarprosenten (spesielt i Finnmark) får en til å spørre etter grunner til dette. Mange kan ha hatt aversjon mot spørreskjemaer og mislikt at deres liv kommer i søkelyset. På den annen side var det jo finnes egen organisasjon som foretok undersøkelsen. Tidligere har jeg sagt ang. min undersøkelse om finske kvinner i Tromsø, at de lever innen sine private familiekretser og blir sjelden konfrontert med sin innvandrerstatus (Norman 1990).

De regner seg ikke som innvandrere. De sammenligner seg ikke med hverandre og får derfor heller ikke forståelse for det at man kunne ha saker av felles organisasjonsmessig interesse. Det virker vanlig at de finske innvandrerkvinnene stilltiende aksepterer det faktum at de bruker mye tid til å tilpasse seg og å finne seg en plass i arbeidslivet. Man vet ikke i utgangspunktet, hva tilpasningen krever, og spør sannsynligvis heller ikke om en bedre strukturering og planlegging av tilpasningen kunne ha frigjort krefter til andre

viktige ting ut over ens egen tilpasning, f. eks. satsing på barnas tospråklighet. Skjer satsingen på arbeidslivet på bekostning av kvinnenes andre behov?

Rent samfunnsmessig virker de finske kvinnene veltilpassede som etablerte familiefolk og arbeidstakere. Det er trolig at dette er det vanligste bildet av finske innvandrere i 1990-årene – i hvertfall øyensynlig. P.g.a. den lave svarprosenten er det likevel nærliggende å tenke at vi i undersøkelsen kanskje har fått svar fra de vellykkede, de som har klart å erobre en posisjon og stilling i sitt nye land. Det har vært stor arbeidsledighet i kyst-Norge, og det er ingen grunn til å tro at det ikke finnes også finske kvinner blant de arbeidsledige.

Hva skjuler seg bak de kvinnene som er blitt usynlige i denne undersøkelsen? Det er det minst like viktig for NNF å finne ut som å finne ut passende tiltak for de finske innvandrerkvinnene som vårt materiale gir opplysninger om.

Kilder

Anttonen, Marjut: Suomalaisiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa. Etnologian laitos. Tutkimuksia 18. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1984.

Korkiasaari, Jouni: Suomalaiset maailmalla. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1989.

Lee, Everett: A Theory of Migration. Jackson, J. A. (red.): Migration. Cambridge. I følge *Anneli Pohjola: Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun ...* Høgsskolen i Lapland 1989. Rapportutgivelse i serien Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.

NIBR-rapport: 1986:7. Tilpasninger blant finske nyinnvandrere i Öst-Finnmark av Grønhaug, Reidar, Saxi, Hans Petter og Aase, Tor Halfdan. Norsk institutt for by og regionforskning.

Norman, Marjatta: Om finsknorske familiers tospråklighet. Artikkel i seminarrapporten fra Det 4. symposium om Nord-Skandinavias historie og kultur i Tromsø, 1990. Utgis 1991.

Stiver, Suzanne Lie:(red.) Mellom to kulturer, Universitetsforlaget 1986: Gerrard, Siri og Aase, Tor Halfdan: Finske kvinner i Finnmark.

Tuomi-Nikula, Outi: Saksan suomalaiset, Suomi 148, SKS 1989.

Anttonen, Marjut, Norman, Marjatta og Hjulstad-Junttila, Jorid har alle undersøkelser i gang ang. finske innvandrere i Nord-Norge.

Invandrare på den finländska arbetsmarknaden

Magdalena Jaakkola *

Inledning

Sverige och Finland liknar varandra vad gäller den tidigare emigrationen till Amerika: År 1850-1930 flyttade en miljon svenskar och 400 000 finländare till Amerika. Idag är situationen mycket olik. Efter det andra världskriget har Sverige blivit ett invandrarland, men Finland har ända till de senaste årtiondena snarare förblivit ett utvandrarland.

Detta är en orsak till att det i Finland finns färre invandrare än i de andra nordiska länderna. I dag är inflyttningen ändå mera allmänt än utflyttningen. Av Finlands fem miljoner invånare är över 60 000 utlandsfödda. Av dem är över 27 000 utländska medborgare, som härstammar från 137 olika länder. Nästan hälften av de utlandsfödda är från Sverige och en del av dem är de återflyttade sverigefinländarnas barn. Av Finlands utlandsfödda var i slutet av 1989 ca 8 000 från Soviet, 4 300 från Asien, 3 100 från Nord-Amerika, 1 500 från Afrika och 800 från Latin-Amerika. Till skillnad från Sverige har giftermål ofta varit det främsta motivet för inflyttningen. Största delen (81 % av männen och 85 % av kvinnorna) av invandrarna är gifta med finländarna.

Det finns också mera flyktingar i Sverige än i Finland (ca 2 600). Största delen av Finlands flyktingar är s.k. kvot-flyktingar från Indokina och Chile. Dessutom har kurder, turkar eller iranier ingått till flyktingkvoten, som är 500. Antalet spontana flyktingar var under 1989 endast 179, men år 1990 redan 2 700. Största delen av de asylsökande under 1990 var somalier (1 400), romäner och bulgarer och sovjetmedborgare.

Enligt den riksomfattande attitydundersökningen ställer sig de som bor i huvudstadsregionen, de högutbildade, högre tjänstemän, kvinnor samt de svenskspråkiga mera positiva till invandringen än de lågutbildade, arbetare, män, finskspråkiga och äldre människor som upplevt kriget och efterkrigstidens nöd. Det socioekonomiska hotet som invandringen kan tänkas utgöra upplevs starkare bland de sistnämnda grupperna (Jaakkola 1989).

---

* Magdalena Jaakkola, pol.dr., Sosiologiska institutionen, Helsingfors universitet.

Kulturell arbetsfördelning

Syftet med denna framställning är att studera invandrarnas placering inom den finska arbetsmarknaden. I de europeiska länder som mottagit stora mängder invandrare avviker invandrarnas yrkesstruktur ofta från värdbefolkningens yrkesstruktur. Man kan säga att det i dessa länder råder *kulturell arbetsfördelning* (Allardt & Starck 1981, 53-55) eller *etnisk arbetsfördelning*.

1. Olika slags resurser som orsak till arbetsfördelningen?

Olika teorier om orsaker till den etniska arbetsfördelningen har framförts. Enligt Jan Ekberg vilar den neoklassiska arbetsmarknadsteorin på två utgångspunkter. "Den ena är i vilken utsträckning den utbildning och arbetslivserfarenhet som förvärvats i hemlandet är internationellt överförbar. Den andra är om det sker en självselektion så att de som migrerar har högre kapacitet än de som stannar kvar."

"Ju mindre den internationella överförbarheten är av förvärvat human kapital i hemlandet desto lägre inkomst och yrkeställning har man starx efter invandringen. I ett inledningsskede kan vi få en social rörlighet nedåt i förhållande till den position man hade i hemlandet. Men efterhand skaffar man sig skolning och erfarenhet som behövs i invandrarlandet. Detta tillsammans med den positiva selektionen gör att (den amerikanska forskaren) Chiswick formulerar hypotesen att främst arbetskraftsinvandrarna efterhand rör sig socialt uppåt och i sådan grad att man efterhand passerar jämförbara inhemska grupper" (Ekberg 1990).

Chiswicks resultat har ifrågasatts eftersom de baserar på tvärsnittsdata. Dessutom har man varit kritisk till Chiswicks hypotes att framförallt arbetskraftsinvandrare alltid skulle vara positivt selekterade. Negativ selektion är också möjlig. Vilketdera inträffar är beroende av flera ekonomiska och politiska omständigheter i både utvandringslandet och invandringslandet (Ekberg 1990).

2. Diskriminering som orsak till de tudelade arbetsmarknaderna?

Enligt teorin om den duala arbetsmarknaden finns det en uppdelning av arbetsmarknaden i två delar – en primär och sekundär arbetsmarknad. *Den primära arbetsmarknaden* kännetäcks av att arbetena på denna är fasta, arbetsuppgifterna förutsätter en viss inlärningstid och av att det finns avancemangsmöjligheterna inom företaget.

Den sekundära arbetsmarknaden karakteriseras av att arbetena ej är fasta, arbetsuppgifterna går att utföra utan någon speciell inlärningstid och det ej finns några möjligheter att avancera på arbetsplatsen. Lönerna är låga, anställningstryggheten osäker, arbetslöshetsrisken stor och arbetsförhållandena dåliga. (t.ex. Castles and Kosack 1973; Reinans 1980; Wadensjö 1981). Rörligheten från den sekundära till den primära arbetsmarknaden är mycket begränsad.

Undersökningarna visar att både invandrare och kvinnor är ofta överrepresenterade inom den sekundära arbetsmarknaden.

Den centrala iden i denna teori är att det är inte invandrarnas bristande utbildning eller yrkeserfarenhet eller svårigheten att överföra dem till ett annat land som leder till koncentrationen av invandrarna inom den sekundära arbetsmarknaden. Det är i stället invandrarnas diskriminering på arbetsmarknaden som leder till den tudelade arbetsmarknaden och den kulturella arbetsfördelningen.

3. Etniska konflikter och den kulturella arbetsfördelningen

Termen *kulturell arbetsfördelning* och dess roll i uppkomsten av etnisk konflikter beskrivs av Erik Allardt och Christian Starck (1981, 53-55) på följande sätt:

”En någorlunda väl etablerad lagbundenhet inom den politiska sociologin är att korstryck tenderar att dämpa de politiska aggressionerna medan däremot sammanfallande skiljelinjer eller klyvningar tvärtom ökar risken för starka aggressioner. Om exemplivis samhällsklass och språk, eller religion och ras, tenderar att täcka varandra kan man vänta sig mycket starka konflikter. Sambandet mellan social stratifiering och etnisk gruppering hör också till de grundläggande frågorna vid utforskningen av etniska relationer. En av de mest diskuterade ide’erna om förhållandet mellan klass och språk under 1970-talet har varit Michael Hechters teori om den kulturella arbetsfördelningen.” ...

”Hechters grundläggande antagande är att inte bara alla etniska konflikter utan också all etnisk differentiering beror på att individer med olika kulturella egenskaper eller m a o medlemmar av olika etniska grupper har olika placering i samhällets yrkesstruktur. Graden av samband mellan etnicitet och yrkesspecialisering definierar graden av kulturell arbetsfördelning. Den kulturella arbetsfördelningen kan vara av olika slag men speciellt två former är viktiga. Om alla medlemmar av en etnisk grupp har hög social rang medan däremot alla medlemmar av en annan etnisk grupp har låg rang föreligger en *hierarkisk kulturell arbetsfördelning*. Om medlemmarna av två etniska grupper inte är olika i fråga om sin sociala rang men däremot i fråga om sin yrkesspecialisering talar man om *segmenterad kulturell arbetsfördelning*.”

”Hechter säger att etnicitet och etniska konflikter har fortsatt att existera på grund av att det finns kulturell arbetsfördelning. Han framför särskilt två mycket rimliga hypoteser: (1) ju starkare kulturell arbetsfördelning, desto starkare etniska konflikter, och (2) en hierarkisk kulturell arbetsfördelning tenderar att leda till starkare konflikter än en segmenterad kulturell arbetsfördelning.”

”Hechter har i sina skrifter mycket bestämt utgått från att det i allmänhet är de socialt lägre stående och utsugna grupperna som starkast visar sin etnicitet och som låter sig etniskt mobiliseras. Därför brukar Hechters resonemang också karakteriseras som en modell om ”intern kolonialism”.

Allardt & Starck konstaterar att sådan hypotes inte kan stödas med resultaten av en jämförelse av Västeuropas territoriella minoriteter. Det finns däremot en positiv korrelation mellan förekomsten av resurser och etnisk mobilisering.

Invandrare på Finlands arbetsmarknad

Råder det inom den finska arbetsmarknaden en hierarkisk eller en segmenterad kulturell arbetsfördelning? Är utlänningarna mer koncentrerade till den sekundära arbetsmarknaden än finländarna och hurudan är invandrar-kvinnornas ställning jämfört med männens på denna? Finns det skillnader mellan olika invandrargruppers ställning på arbetsmarknaden?

Undersökningsmaterialet omfattar alla utländska medborgare samt alla utlandsfödda som bor i Finland. Uppgifterna om deras socioekonomisk ställning, yrkesstruktur, inkomster, arbetslöshet samt äktenskap har samlats i samband med den senaste folkräkningen 1985.

1. Invandrarnas socioekonomiska ställning högre än finländarnas

Vid första anblicken tycks det inte finnas någon orsak att tala om kulturell arbetsfördelning i Finland: det finns ingen koncentration av invandrare till vissa yrkesgrupper inom den sekundära arbetsmarknaden. I själva verket är finländarnas yrkesstruktur mera snäv än invandrarnas.

Snarare kan man tala om utlänningarnas koncentration till den primära arbetsmarknaden. Det finns nämligen en större andel högre tjänstemän bland utlänningarna än bland finländarna. Detta är överraskande när man tänker på situationen i andra länder och språkkunskapernas speciella betydelse inom dessa yrken.

Även om det finns många utländska restauranger också i Finland är andelen företagare lägre bland utlänningarna än bland finnarna. Detta beror på lantbrukare, som är klart underrepresenterade bland utlänningarna. Andelen andra företagare är ändå större bland utlänningarna än bland finländarna.

Tabell 1. Sysselsatt arbetskraft efter socioekonomisk ställning, medborgarskap och födelseland i Finland år 1985 (%)

	Utländska medborg. (a)	Utländs-födda (b)	Hela be-folkningen (c)	Skillnad a-c	Skillnad b-c
Högre tjänstemän	31	27	13	+18	+14
Lägre tjänstemän	24	27	33	-9	-6
Arbetare	35	36	40	-5	-4
Företagare	6	7	10	-4	-3
Arbetsgivare	2	2	3	-1	-1
Annan eller okänd	2	1	1	+1	+1
Sammanlagt %	100	100	100		
N	6751	12909	2276887		

2. Könnssegregationen

Arbetsmarknadernas tudelning i kvinnornas arbete och männens arbete syns klart i tabell 2. Både invandrar-kvinnor och finska kvinnor är mera sällan högre tjänstemän och oftare lägre tjänstemän i förhållande till männen. Män är däremot oftare arbetare. Könnssegregationen på arbetsmarknaderna är ändå inte lika klar bland utlänningar som bland finländare.

Tabell 2. Sysselsatt arbetskraft efter socioekonomisk ställning, kön och medborgarskap (%)

Medborgarskap	Man		Kvinna		a-b	c-d
	Utl. (a)	Finsk (b)	Utl. (c)	Finsk (d)		
Högre tjänstemän (alla)	34	15	25	10	+19	+15
Lägre tjänstemän	17	18	40	49	-1	-9
Arbetare	39	50	26	30	-11	-4
Företagare	7	12	6	8	-10	-2
Arbetsgivare	2	3	1	2	-1	-1
Övriga	2	1	2	1	+1	+1
Sammanlagt %	100	100	100	100	100	100
N	4745	1186869	2006	1090018		

Tabell 2 och 3 visar att en större andel högre tjänstemän bland utlänningarna inte beror på mansdominansen inom den utländska befolkningen: både de utländska männen och kvinnorna är oftare högre tjänstemän än finska män och kvinnor. Detta beror på det att utlänningarna är t.ex. oftare språklärare och musiker än finländarna. Finländska män är däremot oftare arbetare än utländska män och finska kvinnor är oftare lägre tjänstemän än utländska kvinnor.

Tabell 3. Sysselsatt arbetskraft efter yrke och kön (%)

Medborgarskap	Man			Kvinna		
	Utl. (a)	Finsk (b)	a-b	Utl (c)	Finsk (d)	c-d
Tekniskt, naturvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arb.	35	18	+17	39	24	+14
Tillverkningsarbete	27	39	-12	11	12	-1
Servicearbete	11	5	+6	18	21	-3
Administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete	11	8	+3	17	22	-5
Kommersiellt arbete	7	6	+1	9	9	-
Transport- och kommunikationsarbete	5	10	-5	2	3	-1
Lant- o skogsbruksarb. samt fiske	3	13	-10	4	8	-4

3. Den kulturella arbetsfördelningen i Finland?

Även om utlänningarna som helhet alltså inte tycks ha speciella problem på den finska arbetsmarknaden, är det ändå legitimt att tala om både hierarkisk och segmenterad kulturell arbetsfördelning i Finland. Den kommer fram först när vi studerar arbetsfördelningen enligt medborgarskap och världsdel. Då kommer det klart fram att olika nationaliteter har olika socioekonomisk ställning och vissa nationaliteter är specialiserade till vissa yrken:

Ca hälften av både väst- och östeuropeerna är högre tjänstemän. Största delen av spanjorerna, grekerna, afrikanerna och asiaterna är däremot arbetare (tabell 4).

Tabell 4. Sysselsatt utländsk arbetskraft (utländska medborgare) efter socioekonomisk ställning och världsdel (%)

	Öst	Brit	Europa			Hela Europa	
			Väst	Nord	Syd		
Högre tjänstemän	50	46	41	24	19	32	
Lägre tjänstemän	18	21	24	28	16	25	
Arbetare	26	22	24	37	56	33	
Företagare	3	9	8	7	5	7	
Arbetsgivare	1	1	2	2	3	2	
Övriga	2	1	1	2	1	2	
	100	100	100	100	100	100	
	378	536	1163	4699	380	4549	
	Nord-amer	Sovj	Osean	Öst-asien	Lat-Amer	Syd-Asien	Afr
Högre tjänstemän	43	38	24	32	30	15	13
Lägre tjänstemän	25	26	37	23	25	17	13
Arbetare	21	31	31	31	41	63	70
Företagare	7	3	6	11	3	3	2
Arbetsgivare	2	1	0	2	1	1	1
Övriga	2	1	1	1	1	1	1
	100	100	100	100	100	100	100
	481	499	83	117	64	414	178

Engelsmännen och fransmännen är ofta språklärare, tyskarna och schweizarna har oftare än andra en ledande ställning inom affärlivet och tekniskt arbete. Sydeurope'erna, afrikanerna och asiaterna är ofta i tillverknings- eller servicearbete och deras löner är lägre än genomsnittet.

Könssegregationen tycks vara störst å andra sidan bland sydeurope'erna och å andra sidan bland afrikanerna. De få sydeuropeiska kvinnorna som bor i Finland är koncentrerade till de intellektuella arbeten i motsats till sydeuropeiska män som vanligen är arbetare.

Andelen högre tjänstemän är störst bland östeuropeiska (60 %), och sovjetiska (51 %) män. De östeuropeiska männen är ofta musiker – som klassificeras som högre tjänstemän i Statistiska Centralbyråns klassificering av socioekonomisk ställning (bilaga 2).

I motsats till andra grupper är sovjetiska kvinnor klart och östeuropeiska kvinnor något oftare arbetare än sovjetiska och östeuropeiska män.

Största delen av invandrarna är gifta med finländare vars socioekonomisk ställning i stort sett motsvarar deras egen ställning. Ifall äktenskapet har varit migrationens orsak kan man konstatera att det är de högre sociala grupperna som informellt 'rekryterat' europe'erna med hög utbildning till Finland samtidigt som de lägre socialgrupperna har 'rekryterat' sydeurope'er, afrikaner och asiaterna till tillverkningsarbete och till servicesektorn som idag lider brist på arbetskraft.

4. Arbetslöshet

Enligt folkräkningsdata 1985 var utlänningarna endast litet oftare (7 %) arbetslösa än finländarna (6 %). Arbetslösheten drabbar ändå olika invandrargrupper olikt. Speciellt hög var arbetslösheten bland sovjetiska medborgare (14 %), afrikaner (13 %) och sydasiater (10 %). Bland utländska kvinnor var arbetslösheten betydligt större (12 %) än bland utländska män (5 %; bilaga 1). År 1988 var utlänningarna ändå klart oftare (8 %) arbetslösa än finländarna (5 %). Arbetslösheten var då störst bland sovjetiska (19 %) och östeuropeiska (10 %) kvinnor.

Diskussion

Undersökningen visar, att det finns kulturell arbetsfördelning i Finland i den meningen, att de olika invandrargruppernas yrkesstruktur och inkomster avviker från varandra. Som helhet har invandrare däremot inte koncentrerat sig till den sekundära arbetsmarknaden, utan snarare till den primära arbetsmarknaden – på grund av det faktum att största delen av invandrarna är europeer.

Eftersom det inte finns data om utlänningarnas vistelsetid i Finland, språkkunskaper eller yrkeserfarenhet, är det inte möjligt att avgöra om den kulturella arbetsfördelningen mellan de olika invandrargrupperna beror på diskrimineringen eller bristande resurser. Nya statistiska uppgifter på detta område krävs för att kunna ta reda på denna fråga. Det torde ändå inte vara slump, att de invandrargrupper, som finländarna ställer sig mest negativt till har den lägsta socioekonomiska ställningen i Finland.

Idag diskuterar både politikerna och myndigheterna om rekryteringen av utländsk arbetskraft till de sektorer som lider av brist på arbetskraft: tillverkningsarbete och servicesektorn. Rekryteringen av utländsk arbetskraft enbart till vissa yrken kan ändå ha ödesdigra följder i och med att den kulturella arbetsfördelningen förstärks. Michael Hechter ansåg att den hierarkiska kulturella arbetsfördelningen är speciellt problematisk.

Som vi har sett har många av Finlands invandrargrupper klarat sig t o m bättre än finländarna, speciellt som högre tjänstemän. Språkproblem torde förklara det faktum att många av dem ändå har just tekniskt, naturvetenskapligt eller sådant konstnärligt arbete som inte kräver avancerade språkkunskaper; de är t.ex. musiker, arkitekter, ingenjörer, tekniker, kemister, ADB planerare, etc.

En polsk arkitekt konstaterade t.ex. att man klarar sig bra i Finland om man bara ”ritar mycket och talar litet”.

Och en stor yrkesgrupp bland invandrarna är språklärare som t o m yrkesmässigt kan utnyttja sina kunskaper i modersmålet.

Litteratur

- Allardt, Erik & Christian Starck:** Språkgränser och samhällsstruktur. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm 1981.
- Anttalainen, Marja-Liisa:** Kvinnans förändrade ställning i samhället. De tudelade arbetsmarknaderna. Nordisk ministerråd 1985.
- Castles, Stephen and Godula Kosack:** Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe. Oxford University Press, London, New York, Toronto 1973.
- Ekberg, Jan:** Immigrants – Their Economical and Social Mobility. The Study of Power and Democracy in Sweden. Riksbankens Jubileumsfond 86/210. 1990.
- Ekberg, Jan:** Socioekonomisk karriär bland invandrare (Opublicerad manuskript) 1990.
- Jaakkola, Magdalena:** Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaispolitiikkaan (Finländarnas syn på utlänningar och utlänningspolitik), Arbetskraftsministerium – Statens tryckericentral, Helsingfors 1989.
- Jaakkola, Magdalena:** Finländarnas syn på flyktingar. Konfliktlösning i det flerkulturella samhället, red. Gabriele Winai Ström, Maktredningen & Institutionen för freds- och konfliktforskning, Uppsala universitet & Delegationen för invandrarforskning 1988, 53-72.
- Jaakkola, Magdalena:** Suomen ulkomaalaisväestö. Perhe, työ ja tulot. (Utlänningar i Finland. Familj, arbete och inkomster). Arbetsministerium – Statens tryckericentral, Helsingfors 1991 (under tryckning).
- Reinans, Sven:** Utlänningar på arbetsmarknaden. Expertgruppen för invandringsforskning (EIFO), Stockholm 1980.
- Wadensjö, Eskil:** Arbetsmarknad, invandring och ekonomi. Invandringen och framtiden, red. Eva M Hamberg och Tomas Hammar, Liber Förlag, Stockholm 1981, 86-119.

Bilaga 1. Andelen arbetslösa av arbetskraft enligt kön och medborgarskap (%)

	Kvinna a	Man b	Alla	Skillnad a-b	N
Finska medborgare	5	6	6	+1	2 408 705
Utländska medborgare	12	5	7	+7	7 286
Europa	10	5	6	+10	5 009
Norden	12	5	8	+7	2 436
Stor-Brit,Irl.	2	3	3	-1	548
Västeuropa	4	4	4	-	1 215
Sydeuropa	11	2	4	-9	122
Östeuropa	12	4	7	-8	408
Sovjetunionen	20	6	14	-14	583
Afrika	(25)	13	13	(+12)	165
Asien	17	6	9	+11	518
Östasien	11	2	4	+9	122
Sydasien	19	7	10	+12	396
Latinamerika	•	4	2	-4	44
Nordamerika	5	5	5	-	169
Oceanien	14	3	6	+11	82

Bilaga 2. Sysselsätt utländsk arbetskraft (utländska medborgare) efter socioekonomisk ställning, kön och världsdel (%)

Män	Europa					Hela Europa
	Öst	Brit	Väst	Nord	Syd	
Högre tjänstemän	60	46	42	27	18	35
Lägre tjänstemän	10	19	19	19	12	18
Arbetare	25	24	27	42	60	36
Företagare	3	9	8	7	5	7
Arbetsgivare	0	1	2	3	4	2
Övriga	2	1	1	2	1	2
Sammanlagt %	100	100	100	100	100	100
N	235	422	926	3394	346	3275

Män	Nord-amer.	Sovjet	Osea-nien	Öst-asien	Latin-amer.	Syd-asien	Afrika
Lägre tjänstemän	20	17	29	20	20	14	12
Arbetare	25	27	35	34	41	65	71
Företagare	7	3	8	10	5	3	2
Arbetsgivare	2	1	1	2	0	1	1
Övriga	1	1	0	0		1	1
Sammanlagt %	100	100	100	100	100	100	100
N	320	221	62	92	44	319	171

Kvinnor	Europa					Hela Europa
	Öst	Brit	Väst	Nord	Syd	
Högre tjänstemän	35	46	33	18	24	32
Lägre tjänstemän	32	29	45	46	53	25
Arbetare	27	13	15	26	23	33
Företagare	4	7	5	6	0	7
Arbetsgivare	1	1	1	2	0	2
Övriga	1	4	1	2	0	2
Sammanlagt %	100	100	100	100	100	100
N	143	112	237	1305	34	1274

Kvinnor	Nord-amer.	Sovjet	Osea-nien	Öst-asien	Latin-amer.	Syd-asien	Afrika
Lägre tjänstemän	34	34	62	36	35	26	(43)
Arbetare	13	13	19	20	40	55	(29)
Arbetsgivare	3	6	0	0	0	0	(-)
Företagare	6	3	0	16	0	6	(14)
Övriga	4	4	5	0	5	3	(-)
Sammanlagt %	100	100	100	100	100	100	100
N	161	278	21	25	20	95	7

Utbildning före arbete i Sverige

Hur lång tid får det ta?

Elsie C. Franzén *

Detta föredrag utgör en fri sammanfattning av några av de frågor om invandring och vuxenutbildning som jag belyst i boken *Lära för Sverige* publicerad 1990. Till grund för boken ligger en kvalitativ undersökning av – tidigare yrkesverksamma men teoretiskt lågutbildade – flyktingar och invandrare i skolformen Grundvux. Denna skolform finns inom ramen för den svenska kommunala vuxenutbildningen, som har till syfte att: *”överbygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa”* enligt en läroplan som gavs ut 1982. Grundvux har de särskilt lågutbildade som målgrupp. Med lågutbildad avses här personer som har mindre än sex års grundläggande skolgång. Drygt hälften av de svenska grundvuxdeltagarna är invandrare/flyktingar. Invandrarna går alltid i särskilda grupper. När Grundvux nämns i texten nedan avses alltid Grundvux för invandrare.

Undersökningsdata insamlades genom deltagande observation i grundvuxklasser och genom återkommande samtal med invandrare i grundvux under åren 1986-1989. De invandrare som hann sluta under detta tidsintervall följdes upp med intervjuer i hemmet.

Jag kom inte hit för att bara sitta och hänga . . .

Gabriel, som yttrade de här orden, kom till Sverige vid 46 års ålder som flykting från Mellanöstern. Han kom ensam och var inställd på att direkt efter ankomsten fortsätta i sitt yrke som lantbruksarbetare. Han kom från en trakt där lantbruk är den helt dominerande näringsgrenen och kunde nog knappast föreställa sig arbetsmarknaden i ett västerländskt industrisamhälle som Sverige. Först efter fyra och ett halvt år var hans ansökan om politisk asyl färdigbehandlad så att han kunde få permanent uppehållstillstånd. Under denna väntetid fick han gå en 240 timmars svenskurs, men inte ta arbete. Detta är en regel som gäller för alla asylsökande flyktingar i Sverige. (Den har på senare tid ifrågasatts i allt fler sammanhang).

---

* Elsie C. Franzén, fil.dr., Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

När Gabriel fått sitt uppehållstillstånd gick han till arbetsförmedlingen för att söka arbete. Där konstaterades att hans totala skolgång bara var ett år, varför han remitterades till Grundvux för att komplettera sina skolkunskaper.

När jag träffade Gabriel för första gången hade han gått 3 år på grundvux. Han var i en grupp bestående av ungefär åtta personer, de flesta medelålders flyktingar från Mellanöstern.

Våra samtal kom mest att handla om Gabriels vardag i Sverige. Han hade varit drygt 7 år i landet och fått över hustrun och ett tonårsbarn. Av hans övriga vuxna barn var en son i värnpliktsåldern kvarhållen i hemlandet och de övriga bosatta i olika europeiska och orientaliska länder. Detta var vad hans tankar kretsade kring. Som han såg det var det viktigt för en familj att hålla samman och det var hans uppgift som familjens överhuvud att föra samman hela familjen (the extended family) i Sverige. Han var inte ensam om denna åsikt. Hustrun tjatade på honom varje dag och anklagade honom för att inte vara någon riktig karl. Den i utvandringslandet kvarhållne sonen skrev och skrev och anklagade fadern för att inte anstränga sig för att få tillstånd för honom att komma till Sverige. Att Gabriel gjort allt han kunnat, för att få hit såväl denne som de övriga barnen med familjer, genom ideliga uppvaktningar hos Statens Invandrarverk men inte lyckats, var för de övriga familjemedlemmarna oförståeligt. Som svenska kunde jag väl föreställa mig att myndigheterna inte tyckte vuxna barn med egna familjer var tillräckligt nära "anknytning" för att få tillstånd att invandra till Sverige. Ett sådant resonemang låg dock inte inom det fattbaras gräns för Gabriel som inte vuxit upp med någon uppfattning om begreppet kärnfamilj.

Den första tiden på Grundvux hade Gabriel uppskattat. Officiellt hade han bara gått ett år i skolan i sitt hemland, men han hade tränat att läsa och skriva under en lång militärtjänstgöring och kände sig inte som någon nybörjare när han kom till Grundvux. Tyckte också att det gått bra för honom den första tiden (enligt min bedömning från undersökningens inledningsfas, då jag samlade data genom deltagande observation i Grundvux'klassrum, var Gabriel något bättre än gruppens genomsnitt). På senaste året tyckte han emellertid att det blivit svårt – inte därför att undervisningen krävde mer, utan därför att han själv fått allt svårare att koncentrera sig, glömde bort saker, drömde sig ut från klassrummet osv.

Enligt de bestämmelser som gällde för Grundvux-undervisning när den aktuella intervjun ägde rum så var den maximala tiden 15 timmar i veckan, dvs tre timmar per dag. Man ska då vara klar över att det inte rör sig om kalendertimmar utan om undervisningstimmar, dvs 40-50 minuters pass. För Gabriel betydde detta att skoldagen började klockan 8.00 på morgonen och var slut klockan 10.40. Man hade då också hunnit med en kafferast. Resten av dagen brukade Gabriel sitta ensam på en cafeteria i stadens centrum och grubbla över sin situation. Hustruns ideliga anklagelser gjorde att han inte ville gå hem. Väl hemma vid middagsdags orkade han inte göra någonting – tittade kanske något på TV och gick sen och lade sig men hade svårt att somna och låg vaken långt in på natten.

Mitt syfte som forskare var att beskriva hur invandrade grundvuxdeltagare med tidigare yrkeserfarenhet upplevde sin situation och fokus låg på deltagarnas situation som *arbetssökande med särskilda svårigheter*. Det krävdes stor möda att få Gabriel engagerad i detta. Han hade en gång – när han kom till Sverige sju år tidigare – varit inställd på att arbeta, men nu var det länge sen han funderat på det. Det han gjort förr var huvudsakligen att köra stora jordbruksmaskiner; traktorer med plog- och slätteraggregat och liknande. Han hade också sysslat en del med reparation av jordbruksmaskiner. Nu var han tveksam om han alls skulle orka med så tungt arbete. Efter så många års stillasittande kunde han inte ha så mycken muskelstyrka kvar, trodde han. Dessutom var han ju nu en bit över de femtio.

Gabriels *erfarenhet av arbete i Sverige* inskränkte sig till en vecka. Han hade genom skolans, Grundvux', försorg fått arbeta med enklare lagringsuppgifter på en fabrik. Trots att han tyckte sig ha skött uppgifterna bra fick han sluta efter en vecka. Skolkuratoren hade förklarat för honom att det bara skulle bli en veckas arbete, men varför förstod han inte och kände sig fortfarande (flera år senare) förvirrad och kränkt över detta. För mig var det hela däremot lättförståeligt. Gabriel hade erbjudits en veckas Prao-plats* för att känna sig för om lagerarbete kunde vara av intresse. Företeelsen Prao, dvs praktisk arbetslivsorientering i syfte att utröna sitt intresse för arbetet i fråga, måste för Gabriel ha varit såväl obekant som obegripligt. Jag erfor så småningom att detta gällde många flyktingar och invandrare från länder som inte har någon tradition av yrkesvägledning i samhällsregi. Likartade företeelser som tidsbegränsat beredskapsarbete och vikariat (visstids-anställning) var också svåra att förstå och skapade känslor av orättvisa och personlig kränkning. Ett citat ur intervju med en av Gabriels landsmän i samma grupp belyser skillnaden mellan konsten att få arbete i den miljö de båda kommer ifrån och i Sverige. Landsmannen beskriver hur han som skräddare söker arbete i en österländsk stad, till invånarantalet större än Stockholm:

”Jag letar upp en skräddare. Så knackar jag på dörren och går in och frågar om han behöver en extra skräddare. Och han, han sitter framför maskinen och undrar om jag kan sy – kan jag lämna arbetsprov? Så det gör jag och tycker han att jag kan, så får jag jobbet. Det är lättare där. Här i Sverige är det jättesvårt”.

Hur har då Gabriel burit sig åt för att försöka få arbete i Sverige? Ja, egentligen har han inte gjort nånting mer än att besöka arbetsförmedlingen en gång. Det var den gången han remitterades till Grundvux direkt, som ovan nämnts (s. 2). Någon diskussion om direkt arbetsplacering som alternativ till påbyggnad av skolkunskaperna tycks då inte ha varit aktuell, trots att det väl borde ha legat ganska nära till hands med tanke på att Gabriel då måste ha varit drygt femtio år gammal. Sedan dess, i tre års tid, har Gabriel gått på Grundvux och väntat på att någon ska ta kontakt med honom för att arbetsfrågan ska komma till en

---

* praktisk arbetslivsorientering på en arbetsplats utanför skolan

lösning. Att han själv skulle kunna ”stöta på” och störa myndighetens tjänstemän för att göra något åt saken har inte fallit honom in. Liksom inte heller att Prao-veckan på fabriken flera år tidigare var ett led i den arbetslivsorientering som det svenska samhällets representanter bedömt att han kunde behöva för att utvärdera sina intressen....

Att han inte tycker åren i Sverige blivit som han tänkt sig tar form i det bittra uttalandet: *”Jag kom inte hit för att bara sitta och hänga”*.

Kan man betrakta Gabriel som arbetslös?

Rent statistiskt skulle man inte göra det i Sverige. Han har ju sysselsättning i form av studier. Vad som menas med arbetslöshet är dock en definitionsfråga. Enligt Garraty (1980) varierar innebörden i begreppet arbetslöshet mellan olika länder:

”Isista hand är det regeringarna som avgör vilka som är arbetslösa och vilka som inte är det. Att deras beslut i stor utsträckning är godtyckliga visas av det faktum att definitionen på arbetslöshet varierar från det ena landet till det andra och har varierat i alla länder under olika tider; för närvarande betraktas i USA en person utan arbete som arbetslös endast om denne är i stånd att arbeta och aktivt söker ett arbete; under den stora depressionen räknades i Frankrike en person som arbetslös först när han förlorat ett arbete- i teknisk mening räknades därför unga människor som för första gången sökte sig ut på arbetsmarknaden inte som arbetslösa”. (Garraty 1980, s. 17)

I Sverige torde definitionen i praxis ligga närmast den som i Garraty-citatet ovan tillskrivs USA. En person som är i stånd att arbeta ”står till arbetsmarknadens förfogande” och ska aktivt söka arbete. Om han hävdar att det inte går att få något arbete ska han ”arbetsmarknadsprövas”, vilket i praktiken innebär att arbetsförmedlingens tjänsteman undersöker om det finns ett arbete han kan hänvisas till. Om så inte är fallet räknas han som arbetslös och blir föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder, typ arbetsmarknadsutbildning eller dylikt.

För Gabriels del har uppenbarligen en sådan tjänstemannabedömning skett vid arbetsförmedlingen. Han har inte bedömts kunna få något arbete eftersom han bara gått ett år i skolan. Därför har han remitterats till den kommunala vuxenutbildningen, i detta fall Grundvux. Gabriel är därmed i samhällets mening inte längre arbetslös utan studerande.

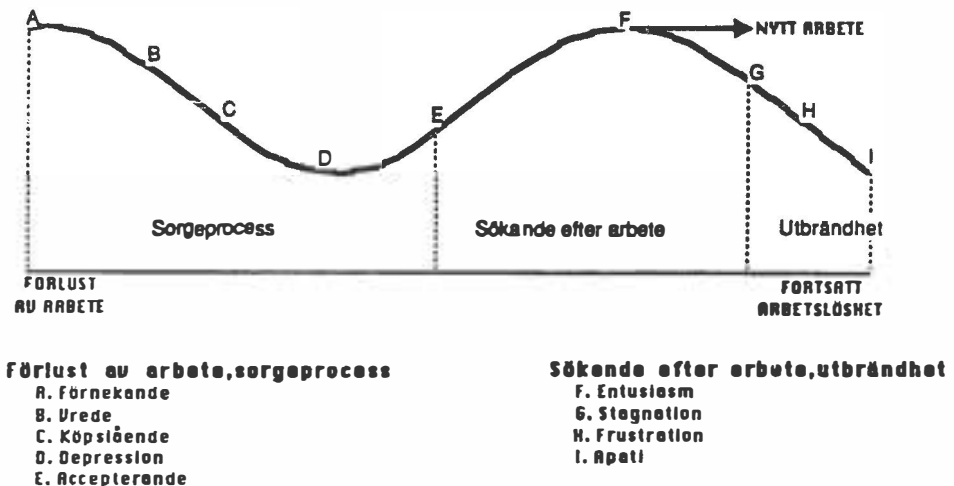
(Parentetiskt kan en sådan bedömning baserad på den arbets sökandes uppgifter om antal år i skola sannerligen ifrågasättas. I undersökningsgruppen hade flertalet invandrare/flyktingar i antal skolår räknat en teoretisk grund som var ”lägre” än den nioåriga svenska grundskolan. Om man tog hänsyn till vad som i hemlandet räknades som fullgjord skolgång så hade dock drygt hälften grundskola i hemlandet och därmed också svårt att se sig själva som ”lågutbildade” i svensk mening. Skolsystem i olika länder låter sig inte heller

jämföra med så grova mått som antal skolår. I Gabriels fall så stämde det att han bara gått ett år i formell skola i barndomen. Därtill kom, som ovan nämnts, emellertid en flerårig värnplikt i vilken ingick undervisning i grundläggande skolämnen – vilket han inte uppgivit, eftersom ingen frågat).

I samhällets mening är Gabriel alltså inte arbetslös. I egna ögon är han det i hög grad. Han hade vid undersökningens början varit sju år i Sverige och bara arbetat en vecka. Någon koppling mellan de studier han ägnade sig åt ett par timmar om dagen och möjligheten att få arbete kunde han inte se. Han grubblade emellertid inte längre särskilt mycket över sin yrkesmässiga framtid. De privata problemen med den splittrade familjen var i fokus för hans funderingar. – Det finns en viss risk för att denna relativa brist på intresse för den yrkesmässiga framtiden skulle kunna tolkas med något slags kulturell facit som att Gabriel p g a sin etniska bakgrund inte är särskilt arbetsmotiverad. (Man hör stundom uttalanden om vissa flyktinggruppers brist på Luthersk arbetsmoral). Från arbetslöshetsforskningen vet vi emellertid att en person som gått länge arbetslös tenderar att omvärdera arbetets plats i livet (Hagström 1983).

En kanadensisk forskarduo, Norman Amundson och William Borgen, utvecklade i början av 1980-talet en teoretisk modell för arbetslöshetsreaktioner som de kallade arbetslöshetens berg- och dalbana. Modellen bygger på Kübler-Ross' studier av sorgreaktioner och Edelwich & Brodsky's teori om utbrändhet.

Fig 1. Arbetslöshetens dynamik. Modell efter Amundson & Borgen, 1982.

Modellen ska förstås så att en person befinner sig i ett känslomässigt "Normalläge" före punkten A. Ett besked om förlust av arbetet, t ex på grund av företagsnedläggning, försätter honom i kris. På tidsaxeln går han igenom stadier av förnekande (A), vrede (B), köpslående (C) och depression (D). Kurvan som betecknar hans känsloläge sjunker nedåt. Så småningom når han i sin kris en accepterande hållning (E) varvid känsloläget stiger och han börjar med entusiasm (F) söka efter ett nytt arbete. *Om han får ett nytt arbete* planar kurvan ut – normalläget är återställt. Om han *inte får arbete* trots upprepade ansträngningar börjar stämningsläget åter sjunka mot stagnation (G), frustration (H) och slutligen går han in i ett tillstånd av apati (I). – I senare forskning med inriktning på empirisk prövning av modellen har Amundson & Borgen valt tre teoretiska utgångspunkter; Maslows behovshierarki, Hertzbergs tvåfaktorteori och Tofflers uppfattning om den mänskliga naturen. I boken "The Experience of Unemployment" (1984) redovisar Amundson & Borgen en kvalitativ, empirisk undersökning av 93 arbetslösa i Vancouver. Målet var att finna samband som kunde reflektera erfarenheten av att vara arbetslös och utvecklingen av emotionella reaktioner över tid. Nästan hälften av de arbetslösa i den aktuella undersökningen var invandrare. Tre olika reaktionsmönster kunde urskiljas:

- a) Ett mindre antal (24 %) följde rätt väl den teoretiska modellen och liknade därmed de infödda arbetslösa. De utmärktes av att "de kommer från olika kulturer, har alla haft jobb de tyckte om. Har haft stöd från familjen moraliskt och/eller ekonomiskt. En del har också haft en stödjande religiös tro och alla kom igång igen efter åtta månader på ett eller annat sätt". (Min översättning)
  - b) Merparten (43 %) upplevde och reagerade på sin arbetslöshet betydligt mer negativt. De utmärktes av att de "kände att livet blev värre och det fanns inget hopp när det gällde att få arbete. De flesta hade svåra ekonomiska problem och kände sig alienerade från värdkulturen. De kände sig modstulna från första början och upplevde inte några höjdpunkter (positiva reaktioner). På grund av sin höga arbetsmoral och ansvarskänsla – bland annat för att försörja släktingar i hemlandet – fortsatte de att söka arbete genom hela arbetslöshetsperioden".
- Den grafiska representationen för denna b-grupp liknar inte alls någon berg- och dalbana utan utgörs av en jämnt fallande kurva som slutar i stagnation och apati. Kanske kunde man snarare tala om hopplöshetens rutschkana för denna grupp.
- c) Ytterligare en invandrargrupp, resterande 33 %, finns med i materialet. Denna grupp har ett utgångsläge som beskrivs som "en stark känsla av kontroll och ansvar. Kunde ofta komplettera inkomster med deltidsarbete. Uttalade sin kärlek till värdlandet och tyckte de gjort ett gott val med invandringen. De hade alla litet pengar och någon som kunde stödja dem. Blev det problem tog de udda jobb. Kunde tillfredsställa sina överlevnadsbehov och såg filosofiskt på sin arbetslöshetsperiod". (Amundson & Borgen 1984)

Den grafiska representationen för denna grupp är, i förhållande till den teoretiska berg- och dalbanan, nästan horisontell. Dvs reaktionerna på arbetslöshetssituationen är varken uttalat positiva eller uttalat negativa. Det är också vad man kunde vänta sig med tanke på hur gruppen beskrivs. Där verkar finnas en slags inbyggd förmåga att handskas med situationen, en slags "coping mechanism".

Gabriel skulle kunna jämföras med invandrarna i någon av grupperna *a* eller *b*. Det är svårt att i efterhand avgöra. Från början har han varit arbetslös – vilket torde vara typiskt för själva flykting/invandrarsituationen. Den mycket långa väntan på permanent uppehållstillstånd – 4 år – en tid under vilken han inte haft rätt att arbeta, överstiger i övermått den tidsgräns som enligt arbetslöshetsforskarna medför en tendens att omvärdera arbetets plats i livet, cirka nio månader. När han sedan äntligen fått sitt uppehållstillstånd söker han ändå arbete via arbetsförmedlingen men hänvisas direkt till Grundvux. Dessa grundläggande skolstudier vid fyllda femtio utgör vad *Gabriel* själv betecknar som "att bara sitta och hänga".

Officiellt är – som nämnt – *Gabriel* inte arbetslös. Om man kunde föreställa sig att det fanns något sådant som "det generaliserade tjänstemannatänkandet" så borde *Gabriel* finna sig väl tillrätta i sin utbildningssituation. Vid den punkt i arbetslöshetskurvan (F) där en gryende entusiasm i sökande efter nytt arbete borde finnas får han visserligen inte något nytt arbete – men han får en utbildning i stället. Därmed borde hans känsloläge kunna bli gott och stabilt så som grafiskt illustreras med den horisontella pilen vid F i fig.1.

Begreppet val-orientering

När deltagarna i undersökningen berättar om sin bakgrund, sin skolgång och hur de lärt sig och fått sina arbeten ger de samtidigt en bild av hur "val" av yrke/arbete går till i de områden de kommer ifrån. Man kan i dessa berättelser finna några olika mönster som tycks påverka deras sätt att tänka kring yrkesval också i Sverige. De dominerande mönstren skiljer sig i graden av medvetande om *valaspekten* när det gäller yrkeslivet. För att ha en föreställning om yrkesval i västerländsk bemärkelse krävs bl a

- tillgång till skolor
- fri skolgång
- skolor öppna för alla
- skolor med ett begripligt (hem-)språk
- ett samhälle som tillåter social mobilitet
- kunskap om yrken och utbildningsvägar

Man kan bland de grundvuxdeltagare som följts i undersökningen skilja mellan dem som är *val-orienterade* och dem som är *icke val-orienterade*. Utöver dessa finns några kvinnor för vilka deltagande i arbetslivet inte varit aktuellt innan de kom till Sverige. De passar inte in i någondera av de nämnda grupperna.

De icke val-orienterade berättar om sin bakgrund på ett sådant sätt att man får bilden av en övergång från skola till arbetsliv, som egentligen aldrig

uppfattats som ett ”val”. Den man som fick gå i skolan och sedan sluta för att han behövdes hemma i jordbruket har ju inte gjort ett yrkesval i den bemärkelse som brukar läggas i ordet. En annan gick ett år och fick sedan börja som lärling hos skomakaren i byn. En kom efter två skolår i skraddarlära hos sin kusin. De som har en sådan här bakgrund har kanske inte heller ett sätt att tänka kring arbete/yrkesval som innebär en koppling mellan skola och arbetsliv. Om man gått ett, fem eller nio år i skolan saknade betydelse för möjligheten att bli skraddarlärling. Det som hade betydelse var om det fanns en skraddare som kunde ta emot en lärling och om man hade sådana kontakter att man kunde komma till honom. Dvs det var föräldrarnas och släktens kontaktnät som var betydelsefullt.

De val-orienterade däremot har delvis samma bakgrund som de icke val-orienterade. Skillnaden verkar ligga i graden av medvetenhet om val-möjligheter i samhället. Så t ex hos den unge man som efter sex års skolgång fick lov att sluta på grund av ekonomiska skäl och övergå till att försörja sig själv. Han visste att om hans mor haft bättre ekonomi så kunde han ha gått på yrkesskola och lärt sig ett yrke i stället för att vara hantlangare. Ett par deltagare hade flytt från Eritrea och fått sluta sin skolgång i förtid av den enkla anledningen att hela skolsystemet ödelades genom kriget. De skulle annars ha fortsatt till högre utbildning.

I de inledande intervjuerna med invandrarna på Grundvux försökte jag utvärdera hur de sett på möjligheten att välja yrke i hemlandet. Om man då betecknar dem som aldrig funderat över att alls kunna välja som *icke val-orienterade* och dem som tänkt på det, även om de inte haft möjlighet att välja för egen del som *val-orienterade* så fördelar sig undersökningsdeltagarna ungefär lika på de olika alternativen: hälften kan sägas ha varit val-orienterade i hemlandet, hälften inte.

Hur såg de då på arbetsfrågan när de kom som flyktingar (dvs flertalet) eller invandrare till Sverige? Vilka förväntningar hade de? Svaret är enkelt: alla utom en var helt inställda på att arbeta i Sverige – direkt eller efter en kortare språkkurs av något slag (undantaget utgjordes av en ung man som gick i gymnasiet när han tvingades fly och tog för givet att han direkt skulle få fortsätta med studier i Sverige).

Efter invandringen/flykten till Sverige hade de alla den gemensamma erfarenheten av grundvux och flertalet av dem har också arbetat i Sverige. En naturlig fråga är då hur de påverkades av detta?

Det intressanta här är att efter ett antal år i Sverige kunde man fortfarande urskilja två grupper: val-orienterade och icke val-orienterade. En grupp var klart inställd på att *välja yrke* i Sverige och såg sin tid på Grundvux som ett led i denna valprocess. Den andra gruppen såg fortfarande inte framtiden på arbetsmarknaden som något som hade med individuellt val att göra och följaktligen såg de inte heller sina Grundvux-studier som direkt relaterade till eventuellt framtida arbete.

Man kan tänka sig två möjliga förklaringar till detta förhållande. Den ena är att den som inte i sitt hemland upplevt att det är möjligt att välja mellan olika

yrken (och utbildningsvägar) kan inte heller i Sverige tänka i sådana banor. En sådan tolkning emotsägs emellertid av att samtliga hade ganska avancerade utbildningsplaner för sina barn – man hade sålunda ändå klart för sig att det finns valmöjligheter i det svenska samhället.

En annan förklaring kan sökas i materialet om man tar hänsyn till vilka av deltagarna som före eller under grundvux-tiden haft arbete i Sverige, oavsett typ av arbete (i praktiken hade de flesta städat). Det visar sig nämligen att de som på något sätt fått erfarenhet av arbete i Sverige också kommit att förvänta sig ett yrkesval i västerländsk bemärkelse – dvs en yrkesutbildning och ett yrke. De som aldrig arbetat i Sverige hade i flertalet fall kvar sin önskan om arbete- det fanns ingen antydning om valorientering i denna önskan.

Sammanfattning och diskussion

I denna artikel har jag försökt att med hjälp av ett praktiskt exempel – den lågutbildade medelålders flyktingen Gabriel – illustrera hur mötet med den svenska arbetsmarknaden kan te sig för en person som kommer från ett jordbrukssamhälle. När han flydde från sitt hemland var han helt inställd på att arbeta i tillflyktslandet, men fortfarande många år efter flykten är han arbetslös. Alltmer håglös går han till den skola han är hänvisad till och läser grundläggande svenska och en del samhällsorienterande ämnen. När jag avslutade min undersökning hade han bott nio år i Sverige utan att någonsin ha haft ett arbete. Sannolikheten att han ska få något arbete är mycket låg. Ändock har han formellt tio år till folkpension. Hade han fått arbete från början kunde han ha fullgjort nitton yrkesverksamma år i Sverige.

Det finns en hel del invandrare/flyktingar som Gabriel i den vuxenutbildning för invandrare som tillkommit under de senaste decennierna. De syns inte i någon arbetslöshetsstatistik eftersom de formellt är i sysselsättning. Med samhällets mått mätt är han inte arbetslös, men i egna ögon är han det definitivt. Här kan *en annan arbetslöshetsdefinition* vara på sin plats:

”tillståndet att vara utan något socialt accepterat sätt att tjäna sitt levebröd”
(Garraty, 1980).

Denna definition stämmer med Gabriels sätt att se på saken. Att få pengar genom de sociala myndigheternas försorg medan han själv går i skolan knappa tre timmar om dagen – år efter år – är nog inte ett i Gabriels ögon social acceptabelt sätt att tjäna sitt levebröd.

En sorts förklaring kan sökas i den oerhörda skillnad mellan det agrara samhället och det moderna industrisamhället som bl a tar sig uttryck i att det senare kräver en grundläggande teoretisk skolgång *och* en yrkesutbildning för att dess medlemmar ska få tillgång till arbetsmarknaden. Frågan är om det är meningsfullt – eller mänskligt – att ställa motsvarande krav på flyktingar som kommer från agrara samhällen och med god marginal passerat den ålder då man brukar gå i skolan/gå igenom yrkesutbildning?

Ett intressant fynd från undersökningen är att arbetserfarenhet i Sverige – oavsett arbetsområde – tycks samvariera med positiva förväntningar på och planering av yrkesutbildning. Det skulle kunna betyda att utbildning för arbete i Sverige borde föregås av – eller integreras med – arbetspraktik för att få bättre effekt. Att starta med lång skolutbildning på grundläggande nivå för en person som aldrig haft något arbete i Sverige och inte känner sig kunna "förtjäna sitt levebröd på ett socialt accepterat sätt" är kanske orealistiskt. De mycket höga avbrottsfrekvenserna bland grundvuxdeltagare antyder att något inte är bra i systemet. Skolningen/utbildningen ger inte det man föreställt sig. *Invandringen har i hög grad aktualiserat frågan hur man ska möta de lågutbildade i högutbildningssamhället.* Forskningen har här ett stort arbetsfält.

Referenser

- Amundson, N & Borgen, W (1982)** The Dynamics of Unemployment: Job Loss and Job Search. *Personnel and Guidance Journal*, 1982, 60 (9), 562-564.
- Amundson, N & Borgen, W (1984)** The Experience of Unemployment, University of British Columbia, Nelson, Canada.
- Garraty, J A (1980)** Arbetslösheten i historien, Lund, Liber läromedel.
- Hagström, T (1983)** Människors reaktioner inför och i arbetslöshet. En kunskapsöversikt och diskussion. AMS, Serie YR 1983:2.
- Söderlindh Franzén, E (1990)** Lära för Sverige. En studie av utbildningsproblem och arbetsmarknad för invandrare i grundutbildning för vuxna (grundvux), Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Kompetensvärderingar i praktiken

Andreas Boukas *

Bakgrund

Förra året (1989) presenterade jag forskningsrapporten¹ *Arbete efter utbildning? Var god dröj...* Rapporten, som bygger på fall beskrivningar från svensk arbetsmarknad med invandrar-akademiker som aktörer, betraktades som ett försök att ställa uttalade kompetens- och meritvärderingsprinciper mot hur det är i praktiken, då förutom den vanliga meritvärderingen, även andra värderingar och attityder kan samverka och ge utslag i form av ett beslut om en tjänstetillsättning när personer med invandrarbakgrund och svensk högskoleutbildning söker arbete. I rapporten konstaterades att lagar och förordningar inte följs och att högskoleutbildade invandrare har mycket svårare än andra att få arbete inom det yrke som de utbildats för.

Underlaget som presenterades i min rapport betraktades dock som alltför litet för att man skulle kunna dra några generella slutsatser om vad som sker på den svenska arbetsmarknaden. Därför har jag startat en fördjupningsstudie i syfte att vidga underlaget som presenterades i ovan nämnda rapport.

Undersökningens syfte

Syftet med fördjupningsstudien är att mer i detalj belysa betydelsen och sambandet mellan utbildning, yrkeslivserfarenhet och invandrarbakgrund vid tjänstetillsättningar, dvs då handläggare för personalärenden bedömer och värderar in-komna handlingar i samband med att lediga tjänster utannonseras för tillsättning. Jag vill således mer i detalj studera:

- Utbildningens betydelse vid tjänstetillsättningar.
- Hur utbildningen värderas i relation till yrkeslivserfarenhet.
- Vilken betydelse invandrarbakgrund och etnisk tillhörighet har i sammanhanget.

Dessutom vill jag försöka belägga och identifierbara faktorer som gör ansökningshandlingar mer eller mindre ”attraktiva” för personalhandläggare.

---

* Andreas Boukas, forskare. Institut. för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning, Stockholm.

1) Rapport nr 3/1989. Avdelning för Barn- och ungdomsvetenskap, Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm.

Pilotstudien

Pilotstudien startades i syfte att pröva och utveckla undersökningsmetoder samt för att kunna detaljplanera en större undersökning om kompetensvärderingar i praktiken. Den baserade sig på uppgifter som arbetsgivare, efter skriftliga förfrågningar, lämnar till en arbetssökande efter en tjänstetillsättning. De av mig begärda uppgifterna från arbetsgivarna rörde meritförteckningar, övergripande meritsammanställningar, urvals- och bedömningskriterier, som tillämpats och möjligheter till besvär.

Från början var det tänkt att pilotstudien skulle bestå av handlingar som berörde ungefär fem-sju tjänster. Men medan insamlingen pågick växte mitt intresse för materialet. Efter samråd med min handledare beslutade jag att själv stå som sökande för ett större antal utannonserade tjänster. Därmed ökade också antalet sökta tjänster som skulle studeras till 50. Pilotstudien omvandlades på så sätt till en vanlig huvudundersökning om kompetensvärderingar i praktiken.

Metod och material

I min undersökning används såväl primära som sekundära data. I undersökningen intar jag den arbetssökandes position. *Primärdatamaterialet* i min undersökning består huvudsakligen av

1. En studie och analys av de handlingar som arbetsgivarna baserar sina bedömningar av de arbetssökande på. Femtio egna ansökningar och meritförteckningar har skickats till ett fyrtiotal arbetsgivare, vilka gällde minst 56 olika tjänster. Den första ansökningen skickades den 22 februari 1989 och den sista den 22 september 1989. Tjänsterna i fråga har varit utannonserade i dagspressen och/eller fackpressen. Annonsens utformning i relation till mina meriter har varit avgörande för om en tjänst skulle sökas. Kvalifikationbeskrivningarna av den utannonserade tjänsten skulle lämna utrymme för sådana tolkningar som skulle passa min egen bakgrund.

Ansökningarna utformades mycket lika varandra för samtliga tjänster som söktes. I de flesta fall var det enbart adressatens namn som skilde dem åt. Meritförteckningen var så gott som identisk för samtliga sökta tjänster.

Inga uppgifter om referenser har skickats med. Inte heller några kopior på betyg och intyg. Ansökan har inte heller anpassats till respektive sökt tjänst. Därefter väntade jag vanligtvis på ett meddelande från respektive arbetsgivare, som jag utgick ifrån skulle bekräfta att tjänsten blivit tillsatt med annan sökande. Efter ett sådant meddelande skickade jag ett brev och bad om vissa uppgifter och förtydliganden, som rörde tjänsten, nämligen:

- a. Sammanställning (i förekommande fall) av alla sökandes meriter.
- b. Urvals- och bedömningskriterier som tillämpats vid tillsättningen av den aktuella tjänsten.

- c. Uppgift om vilka av de sökande som varit "huvudkandidater", alternativt hade kallats till intervju.
- d. Meritförteckning på den person som fått den aktuella tjänsten.
- e. Uppgift om möjlighet till besvär.

Uppgifterna samlades främst från statliga och kommunala förvaltningar samt landsting eftersom man inom den offentliga sektorn, i enlighet med offentlighetsprincipen, har rätt att ta del av sådana handlingar. Även från den privata sektorn begärdes handlingar, men möjligheterna att man får samma tillgång till uppgifter, som inom den offentliga sektorn, bedömdes vara ringa.

Mina ansökningar har skickats till följande arbetsgivarkategorier:

Arbetsgivarkategori	Antal sökta tjänster
Statliga förvaltningar	15
Kommunala förvaltningar	10
Landsting	9
Den privata sektorn	11
Övriga (tex ideella organisationer)	5
Totalt	50

De berörda arbetsgivarna har inte känt till att det pågick en undersökning. Avsikten med min datainsamling har varit att följa upp den normala processen i meritvärderings- och tjänstetillsättningssammanhang.

- 2. Delvis strukturerade intervjuer med personer som kan komplettera och vidga perspektivet på materialet, t ex förtroendevalda och/eller tjänstemän på besvärsnämnder, fackliga representanter, arbetsgivarrepresentanter, politiker, personalhandläggare mfl.

Sekundära data

Sekundära data i min undersökning består av litteratur som berör kompetensvärderingar, lagar, bestämmelser samt reglemente för besvärsnämnders arbetssätt. I litteraturen finns det praktiker som ofta ger en idealbild av hur en rekryteringsprocess försiggår.

Det finns teorier som förklarar sociala fenomen och metoder avsedda att tillämpas vid meritvärdering och rekrytering av personal inom arbetslivet. Det finns också en rad studier som bl a försöker beskriva meritvärdering och rekrytering inom arbetsmarknaden ur rekryterarnas synvinkel samt studier om olika begrepp som förekommer i samband med kompetens- och meritvärderingar.

I lagar, bestämmelser och reglemente återfinns samhällspolitiska intentioner om hur meritvärdering och rekrytering bör gå till och vilka rättigheter en medborgare, när han uppfattar ett tillsättningsbeslut som orättvist, har att få sin sak prövad i olika "opartiska" instanser.

Nuläge

Idag är 100 procent av materialet, som berör de femtio sökta tjänsterna, samlat i tre pärmar. Det sekundära materialet fortsätter dock att växa. För varje sökt tjänst finns bl a:

- Platsannonsen
- Inkommande information alternativ bekräftelse från respektive arbetsgivare.
- Arbetsgivarnas meddelande om tjänstetillsättningar.
- Eget brev/förfrågan om uppgifter.
- Arbetsgivarens svar inklusive diverse handlingar.
- Annan form av brevväxling i syfte att få arbetsgivare att precisera sina metoder för meritvärderingen.

Det insamlade materialet möjliggör en beskrivning av hela tillsättningsprocessen som den försiggår i statliga och kommunala förvaltningar, landsting, organisationer och företag. Där ingår också utformning av annonser, meritvärderingar, metoder som används, tid som tjänstetillsättningar tar i anspråk, öppenhet som arbetsgivare visar gentemot de sökande, besvärinstansernas roll, m m. Materialet ger också visst underlag att vidare diskutera frågor som t ex:

- Hur värderas kunskaper i invandrarpråk och invandrarkunskap?
- Hur tillämpas arbetsmarknadslagarna?
- Vilka uppgifter fyller annonserna om lediga tjänster?
- Hur rationellt handlar arbetsgivaren och arbetsgivarrepresentanterna?
- Hur tillämpas offentlighetsprincipen?
- Vilken öppenhet uppvisar olika kategorier av arbetsgivare inför den arbetsökande om rekryteringsprocessen?
- Fackets roll i tjänstetillsättningsammanhang?

Bearbetning pågår

För närvarande bearbetar jag det insamlade materialet samtidigt som intervjuarbetet pågår. Avrapportering av studien sker i flera etapper under 1991. Materialet har redan visat sig beröra, förutom invandrarfrågor, även andra viktiga samhällsfrågor som exempelvis medborgarrättigheter, effekter av lagar och riksdagsbeslut (demokratifrågor), relationer mellan arbetsmarknadens parter (centralt och lokalt), osv.

Några preliminära resultat

- Kunskaper i invandrarpråk och invandrarkunskap utgör ingen merit vid tjänstetillsättningar, snarare tvärtom. Arbetsgivarna har vid försök att i efterhand motivera sina tillsättningsbeslut bedömt sådana kunskaper till de sökandes nackdel.
- Av materialet framgår att det fanns flera välmeriterade personer med invandrarbakgrund som sökt tjänster. En enda person med utomnordisk bakgrund fick en av tjänsterna. Den aktuella tjänsten var dock inriktad på invandrarfrågor.
- Lagen mot etnisk diskriminering verkar vara helt ineffektiv då ingen arbetsgivare öppet erkänner diskriminering av invandrare vid tjänstetillsättningssammanhang.
- Lagen om offentlig anställning tillämpas på ett sådant sätt som mycket ofta innebär att tillsättning av tjänst inte sker på sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet.
- Ytterst få arbetsgivare har lyckats presentera konkreta urvals- och bedömningskriterier som tillämpats vid värdering av de sökandes meriter och som tagits fram innan de utlyst en aktuell tjänst.
- Arbetsgivarnas information till arbetsökande under själva rekryteringsprocessen samt efter ett tjänstetillsättningbeslut består av korta telegramartade informationsfattiga meddelanden. Dessa innehåller oftast uppgifter om beräknad handläggningstid och/eller uppgift om att ett tillsättningsbeslut har fattats.
- Representanter för fackliga organisationer förhåller sig ofta passiva under hela rekryteringsprocessen.
- Arbetsgivarna och arbetsgivarrepresentanterna saknar ofta kunskaper och metoder för att kunna värdera de arbetssökandes meriter.
- Inom den offentliga sektorn gäller olika bestämmelser som reglerar möjligheterna att ta del av handlingar och information som berör rekryteringsprocesser. Möjligheterna att överklaga ett tillsättningsbeslut, den efterföljande proceduren, besvärsnämndens existens och sammansättning i stat, kommun och landsting varierar också kraftigt.

Några förslag till åtgärder

Några förslag till åtgärder som kan förändra situationen och förbättra de arbetssökandes villkor:

- Lagen mot etnisk diskriminering i arbetslivet bör ändras så att den skall kunna döma diskriminerande handlingar. De arbetsgivare som bryter mot lagen om offentlig anställning och andra arbetsmarknadslagar bör få kännbara påföljder.

- Klarvärderingskriterier skall finnas vid tjänstetillsättningar. Kriterierna skall tas fram innan man utlyser en tjänst.
- I all personaladministrativ utbildning bör invandrarkunskap ingå.
- Personaladministrativ utbildning bör inriktas mera på hur man tar fram klara värderingskriterier och användningen av gamla och nya urvals- och bedömningsmetoder.
- I all högskoleutbildning bör praktik ingå som en väsentlig del och högskolan bör lämpligen ansvara för praktikplatsutdelning bland studenterna.
- Ökade insatser bör göras för att åstadkomma attitydförändringar hos bl a personalrekryterare och fackliga representanter.
- Facket bör aktivt delta i rekryteringsprocesser vid tjänstetillsättningar (MBL bör t ex göras tydligare).
- Arbetsgivarorganisationerna och de fackliga organisationerna bör informera sina medlemmar om de principer som de kommit överens om.
- Arbetsgivarnas information till den arbetssökande under rekryteringsprocessen bör förbättras.
- Förtroendevalda och tjänstemän som deltar i en besvärsnämnds arbete bör utbildas i meritvärderingsfrågor.
- Ombudsmän med ansvar för jämlikhetsfrågor och invandrarfrågor på samhälls- och organisationsnivå i arbetslivet bör tillsättas.

European Integration and (Labour Force) Migration

Opening Statement in the Working Group 8

Altti Majava*

European integration is at this late stage – when the *end* of that crucial year of 1992 is no more than 25 months away – in many respects shrouded in mist and mystery. Many issues pertaining to the shape and the contents of the integration are still left open, to be resolved in the ongoing negotiations. In discussing the possible implications of the forthcoming European integration for (labour) migration – both internal and external – it is, therefore, necessary to consider several alternative integration scenarios.

Under such circumstances it is hard to make any definite predictions or conclusions about the consequences of the European integration for migratory movements. Hence, the purpose of the present paper is rather to point out some relevant questions concerning the issue at hand than provide any attempts at answering them.

Integration Scenarios

To begin with, it is pertinent to note that Finland already is integrated into the international community in various ways. She is, for example, a member country of the Common Nordic Labour Market since 1954, of the United Nations since 1955, of the European Free Trade Area (EFTA) since 1961, of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) since 1969 and of the Council of Europe since 1989, etc. Hence, the issue no longer is *integration* or *not*, but how far – and how rapidly – to proceed further on that road.

At present (November 1990), the European Communities (EC) and the EFTA are engaged in negotiations aiming at the establishment of a European Economic Space (EES). This is the integration structure strongly preferred by the Government of Finland. However, the current negotiations may fail, or the

---

* Altti Majava, Acting Professor of Demography. University of Helsinki, Department of Sociology.

EES may prove to be a temporary arrangement for several of the present EFTA countries.

Without specifying possible variations, the conceivable main alternative integration scenarios may be outlined as follows:

- (a) The *EES* scenario, implying the removal of the existing barriers to the mobility of labour, capital, goods and services as between the member countries of both the EC and the EFTA.
- (b) The *comprehensive EC* scenario, which implies that all the present EFTA countries will join (maybe after an EES episode) the EC.
- (c) The *partially extended EC* scenario, implying that only some of the EFTA countries will join the EC while others (e.g. Finland, Iceland and Switzerland) will remain outside.
- (d) The *status quo* scenario, implying that the EC and the EFTA remain more or less as they are for a considerable time ahead.
- (e) The scenario implying the *participation of* (at least some of) *the former Socialist countries in the integration*: thus, countries like Hungary, Poland and Czechoslovakia (and maybe the Baltic States, if they gain independence) might get access to the EES or the EC. In principle, this scenario could be combined with any of the preceding ones.

From the Finnish viewpoint (and considering the migration issue only), the alternative (c) seems to be the most problematical one, especially if the Nordic countries arrive at different integration settlements (e.g. if Sweden and Norway join the EC but Finland stays outside). Another problematical scenario might be (e), because of the considerable emigration pressures prevailing in the former Socialist countries.

Implications for External Migration

The *EES* scenario implies, in the main, that the current EC stipulations concerning international migration of workers and their family members would be applied in the EFTA countries, too. Consequently, there would be a free movement of labour (but not of other categories of migrants) between the EC and the Common Nordic Labour Market (*plus* Austria and Switzerland). The prevailing full freedom of all the Nordic citizens to move between the Nordic countries would probably not be affected.

With some temporary exceptions, the labour migration across national boundaries has so far been fairly limited within both the EC and the Common Nordic Labour Market. Within the former the citizens of the other member countries comprise, on the average, about 1.5 per cent of a country's workforce (although there are considerable differences as between the various countries), while in the latter the corresponding percentage is about two. Denmark, signatory of the Common Nordic Labour Market in 1954, joined the EC in 1973 without experiencing any significant changes in the migratory movements to or from the other EC countries.

There seems to be a consensus among the experts that the EES hardly would give rise any considerable migratory movements between the present EC and EFTA countries. From a Finn's viewpoint, for example, it is doubtful whether, as a rule, the benefits to be reaped by migrating to the EC area would be greater than those to be gained in the Scandinavian countries. Likewise, the Nordic countries are not seen to offer irresistible attractions to work-seeking EC nationals. However, it is pertinent to ask whether these predictions will stand the test of reality (if such a reality of the institutional kind comes true).

According to the EC rules (and presumably also those of the possible EES), the member countries themselves determine their policies concerning the immigration of the citizens of the so-called third countries. At least in theory, such an immigration policy may vary as between the countries: it may be easier for immigrants from outside the EC (EES) area to gain entry to some member countries than to others. In practice, for example, the policy might vary in regard to immigrants from the former Socialist countries. Later on, having been naturalised in the country of entry, such migrants are free to move on within the EC (EES) area. It is doubtful if such a mobility will be of any significance for the Nordic countries in the future.

The conclusions concerning the migratory implications of the EES scenario might be applied to the (b) scenario as well. However, it is hard to tell whether the comprehensive EC would allow the continued existence of the Common Nordic Labour Market (within the EC) or not. If not, the effects on the inter-Nordic mobility of labour would be minor but the freedom of movement might be curtailed in the case of other categories of migrants. It remains to be clarified whether restrictions of this kind would be likely, or whether they would affect inter-Nordic migrations to any significant extent.

Concerning the (c) scenario, it may be noted that so far the EC has accepted or tolerated Denmark's dual membership in both the EC and the Common Nordic Labour Market. It is an open question whether the EC attitude will remain the same if some of the Nordic countries choose to join the EC while the others will stay outside the EC. Would a refusal by the EC to accept a member country's simultaneous membership in the Common Nordic Labour Market result in the dissolution of the latter? If in such a case, for instance, Finland were to be outside the EC, how would the migration of the Finns to the Scandinavian countries – and the position of the Finns residing there – be affected?

The (d) scenario does not entail any change in the relations between the EC and the EFTA countries. However, if the EC economy will be substantially strengthened due to the establishment of its internal markets while the EFTA countries lag behind, there might be some indirect effects on the migratory flows, especially in the long run. For the time being there is hardly any material available for assessing the realism of this kind of a conclusion.

In regard to the (e) scenario, it might be premature to make even attempts at a realistic evaluation. Nevertheless, it is a harsh fact that the conversion of the former Socialist countries into market economies will take a long time, that the levels of living and wages there are low, and that the number of potential emigrants seems to be large. Therefore, any form of a more liberal admittance

of the citizens of those countries to Western Europe (or to some countries there) might result in emigration waves of significant proportions. At present it might be pertinent to discuss questions like the following ones: Is there a real risk of massive invasion of migrants (or refugees) from the former Socialist countries to Western Europe? Will such a prospect prove to be a major obstacle to integrating those countries into the Western European economies?

Implications for Internal Migration

The effects of the European intergration (whatever form it may take) for internal migration might be less visible and more indirect than in the case of international migration. The volume of internal migration, however, is much larger than that of external migration. That is why the real consequences of the European integration might turn out to be more substantial for internal than for external migration.

The main aim of the integration efforts is to raise the level of living of the European peoples. It is assumed that the provision of wider market areas will bring forth, among other things, greater economics of scale, higher incomes and lower prices. However, a possible effect could be a greater spatial concentration of production, which in turn would entail increased regional disparities. Such an imbalanced regional development might then constitute an impetus to accelerating out-migration from adversely affected areas to growth centres. It is worth examining whether this kind of inducement to internal mobility will be a likely outcome of an integration settlement, and whether the effects will depend on the type of the settlement?

The national governments pursue regional policies of varying contents, and with differing measures of success. Moreover, the EC assists the most peripheral areas in its member countries in order to facilitate their economic development. It is conceivable that the regional policies might be pursued more vigorously because, among other things, the larger Gross National Product facilitated by the integration would allow a greater degree of redistributive measures. However, it is a moot question whether such measures could be sufficient to maintain a balanced regional population development.

It is conceivable that intensified regional policies might affect the areas concerned to a different degree. Thus, for instance, policies favouring the most peripheral areas could perhaps bring little relief to less peripheral areas, which nonetheless might suffer from the adverse effects of integration. By way of an example, one might wonder what might then be the fate of the *Mitt-Norden* area, i.e. the belt stretching across the central parts of Finland, Sweden and Norway.

In sum, the implications of the European integration for migration are thus still open to a considerable degree of speculation. In reality, it might prove very hard to assess them even afterwards, because the migratory developments also will be affected by many other factors, such as business cycles, domestic policies of various sorts, etc.

Migration, its Determinants and Integration

Some Presumptions about the Nordic Experience

Peter A. Fischer*

For some years now there have been two major trends which seems, at least at first glance, rather controversial. While most European governments are continuously trying to dampen immigration into their countries by setting up ever stricter immigration regulations, they are at the same time facing an accelerated development towards further integration, calling last but not least for a free movement of labour. But are these trends really in opposition to each other, i.e. is the establishment of a common labour market really likely to promote huge in- or outflows of foreign labour?

Supposing that any answers first require ideas on the determinants of migration and its interdependences, a tentative sketch of a corresponding framework is put up for discussion in the first part of this paper.

Signed as early as 1954 by the four Nordic countries Denmark, Finland, Sweden and Norway, the Nordic common labour market has for years now provided a field for research on migration within a fairly integrated area. Plunged into it, what are the first impressions a Swiss visiting scholar gets when searching for answers on the question of migration within this common Nordic labour market and integration?

The present report is the first outcome of a research project entitled "Free Movement of Labour and Migration: Experiences in the Nordic Common Labour Market"¹. It is hoped that the mainly descriptive character of this paper will be excused for the sake of its true purpose: to serve as a base for planned empirical work. Therefore it does not yet contain own empirical testing, but a few working hypotheses are finally submitted for discussion.

On the Determinants of Migration

Some Introductory Remarks

Migration is not a new phenomenon and has attracted human interest for long time. The resulting diversity of research approaches brings along a danger of

---

* Peter A. Fischer, researcher. Political Economics Institute, University of Bern, Switzerland.

1) Leader of this project is professor Thomas Straubhaar, Political Economics Department, Bern, Switzerland.

misunderstandings. Let's first briefly clarify three potential sources of confusion:

1. Migration we shall in the following name the *voluntary change of practical residence of persons or groups, for an appreciable duration*.
In order not to narrow its validity without cogent reason, our definition undoubtedly lacks preciseness. Depending on individual interests, one will have to specify further minimal distances of residential changes and appreciable duration.
2. One purpose of our definition of migration is to exclude involuntary migration such as movements of refugees which we believe to follow their own particular and sad rules.
3. In sharing Pryor's conviction that "the distinction between voluntary internal and international migration is one of the most common but not always the most helpful that could be drawn in pursuit of a better understanding of the patterns and processes of human social, economic, and spatial behaviour" (Pryor 1978), we ask for the determinants of both, internal and international migration. We presume that what leads to a distinction between internal and international migration concerning the causes for migration will be found in differences of validity of particular determinants rather than in entirely different roots.

Sketching a General Framework on the Determinants of Migration

Various sources have investigated about causes, effects and politics of migration. Historians, demographers, sociologists, psychologists as well as geographers and economists have contributed their particular views. Studies were written at micro(individuals)-, meso(regional)- and macro(national)-levels, and diverse techniques have been applied. But it seems that we all face a major problem: migration proves so complex and diverse, that Zelinskys request for a "general theory of migration" (Zelinsky 1978) remains unsatisfied until today. Research work is forced to remain incomplete and isolated in its respective objectives.

In the Nordic countries, Majava called as early as 1978 for the construction of more broadly conceived ad systematic frames of reference for organizing existing knowledge" (Majava 1978). To satisfy his request seems a very difficult enterprise. At least I do not know of any possibility to construct properly interlinked models.

Figure 1 shows the result of an attempt to recognize part of the determinants of migration. Calling it a framework, we would like to point out that it claims to be no more than a sketch, put up for discussion and improvement.

The framework presented consists of compared **areas A** and **B** (of B are in reality of course always multiple B1...Bn) in which **persons** are living who want to satisfy their **needs** and who are free to wonder about going on to achieve satisfaction where they live or to migrate in order to get satisfaction in another

place. It is evident that A and B depend on each other, are part of the same global system in which migration is only one connection among others.

The relative possibility of satisfaction within A or B respectively creates individuals' wish to migrate (wishes which are in some cases likely to be influenced by families, but it is however the migrant himself who has to take the final decision about his move). Differences in the relative satisfaction potentials of areas creates migration pressure.

The ability to satisfy needs is determined by the **environment** where we distinguish between *economic, political, social resp. cultural* and *natural* environment are distinguished. Within our framework, environment is regarded from the point of view of two **levels**, the *regional* and the *national* level.

Effective migration is distinguished from migration pressure in the way that it compounds only real moves (migration flows between A and B. resp. B and A) which have managed to climb the barriers of **intervening obstacles** (legislation, information, mediating institutions, moving costs). In international migration between unintegrated areas, the intervening obstacle of prohibitive legislation is at least from a short-term perspective likely to dominate all other considerations. On migration within integrated common labour markets (and on internal migration) legislation may exert indirect influence only. Nevertheless, the rule of intervening obstacles, especially of information and of mediating institutions, should not be underestimated.

To determine migration *absolute* differences between the components of compared areas matter, but because of the **time dimension**, the *rates of changes* must be taken into account simultaneously. Features of the area of destination may be important determinants of migration as characteristics of the area of origin as well. Migration is always a two-sided process. While differences in the economic environment stimulate migration, differences in the social environment hinder a move to another area. No such clear-cut statements can be made about natural and political environments, there may be reasons for "voting by feet" as well as obstacles to an economically beneficial move.

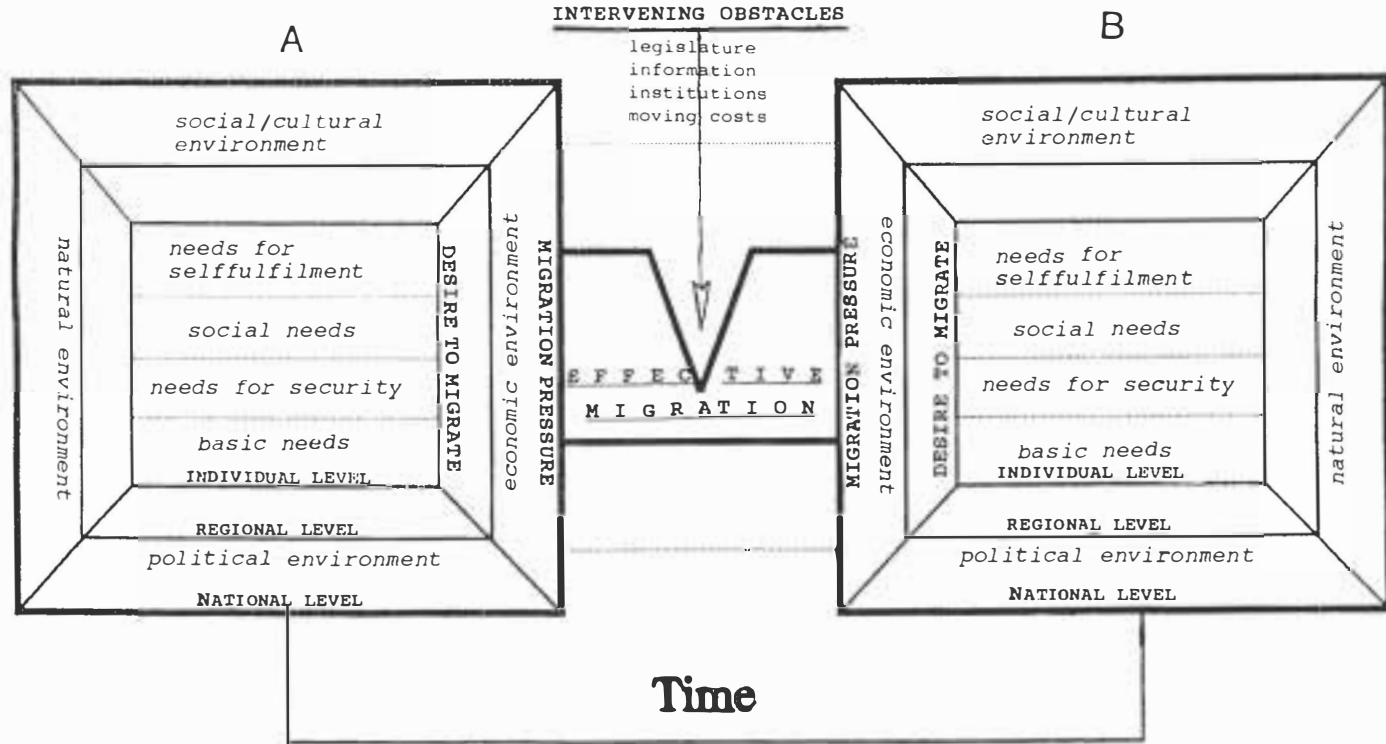
It is the individuals' judgement about their satisfaction which values the importance of differences in the environmental components. There is of course the trouble that satisfaction per se cannot be measured. But as we are going to show we believe that satisfaction can be divided into components which may be (and in many studies already are) more or less easily measured. It is fair to assume, that people orient themselves on different (measurable) variables. Afterwards we just have to search for indicators likely to generate persons' judgements/feelings.

Concerning the components of satisfaction, we build up on the well known findings of Maslow and of the Finn Allardt (1975). In fact we suggest to recognize *four categories of needs* that every human being wants to satisfy: basic needs, needs for security, social needs and needs for self-fulfilment.

The *basic needs* cover what most microeconomic studies deal with: needs for food, clothes, housing, in short, the need for materialistic wealth. Concerning the judgement of satisfaction of basic needs, it is likely that persons orient themselves according to indicators provided by the economic environment.

Figure 1.

Sketch of a General Framework of the Determinants of Migration

Potential satisfaction in a region or nation may be generally measured by traditional income and wage variables, desirably adjusted by purchasing power. Partial insights are likely to be provided by examinations of subdeterminants like e.g. the housing situation or food prices.

By recognizing a *need for security*, we take into account that most persons feel better (and are ready to "pay" quite expensively for this feeling), if they believe to be sure that the satisfaction of their basic needs will not be endangered in future, that they can continue living their familiar way of life. Determinants of security may be the conditions of the economic environment (e.g. level and change of unemployment, economic stability (inflation)), but also the condition of the natural environment (likeliness of catastrophes) and of the political environment (political stability and liberty).

With *social needs* we cover people's desire to be integrated in a intimate society (marked by a certain culture), to have friends and to be able to (go on to) contribute to the design of this society. Concerning the importance of the level of orientation (region or nation), this will strongly depend upon the (measurable) shape (indicated e.g. by internal mobility, level of development) and homogeneity (language, predominant values, rhythm of life) of culture in the areas under evaluation, -and upon socio-demographic factors of the potential migrant (age, sex, marital status, education). We believe that the importance of social needs and its increasing significance as determinant of migration has been fairly underestimated in quantitative research on the determinants of migration.

What remains is the somewhat indeterminate *need for self-fulfilment*. We can easily define it negatively: it covers every desire not covered by any other category. But let's be little more precise: self-fulfilment means the ability to realize personal life-style patterns without facing decisive economic, political or social sanctions. Up to what extent people feel a "sense" in living in a particular area may serve as a handy indicator of self-fulfilment. "Sense" is thereby obviously generated by variables belonging to all four environmental dimensions we distinguished.

In opposition to Maslow we do not want to state that the way people long for satisfaction is characterized by a step-by-step-succession of satisfied need-categories. Of course the satisfaction of some very basic needs is a precondition of every existence, but after that any potential migrant is likely (no matter if consciously or not) to evaluate simultaneously all his needs. There seems to be, however, strong evidence for a hierarchy of need-categories in that the relative importance of security-needs/social needs/self-fulfilment-needs increases relative to the level of satisfaction reached within the preceding need-categories.

On the Nordic Experience

Maybe because of its rather modest institutional bureaucracy and the smooth way it works, Nordic Co-operation in general and the existence of the Nordic

common labour market in particular are not very familiar to South- and Middle-Europeans. And also the longstanding tradition of research on Nordic integration is unfortunately very poorly recognized only, probably due to still existing language barriers. The greater a chance it seems to be able to come up north and to "on the spot" investigate about "the Nordic evidence".

There are many questions. Why did, in spite of economic incentives, only few Nordic citizens migrate to another nordic country? What determinants affected the flows which occurred? Who were the migrants? How can we explain the Finnish-Swedish exception? Some (due to space limitation highly selective) impressions and presumptions of a Swiss junior Economist will follow.

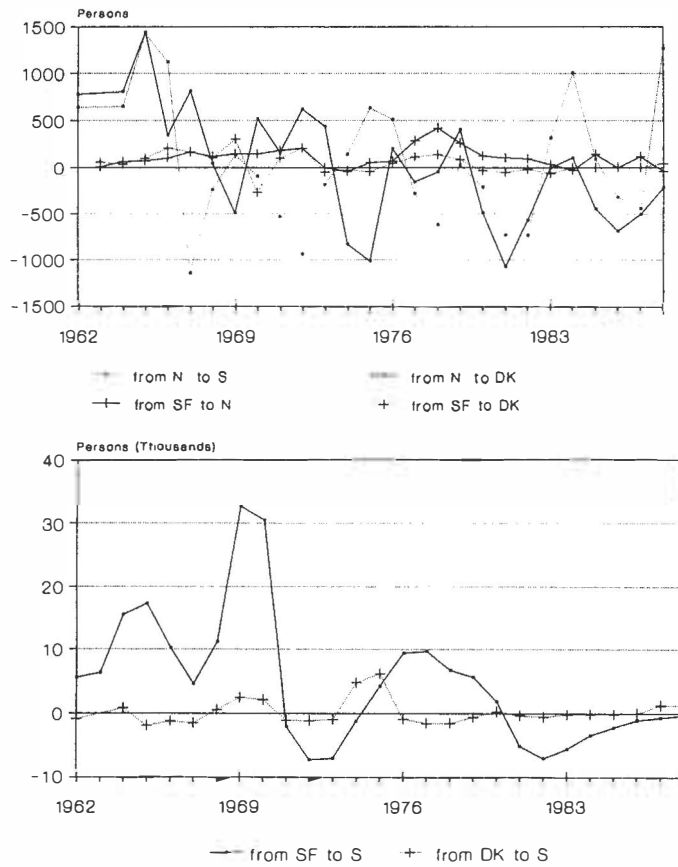
Let's first feature some facts: international migration between the Nordic countries turned out to be rather small (fig. 2), not significantly livelier than between these countries and the rest of Europe or America. The only major exception is migration from Finland to Sweden: according to statistics, roughly 490 000 moves of Finns to Sweden arose after the second world war (while during this time only 14 500 Finns migrated to Norway and 13 000 to Denmark). The Finnish migration to Sweden showed remarkable peaks: roughly 80 000 Finns migrated to Sweden during the two years 1969/70. Afterwards, a sizeable return movement started, and emigration to Sweden decreased sharply, leading first in the early 70's and again since the middle of the 80's to slightly positive net migration-flows for Finland.

International migration seems to have concentrated on border areas and "few dynamic centers" (mainly the capital- and a couple of other southern towns). Internal mobility showed no exceptional patterns either (with inter-county moves of between 3 and 5 percent of the resident population per year). Sweden attracted most of the intranordic migrants, but also some inverse migration and movements between Norway and Denmark occurred (see figure 2).

Referring to the framework sketched out, we argue that environmental factors determine volume and direction of occurring migration-flows. What may have contributed to "the Nordic migration-explanation-puzzle"?

At an aggregate level, several studies were carried out on the economic causes of internordic migration. Correspondingly, they identified labour market conditions as the main determinants for voluminous migration flows. Hietala (1978), in a broad econometric test of a macro-based push-pull model with migration data from the Scandinavian countries 1963-75, examines the explanatory power of the development of several economic variables, beyond wage differentials (as indicator of material wealth-improvement) and unemployment rates (as structural push or pull factors). Maybe strikingly, *wage differentials* turn out not to contribute significantly to the explanation of migration patterns observed, while *unemployment* rates fit quite well. This corresponds to what Nyberg (1980) found out in his econometric study of emigration from Finland to Sweden 1962-77. He ascertains "an overriding importance of unemployment variables in the Finnish migration functions. Variations in unemployment and the lagged migration term accounted for

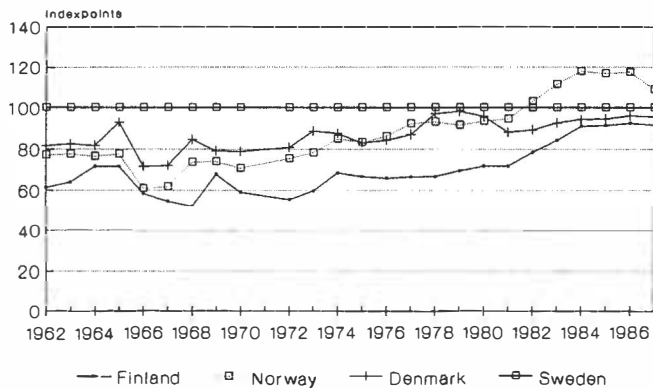
Figure 2. Nordic Netmigrationflows

Source: National Statistics of the Nordic countries (ecc. statistics of the immigr. country; SF: emmigr.c.)

Figure 3.

GDP PER CAPITA INDEX, relative to Sweden (=100)
(based on US-\$ values, at prod. prices)

Source: UN Nat. Statistics; World Bank; Own computing

80% of explained variance, wage differences accounting for only 20%. Swedish employment developments were dominant, but domestic employment was also important” (Nyberg 1980). And Erikson (1989), in his econometric analysis of international migration from Finland to Sweden, as compared to internal migration within these countries, notices ”a very strong emigration discouraging effect of the increase in Swedish unemployment since 1980” Erikson (1989).

Does wealth improvement not really matter? In a recent study, Lundborg (1989) inquired into immigration from the Nordic countries to Sweden 1968-85 (desaggregated after provinces). He (nonlinearly) discounts income prospects with distance (assuming that wage differentials have to pay for higher uncertainty and ”social costs” of longer migration-distances). The tests with these distance-corrected wage-levels show that ”for all three nationalities and both genders the estimate of the distance corrected real wages comes out significant” (Lundborg 1989). But also in Lundborgs study vacancies and unemployment in the destination province significantly contribute to the explanation of migration flows and their elasticities. Lundborg notices interesting differences between countries and sex of migrants but finally concludes, that ”the results do not support the hypothesis that the Finnish domination of the migration flows is connected with generally higher elasticities of migration for the Finnish population”.

We would like to summarize the different results in three broad conclusions:

- a) Economic variables, especially when taking into account regional differences, may on an aggregate basis explain much of the international migration flows within the Nordic countries. There is no ”Nordic paradox”.
- b) Unemployment rates / vacancies and their development seem to be much more powerful in explaining the determinants of migration than wage differentials. Apparently, two conditions for huge migration flows like in the Finnish case have to be satisfied simultaneously: on the one hand, there must be a strong (pulling) labour demand in the country of destination (many vacancies) but on the other hand, an accentuated push of labour surplus in the country of origin (indicated by risingly high unemployment rates) is also necessary. Labour demand and wage differentials are not sufficient, and neither is the fact of labour surplus in a (potential) country of origin. To put it more clearly: Finland’s speedy industrialization ”produced” in the agricultural sector a huge labour surplus (high unemployment-rates) that could not be absorbed fast enough by the second and third sector. When additionally Sweden happened to face an acute labour shortage, this inequality resulted in the huge labour flows observed 1968-72. The increasing domestic labour demand in Finland in the 80’s prevented a repetition of the story: despite a labour-shortage in Sweden, no huge emigration from Finland occurred anymore, Finns even increasingly turned back to their home country (all

in all we argue, that [as opposed to what is widely believed in Finland] in the medium run, despite the "exceptional flows" from Finland to Sweden, no country suffered from free movement of labour).

- c) Wage differentials in the dimensions which appeared up north do not prove the explanatory power primarily expected, probably because individuals consider emigration so costly that they need higher wage differentials to emigrate without being forced by strong (structural) push factors. Lundborgs results seem however to indicate that, compensating for some "costs" anyway, wage-differentials contribute to determine *direction and extent of flows*.

Further economic variables may turn out to be important determining factors. In the Nordic countries, *housing* seems to be such a special feature. Rapid growth of towns, combined with the low propensity to rent a flat or house made living in urban areas a exceptionally costly perspective to face and hampered mobility remarkably. No wonder that to own a better dwelling-place ranges beyond frequently quoted motives for migration in opinion-polls.

Because of very small capital flows, Vaivio and Hietala (1980), could not find any clear medium-term interdependence between capital- and labour flow within the Nordic countries. Concerning trade, we could not find any clear empirical results either. And as far as we know there is unfortunately no general quantitative evidence about the contribution of Nordic integration to the certain economic convergence-trend identifiable within the Scandinavian countries. As a hypothesis, it may be an object of further scientific investigation.

The **social environment** seems to be an important determinant of migration. In the case of Finnish-Swedish migration, it is striking that only a negligible small number of Finns chose Norway or Denmark as their destination, though there is no evident economic reason for this. It is bound to be explained by the smoother social and cultural distance between Sweden and Finland and obviously, existing family-relations played an important role as well.

Obviously a decisive determinant in migration patterns is *language*. Sandlund (1984) compares migration to Sweden between Finnish speaking Finns and the minority of Swedish speaking Finns. He reports, that while emigration to Sweden caused the (domestic) Finnish speaking Finns a population-loss of 9%, it amounted to 29% for the Swedish speaking Finns. Especially in the earlier years, highly-skilled Swedish speaking Finns showed a much higher propensity to migrate. However, the case of the Swedish speaking Finns may be a little special in that their possibilities for internal migration within Finland was, due to huge language barriers, restricted to the few Swedish-speaking areas where the infrastructure needed (Swedish schools etc.) was available, mainly in regions located on the Finnish westcoast. Finnish economic development did not focus on these areas, so that comparatively more Swedish speaking Finns may have been "pushed out" of the country to the Swedish center of dynamics, Stockholm. In spite of this problem and

Sweden's language attraction, an analysis of interviews from the Stockholm area carried through by Hammar and Peura (1983) shows, that Swedish speaking Finns in Stockholm have a higher propensity to stay in Sweden, but that they nevertheless to a strikingly large extent still feel "Finns". 66% of Swedish speaking Finns (81% of the Finnish speaking) want their children to study Finnish at school even if it takes time away from other subjects (most likely with the objective to facilitate an eventual return). 40% of Swedish speaking Finns in Stockholm (53% of Finnish speaking Finns) actively want to preserve the Finnish culture.

Natural environment determined Nordic migration mainly in two ways: first, economic growth and development concentrated during the industrialization-process a) in towns and b) preferably in the southern areas around the main capital towns. Villages in the sparsely populated countryside were (in spite of valuable governmental efforts) not attractive enough for industrial investments. But in rural areas in particular the main source of the labour surplus was offset by a curtailing agriculture. For people of some areas (especially in Lapland) a move across (close) national borders was, due to the common Nordic labour market, a valuable alternative to internal migration.

Nowadays the situation has changed. Natural amenities are becoming an increasingly significant reason for migration. To get out of town, to retire in natural attractive areas, on an international level the charm of Nordic nature in general, may be not the triggering cause but often an additional reason for migration and its direction.

Politically Denmark, Sweden and Norway feel very similar, even if there is in each country an autonomous national consciousness anyway. Finland obviously shares many cultural patterns mainly with Sweden, but the very different language and a fairly strong nationalism tend to stress particularities. Until the late 60's, national **policy** on intranordic migration was merely of an occasional status and did not try to get any influence on migration flows. Since 1970 the institutional co-operation on migration has intensified, but not with the intent to influence migration flows. However, some examples of how political measures indirectly influence migration may be quoted. In 1973 Sweden introduced a national law granting all its foreign employes not already able to speak Swedish 240 hours of Swedish-lessons (recently raised up to 700 hours), during working hours, with full pay. Wadensjö (1976), in his economic study, proves that this law was anticipated by many Swedish firms as early as 1971 and that it influenced the demand for foreign labour. And politics affects migration in many other ways: Hietala (1978) proved empirically that money supply and public expenditures of the Nordic countries influence short-time unemployment and (indirect but rather straightforward) migration as well. Car-taxes are compared to all other European countries, excessively high in Finland. But a Finnish resident who has been abroad for at least one year can take back with him a car taxfree, a fact that seems to be a specifically Nordic argument for migration.

A valuable number of studies on internal migration have been made on the balancing effect of migration. Eriksson (1988) compared internal migration in

Finland with international migration and found out that: "it appears not only that international flows play an important role in interregional labour market adjustment, but that there is also a competitive relation between the two sets of flows. If for example unemployment falls in Sweden relative to the Finish regions, the apparent effect is not only to boost rates of net emigration to Sweden, but also to curtail interregional migration within Finland." and he concludes: "it is clear that the availability of international migration as a real option within the free Nordic labour market has played an important role in speeding the adjustment process and limiting the scale of interregional disparities" Eriksson (1988).

During the past years no large-scale (internal or international) migration occurred in the Nordic countries. An increasing diversity in the major patterns of migration could be observed. Probably due to large-scale policy efforts, the major trend of moving from north to south has slowed down. Söderling (1988) is surprised by the "relatively speaking high rate of in-migration by career migrants into the Northern rural areas". This phenomenon was explained as relating to the intensive regional development program being carried out in Lapland at that time, central factors which included the establishment of the University of Lapland and the regional Court of Appeal, as well as the introduction of the comprehensive school earlier than in the rest of the country (Söderling 1988). The dominance of north-south migration was offset by different rural-urban but also urban-urban and rural-rural migration flows of specific socio-demographic groups (Söderling distinguishes six main types of migrants: career migrants, family centered employment migrants, young persons entering employment, family builders, accommodation migrants and withdrawal migrants). Not surprisingly Söderling finds mobility of the young and educated above average and remarks comparatively large career related urban-urban movements.

On an *individual level*, different poll-studies provide information about the migrants' own opinion of their main motives for migration. Of course, questionnaire-based polls face different inherent problems. They reflect the post-move-opinion of migrants about their motives only and they lack comparability. But in spite of these reservations, there is no doubt that it is the (potential) migrant who has to think about costs and benefits of a move and finally decides on his intentions. A closer look at table four seems justified.

No doubt, that *work-related* reasons are common causes for a move. Economic reasons seem to be slightly more important in international than in internal migration. The same work-related arguments seem to be an important reason for return migration too, although return migration turns out relatively less economically motivated (on international migration, we quote here two studies on Finlanders who moved to Sweden, the research on internal migration origins in Norway and Finland, return migration questionnaires were sent to returnees from Sweden, in Finland).

Housing is a most popular motive for internal migration. Dwelling arguments were rarely declared, however, as main reasons for international migration, though they are likely to have influenced the direction of these flows.

Obviously, individual *private reasons* (marriage, divorce, children) are an argument in all kinds of migration-decisions, influencing volume and direction of migration flows. Together with the surprisingly big share of migrants declaring *self-fulfilment* (make use of educational opportunities, bring about a change in life, adventures) as main cause for their migration, and considering the housing-movers as searching after an increase in their life-quality, *non-material advantages* and natural *amenities* seem indeed to prove to be of decisive importance.

Conclusion: Some Preliminary Working-Hypotheses

Having presented some reflections on the determinants of migration, its determinants and integration within the Nordic common labour market, we would like to close this paper by setting up some preliminary working-hypotheses:

Determinants of Migration

- A) There are multiple determinants of migration. Based on individuals' decisions, migration is influenced by regional and national characters and determined by the economic, the social/cultural, the natural and the political environment of the area of origin and of destination as well as by intervening obstacles. It is no surprise that research on many comprehensive migration-questions is only able to give incomplete and isolated answers. A theoretical framework to arrange different reasoning and empirical results within may ease various multidisciplinary efforts to be done in order to elucidate the mechanisms of migration's interdependences.
- B) Migration patterns in the Nordic countries proved to react most sensitively to changes in unemployment and vacancies. The free movement of labour helped to dampen regional imbalances and improved economic welfare, above all by offering to labour demand a larger recruiting space.
- C) Migration depends on the level of economic development in a country. Structural labour-surplus and shortages appearing simultaneously have been the main reason for voluntary mass-migration. The latter occurs only if both conditions, shortage and surplus are satisfied.
- D) The higher the standard of material wealth in an area, the larger are the economic incentives of migration required to compensate for a relatively more important loss of social and cultural roots.
- E) The Nordic experience supports the assumption that the migrants' decision as result of an estimation of satisfaction-levels considering basic needs, security needs, social needs and needs for self-fulfilment could improve the general understanding of migration patterns.

- F) To be able to "feel at home", to maintain contacts with relatives and friends and not to be forced to change personal life-styles is for the huge majority of people a decisive argument not to migrate.
- G) The language spoken in the country of destination is a most significant determinant of migration. Though equality of language increases international mobility, it does not do away with national identity and the corresponding migration obstacles.
- H) Motivation for migration tends to be increasingly individual. Socio-demographic factors prove to play an important role. The more globally orientated their cultural spirit and the less integrated on a community-level people are, the more likely they are to move. This provides an explanation why the younger and the more educated people are and the more urban the places are in which they grew up and live, the higher their willingness to move tends to be.

Migration and Integration

- A) No doubt there are still differences in the economic development of (West-)European countries. In spite of that, economic wealth has reached in all countries a level that long distance mass-migration is very unlikely to occur. The fear of free movement of labour is no reasonable argument against joining an integrated Europe. Abolition of strict immigration laws applied to citizens of increasingly similar areas is no danger for a nation's identity but a logical (and beneficial) consequence of integration.
- B) Another subject is migration-policy towards Eastern-Europe and Southern Third World countries. As long as large groups of human beings are not able to satisfy properly their basic needs while intervening obstacles as the lack of access to information and high financial moving costs cease to exist, migration pressure from non European countries is bound to grow tremendously. This problem calls for large-scale solutions. Successful integration and European co-operation ease the challenge to be met.
- C) Certain socio-demographic groups may face new opportunities due to integration. The Swedish speaking Finns in the common Nordic labour market demonstrate the importance to devote special attention to minorities and specific groups within an integrated area, otherwise they may suddenly be "pushed-out". Today, integration could increase the incentive for young persons struggling with a shortage of educational facilities, or highly qualified labour missing appropriate support and resources, to move toward "dynamic centers" in an integrated area.

Integration and Migration Policy

- A) Integration means above of all integration of goods and services markets. From a theoretical point of view, remarkable capital- and trade-flows

must be expected in an integrated area, rather than huge labour movements. Dominating policy-goal should therefore be to maintain international competitiveness, and not to hamper migration. It is theoretically possible to affect migration deliberately via money supply or public expenditures, but because of its macroeconomic effects this is not at all advisable.

- B) Migration (and labour) policymakers are challenged in integrated areas as much as before. Their vulnerable task remains to guarantee to sensitive labour-segments the opportunities needed and to watch over the sufficient attractiveness of local labour markets. To assist foreigners adequately to assimilate in their country of residence is a further task preventing high social costs of non-assimilation.
- C) As the Nordic Cooperation demonstrates, Integration of Labour markets does not demand absolute adaption or loss of national sovereignty. Nevertheless international co-ordination on related matters (social policy, information, taxes) must be strongly recommended. Co-ordination dampens wrong expectations and gets away with distorted competition. Non-co-ordination and the appraisal of national peculiarities are likely to prove a costly game to play.
- D) While from the point of view of free movement of labour we can pretend that to join European integration will not change the present situation in the Nordic countries very much, it is difficult to argue quantitatively about other effects of integration. For sure all European economies (whether integrated or not) will face increased competition on global markets, structural change is likely to accelerate further (causing short-term costs of adoption as e.g. eventual rises in unemployment that may increase migration pressure). Also the trend towards regional concentration will probably show further strength. But all attempts to measure (comparatively modest) economic short-time-effects demonstrate that we had better not forget that European integration is no longer an economic or scientific question only, but rather a political decision whether or not to be part of one economically as well as culturally unifying Europe.

References:

- Allardt, E., 1975.** About Dimensions of Welfare. An Exploratory Analysis of a Comparative Scandinavian Survey. University of Helsinki, Research Group for Comparative Sociology.
- Erikson, T., 1988.** International Migration and Regional Differentials in Unemployment and Wages: Some Empirical Evidence from Finland. In: Gordon, I., Thirlwall, A.P., European Factor Mobility, Trends and Consequences. Macmillan, Hampshire and London.
- Hammar, T., Peura, M., 1983.** Swedish speaking and Finnish speaking Finns in Stockholm in 1975. Siirtolaisuus 1984/3, Institute of Migration, Turku.

- Hietala, K., 1978.** Migration Flows between the Nordic Countries in 1963-75. In: Finnish Contributions to the IUSSP Conference on Economic and Demographic Change: Issues for the 1980's. Demographic Society of Finland, Helsinki.
- Hietala, K., Vaivio, F., 1979.** Kapitalets och arbetskraftens rörlighet. NAUT-rapport A 1979:21, The Nordic Council and the Nordic Council of Ministers.
- Hietala, K., Vaivio, F., 1981.** Arbetskraftens och kapitalets rörlighet i Norden. NAUT-rapport A 1980:11, The Nordic Council and the Nordic Council of Ministers.
- Korkiasaari, J., 1985.** Returnees from Sweden to Finland in 1980-81. The Finnish Ministry of Labour, 1985.
- Lundborg, P., 1989.** Determinants of Nordic Migration to Sweden. The Industrial Institute for Economic and Social Research, Stockholm.
- Majava, A., 1973.** Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden ur Finlands synpunkt. Manuscript, The Finnish Ministry of Labour, Helsinki.
- Majava, A., 1978.** Requirements and Potentialities for Theorization about International Migration. Finnish Contributions to the IUSSP Conference on Economic and Demographic Change: Issues for the 1980's, Helsinki 1978.
- Majava, A., 1982.** Theoretical and Empirical Overview of International Migration. In: The Sixth Scandinavian Demographic Symposium, Studies in Migration, Scandinavian Population Studies 6:1, Stockholm 1984.
- Maslow, A.H., 1972 (Rev. Ed.)** Motivation and Personality. Harper and Row, New York.
- Nyberg, P., 1980.** Emigration, ekonomisk tillväxt och stabilitet. En teoretisk undersökning kring emigrationens orsaker och effekter på medellång sikt. Bank of Finland.
- Pryor, R.J., 1978.** The Interrelations between internal and international Migration, with some evidence from Australia. Solicited paper, the IUSSP Conference on Economic and Demographic Change: Issues for the 1980's, Helsinki.
- Sandlund, T. 1984.** Economic Change and Migration: The Finnish Case. In: Kubat, D.(ed.), The Politics of Return, International Return Migration in Europe. Centro Studi Emigrazione Roma, Center for Migration Studies, New York.
- Statistik Sentralbyrå, 1977.** Flyttemotivundersökelsen 1972. Central Bureau of Statistics of Norway, SOS No. 35, Oslo.
- Söderling, I., 1983** Massamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhtetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A11. Turku 1983.
- Söderling, I., 1988.** Maassamuuton ulottuvuudet, Yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu Suomessa vuosina 1977-1978 maassamuuttaneista (with an English Summary). University of Turku, Scripta Lingua Fennica Edita.
- Wadensjö, E., 1972.** Immigration och samhällsekonomi, immigrationens ekonomiska orsaker och effekter. Nationalekonomiska Institutionen, Lunds Universitet, 2 vol.
- Wadensjö, E., 1976.** Some Factors Determining International Migration. Nationalekonomiska Institutionen vid Lunds Universitet, Reprint Series 4, Lund.
- Zelinsky, W., 1978.** The Impasse in Migration Theory: a Sketch Map for Potential Escapees. IUSSP, Bellagio Conference.

II

Migrationen och invandringspolitikens framtid

Tendencies in Danish Immigration Policy

Marianne Melchior*

Dear Colleagues,

Allow me to start this lecture with a few personal remarks:

First of all, I would like to express my gratitude to the organizers of this recurring event of a Nordic Research Seminar on Migration. I participated in Sigtuna in 1986, and it was very inspiring and gave good knowledge of the ongoing research in Scandinavia.

Secondly, I would like to express my appreciation for being among the plenum speakers, although, I must admit it is a little awkward in such a forum being obliged to speak English. At least I *do* hope that the Finnish participants are able to understand my English better than my Danish.

Finally, let me admit, openly, that the Danish Research Community had some difficulties in finding someone 1) who was able to participate and 2) who could and wanted to give a lecture on Danish immigration policy. Unfortunately, very few Danish researchers deal with this level and perspective in their research area. *Immigrant policy* seems to be a dangerous area to both researchers and politicians.

My lecture today is the result of a compromise. Therefore, let me start with subjects that this lecture will *not* be referring to:

Namely, the rules of immigration and the legal/economic implications of the future;

I will focus on the level of social policy concerning immigrants and as an example touch on the *social developing programme called SUM*, initiated in 1988 and continuing until 1991. The reason for choosing this example on immigration policy comes from my knowledge and interest of social programmes as an evaluator.

Another example of the Danish immigration policy on the social level, which I will mention, derives from my own research on the situation of the refugees in Denmark. My working place is *Socialforskningsinstituttet* (The Danish National Institute of Social Research) an independent institution. Its main research area, however, is related to the Ministry of Social Affairs and

---

* Marianne Melchior, research assistant, mag.art., The Danish National Institute of Social Research.

the Ministry of Labour. As to the greater part doing *applied research* available to the authorities for planning and preparing legislation but also in keeping politicians and the general public informed about social conditions.

Maybe I should add that I am a *cultural sociologist* and for the time being a researcher working in this field at the Institute. This area being high in priority during the last 6-7 years.

Before describing the two examples, I will refer to three other issues,

- 1) Terminology
- 2) A few facts about immigrants in Denmark
- 3) Some underlying principles of the immigration policy in Denmark

First of all, *terminology*. I am sure the term *integration* will be mentioned again and again during this lecture as well as it will be mentioned by others today and tomorrow. Therefore, I will shortly define what I mean by the word: *Integration*. The process enabling migrants to become part of a new structure of society.

This process takes place in different individual and social units, family, school, local community and society. *Carl Ulrik Schierup*, a Danish/Swedish researcher uses the term *Internal Integration* to describe the process going on in the ethnic group and in the group of minorities in a society.

To the above mentioned and other researchers internal integration is an absolute condition for further integration into society.

I do not fully agree with this approach. In my opinion it is *not* a matter of either or. Integration cannot be considered a continuous process with separate stages. At an **individual level** *process of integration* secures integrity of identity while *process of differentiation* enables the individual to incorporate new aspects of identity when such an adaptation is called for. The process is called (in psychology) *reconstruction of identity*.

Looking into this process at the **intergroup level** and the relationship between majority and minority, conflicts will arise both at the level of *identification*, *solidarity*, or *social mobility*. Therefore, both strategies coping with the process of internal integration and with the relationship between minority and majority are needed. Strategies of *assimilation* adaptation or even *segregation* are needed and should be obtainable for and visible to both members of the minority and the majority groups. Let me clarify this by an example:

In order to build up a spirit of solidarity it may be necessary for a group of immigrants to isolate themselves, to stick together, so to speak, maybe try to live in the same neighbourhood, work together etc. (segregation)

On the other hand, to an individual or a group of immigrants who want to break the isolation caused either by unemployment or discrimination, it may be necessary to look for other strategies, and even during a period to stand with at least one foot in the majority culture, or to join an educational programme, vocational training etc. in order to find one's own way in the process of integration. In order to facilitate such a process so that both individuals and groups of immigrants can choose and ideally shift from one strategy to another, knowing the implications, it is of great importance, of course, that not only

minority members but also majority members drop the idea or myth of "promised land" of the *happy homogenous integrated society* and try to see this process through more pluralistic glasses of ideology.

There are in such a society conflicting interests and inequalities. Sometimes a certain formal right of having your own culture and speaking your own mother tongue is not enough to change economic and political inequalities. *It must be stressed that immigrant minorities do not feel fully equalized when or if immigration policies appear intentionally or unintentionally designed to discriminate against them – this being on the labour market, in housing policies or in general planning of education.*

In 1983 the Danish government defined its policy of integration, (from my translation it sounds like this):

"The process of integration should take place with reasonable consideration to the immigrants' background but at the same time demands should be made that immigrants adapt themselves to Danish society."

It is rather vague and any interpretation is possible.

Let us end the discussion about terminology of integration and let me take you for a very short guided tour covering the last 20 years of immigrant history of Denmark.

Of course, we had immigrants before that period but on the whole Denmark has been a very homogeneous society; both considering internal and external migration.

As a beginning, let me to state a few facts about the immigrants in Denmark in 1990. *The total number of people* we are talking about is one hundred thousand immigrants living in Denmark (this means people who are *not* coming from the Nordic countries, EC or North America). 1.9 percent of the total Danish population. 32 000 people have obtained the status of political refugee. The *arrival* of most of the immigrants took place in the late sixties and the majority of the refugees in the eighties.

I

The first important period of our newer immigrant history is the years 1970-80. During this period, we called the immigrants "guest workers", a term which was changed later to "foreign workers". Whatever term chosen they were treated, and also considered themselves, *temporary participants* in Danish economy and society. Like in many other western countries the industrial development demanded working power which was imported from countries like Turkey, Yugoslavia and Pakistan. The year 1970 is important because of a change in the economic situation. Consequently, we experienced changes in the legislation and new rules of immigration were made e.g.:

- an intermediate stop for migration
- a tightening up of the rules of family reunion

The Danish membership of EC in 1973 pushes this development forward mainly because of fear that a great number of immigrants should be coming to Denmark. This period is characterized by different types of regulations on the labour market and around family reunion.

At the social level rules concerning the social, economic and educational adaptation are established.

"Indvandreernes Fællesråd", The Council of Immigrants, is founded.

Social conventions with Turkey and Yugoslavia are established at the end of the period.

At the cultural level the immigrants' culture of origin is mainly looked upon as an awkward attachment, a burden full of traditions and habits that enumber the immigrants' integration in modern Danish society. *Jonathan Schwartz*, cultural sociologist, illustrates his book about Denmark's reception of guest workers, "Reluctant hosts", by a photo taken by the photographer Jacob Riis, of an Italian immigrant in New York sitting at the table with his son. The son is learning to write. The father is staring in front of him, sitting at the table does not suit him. The father is in the shadow, the son in the light. J. Schwartz writes:

"The immigrant as an individual is uprooted, out of place. The promise and hope that he will be integrated is deferred to his children or may be even to their children".

II

The second part of this period - the years 1980-1990. The immigrants are still here and now in a more settled position with their families.

At the organizational level a union of several immigrant associations is founded in 1981. The same year, the immigrants for the first time participated in an election (local elections). The situation in the Middle East results in refugees from countries like Iran, Iraq and Libanon applying for political asylum in Denmark. Red Cross and Danish Refugee Aid are in charge of the Reception of the refugees, about 15 000 refugees obtained asylum during the eighties. A hectic debate arose in the media around issues like positive and negative discrimination. A need and demand for research with special focus on integration come from local and central authorities.

Education of adult immigrants and especially the integration of children into the Danish school system is becoming very controversial issues.

Concerning administration and legislation on a governmental level

The integration process of refugees is in focus, whereas the integration of immigrants is dealt with by local authorities and organizations. This means that knowledge gained from the reception of the immigrants is not necessarily used in order to facilitate the integration process of the refugees.

The Danish parliament (Folketinget) voted for a grant of 10 million D.Kr. for a general information campaign concerning immigrants and refugees. I will

not go into the development of immigrant research during these 20 years but the focus of attention has changed.

Before going into the two examples of social policy, let me emphasize *three important principles* underlying the immigration policy during these 20 years:

The principle of equality of status

This is a general social principle upon which the Danish welfare system is built.

During the eighties this principle has been modified, especially in the case of refugees. It has been decided that special rules, even positive discriminative ones may be needed in order to facilitate the process of integration.

The other principle I will mention is: Only full rights are given to Danish citizens, but the longer an immigrant has lived in the country the easier is the access to certain rights e.g. work permit which diminishes the chances of being expelled.

In housing policy *the principle of geographical dispersal* has been the prevailing idea, but it had to be modified according to the supply of rented dwellings and the surplus in certain areas.

Of course, access to *education* and *employment* are key words in the Danish immigration policy. Illustrating some of the problems in the implementation of this policy, I will refer to my own latest research about refugees in Denmark. In order to clarify some of the questions about the social situation of refugees in Denmark The Danish National Institute of Social Research conducted an investigation about three major refugee groups, their standard of living, education, employment, housing, family life, religion, leisure time activities, etc. The investigation was carried out as a representative national survey in the summer 1988, and 600 refugees were interviewed. They all received status as political refugees during the period 1980-85.

Background of the investigated refugees

Just a few words about their background, they had received some years of schooling in their countries of origin,

the Vietnamese group 6-10 years

the Iranian group 10- years

the Polish group 10-12 years

Many of them had received occupational training and had experience from the labour market in their countries of origin. Besides they had participated in the special integration programme for refugees, and had learned to speak some Danish. Some of them had moreover already completed a short educational programme (one fourth of the Polish refugees and sixteen percent of the Iranians).

Table 1. Refugees by nationality and social position 1988 (percent)

	Iran	Poland	Vietnam
Employed	8	36	45
In education, training*	60	22	22
On income substitutional benefits**	32	42	33
Unknown	0	0	1
Total	101	100	101
Number of interviewees	193	183	217

* "In education, training" includes all short-term or long-term courses, a.o. (language courses, "højskole", training/rehabilitation).

** "On income substitutional benefits", includes unemployed persons on social assistance ("Bistand") who are not receiving § 42, employment promotion schemes, working ability schemes, pensioners and housewives.

From this table it appears that only few among these refugee-groups are employed.

Less than 10 percent of the Iranians, and one third of the refugees from Poland. This number is the most surprising, taking into consideration the Poles' educational background, vocational training and experience from Poland.

Whereas the *Vietnamese group* has got steady jobs at the labour market, but mainly as unskilled workers. We may conclude that **the absence** of long schooling and professional skills has been an advantage, in order to get a job in Denmark in the eighties.

This situation creates problems because the ongoing planning of education seemingly does not solve problems of unemployment among refugees. For 6 1/2 years the refugees in Denmark are entitled to financial support. But as we all know – *unemployment is an essential indicator of economic and social poverty*. Hence, work is not the only means for surviving but the main factor contributing to the development of personal identity.

Work is an essential pre-condition for the social integration of the refugees and, furthermore, in my opinion it is the best way to fight discrimination because it is a good forum to establish mutual understanding of different socio-cultural values.

What is to be done – let me not pretend that this survey has or can give the solution to the problems of unemployment among refugees and other immigrant groups with an unemployment rate of 10 percent. But in the planning of activities we can point at some of the areas which deserve special attention in the future.

- A better administration and coordination of the educational programmes for refugees and immigrants.
- The need for special training and education of the teachers who are in charge of programmes e.g. vocational training courses.
- Tutor-systems with educated, skilled refugees help with the education of other refugees.

- The recognition of certificates and diplomas etc. in order to support the skills acquired in the countries of origin and the new skills needed in Denmark.
- Better language programmes which prepare the refugee to enter the labour market.

And maybe the most important:

- A better cooperation among the parties of the labour market, *the labour unions, the employers and the social services.*

Let me to repeat that I consider the integration into labour market as very important, and the exclusion of immigrants from being active working members of their new society is a serious matter to be considered. Society must try to secure for them a quality of life and educational and economic opportunities comparable to those of the whole population.

Finally, let's take a look at the latest tendencies in social politics and how immigration policy may develop in the future.

The general background of the programme

The Danish parliament decided to support a programme for social development and change. The programme is called SUM and it will run from 1988-1991; it costs 350 million D.kr.

Main objectives

The programme is designed to prepare the way for *the adjustment or realignment of the social sector in Danish politics,*

- to support local initiatives
- to put strength into the local community by building on the local initiatives
- to advance preventive solutions
- to create a better social administration
- to encourage and promote the citizens' participation in making decisions and in gaining influence.

By means of this programme the government expects to save money because of lack of financial resources and national budget deficit.

Furthermore, they want at the same time to promote cooperation between private and public spheres and private and public institutions and individuals.

I will not go into a more detailed discussion on the general objectives of the programme but focus on the area of *immigrant and refugees* (just let me add that all types of social groups are involved, the elderly, children the disadvantaged etc.).

Jan Hjarnø, from Sydjysk Universitetscenter and I are engaged to evaluate all the projects that deal with the situation of immigrants and refugees.

We have a total of 150 projects. They are very different in their main objectives, size, costs, the group in focus, methods etc.

Very shortly, I will give a description of the pattern which evolved during the classification of the projects.

Nearly 50 percent deal with education, integration into working life, general vocational and technical training.

The construction of the social network of the immigrants into the local community – 10 percent. Health 10 percent.

Education of immigrant children and integration into the school system 10 percent. General information 10 percent and a few projects have integration in general as their main focus.

Well, following my earlier statements, I should be very happy because I have just claimed that integration into the labour market is the most important area of integration. But the reason why I am concerned is related to the whole idea of this programme of **supporting local initiatives**.

By way of example:

- Only 2-3 projects were initiated by the immigrants and refugees themselves.
- Only a couple of projects are cooperating with the labour market and the social sector as their main goal.
- Nearly all the projects are initiated by Danish professionally trained people.

There is only one category "which differs from the rest", namely projects which have women (immigrants or refugees) as their group in focus. In these projects we find a new development:

- not only professional training for the labour market
- the social situation of these women is in focus (e.g. daycare for children is established)
- the women have become visible in the local community by means of other activities e.g. by building up a community house or center.

The "women projects" have in this way started a process of breaking down barriers of leisure time activities and working life. The immigrant women are visible both to themselves and to the Danes, and at the same time they learn something relevant to get a job.

But for the rest of the programme I don't see a "new" social development concerning the social situation of immigrants and refugees emerge in the 90's. I see a very traditional one with strategies not very apt for the future. Especially, the general communication between the immigrants and the Danish majority is totally missing. In order to combat discrimination and racism this focus is extremely important. In Denmark like in other parts of Europe the incorporation of migrants at a time of severe recession has tended to replenish pre-existing reservoirs of racism.

Let me to conclude that our immigrants are "here to stay" as Stephen Castels called his recent book. What is needed are programmes and strategies

for policies which are able to combat the *concentration of minorities in areas of extreme decline*: both in terms of employment, housing, environment, schools and services:

Malcolm Cross 1986, *"An equal chance for a good job with a decent income an equal chance to have comfortable housing in a nice environment and of course equality before the law and in other civil rights"*.

This was the situation in 1986 – according to Malcolm.

I agree with him. Unfortunately, I cannot, at the moment, see immigration policy in Denmark incorporating these strategies in mind.

As I mentioned at the beginning of this lecture the area of immigrant policy carries a "Danger ahead" sign and most researchers and politicians drive very slowly or turn their back to the problems.

Prospects for a Finnish Immigration Policy

Ahti Tolvanen *

1. Prologue

Finland has been referred to by many commentators as the least multicultural country in Europe. Few western nations have smaller numbers of foreign residents or refugees.

While her Scandinavian and West European neighbours have from time to time resorted to immigration programs to encourage economic growth, Finland has not. In fact she has explicitly proclaimed the policy of meeting domestic labour demands with her own labour force alone. It is only during this year that this policy has been cursorily reconsidered. The government, through the Ministry of the Interior, released its first ever policy statement on immigration in early October¹ where it foresaw an increasingly brisk exchange of professionals and experts with Western Europe and increased pressures to admit economic immigrants and refugees from the east.

Other than recommending staff increases to screen newcomers at the notorious Aliens Centre the government's proposal showed little understanding of a need for a comprehensive policy of legislative reform and integrative social programs.

Until the present Finland has been outstanding among her neighbours as a land of extensive out-migration. Therefore even the word migration summons traumatic feelings of loss and abandonment to many Finns. The immigrants who came to the country before and up to the end of the last war were mainly refugees and displaced fellow citizens from ceded areas.

In the country's historical background are numerous weighty experiences which do not provide fertile soil for a more open immigration policy and the less inhibited view of the world which it requires. Finns often cite their centuries of history as a provincial region taxed and militarily exploited by foreign rulers, first by the Swedish Empire then by the Russia. The Second World War was an extremely traumatic period for Finland as it became locked in military conflict first with the Allied countries and then with the Axis. Practically every foreigner in the country was suspect of espionage at one time or another and

---

* Ahti Tolvanen, researcher. McMaster University, Canada.

an elaborate surveillance organization was established for them in the secret police. After the war Finland was required to return a large number of refugees who had settled in the country from the Soviet Union, mainly Finnish-speaking Ingerians. This was carried out, despite impassioned appeals on behalf of friends and relatives, by the forerunner of the Aliens Office in conjunction with other officials.

The Aliens' Statute of 1958, upon which the current law is based, was part of the dictated postwar peace settlement. It was one of a series of Stalinist policies imposed on Finland to guarantee the security of the Finnish border against western espionage and other anticipated threats to the USSR. The carrying out of such policies is not fruitful experience for developing a service-oriented immigration policy.

In the light of the past it is perhaps understandable that Finns have difficulty taking a positive view of immigration or applying it as a concept in social policy-making. Nor has recent history required the Finns to readjust this attitude greatly. The country achieved growth rates which were among the most rapid in the post-war period.

Plans for a consolidation of the West European market after 1992 as well as a rapid greying of her population have brought new anxieties to the fore in Finland's labour and demographic planning. The general failure of policies to encourage the return migration of departed Finns as well as the very slow and uncertain progress of bureaucratic adjustments to cope with the arrival of a small number of refugees do not bode well for plans to develop a more open immigration policy any more than the lessons of history.

It has generally been recognized in the Nordic countries that the unification of the European market will lead to a greater division of labour and an exchange of employees across borders to acquire and impart expertise in employment with co-producers and branch plants. The need for more flexible immigration laws is also clearly perceived by those who are involved in administering the unification process.

Less recognition is evident in Finland, perhaps than anywhere in Europe, of the requirements a more open immigration policy will place on our educational system, our social services, our media and our democratic institutions. With a heady advance towards unification based on economic motives there is a danger that we will launch a more expansive immigration policy before giving adequate attention to the extensive reforms which it will necessitate.

The first area for reform, beyond the statutes which only concern initial entry screening, will be a large body of laws and regulations which make a whole range of everyday life pursuits from owning a home to joining an art club the exclusive right of Finns. The next priority will be the development of a whole range of programs in research, education and community involvement to overcome the almost absolute state of exclusion which is the experience of the foreign resident enclave in Finland today.

2. Before the Beginning

So far it has evidently been easier for the Finnish government to send its Foreign Minister to the UN to speak in support of human rights on an international scale than to reform its own Aliens' administration or even its leadership.

An attempted reform of foreigners' services collapsed a year ago when the government decided to move the Aliens Office out of the police section of the Ministry of the Interior to make it an independent Centre in that ministry. The intention was to make the Aliens' service less surveillance oriented and more like a true immigration counselling service. The joint protests of the police unions, the Security Police and the Interior Minister, Mr. Rantanen, who has constantly dissented from the reform attempts of his Social Democratic colleagues, led to the rehiring of all the former police-trained staff. The effort to place a new director in the Centre with expertise in cross-cultural service work failed when Minister Rantanen caused a deadlock in the government, pushing through his own choice for the continuation of the former director.

In the light of this experience the presence of sufficient political will to carry through a new and successful immigration policy is certainly much in doubt. The fate of the current government bill to rewrite the Aliens' Act will certainly be a touchstone. Beyond the renewal of the Aliens' Act there is a formidable range of other legislative instruments which serve to isolate the resident foreigner in Finland to a social position which is better described as external rather than peripheral.

Researchers who criticise Finnish social policies are used to drawing comparisons or taking new ideas from other Nordic countries and especially from Sweden. This has caused a kind of overshadow effect which often perplexes many of us who are active in the small foreigners' organizations. Thus while local immigrant groups are drawing up an appeal for the right to judicial review for a foreigner held in prison for months without trial - something not recognise in Finland until this year - or for the right for a mother to be heard in court before her child's father is deported - still not a practice - Nordic seminars feature reports on second generation cultural retention and latent discrimination in advertising.

This consideration has led the undersigned to present a review of some of the central legislative shortcomings in Finland from the perspective of the Human Rights Covenant² and Finland's country report, soon to be heard in Geneva.

The intention is to provide some kind of a compendium of legislative prerequisites which would make it possible to consider the formulation of a modern immigration policy. (The numbers of the articles are included for ease of reference with the Covenant on Civil and Political Rights.)

3. Legislative Prerequisites – Getting Specific

Some legislative inadequacies are described here in terms of cases so that amendment might be followed up by concrete measures in research, training, education and other social policies. Further necessary social reforms will be discussed later.

Article 9

Administrative detention of foreigners and asylum applicants in Finland received the attention of the UN Human Rights Committee earlier this year when it found that Mario Innes Torres has been improperly detained without judicial review for 5 months under the Aliens Act. The Committee also found that Torres was entitled to compensation from the Finnish state. At this writing this compensation had not been paid, according to Torres's counsel.

The sections providing for detention of foreigners under the Alien's Act were recently amended, requiring judicial review of any detention in 4 days. However, the wording in the new legislation (section 48 of the proposal to amend the Aliens Act) allowing detention on grounds of suspicion, i.e. if the foreigner's identity is in doubt or if he is likely to hide from officials, provides an opportunity for officials to detain a foreigner on the slightest of grounds.

Article 12

In this connection I would like to bring attention to the restrictions imposed on the right to travel for the holder of an Aliens pass port. Why is the right of a foreigner with an Alien's passport from Finland restricted with regard to his right to travel abroad? Why is such a right only available by special permit and for a fixed duration only? There is no indication that this practice will be changed after the current current process to ammend the Alien's Act is completed. (ref. Section 7 of the law proposal)

Cannot an immigrant status with relevant documentation be instituted for foreigners permanently resident in the country which would also serve to normalise the status of those who do not hold or cannot obtain passports from their country of citizenship? This would require an ammendment of section 15 of the bill which is now worded so that a foreigner must have a valid passport or travel document in order to be granted a residence permit.

Article 13

More recognition should be given to the principle that expulsion should be avoided and replaced with imprisonment where unity of families is concerned (i.e. Ouni case). Expulsion may lead to more negative consequences than imprisonment as in the mentioned case where a foreign father found guilty of petty theft was seperated from his Finnish wife and newborn child by deportation rather than being allowed to spend a short term in prison in Finland.

In the national report to be presented by Finland in Geneva in November (1990) mention is made of the fact that Finland withdrew its reservation to article 13 concerning an alien's right to be heard when dealing with his expul-

sion. In practice personal hearings before the Administrative Court are extremely rare. The undersigned is aware of cases when defendants have persistently sought to be heard personally in an expulsion matter (the Ouni case) without avail. There is no indication that the practice will be changed.

Article 14

There seems to be a tendency by the courts to accept unsubstantiated hearsay evidence in trying drug cases, especially where foreigners are concerned. Here we may again cite the case of C. Lace who was sentenced to five years imprisonment on the basis of documentary evidence only (Supreme Court ruling March 3rd, 1989, no. 0679, diaarinro R 88/816). Those who gave evidence against him did not appear at the trial and were unavailable for cross-examination. The two witnesses concerned were accomplices in the same crime and most likely tried to blame Lace to alleviate their own guilt. The main witness had, in fact, purged himself in his own trial and had said he suspected Lace of having an affair with his common-law wife. The defendant had been held 13 months in jail in Spain on an arrest order by the Finnish police through Interpol but the Spanish had not been willing to extradite him for lack of evidence. How is it possible to hold a man 13 months with such lack of evidence? Did he get the benefit of the doubt or the disadvantage?

It might further be pointed out that Lace never received a written translation of the documents given in evidence against him.

Article 17

Contrary to the government report to Geneva, the new Law of Associations also permits resident foreigners to become ordinary members of political parties.

In practice this has brought about little change in the political status of foreigners because only a few parties and none of the leading government parties have changed their party regulations. An amendment of party regulations is necessary before foreigners can join a party.

Article 18

The requirement for Council of State approval for the establishment of a Religious Congregation with a majority of foreigners is contrary to the principle of religious freedom. This requirement is stipulated in The Freedom of Religion Act (Uskonnonvapauslaki, sec. 2, parag. 15). With the arrival of increasing numbers of immigrants to Finland, this will eventually become a serious source of conflict.

Article 24

The Finnish Citizenship Act which allows only one parent to unilaterally elect the nationality of the child, usually the Finnish parent, is offensive of the citizenship rights of the child as well as being discriminatory. An amendment would be required in paragraph 12 of the extant law, requiring the consent of the foreign parent or guardian when a child's nationality is established, to re-

move the present partiality in the law. This would affirm the natural right of both parents to have equal say in this matter related to their guardianship of the child. In cases where one of the parents in practice had sole care of the child this principle would not apply, of course.

Art. 26 and 27

The requirement by most housing companies that shareholder's be Finnish citizens is discriminatory of foreign residents. Although the right to own shares in a company or land and other real property may be considered to be outside the realm of basic human rights and among matters which fall within the purview of national governments, the right to establish a home has the broadest implications as far as basic rights of individuals are concerned. The denial of the right to purchase a home is an infringement of the basic right to liberty and freedom of movement. Such restrictions are not part of the law governing housing companies but the legislation concerned does permit the inclusion of such restrictions in the articles of housing companies. This has led to a situation where such restrictions are more the rule than the exception.

The prohibition of foreign residents from acting as founders of companies, and from the practice of practically any trade without a permit, under *Elinkeinolaki*, may also be said to be discriminatory. The provision in sec. 1., parag. 2 of the Trade Act (*L. elinkeinon harjoittamisen oikeudesta*), for example, absolutely prohibits a foreigner from working as a travelling vendor or pedlar. In this day and age such a restriction limiting a foreigner from working as a travelling salesman or a newspaper vendor, with no possibility of exemption even for permanent residents, appears extreme. Foreigners are similarly prohibited by other legislation from owning and managing hotels, restaurants and security enterprises.

This problem would be overcome if an immigrant status were implemented for resident foreigners, making these rights automatically available to them. This would also overcome the problem of undue influence on the Finnish economy by persons living abroad which has been raised in some quarters recently.

The proposed Foreigners Ombudsman's office (*HE: Laki Ulkomaalaisvaltuutetusta – Law Proposal Concerning the Foreigners' Ombudsman*) does not provide foreign citizens with adequate protection from discrimination. The proposed legislation does not give this official the right to obtain documentary evidence, levy fines, order a stay on suspected discriminatory actions such as hirings and dismissals, nor initiate legal proceedings. Such powers have been given to other authorities with a similar function in other areas of administration, for example, the Consumer Affairs Ombudsman (*Kuluttaja-asiamies*).

Apart from the proposal to establish the office mentioned above, there have been few positive measures taken or arrangements institutionalized to protect resident foreigners, and indeed other ethnic minorities, from discrimination by employers, officials and members of the public although numerous cases have been documented in recent years.

There are a number of local legislative instruments and collective agreements which discriminate unfairly on grounds of nationality. The Child Support Law, paragraph 7, makes a distinction among children eligible for support on the basis of nationality.

The law concerning public funding for study centres (*Laki opintokeskusten valtionavusta*) makes funds available only to courses participated in by Finnish citizens, for example. The collective agreements of the main trade union central organizations (SAK and TVK) require that industrial representatives be Finnish citizens even in cases where the employees might all be foreigners, i.e. language schools. As state-owned companies as well as state institutions are involved in negotiating such agreements, they could make an initiative to amend them.

4. The Beginning of the Beginning

Finland's foreign population today numbers approximately 20 000 non-citizens or about 50 000 foreign-born. Although perhaps a quarter of these persons are of Finnish extraction it is fair to say that an undiscovered immigrant community has already been established in Finland.

This immigrant community is an unexploited repository of experience which can be drawn upon to develop a more open immigration policy or to argue against it. A number of institutions have been established by the host society to deal with immigration and refugee issues and over a dozen national and multiethnic societies exist in the immigrant community which have established modes of interaction with the host community which are worthy of study. There is also an array of Finnish organizations with programs directed to the immigrant community and a number of immigrant artists, writers and entrepreneurs – recently even politicians.

To date studies of these phenomena have been almost non-existent, with the exception of work done by Vehviläinen³ and Jaakkola⁴ and a small amount of research by foreign scholars living in the country such as Sondermann and Buchi. There have also been some government funded studies examining the integration of various refugee groups. Other than these and a few more (cf. Koistinen⁵, 1988), cross-cultural research in Finland has concentrated on the Finland Swedes, the Sami, the Romani and the Karelians. More voluminous than all of these combined is the research which has been carried out on Finnish emigrants abroad.

It would be more correct to speak of a lack of research on domestic immigrants because even if work available is compared on a per immigrant head basis with other Scandinavia countries the comparison would likely be depressing. One is at pains to mention a researcher who is specialized in local immigrant integration issues, let alone programs or institutions specialised in domestic cross-cultural studies. The explanation may well be that research beyond the graduate level is funding-driven and there are no Finnish research programs directed specifically at local immigration research and several fund-

ing bodies that exclude it by requiring national research themes. Even unpaid student research is often inspired by the paid research being carried out by their teachers. The buck does not completely stop with the providers of the funding, however, because senior Finnish scholars are among the most effective lobbyists in the country.

Nor should we harp on quantity alone. The policy recommendations set out in the Vehviläinen study are excellent and mainly implementable. The problem is that the study was largely ignored and now the government has found it necessary to rewrite the whole Aliens' Act according to study which was already available the first time around.

A justifiable conclusion from all this may be that Finnish immigrant policy is more founded on unexamined bias than studied reasoning.

5. Initial Observations

The following are some observations on relations between the Finnish immigrant community and the host society, offered to stimulate the formulation of themes for research.

5.1. Administration

As it is evident that the most important considerations to be taken into account when evaluating applications for immigration will relate increasingly to labour market conditions, the services for immigrants and other foreign arrivals may be centered in the employment offices and the Alien's Centre can rapidly be phased out. If national security is endangered by an arriving immigrant a trained official of the labour ministry may refer the matter to the police for further investigation. In connection with the first arrival of an immigrant a check of the applicants criminal background may be carried out but repeated interviews with the police, as is the present case with each permit renewal, are unnecessary.

This administrative renewal would require the development of a system in the Labour Ministry of identifying strategic occupations where employment shortages occur as well as the regions of the country where these are prevalent. Areas where services and other important entrepreneurial activities are missing should also be identified. This information could then be inputted into a system for immigrant selection either on a point or quota system. A summary of this data could also be periodically circulated to Finnish embassies abroad to assist in counselling prospective immigrants. Experience with these systems in the U.S.A and Canada could be reviewed.

These measures, partially new, partially alterations of extant activities, provide fruitful opportunities for administrative research and comparative studies.⁶

The Aliens' Centre and the earlier Aliens' Office both received numerous reprimands from the Parliamentary Ombudsman and most recently from the Human Rights Committee for violations of law and the basic rights of immi-

grants. At the same time the Centre has been revealed to be inactive in providing basic protection to new immigrants by, for instance, failing to verify minimum employment conditions. In recent cases permits have been granted for employment where income conditions were totally substandard or involved replacement of persons already employed.

5.2. Employment

The prevailing working conditions of immigrants in restaurants, factories and language schools should be examined now to discover shortcomings in measures to ensure minimum standards of pay, job security and occupational health. Such proactive studies could prevent the development of a disadvantaged and politically disaffected underclass of immigrant workers with inadequate welfare protection from which members of the host society's materialist culture would disassociate, providing the conditions for alienation, racism and social conflict.

The ethnocentric national security doctrine which it exercises has also been disseminated by the Alien's Office to other administrative sectors over its five decades of operation. It may be postulated that a tradition of official structural discrimination exists in the official administrative system. This tradition is a central phenomena for consideration in the study of Finnish radicalism, of which discriminatory legislative measures such as those mentioned above, are only the explicit part.

A wide range of explicit and implicit features have already been identified in the report of the Democratic Lawyers of Finland as well as in "Oikeutta Ulkomaalaisille".⁷ A problem in studying this tradition of discrimination is the policy of rigid secrecy of Aliens' Office documents. Some persistent researchers (cf. Pellonpää)⁸ have had access, however, and further studies certainly seem justified at this critical point in time.

In societies where significant immigrant populations have developed over a short historical time-span the need for active measures to curtail discrimination has also emerged. The institution of the Race Relations Commission in Britain and Human Right Commissioners in Canadian provinces are examples of this. Such an officer has recently been proposed for Finland by the government, as mentioned above. A proper review of legislative deficiencies or an evaluation of necessary powers in combatting discrimination is lacking. Reports of reluctance by administrative officials to investigate reports of employment discrimination which have recently become public add to the relevancy of this theme (cf. Sequeira)⁹. The need for other affirmative action policies in the area of employment should also be studied.

5.3. Civil Society

Finland will be considering the introduction of its immigration policy during a period which will be characterized not only by renewals of governmental and administrative practices in Europe but also the transformation of civil society.

Migration, increased regional specialization in production and the freer flow of information will raise expectations for a greater societal openness. New

normative instruments will be applied such as the European Human Rights Agreement, just ratified by Finland, and the UN Declaration on the Rights of Migrant Workers, expected to be ratified later. With the extension of the European Council enhanced significance will also be given to the ideals of the CSCE.

A special challenge will be provided for Finnish society by a new emphasis on the principle of participation. This means that social organizations from school boards, to media administrative bodies and community organizations will be expected to show more sensitivity to the needs of immigrants and make provision for their active participation. (cf. Article 42 of the draft Migrant Workers Covenant and the last chapter of the Helsinki CSCE).

In addition to these instruments and processes of "external" origin there will be increased political pressure on Finland to develop participatory processes to justify reciprocal demands by more Finns working abroad.

Institutions like the Migration Affairs Committee of the Labour Ministry (Siirtolaisasian neuvottelukunta), The Refugee Affairs Committee (Pakolaisasiain neuvottelukunta), and committees drafting legislative initiatives concerning immigrants will be expected to invite foreign residents' representatives as full members. Institutions specializing in services to immigrants such as the Aliens' Centre and its renewed descendant, ethnic programming committees in public and private media and Labour Ministry policy committees will all be expected to have immigrant community participation on more than a token level. Inclusion will also imply affirmative action to engage staff from the immigrant community in public agencies of special significance to immigrants.

The nature of arrangements for participation have been elaborated on above at some length because it is important that their significance not be underestimated. The realization of such participation will be exceptionally onerous in view of a situation where foreigners in this country have only been allowed to freely form associations and assume permanent posts in the public service as of the beginning of this year.

Concluding from recent developments, the Ministry of Education has indicated its unwillingness to provide funding to hire staff by organizations such as The Association for Foreigners in Finland and the City of Helsinki emphasizes that its priority is the support of "wholly non-political" groups in the immigrant community. At the same time this city has announced preliminary plans for a cross-cultural centre, Maaileman Talo¹⁰, for which it will appoint its own political "nomenclatura" staff although it had just refused to fund even a single administrative secretary for immigrant organizations. Such largess will be meted out only to Finnish organizations with the right party affiliations.

Such policies applied to the staffing of services for immigrants and refugees where most of the Finns employed are inexperienced and untrained persons or young students seems particularly wrong-headed. The repository of cultural expertise in the immigrant community is ignored for development of training programs and for improving services.

In the meantime considerable funding is made available by Parliament and the municipalities for Finnish volunteer organizations with complete lack of cultural expertise to operate extensive programs for foreigners and refugees. Often these are organizations with little or no experience whatsoever in the immigrant community prior to receiving the funds. This exemplifies how traditions of exclusion¹¹ persist beyond the life of legislation which enforced them.

In the development aid sector Foreign Ministry officials have complained of an absorption problem in the creation of effective programs but constantly forgo appointment of professionally established immigrants in Finland (Sequeira, *op. cit.*) The careers of most professional foreigners in this country are rife with dismissals for unsubstantiated reasons, bypassed rises and promotions and labor relations grievances. Usually these are counted against the foreigner even if his grievance has been justified. Court rulings obtained by Tekerri Language Teachers, for instance, indicate that in the vast majority of cases the grievance of the foreign employee was upheld. Most grievances are never taken further than the workplace because the unions have mainly been uninterested in pursuing complaints. The undersigned tried to get TVK to launch an appeal to ILO concerning dismissal of a foreign shop steward for over a year. The SAK construction workers union's main action related to immigrants involved blowing the whistle on those with permits out of order last summer.

6. Conclusion

Finland needs to develop a new sensitivity to the complexities of cross-cultural relations through programs of social integration¹², education and research. I have attempted to indicate in the above the enormity of the task. As such programs and institutions are almost non-existent at the moment there is no chance that we can create them overnight or by 1992.

At the moment there is every sign that Finland will introduce a new immigration policy by or soon after 1992 before having given much consideration to the necessary administrative and social arrangements it will require. A decade later we might well see a Finland with a working population torn by ethnic conflict and inequality with many facing redundancy due to inadequate education, training and placement programs.

The measures to avoid this scenario urgently need to be identified by researchers and social planners today. As clearly shown above there are a multitude of issues where research and action must proceed hand in hand as reforms are long overdue.

The first question requiring our attention is whether the option of a new immigration policy is even an available one. The old aliens' policy has left so much yet undone.

Footnotes

- 1 **Sisäasiainministeriön selvitys** siirtolais- ja pakolaispolitiikasta ulkoasianvaliokunnalle (Helsinki: October, 1990).
- 2 **Martin Scheinin**, Tietopaketti Suomen ihmisoikeustilanteesta, in *Ulkopolitiikka* vol. 24, no. 1 (Helsinki: 1987).
- 3 **Marja-Riitta Vehviläinen**, Ulkomaalaiset korkeakouluopiskelijat Suomessa. Selvitys ulkomaalaisten korkeakouluopiskelijoiden sosiaalisista ja opiskeluolosuhteista. (Helsinki: Opintoasiaintoimiston tutkimuksia ja selvityksiä, Helsingin yliopisto, no. 7, 1977).
- 4 **Magdaleena Jaakkola**, Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja Suomen ulkomaalaispolitiikkaan. (Helsinki: Työvoimaministeriö, 1988).
- 5 **Anne Koistinen**, Pohjoismaiset Pakolaistutkimukset. Virikkeitä suomalaiseen tutkimustoimintaan. (Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Suunnitteluosasto, 1988).
- 6 **Ahti Tolvanen** (with P. Sarbadhikari; Mary Ellen Hill), "New Immigrants to Canada: Communicating Human Rights in a Technological Society" and other monographs of the same study offer fruitful points of comparison in Taisto Hujanen (ed), *Joint Study on the Role of Information in the Realization of the Human Rights of Migrant Workers: Conclusions and Recommendations of a Joint Study and Conference* sponsored by UNESCO in Lausanne. (Tampere: University of Tampere, Dept. of Journalism and Mass Communications Publications, series B, 25, 1988).
- 7 **Markku Fredman et. al.**, *Oikeutta Ulkomaalaisille*. (Helsinki: Gaudeamus, 1989).
- 8 **Matti Pellonpää**, *Expulsion in International Law*. (Helsinki: Suomen Tiedeakatemia, 1984).
- 9 **Darrell Sequeira**, "Immigrants' Rights- Policy and Practice", notes on an address given at a seminar on Foreigners' Rights held for members of parliament at the Finnish Parliament. (Helsinki: February 16th, 1980).
- 10 **Kulttuuri-Helsinki**, Helsingin kulttuurin kehittämisohjelma 1991 - 1999. (Helsinki: Helsingin kaupungin kulttuurisuunnitelmakomitea, 9.4.1990).
- 11 **Tove Skutnabb-Kangas** provides an interesting discussion on how paternalistic educational (or service) measures serve to marginalize immigrants. See, for example pp. 262 - 264 of *Vähemmistö, kieli ja rasismi*, (Helsinki: Gaudeamus, 1988).
- 12 **Milton Gordon** provides a seminal discussion of the concept of integration in "Social Structure and Goals in Group Relations", in Berger, Monroe et. al., ed, *Freedom and Control in Modern Society*. (New York: 1954, p. 141-).

Other sources

- Draft International Convention** on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. (New York: U.N., 1990).
- Jaakko Linnankivi**, "Oikeus äidinkielen opetukseen taattava peruskouluissa." *Opettaja-lehti* no. 35, 31.08.1990.
- Klaus Sonderman**, "Suomalainen yhteiskuntailmasto ja ulkomaalaiset - muukalaisvihan ja syrjäyttämisen analyysia", a paper delivered at a seminar on Muukalaisviha, Rasismi, Suomi, Mistä on kysymys?, (Helsinki: Pakolaisasiain neuvottelukunta, 25.01.1990).
- Leena-Kaisa Åberg**, *Puolueiden Ulkomaalaispolitiikka*, an unpublished seminar paper presented as a preliminary work for a Master's thesis in the Department of Political Science, Helsinki University, (Helsinki: 4.04.1990).

Acknowledgements

The writer wishes to thank the Association for Foreigners in Finland for access to its records and correspondence concerning cultural cooperation with the Finnish Ministry of Education and the City of Helsinki. Martin Scheinin's and Johanna Suurpää's legal help is much appreciated.

Svenskt flyktingmottagande

Vad kan vi lära inför framtiden?

Matti Similä *

En utgångspunkt för denna diskussion är den svenska AGFA-reformen, som bl a ledde till att flyktingarna i Invandrarverkets regi började placeras ut i så gott som samtliga kommuner i Sverige. Dessa synpunkter bygger på ett studium av hur flyktingmottagandet fungerade i sex svenska kommuner av olika storlek och med olika förutsättningar. Materialet insamlades under 1987-88. Studierna har utförts inom ett projekt om det svenska flyktingmottagandet som bedrivits vid Centrum för invandringsforskning vid Stockholms universitet.

Flyktingmottagandereformens syfte

Flyktingmottagandereformens syfte kan ses som ett försök att *styra flyktingars bosättning* så att inte alltför många kommer till de orter dit flyktingarna tidigare i huvudsak sökt sig. Det handlar med andra ord om att *avlasta* de "traditionella" flyktingmottagarkommunerna.

Detta kan tas som en utgångspunkt för en typologisering av de kommuner som tar emot flyktingar. Man kan tala om två typer av kommuner, "*avlastarkommuner*" och "*avlastade kommuner*".

En *avlastarkommun* kännetecknas av att flyktingar inte i någon större utsträckning söker sig dit. I stället sluter kommunen ett *avtal* med Invandrarverket om att ta emot ett antal flyktingar, vanligtvis ett treårsavtal.

Från flyktingens synpunkt är således graden av *frivillighet* mindre, han har ofta inte själv tagit initiativet till att komma till kommunen.

Ur kommunens synvinkel skapar också denna reglering problem. Dels finns rädslan att inga vill stanna kvar på längre sikt, vilket försvårar planeringen och gör verksamhetens målsättning oklar, dels ökar risken för allehanda problem som kan följa av att man inte valt sin bosättningskommun fritt. Motivationen att delta i SFI och andra aktiviteter kan bli lägre om man inte trivs och inte tänker stanna, missnöjet med situationen kan leda till allmän vantrivsel som t ex yttrar sig i missnöje med olika detaljer beträffande bostäder och bidrag.

---

* Matti Similä, fil.lic. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

Samtidigt innehåller denna situation också många administrativa fördelar. Möjligheterna till *planering* ökar när man har en uppfattning om vilka grupper som ska komma, när de ska komma och hur många de är.

Avtalet med Invandrarverket får alltså en avgörande betydelse för hur flyktingmottagningen kommer att se ut.

Avlastarkommunerna är ofta relativt små, de saknar tidigare erfarenhet av flyktinginvandring och även andelen tidigare arbetskraftsinvandrare är ofta ganska blygsam. Arbetsmarknadsmöjligheterna är ofta begränsade, liksom utbildningsmöjligheterna, medan bostadsläget oftast är bättre än i de kommuner som tidigare fått ta emot merparten av flyktinginvandringen.

De saknar därmed ofta invandrarförvaltningar eller andra invandrarorgan och framför allt finns det oftast inte några organisationer som företräder flyktinggrupperna själva.

Det begränsade antalet flyktingar leder till att antalet personer som är inblandade i kommunens flyktingmottagande inte är så stort. Detta i kombination med att verksamheten är ny leder till att det personliga inflytandet hos vissa nyckelpersoner kan vara avsevärt på flyktingmottagandets utformning. Relationerna är oftast också mindre formella bland aktörerna, vilket dock inte hindrar att såväl kommunikationsglapp som direkta konflikter kan förekomma. Även kontakterna mellan den kommunala flyktingmottagningens centrala aktörer och flyktingarna själva är oftast mer direkta, med face-to-face-kontakter mellan ett relativt stort antal flyktingar och tjänstemän.

De *avlastade* kommunerna är de dit flyktingarna frivilligt sökt sig så länge det förekommit någon flyktinginvandring.

De är oftast stora kommuner, med relativt god och differentierad arbetsmarknad och goda utbildningsmöjligheter. Det är de kommuner till vilka också svenskar flyttar in. Därmed är bostadsbristen ofta akut i dessa kommuner.

Att flyktingarna kommer frivilligt gör att möjligheterna att *planera* ser annorlunda ut. Man kan inte välja grupper eller antal, möjligen kan man göra prognoser.

Eftersom svenskar, arbetskraftsinvandrare och flyktingar sökt sig dit under en längre period så har man erfarenhet av invandring, det finns oftast en Invandrarförvaltning, en Invandrarbyrå och invandrare och flyktingar har också byggt upp sina egna organisationer.

I dessa kommuner händer egentligen inget nytt när flyktingmottagandereformen sjösätts! Jo, det tillkommer statliga medel som omsätts till tjänster för flyktingmottagandet och kommunerna blir avlastade av att andra kommuner också tar emot flyktingar. Men bortsett från de nya tjänsterna ser allt ut som förut, själva *situationen* är oförändrad, flyktingarna strömmar in till kommunen. Genom den ökande flyktinginvandringen under undersökningsperioden så blir inte avlastarkommunerna avlastade i *absolut* mening. Tvärtom ökar flyktingströmmarna, men avlastningen ligger i att situationen hade varit ännu svårare om inte de andra kommunerna kommit till. Själva *avtalet* med Invandrarverket får däri genom en helt annan innebörd. Det är inte fråga om att åka till lägren och hämta ut en avtalad kvot av flyktingar.

Flyktingarna kommer ju ändå och av dem är en relativt stor andel anhöriga till tidigare flyktingar. I stället kan kvoten kanske ses som en *spärr*, en norm om var skyldighetens gränser går. Avtalet innebär också en möjlighet för kommunen att vägra att ta emot inresta flyktingar utan nära anhöriga och i stället skicka dem till Invandrarverkets förläggningar.

Själva mottagningsapparaten är också av ett helt annat omfång. Ett stort antal aktörer i olika kommundelar och på olika förvaltningar är inblandade i flyktingmottagandet. I denna situation måste verksamheten bli mer byråkratisk, kommunikationen mellan olika avdelningar mer formell och kontakten med flyktingarna för många handläggare mycket liten.

Flyktingmottagarorganisationen

Flyktingmottagarorganisationen varierar från kommun till kommun. Dels varierar den förvaltningsmässiga basen, ofta hör man till socialförvaltningen, men man kan också höra till invandrarförvaltningen eller sortera direkt under kommunstyrelsen. Tjänsterna kan också variera, i de flesta fall är flyktingssamordnaren anställd på heltid, men det är inte alltid fallet. Slutligen varierar volymen på verksamheten och därmed antalet inblandade aktörer, vilket naturligtvis påverkar interaktionsmönstren och arbetsuppgifternas innehåll för de anställda. Här ska jag emellertid mera uppehålla mig vid det som är gemensamt för flyktingmottagarorganisationerna och diskutera i vad mån organisationen är adekvat i förhållande till målsättningarna för verksamheten.

Det ligger mycket oklarhet i hur verksamheten ska utformas, när det gäller de mera långsiktiga målen. Detta har att göra med att kunskapen om olika åtgärders långsiktiga konsekvenser är mycket osäker. Det har också att göra med att motstridiga målsättningar kan föreligga och att olika mål inte är prioriterade i förhållande till varandra. Ett exempel på det senare är de officiella invandrapolitiska målen, där konflikter mellan valfrihetsmålet och andra mål lätt kan uppkomma.

Ett annat exempel är synen på flyktinginvandringen. Ska flyktingarna i första hand ses som potentiell arbetskraft av samma slag som de tidigare arbetskraftsinvandrarna, fastän med särskilda starthjälpsbehov? Eller ska man se dem som en helt annan sorts människor med varierande bakgrunder, från analfabeter till akademiker, som ställer nya krav på mottagandet och förväntningar om framtida sysselsättningar? Ska de vidare ses som svaga individer som kräver samma typ av stöd som övriga socialvårdstagare, eller ska de ses som relativt resursstarka individer som hamnat i en tillfällig situation där de behöver stöd?

Olika slags målsättningar inom flyktingmottagandet

Man bör skilja mellan olika slags målsättningar. Dels kan olika aktörer styras av sina egna målsättningar och målformuleringar, dels kan organisationen tjäna flera intressen. Slutligen är det fråga om dynamiska processer där

situation och målsättningar förändras över tid och olika problem prioriteras olika högt i förhållande till varandra vid skilda tidpunkter.

Vi kan exempelvis tala om *samhälleliga* mål. En kommuns flyktingmottagningsorganisation har då en avlastande och integrerande funktion för hela samhället och i förhållande till statens uppdragsgivare Invandrarverket. Det handlar alltså om att genom avlastningsfunktionen underlätta för Sverige att föra en öppen flyktingpolitik, till priset av en styrning av flyktingarnas bosättning. Sedan fyller organisationen också samhälleliga mål på det lokala, kommunala planet. Det bör ligga i kommunens intresse att verksamheten fungerar smidigt och konfliktfritt och att kostnaderna för flyktingmottagandet hålls nere och inte överskrider de erhållna bidragen. Däremot är det inte alltid klart hur den långsiktiga målsättningen ska formuleras i en typisk avlastarkommun. Ska man satsa på att alla flyktingar ska stanna i kommunen och kunna få sin försörjning där, eller ska man utgå från att en omfattande sekundär-omflyttning kommer att äga rum till de traditionella mottagarkommunerna, där arbete, utbildningsmöjligheter och landsmän till flyktingarna redan finns?

Ett annat samhälleligt övergripande mål som flyktingmottagarorganisationen ska ta ställning till är *de invandrapolitiska målen*. Gäller de för också för flyktingar och i så fall i vilken grad?

I vilken grad gäller valfrihetsmålet överhuvudtaget i dag? Ses stödet till hemspråken som alltför lite matnyttiga på grund av att de ekonomiska, kulturella och politiska relationerna mellan Sverige och ursprungsländerna är för svaga?

Förutom allmänna samhälleliga mål kan vi också tala om *systemmål*, dvs det förhållandet att organisationen ska fungera smidigt och att inte kommunikationsklyftor eller konflikter mellan olika enheter och befattningshavare försvårar verksamheten. Det gäller också att se till att inte kommunens invånare blir negativa till flyktingmottagandet. Det är naturligtvis också viktigt att flyktingarna själva är nöjda med det mottagande och den verksamhet som kommunen består dem med.

Andra målsättningar sammanhänger med att flyktingmottagningen är också kan ses som en klientorganisation. Klienter är kunder, men till skillnad från andra kunder har de inte själva beställt de tjänster som erbjuds dem och kan inte själva påverka dessa i samma mån som en vanlig kund.

Vi kan då tala om *klientmål*. En beskrivning av klientmålen är att man ska ge service åt flyktingarna, ge dem bostäder, barnomsorg, skolgång, hälsovård, lära dem svenska och förbereda dem för ett liv i Sverige där de kan stå på egna ben och leva som fullvärdiga samhällsmedborgare. Men flyktingarna köper alltså inte tjänster som de beställt. Tjänsterna är beställda av andra. Därmed uppstår naturligtvis frågan om flyktingen och flyktingmottagarorganisationen har likartade målsättningar och om de erbjudna tjänsterna är adekvata för det livsprojekt som flyktingen arbetar med att förverkliga.

Flyktingen är alltså en klient. Man kan också se henne som en *råvara*, något som ska bearbetas. Flyktingen är lite i samma situation som klienterna på slutna institutioner, visserligen inte instängd i fysisk mening på samma sätt, men när det gäller hjälplösheten, att inte själv kunna definiera sina behov, att

utsätts för tjänster man inte bett om och att själv bearbetas, som på skolor och sjukhus.

Verksamheten inom flyktingmottagandet kommer därför att likna det som Street, Vinter och Perrow (1966) kommit att beteckna *människoförändrande organisationer*. Perrow (1970) skriver om de människoförändrande organisationerna "att alla organisationer tar emot ett visst arbetsmaterial (input) som transformeras till en önskad produkt (output). Det spelar ingen roll vad produkten är, "det kan vara reformerade ungdomsbrottslingar, TV-program, annonssymboler, regeringsbeslut eller stål". De människoförändrande organisationerna får sin egenart dels av att arbetsmaterialet är människor, dvs inte bara objekt utan också subjekt och dels sitt huvudsyfte, socialisation och social kontroll. Andra organisationer försöker ibland också att förändra sina medlemmar, t ex genom kurser, men de är instrumentella och underordnade huvudsyftet: produktion av varor, tjänster etc."

Socialisation och social kontroll blir alltså viktiga hörnstenar i verksamheten. *Förvaring* är en annan viktig funktion. Här uppstår en fråga, särskilt på längre sikt: vilken produkt syftar man i slutändan till? Är det en självständig, resursstark och viljestark individ som står på egna ben och går sina egna vägar? Kan ett sådant mål inte komma i konflikt med vissa samhällsmål, systemmål och klientmål?

Slutligen förtjänar ytterligare ett begrepp att uppmärksammas som logiskt sett har nära förbindelser med mål och målsättningsanalyser, nämligen *de icke avsedda konsekvenserna* som olika organisatoriska och individuella strävanden kan leda till. Särskilt när den "teknologiska nivån" är svagt utvecklad, som i det flesta fall när det gäller sociala verksamheter får detta begrepp stor betydelse. Att den "teknologiska nivån" är svagt utvecklad betyder t ex att kunskapen om orsaksrelationer är dålig, vilket just leder till att de åtgärder som vidtas ofta får en mängd icke avsedda konsekvenser. Andra teknologiska brister kan också finnas, exempelvis dålig feed-back, svårighet att upprepa och redogöra för metoder, samt låg eller osäker framgångsnivå. Låg teknologisk nivå leder således lätt till icke avsedda konsekvenser, men också till stress och känslor av "utbrändhet" bland dem som arbetar inom organisationen.

När det gäller flyktingmottagandeorganisationens relationer till omvärlden, kan vi konstatera att organisationen har stor *räckvidd*, men kanske inte lika stor *genomtränglighet*. Dessa begrepp diskuteras bl a av Bertil Sundin (1975). Räckvidden har att göra med aktiviteternas mångfald, medan genomträngligheten har att göra med kontakterna med yttrevärlden. Aktiviteternas mångfald leder i sig till många kontakter, både över förvaltningsgränser och kommungränser. Kontakter förekommer med Invandrarverket, med landstinget när det gäller sjukvården, med den länsbaserade arbetsförmedlingen, med polis, skola och olika kommunala förvaltningar, med bostadsförmedling och hyresvärdar, med grannar och skolor och organisationer i informations-syfte. Ändå upplever många på flyktingmottagningen sig som relativt *isolerade*, att de sysslar med något speciellt som inte har att göra så mycket med den övriga kommunala verksamheten och att övriga tjänstemän inom den kommunala förvaltningen inte är särskilt intresserade av flyktingfrågorna.

Även de arbetsförmedlare som har hand om flyktingfrågor uttrycker liknande upplevelser. Det förefaller som om olika aktörer inom flyktingmottagandet arbetar relativt isolerade, inte bara från övrig verksamhet inom den enhet där de är placerade, utan också ofta från andra aktörer inom flyktingmottagandet. Kommunikationen mellan flyktingmottagning och arbetsförmedling kan ofta vara dålig, liksom mellan flyktingmottagning och ungdomsskolan. Däremot förefaller kontakterna mellan flyktingmottagning och Grund-SFI vara täta, medan Påbyggnads-SFI:n återigen verkar vara relativt isolerad från såväl Grund-SFI som flyktingmottagning.

Inte bara den relativa isoleringen, utan också de oklara målen och de långa processer det är fråga om skapar frustration. Man får helt enkelt inte tillräckligt snabb och säker feedback, dvs information om vad ens beslut och handlingar får för konsekvenser. Resultaten av verksamheten är med andra ord i många stycken svåra att få grepp om.

Som vi sett är målsättningarna med flyktingmottagandet på en gång diffusa och mångfacetterade. Det ger utrymme för olika tolkningar. När sedan flyktingmottagandet inbegriper personer med olika utbildningsbakgrunder som t ex socialsekreterare, familjepedagoger eller invandrarkonsulenter, när personerna tillhör olika förvaltningar eller t o m delvis ligger utanför kommunens förvaltning som i fallet med arbetsförmedlare eller sjukvårdens personal så är det inte konstigt om olikheter föreligger mellan olika aktörer i definitionen av flyktingmottagandets målsättningar. Vi har alltså inte bara olika slags mål på olika nivåer, vi har också olika målsättningar och olika prioriteringar av målsättningar mellan olika befattningshavare inom det kommunala flyktingmottagandet.

Finlands flyktingmottagande

När man nu i Finland ökar sitt flyktingmottagande så är det intressant att se på likheter och skillnader mellan den svenska och finska situationen.

Skillnaden ligger inte bara i att antalet flyktingar som tas emot till Finland är så litet, utan också i att antalet asylsökande fram till helt nyligen varit försumbar. Detta har flera fördelar. Dels ökar möjligheterna till ett planerat och kontrollerat flyktingmottagande. Man vet hur många som ska komma, man vet ungefär när de ska komma och man vet vilka som ska komma. Att antalet är så litet underlättar naturligtvis också. Man slipper sitta med överfulla flyktingläger och kommunerna slipper ha en situation där flyktingarna bor dåligt, inhysta hos släktingar i garderoben eller inneboende på hotell och kursgårdar. Kommunerna slipper också den osäkerhet som råder i storstäderna där ett stort antal *anhöriga* väller in, vilket ytterligare försvårar planeringen.

Trots detta har man även i Finland valt den modell som innebär att flyktingarna ska spridas ut på många kommuner.

Jag skulle vilja påstå följande efter att ha studerat det svenska flyktingmottagandet:

Man bör ha en långsiktig uppfattning om flyktingarnas boende. Kommer de att stanna för alltid på den ort dit de placeras, eller kommer de att flytta dit där det finns lämpliga arbets- och utbildningsmöjligheter för dem?

Om man tänker sig att de kommer att flytta, de saknar ju de band som håller många kvar på en ort, släkt, egendomar, minnen, vänner och en inlärd livsstil som är förknippad med hembygden, så finns i Finland ett mycket intressant problem genom tvåspråkigheten. Att lära sig två nya språk som är så olika som svenska och finska måste vara en ganska arbetsam och tidskrävande process som få kan klara på ett helt tillfredsställande sätt. Det vore intressant att följa upp framtiden för dem som placeras i helt svenskspråkiga kommuner. Hur kommer det att begränsa deras framtida arbetsmarknadsmöjligheter? Kommer de att flytta till Sverige så småningom?

Det är också möjligt att de kommer att söka sig till varandra, ty om de vill behålla drag av sin kultur och föra den vidare till nästa generation så krävs nog att gruppens storlek inte är för liten. Ur den synpunkten finns en risk att utspridandet av flyktingar till många kommuner, när det rör sig om så få individer, leder till försvagning av gruppen och för individens del att det är svårt att bygga upp stödjande nätverk av landsmän i Finland. Sådana nätverk är naturligtvis inte bara kulturbevarande, utan är också viktiga ur social synpunkt, de erbjuder individen stöd och förser henne med information.

Det kan också vara svårare att bli socialt accepterad på en liten ort. Vi känner alla till att det på vissa bygder kan sägas att man inte betraktas som riktigt tillhörande befolkningen förrän i tredje generationen! Så är det inte i en storstad där en så stor del av befolkningen alltid är inflyttad och där de sociala relationerna är annorlunda.

Det är alltså inte säkert att ”storstadens anonymitet” är värre än småstadens isolering för en flykting. Dessutom kommer flyktingen att på en liten ort sakna ett större antal landsmän.

Svårigheten att ha förståelse för kulturellt avvikande levnadssätt kan också vara mindre på en bygd i periferin där livsstilen präglas av stor homogenitet och där invånarna känner ett hot mot *sin egen* livsstil från centrum.

En praktisk svårighet kan dessutom vara att skaffa kompetent personal till alla de uppgifter som måste lösas. Det gäller både kompetens hos lärare som ska lära dem finska eller svenska och hos tolkar och specifik kulturkompetens inom barnomsorg och över huvudtaget bland de tjänstemän som har att göra med flyktingarna.

Men småstaden har naturligtvis också sina fördelar, färre sociala problem och mindre institutioner vilket leder till att flyktingarna åtminstone kommer att lära känna de tjänstemän som har att göra med dem. Dessutom kan man erbjuda bostäder.

Det vore dock antagligen en stor fördel om det fanns möjligheter att vid utplaceringen av flyktingarna ta hänsyn till deras egna önskemål och framtidsplaner i större utsträckning. Att det ur flyktingens synvinkel vore att föredra är ju en självklarhet, men jag vill hävda att det också skulle göra arbetet lättare för flyktingmottagarorganisationen ute i kommunen.

Som flyktingmottagandet fungerar i Sverige så leder behovet av styrning och omhändertagande till att många flyktingar passiviseras. När tiden av sysslolöshet blir lång och flyktingarna dessutom lever splittrade, vilket försvårar uppbyggnaden av egna verksamheter, så leder detta till isolering, depressioner och allehanda psykosomatiska störningar. Detta leder till att flyktingar förknippas med ordet *problem*.

Detta kan leda till att allmänhetens attityder till flyktingmottagande blir mera negativt, vilket vore ironiskt, eftersom styrningen och utspridandet säkert till en del varit avsedd att *undvika* negativa reaktioner, genom att göra flyktinginvandringen mindre synlig.

Referenser

Perrow, C. 1970: Organizational Analysis: A Sociological View, Belmont.

Street, Winter & Perrow 1966: Organizations for Treatment: A Comparative Study of Juvenile Correctional Organizations, New York.

Sundin, B. 1975: Individ, Institution, Ideologi, Stockholm.

Nya former av internationell rörlighet

Altti Majava*

Arbetskraftens internationella rörlighet har ändrat karaktär speciellt i Västeuropa efter den sk. oljekrisen i mitten på 1970-talet. Okvalificerade arbetstagare har numera ringa möjligheter att utvandra till industrialiserade länder. Med undantag av flyktingar och asylsökare består invandrarna nästan enbart av nära släktingar till tidigare invandrare. Vid sidan av migrationsrörelser av traditionell typ har det emellertid uppkommit nya former av internationell rörlighet. Dessa berör tillsvidare relativt få personer, men deras ekonomiska, sociala osv. betydelse håller på att snabbt öka. Därmed blir det också allt svårare att få en bild av rörlighet över statsgränserna.

Antalet multinationella företag växer och de breder ut sig till globala nätverk, vilket medför att det blir allt vanligare för de anställda inom koncerner att byta arbetsplatser internationellt. Sådana utlandskommenderingar gäller i synnerhet personer i ledande ställning samt teknisk personal med specialkunskaper. Kommenderingar kan vara av kortare (veckor eller månader) eller längre varaktighet. Efter en anställning utomlands kan det bli en ny omplacering till något tredje land osv. Internationella omplaceringar kan vara förknippade med befodringar, ändrade arbetsuppgifter och t.o.m nytt yrke. Den internationella rörligheten i ett visst företags tjänst kan utmynna i en särskild yrkesbana, som av Reginald Appleyard (1985) har betecknats som "professional transient". En karriär i den diplomatiska utlandsrepresentationen håller således på att få en motsvarighet inom den privata sektorn.

En motsvarande yrkesbana kan utstaka sig för många personer som är verksamma inom internationella organisationer eller t.ex. internationellt utvecklingsarbete. "Professionella flyttare" finns också bland personer som ägnar sig åt projektverksamhet av olika slag. Som exempel kan nämnas det avsevärda antalet finska byggnadsarbetare som nästan oavbrutet har varit sysselsatta i utländska byggnadsprojekt, t.ex. en period någonstans i Sovjetunionen, en annan period i Mellanöstern osv.

Utvecklingen av kommunikationsmedel har lett till uppkomsten av bl.a. nya former av marknadsföring. Det syns att andelen av utomlands posterade handelsrepresentanter håller på att minska. Kontakter knyts eller upprätt-

---

* Altti Majava, stf. professor. Sociologiska institutionen, Helsingfors universitet.

hålles i stigande grad av representanter som reser från företagens kontor för att besöka ett visst utländskt företag under några dagar eller veckor. Utlandsresorna av detta slag kan i sådana fall utgöra en avsevärd del av den årliga arbetstiden. Att dra en gräns mellan affärsresor och ”professionell flyttning” kan ibland vara svårt.

I tätbefolkade områden i Mellaneuropa kan en del lokala arbetsmånader - åtminstone inom vissa yrkeskategorier - överskrida statsgränser. Gränsarbetare (”frontier workers”) är en företeelse som omnämns ganska ofta i litteraturen angående internationell rörlighet. I Finland förekommer denna form av arbetsbetingad rörlighet främst i Tornedalen och i samband med vissa sovjetiska byggnadsprojekt (t.ex. Svetogorsk). Det har väckts några förslag om att öppna nya kanaler för gränsarbete, t.ex. rekrytering av pendlare hälsovårdspersonal till Helsingfors från Tallinn. Huruvida en möjlig utveckling av Viborg till en speciell ekonomisk zon skulle innebära dagliga arbetsresor över den finsk-sovjetiska gränsen är ännu en öppen fråga.

Att pensionärer flyttar till sydligare nejder (t.ex. Spanien eller Florida) för att tillbringa den kalla årstiden där avviker från det traditionella emigrationsmönstret. En stor del av dessa människor vistas i Finland under sommarhalvåret. Å andra sidan kan man notera en viss ström av pensionerade utlandsfinländare som återvänder till hemlandet från Sverige och USA på gamla dagar.

Internationellt utbyte av studerande och praktikanter tycks öka i framtiden, vilket innebär en växande variant av internationell rörlighet. Det finns planer på att utöka denna verksamhetsform både inom den europeiska gemenskapen och på det nordiska planet. Utlandserfarenheter av detta slag kan sedan leda allt flera till yrkesbanor som går under beteckningen ”professional transient”.

Till internationella migrationsrörelser av traditionell typ anknyts ofta rörlighet av ny karaktär, bl.a. släktingsbesök av varierande längd i båda riktningarna. Utvandrarerna tillbringar ofta sina semestrar i hembygden. Pensionerade föräldrar kan vistas tom. långa tider hos sina emigrerade barn utomlands.

Det är tämligen vanskligt att kvantitativt uppskatta omfattningen av sådana nya former av internationell rörlighet ty det tillsviare finns ganska litet statistiskt material om dessa företeelser. Det är i och för sig förståeligt eftersom registreringsplikt inte gäller kortvariga utlandsvistelser och eftersom händelserna i fråga tillsviare inte förekommer i sådan omfattning att de av någon anledning skulle väcka myndigheternas uppmärksamhet eller intresse. Det är dock önskvärt att uppmärksamma sådana företeelser i mån av möjlighet, enär de i längden kan visa sig bli av betydelse.

Vi lever med drømmene i Danmark

Integrationsstrategier blandt kvindelige migranter i Danmark

Bolette Moldenhawer *

Temaet for den foreliggende artikel er studiet af integrationsstrategier blandt kvindelige migranter i Danmark, der ligger i forlængelse af min seneste undersøgelse (Moldenhawer 1990). Med udgangspunkt i et kommunalt indvandrerkvindeprojekt vurderer jeg bl.a. hvilken rolle projektets lokale beliggenhed spiller for kvindernes projektudbytte og på længere sigt deres integrationsproces i det omgivende samfund. Lokalmiljøet er en ca. 10 år gammel bebyggelse fuldt udviklet med daginstitutioner, folkeskole, bibliotek, forretninger, kirke, læger, tandlæger, posthus, fritids- og sportsfaciliteter, klublokaler, beboeraktiviteter m.m. Lokalmiljøet er kommunens (Hvidovre Kommune) mest indvandrer-tætte område og beboes af ca. 6000 indbyggere (86% danskere og 14% indvandrere og flygtninge fordelt på ni nationaliteter: Thailand, Chile, Vietnam, Jugoslavien, Marokko, Irak, Pakistan, Iran og Tyrkiet)

Indvandrerkvindeprojektet blev i 1983 oprettet som et pilotprojekt i samarbejde mellem indvandrerlærere, sundhedsplejersker, beboerrådgiver, skolekonsulent og Hvidovre Kommunes Socialforvaltning med det formål at forbedre indvandrerkvinders situation (eksplicit kurdere og tyrkere fra Tyrkiet), der var præget af isolationsfølelse, ingen eller få danskkundskaber, usikkerhed/angst for at færdes i lokalmiljøet og manglende kendskab til børnenes opvækstvilkår i samfundet. I dag – syv år senere – er projektet permanent og består af en børnepasningsdel (normeret til 18 pladser) og en undervisningsdel (i gennemsnit 30 kvinder fordelt på tre niveauer) samt af en socialrådgiver, der i samarbejde med projektets lærere og pædagoger varetager spørgsmål om kvinderne og deres børns udslusning m.m.

Denne artikel vil diskutere det dominerende integrationsparadigme og påvise på hvilken måde integrationsbegrebet har begrænset studiet af sociale og kulturelle forandrings- og udviklingsprocesser, såvel mellem som inden for minoritets- og majoritetskulturer. Med udgangspunkt i ovennævnte undersøgelse vil jeg vise, hvilken rolle kvindernes projekttilknytning får for deres

---

* Bolette Moldenhawer, mag. art., Institut for Pædagogik, Københavns Universitet.

situation og handlemuligheder. Afslutningsvist vil jeg vurdere integrationsbegrebet inden for rammerne af en flerkulturel samfundsmode.

Den danske indvandrerpolitik har siden begyndelsen af 1980'erne været styret af det overordnede mål, integration, der på den ene side tillader indvandrere at bevare deres kultur og på den anden side tilstræber, at indvandrerne fungerer på lige fod med danskere, i bl.a. uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet, det sociale og politiske område. Undervisning i dansk sprog og kultur har været et centralt middel i integrationsbestræbelserne overfor indvandrernes voksende segregation og øvrige sociale problemer. Indvandrernes situation i det danske samfund har været præget af to sammenfaldende forhold (Horst, 1989):

- usynliggørelse som repræsentanter for en bestemt kultur og klasse
- synliggørelse som sociale problemer.

Det dominerende integrationsparadigme

Integrationsbegrebet anvendes hyppigt, men er præget af flertydighed og dækker over forskellige holdninger til indvandrere, deres kulturer og deres placering i det danske samfund. Integrationsbegrebet beskæftiger sig først og fremmest med modtagersamfundet og indvandrernes evne til at integrere sig. (Schwartz 1985). Integration er blevet brugt til at definere, hvorvidt den enkelte indvandrer er "faldet til" i betydningen at kunne fungere på lige fod med majoritetssamfundets borgere. Man måler graden af anderledeshed, hvor målet er at mindske denne, eftersom anderledeshed pr. definition er tilpasningshæmmende. Integration er indenfor denne tradition typisk blevet målt i forhold til løsevne normer for opførsel og kultur, som antages at repræsentere det danske samfunds livsform. Graden af "integration" bliver lig med det omfang, hvormed den enkelte indvandrer har formået at tilpasse sig samfundets sprog og kulturelementer og nærme sig den almindelige standard for uddannelse, arbejde og bolig og anvendelse af det sociale service system. (Schierup 1988). Er der derimod tale om "ikke integration" har majoriteten søgt begrundelsen i indvandrernes oprindelige kultur, men overset forskelle og forandringsprocesser inden for f.eks. køns- og generationsproblematikken.

Eftersom integrationsbegrebet i ovennævnte betydning har fokuseret på den enkelte indvandrers evne til at "trives" (Schwartz 1989) i majoritetssamfundets institutionelle og organisatoriske strukturer, har der eksisteret en blindhed overfor en reflekteret sammenhæng mellem begreberne *integration*, *kultur* og *etniske grupper*. Bevæger man sig fra den individualiserede synsvinkel til studiet af grupper, sker der nemlig det interessante, at *etnicitet* og *integration* får en ny sammenhæng, sådan at forstå at etniske gruppers interne integration fremmer deres samfundsmæssige integration. (Moldenhawer & Jacob 1988). Eftersom etniske grupper hverken *kan* eller *ønsker* at opgive deres identitet og kultur vil et eventuelt assimilationspres afføde en modstand fra disse gruppers medlemmer og resultere i, at de presses ud i en segregation for at bevare og udvikle deres kultur. (Hamburger 1989). Det hidtidige integra-

tionsparadigme er problematisk af primært to grunde. For det første er studiet af integration blevet begrænset til majoritetssamfundet og indvandrernes *evne* til at integrere sig. De komplekse historiske processer, der forbinder mindst to alternative socio-kulturelle systemer i en kontekst, henholdsvis emigrant-samfundet og immigrantsamfundet har i mindre udstrækning været genstand for undersøgelser. For det andet er studiet af integration blevet begrænset af et kulturbegreb, der udelukkende defineres som en gruppes sæt af normer, værdier, trossystemer, m.m. Studiet af indvandrernes artikulering af "identitet" og "kultur", forstået som sociale og kulturelle måder at takle og skabe hverdagslivsbetingelser på, har i mindre grad været genstand for undersøgelser. Omvendt har der været en tendens til, at de fremmede er blevet synliggjorte i form af kulturelle stereotyper, som enten "problemer", "ofre", "ressourcer" eller "krydderier" og deres kulturer reduceret til folkløse, baseret på en simpel dikotomi mellem "os" og "dem".

På linje med Schwartz synes der at være en grund til at foretrække et "identitetsparadigme", eftersom det interessante i studiet af indvandrere er hverdagslivets kulturelle former, og på hvilken måde disse afspejler sig i indvandreres skabelse af forskellige former for kultur og identitet i spændingsfeltet mellem immigrant- og emigrantsamfund. (Schwartz 1989). Det afgørende er, at kultur og identitet er dynamiske begreber, der både omfatter en gruppes sæt af traditioner, symboler, historier, normer, værdier m.m., og har en *social funktion*, analyseret i relation til de handlingsstrategier, indvandrere tager i anvendelse i bearbejdningen af og tilpasningen til de objektive betingelser.

Den foreløbige konklusion er, at begrebet integration er tæt knyttet til begrebet kultur, samt at vurderingen af en eventuel integrationsproces i sidste ende har sine forudsætninger i det kulturbegreb, som lægges til grund for analysen.

Kvindelige migranternes hverdagslivsstrategier

Genstand for analysen af kvindernes projektudbytte har været deres vurdering af, hvad der har betydet noget for dem, hvorfor og på hvilken måde dette har påvirket deres handlemuligheder. Jeg har i mindre grad analyseret kvindernes faktiske opførsel og hvad en eventuel manglende overensstemmelse mellem, det de siger (fremkommet på baggrund af kvalitative interviews) og det, de gør, kunne være et udtryk for.

Jeg har betragtet kvinderne som *aktive kulturskabere* – i modsætning til traditionsbundne *kulturbærere* – og anlagt et *dynamisk* syn på deres måde at takle hverdagslivsbetingelserne på. Dels i relation den indre omverden (kvindens forhold til familien og den etniske gruppe), dels i relation til den ydre omverden (majoritetens krav om tilpasning til samfundets strukturer og institutioner).

Kvinderne organiserer sig i formelle og informelle relationer. I lokalmiljøet hvor de lever og er tilknyttet projektet skaber de deres egne nicher i det

halvoffentlige og offentlige liv. Nicher som samtidig skaber sociale strukturer og fremmer deres kendskab til samfundet. Der er som følge af kvindernes øgede synliggørelse ikke længere grund til at beskrive dem som *passive ofre* og ”problemer”. Kvinderne er *kulturskabere* med baggrund i deres egen historie og livsstil og har på den baggrund fået indflydelse på indvandrernes generelle situation – i forhold til familien og de etniske netværk. Dette præger dels *forholdene mellem kønnene*, dels *kvindernes udvidede muligheder* (Ålund 1988)

Forholdet mellem kønnene er socialt bestemt og påvirkes, når de sociale vilkår ændrer sig. Migrationen resulterer i en forskydning fra bondesamfundets traditionelt bundne og foreskrevne regler for kønsrelationer henimod nye ordninger, der grunder sig i anderledes arbejds- og livserfaringer. Forskydningen skal ikke forstås på den måde, at de traditionelt forankrede kønsrelationer opgives til fordel for nye kønsrelationer. Det interessante er snarere, at der opstår et *spændingsfelt* mellem den *foreskrevne* hverdag og den *aktuelle* hverdag, der rummer alle muligheder og begrænsninger for indvandrerkvinder. Traditionelle foreskrevne normer for social og kulturel underordning af kvinder kommer i konflikt i relation til den nye hverdag. Med kvindernes øgede tilknytning til samfundet, via skole, øgede viden og kompetencer får de efterhånden større beføjelser i den offentlige sfære. Bla. omkring børnene deltager kvinderne i forældremøder og interesserer sig for det indholdsmæssige på daginstitutions- og skoleområdet.

Sammen med det forhold, at der sker forskydninger i mændenes og kvindernes deltagelse i det offentlige liv øges kvindernes økonomiske status som følge af hendes lønarbejde. Mænd og kvinder føres sammen i nye former for samarbejde omkring spørgsmål både indenfor og udenfor den private sfære med det resultat, at de traditionelt bestemte grænser dem imellem efterhånden udviskes. I majoritetssamfundet har mænd og kvinder det tilfælles, at de er ”indvandrere”, stigmatiseret som samfundsmæssige ”problemer”.

Bøggild Mortensen hævder, at det danske samfund har haft en tendens til dels at fordømme den traditionelle tyrkiske manderolle som potentiel kvindeundertrykker, dels at undlade at acceptere ham som en troværdig repræsentant for familieenheden i den offentlige sfære (Mortensen 1989). Dette har resulteret i, at indvandrerfamiliens kontakt til den danske offentlighed i stigende grad varetages af familiens kvinder.

Perspektivet i indvandrerkvindeprojektet er, at kvinderne opbygger en alternativ sfære. Undervisningens indhold og sociale karakter bliver kvindernes referenceramme og bevirker, at de ikke længere affinder sig med at være socialt og kulturelt isolerede fra det, der foregår i familien og det omgivende samfund. Kvinderne har, i langt højere grad end tidligere, fået en integrerende rolle i familien og de lokale netværk, hvis solidaritet udtrykkes gennem slægtskab, venindeskab og naboskab.

Kulturel pluralisme – strukturel pluralisme

Indvandrerforskere i Danmark diskuterer spørgsmålet om overgangen fra et monokulturelt til et flerkulturelt samfund (Horst 1988 og Røgilds 1989). Men der er meget, der tyder på, at den monokulturelle samfundsmodel endnu er fremherskende i væsentlige områder af samfundslivet, eksplicit i uddannelses- og undervisningssektoren.

Dette henviser til det begrebsmæssige problem, der rejser sig ved spørgsmålet om kulturel pluralisme (Smolicz 1980). Smolicz hævder, at samfund med mere end en etnisk gruppe kan bevæge sig i mange retninger. Hvilken retning afhænger af i hvilken udstrækning majoriteten eliminerer, modificerer eller opmuntrer den kulturelle forskellighed, som grupperne introducerer. Smolicz skelner mellem to typer af kulturel pluralisme. På den ene side *seperatisme* der henviser til forskellige kulturers sameksistens i samme samfund, men adskilt rumligt og meget lille interaktion grupperne imellem. På den anden side *multikulturalisme* der henviser til, at ikke kun samfundet, men også samfundets medlemmer (individer fra henholdsvis majoritets- og minoritetsgrupper) er kulturelt plurale i deres hverdagsliv: sprog, familieliv, sociale omgangsformer, ideologi, litteratur og kunst.

Andre forskere er mere radikale i deres syn på pluralismen og hævder, at det ikke kun angår spørgsmålet om kulturel pluralisme. Det afgørende er, hvorledes pluralismen faktisk fungerer som en ideologi, der er funktionel for samfundets kulturelle og strukturelle reproduktion. (Mullard 1987). Mullards tese er, at åbenbare flerkulturelle/multietniske samfund som Nederlandene og Storbritanien benytter sig af en *forestilling og idé om pluralisme* for at tilsløre og håndtere konflikter og modsætninger, som har historiske rødder i fundamentale religiøse, regionale, sproglige, kønsmæssige, etniske og klasse-mæssige strukturer.

Flerkulturelle samfund er i fl. mullard først *reelle* i det øjeblik, majoriteten dropper ideen om etniske og kulturelle forskelle, baseret på en kulturel hierakisering mellem minoritetsmedlemmer og majoritetsmedlemmer samt anerkender sociale og kulturelle forandringer inden for den dominerende sociale og institutionelle orden.

Konklusion

Migration er en kontinuerlig proces, der påvirker såvel de individer/grupper, der migrerer som emigrantsamfundene og immigrantsamfundene. Studiet af migrations- og integrationsstrategier skal undersøges i dette perspektiv. Mit ærinde i denne artikel har været at vise, hvorledes spørgsmålet om integrationsstrategier blandt kvindelige migranter, knytter an til dels en diskussion af det dominerende integrationsparadigme, dels til spørgsmålet om integration inden for rammerne af pluralistiske samfundsmodeller. Det afgørende bliver, hvad der sker, når kritikken af pluralismen (Mullard) føres tilbage til integrationsparadigmet. Jeg har forsøgsvist argumenteret for, at spørgsmålet om integration er tæt knyttet til begrebet kultur og i sidste ende

til det kulturbegreb, der lægges til grund for analysen. Problemet ved den pluralistiske ideologi har været dens forestilling om, at kultur er lig med essenser med det resultat, at kulturen for det første er blevet begrænset til synlige kulturelementer og frarøvet sit materielle og strukturelle grundlag. Indenfor denne tradition er identitet blevet anskuet som gruppespecifikke karakteristika i form af synlige træk ved gruppen: sprog, religion, påklædning etc. For det andet er strukturelle relationer (klassemæssige) blevet reduceret til kulturelle fænomener med det resultat, at etniske gruppers strukturelt artikulerede oplevelser er blevet anseeligt nedvurderet. (Mullard 1987).

Margareth Archer fører diskussionen videre. Hun kritiserer bla. det funktionalistiske og strukturalistiske kulturbegreb for at have fastholdt myten om kulturens integration. Dette har resulteret i en problematisk sammenblanding af to niveauer, der i følge Archer er logisk og empirisk adskilte. For det første *kulturens logiske sammenhæng* (graden af indre sammenhæng mellem kulturens komponenter: viden, tro, normer, værdier, sprog, riter m.m.). For det andet *kulturens kausale konsensus* (graden af social ensartethed produceret ved folks medieringer af kulturens komponenter). (Archer 1985).

Jeg har påvist på hvilken måde, kvinderne skaber deres eget hverdagsliv i spændingsfeltet mellem *den foreskrevne hverdag* (spørgsmålet om hvilke kulturelle komponenter, der tages i anvendelse, samt hvilken betydning disse får afhængig af de konkrete livsomstændigheder) og *den faktiske hverdag* (spørgsmålet om overensstemmelse mellem det objektivt mulige – udvidede muligheder for beskæftigelse, uddannelse og indflydelse i den offentlige sfære – og det reelt mulige). Derudover hvorledes dette får indflydelse på familiens og de etniske netværks situation generelt.

Kulturen har en social funktion, der skal indfri nogle sociale mål. Genstand for analysen må være, dels hvilke kulturelle komponenter, der tages i anvendelse, hvornår. Dels hvilken betydning disse tillægges i det øjeblik, de artikuleres som "identitet" og "kultur" i en hverdagslivskontekst. Kultur er et dynamisk begreb, som hverken kan bestemmes på baggrund af synlige kulturelementer, etniske stereotyper eller simpel folkløse. Begrundelsen for at erstatte det dominerende "integrationsparadigme" med et "identitetsparadigme" er frem for alt et opgør med et statisk kulturbegreb.

Henvisninger.

Archer, Margareth (1985): "The Myth of cultural integration", *The British Journal of Sociology*, number 3, nov. 1985.

Hamburger, Charlotte (1989): Assimilation eller integration – tyrkiske kvinder i Danmark. *Politica*. 1989.

Horst, Christian (red) (1988): Den flerkulturelle udfordring. København.

Horst, Christian (1989): "Indvandrere og flygtninge – en udsat gruppe med særlig risiko for udstødning og undertrykkelse." *Sociolog - NYT*, nr; 110, jan. 1989.

Moldenhawer, Bolette & Jacob, Heinz (1988): Undertrykkelse, flugt, integration - Kurdistan. *Reproserie*, nr. 1. 1988. Institut for Kultursociologi, Københavns Universitet.

- Moldenhawer, Bolette (1989):** Vi lever med drømmene i Danmark. Institut for Pædagogik, Københavns Universitet. 1990.
- Mortensen, Lotte Bøggild (1989):** At være eller ikke være – Tyrkisk Ungdom i København og Ankara. Akademisk Forlag. København. 1989.
- Mullard, Chris (1987):** "Pluralism, Ethnicism and Ideology: Implications for a transformative Pedagogy." Centre for Race and Ethnic Studies. Amsterdam.
- Røgilds, Flemming (red) (1990):** Everycloud has a silver lining. Akademisk Forlag. København.
- Schierup, Carl-Ulrik (1988):** Integration? Indvandrere, kultur og samfund. Billesø og Baltzer. København.
- Schwartz, Jonathan M (1990):** "On the Representation of Immigrants in Denmark" i: Every cloud has a silver lining. København 1990.
- Schwartz, Jonathan M (1985):** Reluctant host. Denmark's Reception of GuestWorkers. Akademisk Forlag. København.
- Smolicz, J.J.(1981):** "Culture, ethnicity and education: Multiculturalism in a plural society" i: Jacqetta Megarry m.fl.(red): World Yearbook of Education, Education of Minorities.
- Ålund, Alexandra (1988):** "The Power of Definitions: Immigrant Women and Problem-Centered Ideologies." Migration.

Some Arguments against the Geographical Dispersion of Immigrants

Øystein Gaasholt *

In spite of the fact that public policy concerning immigrants and refugees in Denmark is put to market under the label of "integration", a term that properly understood suggests a considerable degree of cultural pluralism, and in spite of a number of public efforts – perhaps especially in the educational sector – that reflect integrationist goals, there is little doubt that the principles underpinning Danish policy generally speaking are assimilatory in nature (Hamburger 1990). At the level of political rhetoric, the message that has taken shape in the course of the past several years and that has come through with all possible clarity in recent months warns both immigrants and refugees that they have an obligation to learn and adapt to Danish norms for social behavior. At the level of legislation, the relatively restrictive laws of 1986, then adopted as temporary measures for the dual purpose of restraining the in-flow of people from distant cultures and facilitating a carefully controlled individual entry process, remain in effect. And at the level of practice, both central and local authorities pursue efforts to counteract, through mechanisms such as geographical dispersion and limiting the number of immigrant and refugee families in housing units and districts, what is seen as a tendency toward ethnic clustering and spacial and cultural sectionalism. In this connection a recent headline in a Danish newspaper is revealing: "Immigrants have become *better* distributed around the country" (Politiken, Nov. 7, 1990; my translation and emphasis). In this short paper I shall question the notion that dispersion is "good" either in the sense that it benefits immigrants and refugees or in the sense that it serves the interests of the polity.

The Danish policy of distributing immigrants and refugees among the local jurisdictions of the country as evenly as is practically and legally possible, gives occasion to argue that it rests on a set of fears and hopes not properly informed by the relevant historical experience of other countries and a similarly relevant social science literature. These parallel fears and hopes, that concern racism and discrimination and ethnic conflict, appear instead to consist of chains of highly questionable assumptions. One of these chains of assumptions can be

---

* Øystein Gaasholt, Institute of Political Science, University of Aarhus, Denmark.

reduced to the thesis that if alien groups are permitted to cluster in sufficient numbers to form ethnic communities, the stage will be set for their political mobilization and subsequent insubordination. Another, and closely related, thesis is that structural conditions that permit alien groups to form ethnic communities will encourage the reproduction and maintenance of their alien cultural characteristics and thus change Danish society to one where the presence of several sharply defined and separate ethnic groups will make various forms of ethnic conflict unavoidable, quite possibly within a framework of a caste-like social order. The chain of assumptions that makes up the parallel hopes is constructed roughly like this: Dispersion of aliens will at one and the same time discourage the emergence of ethnic communities and sectionalism and encourage inter-individual and inter-group contact; contact will produce the conditions for friendships across ethnic lines and lead to a general reduction in prejudice and discrimination; and the aliens involved will relatively quickly become absorbed into dominant society. These chains of assumptions are, it might be added, pegged on the overarching notion that an influx of culturally alien groups will generally produce prejudice and, therefore, the only way to prevent or reduce prejudice is to make the aliens less alien (cf. Stephen Reicher 1986, p. 152).

Let us examine these assumption in light of evidence from the history of immigration to the United States combined with insights from the social science literature. With regard to the former, I shall introduce an element of irony by focusing on Norwegians, Danes, and Swedes. And with regard to the latter, I shall draw on bodies of literature that in recent years have received relatively little attention in social science circles, thanks to the ascendancy of the economic "paradigm". I admit in advance that the evidence I present is highly selective and that my arguments in part are just as speculative as those I question. I ask the reader to see this in view of my intention, which is to encourage reconsideration of the idea that ethnic clustering is likely to have dire consequences. In this connection it is illustrative to contrast two propositions from the literature on the spacial distribution of ethnic minority groups, quoted by Michael Chrisholm (1990, p. 28):

One of the most-voiced fears about West Indian and other coloured immigration to Britain is that it might result in the formation of ghettos. There is a universal and probably correct assumption that ghettos are the geographical expression of social failure. The ideal distribution, from a social point of view, seems to be dispersal.

... the orderly social geography of the city is the product of like individuals making like decisions on where to live within the framework of constraints which society imposes.

In 1920, an estimated 1,200,000 people of unmixed Norwegian decent were living in the United States; until 1920, about 90 per cent of the Norwegian-born chose Norwegian or part Norwegian mates; the Norwegian immigrants tended to cluster in compact Norwegian settlements; and it is reasonable to

talk in terms of a "Norway in America" – a Norwegian immigrant society – that flowered from around the Civil War to World War I (Semningsen 1978). This ethnic society was complete with Norwegian churches, schools, and, even, colleges. But in spite of a traffic of conservative religious and cultural envoys from Norway who came to encourage the community to preserve its ties with the home country and generally preached a gospel of ethno-cultural consciousness, this "Norway in America" did not become a platform for challenging American institutions or the American way of life. Quite to the contrary, "Norway in America" became a stepping-stone for entering American society – a process that took on massive proportions already in the second generation.

This limited example from the history of immigration is, of course, interesting only to the extent it provides for comparison within the framework of either a "most-different" or a "most similar" logic, that can uncover general patterns which apply also to other immigrant groups and other circumstances of immigration. And such a general pattern emerges already when comparing the Norwegian immigrants with their close ethnic relatives – the Danes.

Although many Danish immigrants to America during the period in question lived in close association with other Scandinavians and participated in a pan-Scandinavian immigrant culture, the typical approach among the Danes, considered as a group, was dispersion and quick assimilation into the dominant American culture (Sørensen 1990). On a "cosmopolitan index" defined by settlement, marriage, and occupational patterns, the Norwegians were clearly the least and the Danes the most cosmopolitan, with the Swedes taking an intermediate position. This difference can, obviously, be interpreted in favor of the notion that dispersion advances assimilation. However, if we ask why the Norwegians – and also the Swedes – tended to cluster and build ethnic communities while the Danes tended to disperse, an entirely different interpretation is suggested. The Norwegian immigrants to America during the last century and the first part of the present century came overwhelmingly from relatively isolated primary-sector communities in the regional periphery of Norway where, to use the terminology of Arthur Stinchcombe (1986), a person's "ecological range" was limited. Stinchcombe defines ecological range as "the set of social relations within which most of [a person's] problems arise and have their solutions" (p. 125). Thus it might be argued that the experiential background of the Norwegian immigrants was typically too narrow and their corresponding cultural luggage too light for easy mastery of Anglo-American institutions and comfortable travel into foreign cultural territory and, also, that because of their cultural provincialism, the Norwegian immigrants were initially isolated from mainstream America by the dual mechanism of discrimination – although in relatively mild form – and internal ethno-cultural consciousness. The overall picture that emerges when looking at immigration to America in general is that the more culturally different from the dominant Anglo-American culture, the greater was the tendency toward ethnic clustering and the formation of ethnic communities. It is of more than passing interest, therefore, that in Denmark today "ghettoization" is most in evidence among immigrants from village communities in the regional periphery of

Turkey, in cultural terms arguably more at variance with the receiving society than the place of origin of any of the other immigrant groups of sufficient size to form visible ethnic communities.

Now, perhaps in no other area of social science analysis than in the area with which we are concerned here is it more difficult to formulate and examine questions impartially, approaching the problem(s) as empirical phenomena rather than as matters for moral evaluation, and to resist the temptation to filter out morally offensive empirical facts. One such fact – a fact in the sense that it can be observed as a universal phenomenon in human relations – we might be advised to take into account, is that the advent of ethno-cultural aliens in numbers that give them a demographic profile brings about ethnic exclusiveness complete with prejudice and discrimination on the part of the receiving society and that such exclusiveness is roughly proportional with the cultural distance between the immigrants and the receiving society. Another such fact we might be advised to take into account, is that a central factor in reducing the cultural distance that produces prejudice and discrimination is time – usually measured in generations.

In connection with the latter argument a much forgotten literature in sociology and political science – that of socialization, and a related body of literature in social psychology – that of attitude formation and change, is instructive. Together, these traditions, that flowered in the 1960s and early 1970s in social science research milieus, draw up a picture of a hierarchical trinity of values, beliefs, and attitudes that make up relatively stable psychological structures rooted in the individual's early experience. While significant changes in a person's outlook may take place in the course of his or her lifetime, the fact remains that values, beliefs, and attitudes acquired at an early age are not easily erased or replaced. One manifestation of this, which in the present context is worth noting, is that the experience of sharp cultural discontinuity leads to "entropy" – at the individual level expressed in disorientation, alienation, and maimed identity; at the collective level expressed in social fragmentation and formlessness (Eckstein 1988).

This brings us back to the fear, implicit in Danish policy and practice concerning immigrants and refugees – and, also, I believe, in corresponding Norwegian and Swedish policy and practice – that ethnic consciousness and community building in the best of circumstances will bring about ethnic conflict and in the worst of circumstances bring about sectional insubordination. I will restrict my attention here to the least far-fetched part of this double fear, beginning with the observation that for people with a cultural repertoire shaped within a relatively limited "ecological range", such as the village, it is both psychologically and socially costly to emigrate to a society that in terms of space and culture is distant. The psychological costs of such a move are, it seems obvious, reduced proportionately with the extent to which the immigrants are able to reconstruct a "home away from home" at the level of a community, complete with familiar social institutions. And one precondition for the successful reconstruction of such a community is that there is a sufficient

number of individuals in sufficient proximity to each other to provide what Francois Nielsen has termed "carrying capacity" (Nielsen 1985).

Thus both the historical experience and theoretical insights offered by social science theory of the social-psychological variant support the argument that ethnic clustering on the part of first-generation immigrant groups is normal in the sense that it is a universal positive coping device where the cultural distance to the host society is significant and that, for the same reasons such clustering is positive, it must be in the interest of the host society to permit it. This argument is further supported by the reassessment in recent years of the contact hypothesis advanced by Gordon Allport (1954) and elaborated by Cook (1962; 1978) and Pettigrew (1958; 1961; 1979), among others. The central idea of the contact hypothesis is that association with persons from a disliked group leads to the growth of liking and respect for that group. But as acknowledged already by Allport, "the case is not that simple" (Hewstone and Brown 1986). Among the things that make the case less simple are the obvious facts, amply demonstrated by the Scandinavian experience with geographical dispersion of refugees, that physical proximity does not automatically lead to association, and that association is just as likely to strengthen as to remove negative attitudes toward the outgroup. This is to suggest that forced dispersion and prevention of ethnic community building are not likely to reduce prejudice and discrimination and to facilitate adaptation, but that such a policy almost certainly will have damaging effects in the form of robbing the immigrants of a social basis for adaptation.

Implicit in my arguments so far is agreement with one of the assumptions underlying Danish policy: that when considering societies as collective actors, they will react with some hostility to the influx of groups from alien cultures. The chains of assumptions I have alluded to above contain another link that perhaps is correct: that ethnic community building sets the stage for the institutionalization of barriers between ethnic groups and social disparity along ethnic cleavages. The historical fact that ethnic community building among the Norwegian – and many other – immigrant groups in America served the dual function of softening the psychological and social trauma of settling in a culturally foreign country and in the long range facilitating the removal of ethnic cleavages, is no guarantee that the outcome of ethnic community building among immigrant groups in the Scandinavian countries today will prove equally unproblematic. But for the same reasons that forced dispersion of immigrants and refugees from alien cultures almost certainly will have negative consequences in the form of disorientation and social isolation, ethnic community building and the erection of ethnic boundaries are necessary first steps in a sequence of events that may or may not lead to harmonious ethnic relations. The road to ethnic harmony in immigrant countries is, in any event, not to prevent immigrant groups to build ethnic communities, nor to pursue a policy of dispersion in the vain hope that it will lead to brotherly love across ethnic boundaries.

References

- Allport, G. W. (1954)** *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley.
- Chrisholm, M. (1990)** "Britain as a plural society", pp. 22-45 in Chrisholm, M. and Smith, D. M., eds., *Shared Space, Divided Space*. London: Unwin Hyman.
- Cook, S. W. (1962)** "The systematic analysis of socially significant events: a strategy for social research", *Journal of Social Issues*, Vol. 18, pp. 66-84.
- Cook, S. W. (1978)** "Interpersonal and attitudinal outcomes in cooperating interracial groups", *Journal of Research and Development in Education*, Vol. 12, pp. 97-113.
- Eckstein, H. (1988)** "A Culturalist Theory of Political Change", *American Political Science Review*, Vol. 82, pp. 789-804.
- Hamburger, C. (1990)** "Assimilation som et grundtræk i dansk indvandrerpølitik", *Politica*, forthcoming.
- Hewstone, M. and Brown, R. (1986)** "Contact is not Enough: An Intergroup Perspective on the 'Contact Hypothesis'", pp. 1-44 in Hewstone and Brown, eds., *Contact & Conflict in Intergroup Encounters*. London: Basil Blackwell.
- Nielsen, F. (1985)** "Toward a Theory of Ethnic Solidarity in Modern Societies", *American Sociological Review*, Vol. 50, pp. 133-149.
- Pettigrew, T. F. (1958)** "Personality and Sociocultural Factors in Intergroup Attitudes: A Cross-National Comparison", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 2, pp. 29-42.
- Pettigrew, T. F. (1961)** "Social Psychology and Desegregation Research", *American Psychologist*, Vol. 16, pp. 105-112.
- Pettigrew, T. F. (1979)** "Racial Change and Social Policy", *Annals of the Academy of Political and Social Sciences*, 441, pp. 114- 131.
- Reicher, S. (1986)** "Contact, Action and Radicalization: Some British Evidence", pp. 152-168 in Hewstone and Brown, op. cit.
- Semmingsen, I. (1978)** *Norway to America*. Minneapolis: U. of Minnesota Press.
- Stinchcombe, A. L. (1986)** "The sociology of ethnic and national loyalties", pp. 122-144 in Stinchcombe, *Stratification and Organization*. Cambridge: Cambridge U. Press.
- Sørensen, H. B. (1990)** *Kampen om danskheden*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Sociala och psykiska påfrestningar i det svenska flyktingmottagandet

En analys av Röda korsets

flyktingförläggningars psykosociala miljö

Enrique Bustos *

Under försommaren 1989 beslutade Röda korset att en undersökning av personalen och asylsökande/flyktingars psykosociala situation skulle genomföras under hösten -89. Syftet var att få fram underlag för planering av insatser och åtgärder som hjälpte till att förebygga och minska de psykosociala riskfaktorerna på förläggningarna. Resultaten av undersökningarna föreligger sammanställda i en rapport författad av Enrique Bustos med titeln, "Meningsfull vistelse – mål eller utopi?"

Bakgrund

I slutet av 1986 blev Svenska Röda korset ombett av Statens invandrarverk att starta upp och ta driftansvaret för några flyktingförläggningar i Sverige. Flyktingförläggningen i Sandviken startade i februari -87 och förläggningarna i Långrösta, Söderfors och Sävsjö startades i april, maj respektive juni -88.

Sandviken har 30 000 invånare, 30 km från Gävle. Verksamheten startade i februari -87 med asylsökande och flyktingar från framför allt Iran, Irak och Libanon.

I okt -89 fanns 372 platser på förläggningen och 58 anställda. Flyktingarna bor i ordinära hyreslägenheter om 2-4 rok, insprängt i ett stort bostadsområde, Björksätra, i Sandvikens västra del. Ett centrum med affärer, bank, kiosk, simhall och skolor ligger inom gångavstånd.

Långrösta är en fd stugby ca 100 km norr om Karlstad, med utsikt över Klarälven. Närmaste tätorter är Hagfors, 10 km söderut, 7 000 invånare och Ekshärad, 11 km norrut, invånarantalet 4 000. Vid tillfället för undersökningen fanns totalt 7 språkgrupper. Den i särklass största språkgruppen var

---

* Enrique Bustos, BA, BSc, MSc. Leg. psykolog, leg. psykoterapeut, statsvetare. Doktorand vid Psykologiska institutionen, Stockholms universitet. Psykolog samordnare vid Flyktingenheten, Svenska Röda korset.

arabisktalande. Övriga i storleksordningen var spansk-, persisk-, kurdisk-talande, bulgariska, tjeckiska och serbokroatiska. I okt -89 fanns 220 asylsökande och 40 anställda. Flyktingarna bor i 55 lägenheter med självhushåll där lägenheternas storlek varierar mellan 37-40 m².

Söderfors är ett gammalt brukssamhälle i Uppland. Samhället har 1 800 invånare. Under undersökningsperioden fanns 250 asylsökande/ flyktingar boende på förläggningen. Antalet anställda 25. Följande nationer var representerade, Ungern, Polen, Jugoslavien (kosovoalbaner), Rumänien, Sovjetunionen och Bulgarien. Förläggningen består av hushåll i ett bostadsområde i samhället.

Förläggningen i *Sävsjö* består av en äldre sjukhusbyggnad och en del kringliggande villor i utkanten av stan. Samhället har 6 000 invånare. Förläggningen har plats för 225 asylsökande/flyktingar och 36 anställda. Följande språkgrupper fanns under undersökningsperioden, romanes, laot, spansk, persisk, tigrina, ungersk och albansk. Dessutom fanns 22 asylsökande från Afrika som talade: arabiska, yorub, hansa, lugba, guj, dinka och engelska.

Flyktingförläggningarnas sociala miljö leder till att det utvecklas negativa reaktioner och relationer mellan personer. Dessa reaktioner inverkar negativt på den sociala organisationen på förläggningen men också på den privata sfären av varje individ. Konsekvensen blir att arbetsmiljön, de sociala och psykiska påfrestningarna utvecklas i negativ riktning. Personalens psykiska utsatthet inför de starka och kontinuerliga känslomässiga reaktionerna hos asylsökande och flyktingar är en vardaglig aspekt i förläggningarnas arbetsmiljö. Det finns också ett dokumenterat behov av psykosociala och psykologiska insatser för asylsökande och flyktingar boende på förläggningarna. Dessa bär ofta med sig traumatiska och tyngande upplevelser som leder till olika störningar av psykisk karaktär. Dessa uttrycks vanligen genom psykiska, psykosomatiska symtom eller problem av kognitiv natur. Själva asylprocessen leder till upplevelser som ofta bedöms av asylsökande som påfrestande. Därför har man initierat bla ett psykosocialt program bestående av olika åtgärder och insatser som syftar till att den psykosociala miljön och de sociala relationerna inom förläggningarna utvecklas i en gynnsam riktning.

Metod och tillvägagångssätt

Undersökningen delades i en personal- och en flyktingdel. För kartläggningen av personaldelen användes följande instrument:

1. Ett frågeformulär till all personal
2. En enkät om upplevelser till all personal
3. Strukturerade gruppsamtal med alla personalgrupper

För flyktingdelen användes:

1. En enkät till utvalda flyktingar
2. Djupintervju med flyktingar
3. Observationer under gruppsamtal med några personalgrupper

Datainsamlingen genomfördes under perioden 15 sept-30 okt -89.

Under denna period fortsatte anställda socionomer och psykologer med sina vanliga arbetsuppgifter på respektive förläggningar.

Frågeformuläret delades ut till all personal efter en allmän information om undersökningens syfte och dess olika delar. I bearbetningen har använts ett kategoriseringssystem där det centrala i svaren identifierats och placerats i ett av tidigare avgränsade områdena. Upplevelseskalan användes för varje personalkategori i syfte att få en gradering av individernas upplevelser under det senaste året. En horisontell uppdelning i fem grupper och vertikalt i låg- och högprofil användes för sammanställningen.

Gruppsamtalen med varje personalgrupp var strukturerade kring några stolpar och syftet var att få information kring gruppens arbetssituation i förhållande till sex redan bestämda variabler samt observera psykosociala riskfaktorer i gruppens medlemmars arbete. Med hänsyn till de ständiga och snabba förändringar som sker på förläggningar, tillgången till kvalificerade tolkar, de begränsade resurser som programmet disponerade samt behovet att genomföra undersökningen inom en begränsad tid, valdes 10% av den totala flyktingpopulationen på förläggningen att representera underlag för kartläggningen. Undersökningsgruppen skulle motsvara populationen i förhållande till: barnfamiljer/ensamstående; språkgrupper; med eller utan uppehållstillstånd; tid för vistelsen på förläggningen.

Enkäten delades ut till de asylsökande/flyktingar som blivit föremål för urval utifrån ovannämnda kriterier. Tolkar anställda på förläggningarna eller översättningsbyråer översatte enkäterna och de skriftliga kommentarer som lämnades. Vissa språk ställde speciella krav på genomförandet. Romanes kunde inte översättas, (talform användes), i laotiska förekommer skillnader mellan tal- och skriftspråk, tolkar i arabiska och spanska förbättrade de ursprungliga översättningar och i den albanska och polska versionen saknades avsnittet om framtiden. Enkäten till flyktingarna bestod av en enkät del med kryssfrågor och plats för kommentarer med totalt 39 frågor. Den indelades i bakgrund, nuläge och framtidsdel. Bakgrundsdelen syftade till att få fram information om ursprung, familjesammansättning, typ av förföljelse etc. Nulägesdelen tog fram uppgifter om förhållanden på förläggningen, synpunkter på flyktingmottagandet mm och framtidsdelen, uppgifter om arbete, studier, kommunplacering etc.

Djupintervjuer genomfördes på varje förläggning med 5-7 flyktingar utvalda efter genomgång av enkäterna. Intervjuerna genomfördes hemma och i förläggningarnas kontorslokaler, med stöd av stolpar utarbetade för detta ändamål. Nästan samtliga intervjuer genomfördes med hjälp av tolk. Syftet var att ytterligare belysa och nyansera aspekter kring flyktingproblematiken.

Personalobservationer bestod av fyra personalgrupper: Informatörer, sjukvården, svensklärare och barn- och fritidspersonal. Samtalen genomfördes i respektive grupper efter det man hade genomfört enkäten och djupintervjuerna. Syftet var att belysa hur personalen förhöll sig till den enskilde flyktingens situation på förläggningen samt bidra till att komplettera bilden av de tidigare intervjuade. Gemensamma stolpar användes i alla samtal.

Diskussion och slutsatser

Personalen

Det insamlade materialet gav en bild av att personalen på de fyra förläggningarna hade en tillfredsställande psykosocial miljö. Att hjälpa andra människor, genom ett meningsfullt arbete och uppleva självständighet i yrkesrollen samt sammanhållning och kamratskap i grupper, är viktiga aspekter i arbetet. Några pekade på att det sämsta med arbetet var utvisningssituationen. Andra negativa aspekter berörde huvudsakligen förläggningarnas arbetssituation: Samordning, planering, arbetsmiljö, tidsbrist osv. En angiven otillräcklighetskänsla bör också beaktas för planeringen av stöd och fortbildningsinsatser inom grupperna. Bättre lokaler, hjälpmedel och arbetsmiljö samt en bättre planering och arbetsledning var viktiga aspekter för många. Personalen tyckte att arbetet skänker tillfredsställelse.

Resultaten av upplevelseenkäten gav en profil på varje individ. Varje profil redovisades i undersökningarna i form av ett diagram för varje grupp. Dessutom redovisades samtliga profiler i tre diagram. Ett med de låga, ett med de höga och ett med samtliga profiler inom förläggningen. I sammanställningen redovisas enbart de tre sistnämnda diagrammen för samtliga förläggningar. Alla fyra diagram visar en positiv trend. De upplevelseformer som personalen kryssat för visar att nästan allesammans uppnår högprofilen i de upplevelser som grupperas kring grupp 5, positivt inflytande. De andra fyra grupperna faller huvudsakligen i den låga profilen av diagrammen. Ett mindre tal inom personalen finns inom den höga profilen av grupp 1, utbrändhet och grupp 2, nedkörd. Det inbördes förhållandet mellan grupp 1 och 2 är viktigt för att kunna analysera möjliga framtida utvecklingstendenser inom den höga profilen. Man bör dock också beakta upplevelserna i förhållande till den tid som verksamheten har varit igång. Entusiasm, engagemanget samt förläggningsverksamhetens attraktiva aspekter tappar styrka under tidens gång och därmed kan många av de höga profilerna i grupp 5 sjunka till en mellanställning eller ännu lägre i den låga profilen. Resultatet blir att de aktuella kompenserade faktorerna inte finns kvar i ett läge där upplevelserna som finns grupperade i grupp 2 redan närmar sig gränsen till högprofilen.

Gruppsamtalen gav möjligheter till att erbjuda varje personalgrupp en rad frågor kring deras arbetssituation i ett nytt forum. Många var intresserade av att arbeta med människor från andra kulturer, utveckla sig själva och påverka arbetssituationen. Målsättningen och tidplaneringen upplevdes som viktig. Bristande planering angavs. Det fanns en strävan att åstadkomma en ändring i de fall där detta upplevs som ett problem. Engagemanget var högt hos de flesta, med positiva attityder till arbete och flyktingarna. En del negativa kommentarer förekom i förhållande till de centrala funktionerna inom förläggningsverksamheten samt de statliga institutionerna som arbetar med flyktingar. Detta engagemang ledde också till betydande svårigheter när det gällde att skilja på arbete och fritiden hos en del personal. Manifestationer av

psykisk och fysisk natur förekom. I enstaka fall var dessa manifestationer extremt belastande för den enskilde eller dennes närmsta miljö.

Sammanfattningsvis kan påstås att det fanns flera aspekter av arbetet vid förläggningarna som den absoluta majoriteten av de anställda trivdes med. Verksamhetens och arbetets karaktär på förläggningarna inverkade starkt på personalens upplevelsevärld. Påfrestningar i arbetssituationen är många och relaterade till frånvaron av påtagliga resultat, höga förväntningar på arbetsinsatser och ett stort personligt ansvarstagande. Dessa påfrestningar får mindre betydelse genom att arbetet fyller en rad viktiga mänskliga och existentiella behov för personalen.

Asylsökande och flyktingar

Undersökningen visar att många flyktingar hade varit utsatta inte enbart för krig eller förföljelse utan också för fängelse, misshandel och tortyr. Enkäten visar att flertalet asylsökande var familjer som kom från storstäderna. Politisk förföljelse och upplevda krigssituationer var också något gemensamt för många. Trygghet och oro kännetecknade asylsökande/flyktingars tillvaro på förläggningarna. Röda korset representerade för dem, trygghet, stöd och hjälp. Oro inför framtiden och för familjen i hemlandet fanns också med. Ett gemensamt önskemål var att lära sig det svenska språket, få arbeta och hjälpa till. Det flyktingarna önskade mest för framtiden är ett ställe i Sverige där de får leva i fred, återförenade med familjen, arbeta och ej ligga det svenska samhället till last. De flesta intervjuade hyste en stor oro inför framtiden. Vanmakt var en gemensam upplevelse för de flesta intervjuade. Den långa väntetidens effekter på individerna framkom tydligare i intervjuerna. Många aspekter av denna väntan (isolering, språksvårigheter, sysslolösheten, familjesituationen osv) samspelar och är nedbrytande för asylsökande. I intervjuerna kunde observeras att asylsökande har en ganska bra insikt om hur väntetiden påverkar deras livssituation. De var oroliga för sin psykiska hälsa och visste att de var i behov av stöd och hjälp i detta avseende. Några var resursstarkare än andra som visade depressiva eller psykosomatiska manifestationer. Under intervjuerna framkom den enorma betydelse som kommunikationen med personalen och med andra svenskar utanför förläggningen, har för asylsökande och flyktingar. De intervjuade önskade sig större möjligheter att prata med andra om sin situation. De flesta upplevde att kontakten med förläggningens personal är bra men att det är viktigt att satsa ännu mer tid på kommunikation med andra vanliga svenskar. Samhällsinformation och svenskundervisning visade sig ha en mycket stor betydelse för flyktingarna. Främst för de som har fått kommunplacering, de önskar utökad information om samhället och svenskt levnadssätt. En annan viktig aspekt är flyktingarnas bekymmer för sina yrkeskunskaper. De klagade över att deras yrkeskunskaper urholkas i den påtvingade sysslolösheten på förläggningarna. Möjligheter till arbete och verkstadsaktiviteter eftersträvades.

Alla fyra personalgrupper hade god kännedom om flyktingarnas situation och behov. De kunde redogöra för de nödvändiga insatser som familjerna eller varje person var i behov av. Kommunikationsformen med flyktingarna var

varierande huvudsakligen beroende av yrkesgrupperna. Några hade ett mer påfrestande utgångsläge i kommunikationen, tex handläggarna. Andra har en enklare envägskommunikation som hindrar missförstånd och konflikter. Samtliga uttryckte intresse för flyktingarnas situation. Engagemanget var genomsnittligt sett ganska högt. Under samtalen med asylsökande/ flyktingar framkom det tydligt hur viktig personalen är för flyktingarna.

Förslag till vidare arbete

Några förslag till framtida insatser inom verksamheten är:

1. Stödja personalen med planering och effektivisering i arbetsrutiner. Målformuleringen ska styra verksamheten.
2. Ge personalen mer specifik fortbildning samt vägledning/handledning.
3. Utöka kanalerna inom Röda korset till en större påverkan i beslutsprocessen inom förläggingsverksamheten.
4. Förstärka insatser i det psykosociala programmet. Exempelvis de som klagar yrkesproblem, eliminerar glapp mellan ansvar och befogenheter, utvecklar gemenskap mellan ansvar och befogenheter, utvecklar gemenskap mellan anställda, granskning av riskfaktorer osv.

Förutom en fortsättning av det redan initierade psykologiska/psykosociala arbetet gentemot asylsökande och flyktingar föreslås:

1. Vägledning inom arbetsmarknadsfrågor. Yrkes- och studievägledning är ett påtagligt behov som flyktingarna har
2. Samhällsinformation och aktiviteter som leder till större kontaktmöjligheter utifrån de asylsökande/flyktingarnas verklighet.
3. Upprätthållande av yrkes/hantverkskunskaper inom ramen för en konkret aktivitet.
4. Förstärka redan förekommande hjälp från Röda korsets övriga verksamhet.

Inom det psykosociala programmet ska psykologer och kuratorernas insatser gentemot asylsökande och flyktingarna samordnas med den övriga verksamheten inom förläggningsenheten. Kontaktbehov, familjesituation, isolering, sysslöshet, missbruk, sociala problem leder till identitetskonflikter, affektiva utbrott och depressiva reaktioner. Det föreligger därför ett påtagligt hjälpbehov av kvalificerade psykologiska och psykosociala insatser. Förföljda människor som varit utsatta för krigets förödande verklighet eller tortyrens ataviska eller förfinade misshandel ska hjälpas så att deras förläggingsvistelse inte förorsakar ett nytt trauma. De ska istället få hjälp med att starta ett nytt liv där de kan leva i fred och arbeta tillsammans med andra.

Return Migration or Integration of Political Immigrants

The Case of the Chilean Refugees in Sweden.

Jose Alberto Diaz *

The problem

Chileans represent one of the largest minorities groups in the Swedish immigrant community. According to official statistics in 1989 there are about 29 000 Chileans (including the second generation, i.e. children born in Sweden to immigrants¹) living in Sweden. They are together with Yugoslavs, Germans, Poles, Turks and Iranians one of the largest non-nordic immigrant groups in Sweden. It has often been claimed that Chileans are one of the groups of refugees that will eventually return to their countries of origin depending on the democratic evolution of Politics at home². At present, we have a situation characterized by democratic development in the country of origin, a condition that tend to favour their return. Legal and political factors constraining their return have been removed and this creates contextual conditions which according to the commonly held view should lead to a massive and intensive returning movement among Chileans in Sweden.

That a certain amount of return is taken place among Chileans is not being to be disputed here. *But there are some reasons and evidences for questioning the naive and exaggerated estimates forecast of massive refugee return following after the fall of military regimes.* In the face of the exiles' own ideology and myth about their return and the ambiguous assumptions among Swedes that "most" or "many" Chilean exiles have returned or will return in the period of post military politics, we need a factual and systematic assessment (with help of cen-

---

* Jose Alberto Díaz, doktorand. Department of Sociology, Uppsala University.

1 Data on the second generation according to the SCB-publication "Tabeller över utländska medborgare", Tth: 1989, table 2.12.

2 See for instance the special SCB report (No 38, "Invandrare") which concludes in the section of return migration that refugees from Latin America "har återflyttat när politiska situationen möjliggjort detta" (1984:35). Even academic studies as Lundberg's Dissertation 1989.

sus or survey data) of return migration trends in one of the major "new" immigrant groups in Sweden³.

The major aim of this paper is to study return migration (RM) among Chileans immigrants in Sweden. The paper presents on the basis of the Swedish official statistics, an effort to analyze the approximate volume and intensity of the RM in the Chilean immigration in Sweden. It also stresses the need for a more sophisticated approach in the study of the process of return and suggests the relevance of one theory perspective that combines assumption from the action theory tradition and the sociological theory of integration.

The central assumption in the theoretical framework

In earlier research have some theoretical approaches been formulated on the basis of the E. Lee's well-known theory on attracting and repelling factor which enter in the decision to migration. Economic and employment "push/pull" factors have been relevant in many structural approaches (Jenking 1977). From another perspective has Cerase (1974) used the integration process in constructing a well-known typology of return migration. Certain integration aspects are also explicitly or implicitly incorporated in other approaches. Integration attainments are implicitly include, for instance, in the Finnish researcher Korkiasaari's (1985) interesting discussion of an "individual approach" based on the experiences of the personal welfare.

In our opinion, a more suggestive specification and causal explanation of the RM could be achieved with an approach which explicitly and systematically combines the sociological theory on integration and assimilation of ethnic minorities with elements from the action theory of the rational calculation.⁴ On the basis of a such approach we may postulate that an individual will return if according to the subjective estimations the expected integration benefits of the move exceeds the costs. The decision to return is taken by individuals in a situation there they have some action alternatives relating to complex integration opportunities (economic, cultural, social, political) in two major social contexts (the sending and receiving society). Obviously, the probability of a return decision depends on the actors' qualities and previous integration experiences, but also on the context dynamic conditions affecting in a specific

---

3 At present there is insufficient sociological knowledge on the return migration of several major immigrant groups. The exceptions are here research on the Finns and, some studies on the Yugoslavs (Schierup 1979: ch 6, Hamberg 1981). See also papers presented at the "Nordiska Ministerrådets seminarium om återvandringsfrågor" (NAUT-rapport): a trend overview in S. Reinans (1989), a discussion of the Latin American case in Ramirez (1989) and Lundberg (1989b).

4 One of the major contribution to the development of a comprehensive action theoretical approach of the immigrants' integration is the methodological individualistic approach of H. Esser ("Aspekte der Wanderungssoziologie. Assimilation und Integration von Wanderern, ethnischen Gruppen und Minderheiten" 1980). The present discussion follows in some extent Esser's approach.

way the existence of alternatives and the actor's expectation regarding the key processes of (re)integration into the former or the new society. Consequently, the central assumption in this analysis is that *the decision to stay or not in the host society is taken on the basis of the actors' calculation of the real or expected integration achievements in (different spheres of) that society, on the one hand, and on the basis of particular (positive or negative) expectations of reintegration in (different spheres of) the society of origin, on the other.*

In this study we examine in what extent certain objective conditions in the former society are factors related to the intensity and volume of the Chilean RM from Sweden. We will limit ourselves in the analysis to the consideration of certain institutional and economic conditions which could be object of discriminated evaluation (in the calculations of reintegration opportunities) by exiles that intend to return. We know that during a long period there existed in the former society different kind of barriers (ideological, political, economic, legal) raising by the military regime which hinder (in varying grad and areas) reintegration. The democratization of the countries of origin has resulted in the renewal of some, if not all, of these barriers. This development creates at once a real *choice* situation for the Chileans exiles; they can now utilize the new factual opportunities for returning home and fulfilling long-cherished return dreams. But, it is not evident that the majority of the Chileans under the new conditions take the definitive decision to return and reintegration. Many people hesitate and have feelings of uncertainty and ambivalence.

In brief, the questions to be addressed in this paper relating the volume of Chilean RM and post-dictatorship conditions are two. On the one hand, we explore the empirical support for the hypothesis of the "political return" of Chilean refugees (i.e. the factual volume of return which one can assume to be related to political changes) and, on the other, we analyze the "demographic effect" of the observed RM trend on the resident immigrant population (i.e. the eventual decrease in the size of the exile group as a consequence of the RM⁵).

Data and empirical indicators

The key concept in this study is return migration. It is defined broadly as the migrant's permanent change of residence from the host society to the society of origin⁶. A descriptive analysis in return migration research has in Swedish demographical data an appreciable source of detailed and up-to-date information on the quantity of yearly changes in immigration and emigration. This section presents an analysis of the Chilean return migration during 16 years with

5 We are here aware that changes in immigrant population are not only dependent the dimension of return. Obviously, there are other factors that effect demographic changes (family reunification, births, etc.) but they cannot be objects of analysis here.

6 In general, this definition excludes internal migrations and continual spatial mobility, but no distinction is placed upon the distance of the move or motives (political, voluntary or not).

the help of data on *emigration* published by the Swedish *Statistic Central Bureau* (SCB)⁷.

The analysis begins in the year 1973, the year of the military coup in Chile that marks the beginning of the massive international migration of Latin Americans to Europe and North America. There are important reasons for the decision of using the above mentioned statistics as indicators. *Firstly*, the available data allow the identification of Chilean immigrants during the period of time which is subject of analysis here. *Secondly*, the emigration data indicates the number of immigrants that are strike off from the official population register⁸ because they moved to another country. This gives us certain guarantee that we are not dealing with occasional residence abroad or tourist trips. *Thirdly*, in the emigration data it is also possible to distinguish the specific countries which are the destination of the move ("utflyttningsland"). Thus, it is possible for us to see how many, and when, individuals with a specific citizenship (Chilean, Swedish or many other nationalities⁹) return to a country, of origin or to an alternative ("third") country.

In the following analysis we distinguish between three categories of emigrants. The term (i) *return* is used to indicate the process by which people of a certain nationality leave Sweden to emigrate to a specific country, namely the country of origin. On the other hand, we use the term (ii) *indirect remigration*¹⁰ to characterize the act of that category of individuals who decide to leave Sweden and move to a country which is not their country of origin. Finally, we use the term (iii) *remigration* to subsume both types of migration movements. We are, of course, aware of the fact that the choice of these criteria imply certain problems which cannot be discussed here. But we will briefly mention a particular problem in the estimation of re-emigration which makes the analysis not entirely satisfactory.

A complication emerges due to official and stated nationality of the returnees from Sweden to a specific Latin American country. We have here three categories of people: individuals that have retained the nationality of origin, those that have Swedish nationality and "others". The criteria used here for defining returnees in terms of individuals that are citizens in the country of origin who return to the same country, runs the risk of creating a "downward" bias in our eventual estimates, as it excludes the returnees that are registered in the census statistics as Swedish citizens. More concrete: we risk to exclude the naturalized (in Sweden) Chilean citizen who return to their former home

---

7 The used data was published in different SCB's publications (See Bibliography).

8 The source for SCB emigration data is here the number of individuals who are stricken off from the official population register, "folkbokföringen".

9 The specific category "other nationality" (non Swedish, non Chilean) is not considered of interest here because it is difficult to interpret and it shows a quite reduced dimension.

10 The concept has been used by Frank A. Barret (1976:5) in a discussion of a model for international migration. This component (often ignored in the analysis of migration) implies that an emigrant first goes to an "intermediary country", before they move to the country of origin.

society. On the contrary, if we include all those that fall under the category of Swedish citizen we will obviously create an "upward" bias, i.e. an over-estimation of returnees since native Swedes that are emigrating to the country in question (which can be documented, by checking the emigration trend before the exile immigration) will naturally be included.

Two simple procedures are used for the control of these kind of bias. On the one hand, an analysis of the frequencies of naturalization among the Chilean group and the size of the Swedish immigration to Chile could be made. A comparison of the size of the native Swedish emigration before and after the period of mayor Chilean return migration should be able to tell us regarding the dimension of the risk that is introduced by this factor. The comparison does not reveal outstanding discrepancies, so we can take this to mean that the return migration estimates are not probably affected by naturalization. On the other hand, the citizenship effect can also be checked with the help of a bivariate (Pearson) correlations between the series of data with and without Swedish citizens. A correlation coefficient equal or higher than .90 being defines as less problematic for our study here. In our case, the result was satisfactory ($r = .90$, $P = .001$).

The Chilean return

In this section census data on immigration (1973-88) and return (1974-88) among Chileans is analyzed. Fig. 1 shows the dimensions (counted in number of individuals) of both processes for the different years. Fig. 2 presents a comparison between the level of return, indirect remigration and remigration during the period of most intensive migration movement from Sweden. The dark area indicates the quantitative dimension of indirect remigration.¹¹ According to the trend shown by the figure 2, the first increase in the process of return and remigration took place in 1980. That year more than 100 individuals left Sweden to return to Chile. During the same year was the indirect remigration about half that of return. This means that we have in 1980, around 150 Chileans left Sweden to move to Chile or to another country. In the following years the frequency of return decreased (especially in 1982), but a moderate increase took place again in 1985. In the years following 1985 the return movement remains at a level lower than hundred individuals annually.

Making a further inquiry into the causes of the limited increase in the returning process during 1980, we cannot rule out the possibility of that factors related to national politics in the country of origin having played an important role in influencing decisions to return. At that time, the military regime was not only still in power, but had actually consolidated its positions legally and

11 The favorite countries in the indirect remigration are Spain (8 percent) and even Argentina. Some people move also to other European countries (only Nordic and ECC countries are included in the statistics), but the majority seem to prefer other countries in the Third World. There are reasons to believe that the preferences are in that case for other Latin American countries, but it is not specified in the SCB-data.

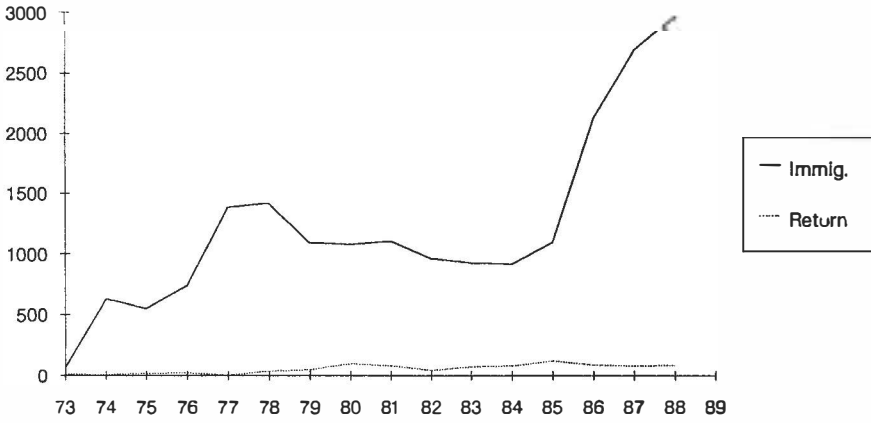

Figure 1: Immigration, and return from Sweden to Chile 1973-88

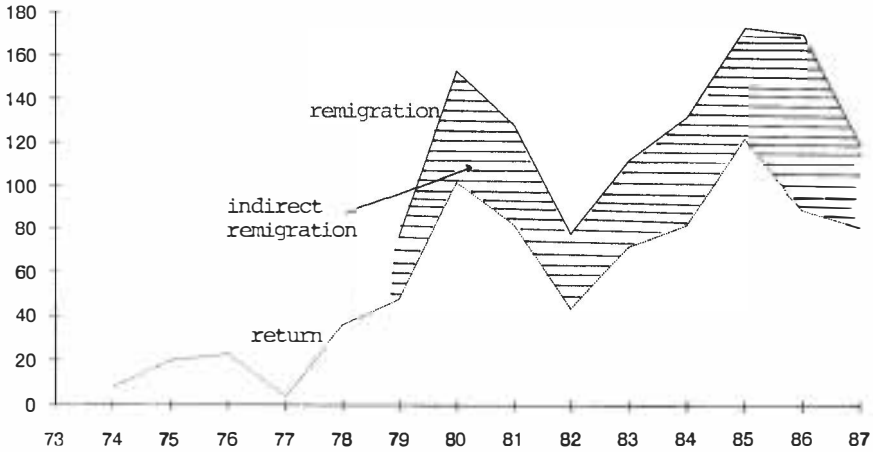

Figure 2: Return, indirect remigration and remigration among Chilean immigrants 1974-87

politically, as the new constitution had gone into effect in 1981. The period that followed this has been called years of "constitutional repression", since it was characterized by more selective, though harsher, state violence against popular organization, political opposition and also churches organizations.

A more likely explanation for the wave of return at that early stage could rather be found in non-political factors. After some years in the host country it is quite probable that factors relating to both psychological maladjustment and socio-cultural desintegration were more important in arriving at a decision to leave Sweden. Regarding the relatively higher frequency of return in 1985-86, on the contrary, the influence by political factors cannot be excluded. The level of state repression declined after the military's offensive against the opposition in 1983, while the mobilization of the movement toward democracy was being intensified. In this regard it is important to also note the eruption of anti-government protests in 1984-85. We have, therefore, reason to hypothesize that during the period 1985-86 there emerged a political atmosphere influencing the decision to return.

From the perspective of the immigrant actor we can assume that those political conditions could be important in two ways. One is that the emerging political reality is perceived as being capable of removing institutional obstacles (prohibition to return, repression, ideological discrimination) created by the military regime, thereby making projects of reintegration in Chilean society both possible and acceptable for many people. The second is that the political factors creates positive expectations and motivations among exiles regarding the practical and complex reintegration process in the homeland in the case of those individuals that are not satisfied with their integration attainments in the host society. But, against what one could expect, the return frequencies after the year 1985 does not give support for the hypothesis of the "political return" of Chileans. In fact, during these years of increasing development toward democracy and freedom, the rate of return shows a slight decline. Thus, in 1987 and 1988 we have only 81 and 68 returning Chileans respectively.

Obviously, the Chileans who leave Sweden have several reasons for doing so – some related to what they see as unfavorable living conditions ("barriers") in the host country, others related to what they perceive as better expected or real opportunities in another country. Some people have higher disposition to return because of psychological maladjustment, and others because of actual failure to integrate in certain spheres of social life (economic, social, politics, work life). The objective causes for their actual failure in integration attainments can be diverse, but there are subjectively felt by the actors as being the creation of adverse contextual conditions. The role of the individual inabilities and the inadequacies of the human resources are often discounted. In fact, many people have certain general disposition to return (because of unsatisfactory integration in Sweden) but a clear action decision is only probably if they have specially positive expectations about integrations opportunities in (at least) one sphere of social life. Here is the economic integration probably a very (if not the most) important sphere.

In the particular case of people who return, i.e. who move back to Chile, one can assume that the changes in politics taking place there are relevant. But in this case, the impact of politics on the decision to return cannot be understood as separated from the immigrants' social life in the host society. In other words, the impact of political changes seem to be important in the case of individuals that have already complex (non-political) reasons to prefer the expected opportunities offered by reintegration process in Chile, mainly due to their unfavorable integration achievements in Sweden. This kind of subjective calculation and its interaction with objective factors is probably complex and different for different individuals. But, in general, a causal analysis of return migration can never be satisfactory and complete if it excludes the relative contribution of factors in the rational calculation as well as the motivation and decision of the immigrant actors.

In general, what is perhaps most striking about the analyzed data is the simple fact that remigration and return is still a very limited phenomenon in the Chilean minority in Sweden. In fact, the immigration, in the late 80s shows a markedly rising tendency, and probably will continue to show a high frequency (above all non political immigration due to family reunification¹²) in the next years. Consequently, the immigration will probably continue to be higher than return in the early 90s. In the entire period 1979-88 we observed that the immigration is eleven times higher than the return. The net immigration for these years is more than 13.000 individuals. By comparison of the dimension of return with the size of the entire population residing in Sweden in 1988, the return is 4,5 percent and the re-emigration is 7 percent. If we include in the resident population the new Chileans registered in the official statistics in 1989 (5 764) and the return in the same year, is the return lower: only the 3,6 percent of the population. Trying to answer the question of how many Chileans have return to Chile, we can answer on the basis of the emigration data for the period 1974-89 that more than one thousand (about 1 050) Chileans have returned to their homeland. Thus, the average yearly return for the more intensive years (after 1980) is also less than one hundred per year.

Conclusions

In conclusion, Chilean exiles in Sweden began to return in a more significant but still marginal number in the early 80s. In the mid 80s, a slight increase in rates of return is observed. This increase follows the process of post-military political changes in Chile in 1985-86. This indicates that, in relation to the low level of return migration, the data give some support to the hypothesis of "the political return" of Chileans exiles and their families. But what is perhaps most striking about the post military return migration is the fact that the number of

---

12 There are reasons to believe that the late Chilean immigration has been caused more by non-political (socioeconomic, family) factors than political ones. There is some evidence to support this in the considerable immigration via family reunification: according to SIV-statistics its volume in 1988 was 1.070 individuals, and during 1989 the was similar.

returnees is very limited as compared to both the absolute size of the residing population in Sweden and the continuing immigration in the post-military period. The Chilean case is an extreme example of the general trend in the overall Latin American migration situation at this late phase: a trend characterized by increasing of non political immigration and a comparatively low level of return. A comparative analysis between Latin American refugee groups reveals certain dissimilarities, but in general the tendency is clear. There is no evidence to conclude that a massive return migration of these groups occurred as a consequence of the post-military political changes in the societies of origin.

The coming years will test the current negative correlation between democratization and return migration. A continuing process of consolidation of the democratic institutions can be a general factor which affects positively the former refugees' disposition to move back to Chile. In 1989, the years of the first parliamentary and presidential election after 17 years of dictatorship, the return was 30% higher than in 1988. The frequency of returnees for this year shall be a test of the relevance of democratic changes as a significant predictor, since socioeconomic conditions remain practically unchanged. Anyway, a massive return migration of former Chileans and their families is not the most probable outcome in the next future. Only if democratic developments are accompanied by the gradual reconstruction of social and economic organization that offers better practical integration opportunities, can we expect a more intensive return movement. In other words, only a combination of democracy with a certain economic development affecting positively the subjective evaluation of real or/and expected (employment, economic) opportunities and, the reconstruction of social welfare institutions, might create the conditions for a favorable decision-making to return. In brief, if the positive evaluation of the condition in Chile is accompanied by a less optimistic calculation of the contextual opportunities in Sweden (partially as result of the practical perception and evaluation of the effects of the imminent economic recession, growing racism and discrimination) it could be expected that there would be a gradual increase in the level of return.

For a group of people who are motivated to return, but have little interest in returning to Chile, the evaluation of the possibilities of a life in a "third" country will continue to be the most important. The choice of this alternative action is probably relevant both as a sign of the dissatisfaction in Sweden (negative experience of integration or adaptation) and a negative calculation of the opportunities for (professional, economic, residential, etc) integration in Chile. In 1985-86 there was a certain increase in indirect remigration: one third (about 100) of the total re-emigrants decided to leave Sweden and move to a country other than Chile.

To summarize, we have, on the one hand, a trend of a lower return which does not correspond with objective conditions of elimination of the causes of involuntary exile and, on the other, an increase of immigration to Sweden which is higher than the first refugee "wave" from the harsher repression years in the 70s. In general, not only in the case of Chileans but also in the case of other

major Latin American refugee groups, we cannot find support for the hypothesis of a demographic effect of the return on the resident population.

Bibliography

- Barrett, F.:** A Schema for Indirect International Migration. *International Migration Review* 1976/1:3-11.
- Bildt L.:** Om chilensare. SIV 1988
- Cerese F P.:** Expectations and Reality: A case Study of Return Migration From the United States to Italy. *International Migration Review* 1974/7:245-261.
- Hamber E M.:** Återvandringens långsiktiga effekter in Hamberg & Hammar (ed) 1981
- Hamber E & Hammar T (ed):** Invandringen och framtiden. Publica 1981.
- Jenking Craig J.:** Push/pull in Recent Mexican Migration to U.S. *International Migration Review* 1977/2:178-189.
- Korkiasaari, J.:** Return Migration from Sweden to Finland. *Scandinavian Population Studies* 1985/7:137-146.
- Lundberg, S.:** Latinamerikanska flyktingar i Sverige. SIV 1977.
----- Flyktingskapet PhD Dissertation. Arkiv 1989.
----- Återvändandet som exilens mening in NAUT-1989/9
- Ramirez, G.:** Återvändante: En dröm för eller mot livet? in NAUT 1989/9.
- Reinans S.:** Återvandring från och inom de nordiska länderna in NAUT 1989/9.
----- Demographic Consequences of Immigration. *Scandinavian Population Studies* 1985/7: 137-146.
----- Invandrarpolitik och långsiktsplanerin in Hamberg & Hammar (ed) 1981
- NAUT Rapport** om återvandringsfrågor. Nordiska Ministerrådets NORD: 1989/9.
- Schierup, C-U.:** Will they still be dancing? Integration and ethnic transformation among Yugoslav immigrants in Scandinavia. Almquist & Wiksell internat. 1987.
- SCB:** Befolkningsförändring 1973-1989.
- SCB:** Folkmängden 1973-1989.

Finska pensionärers återflyttning från det övriga Norden till Finland

Migrationsanstaltens och socialarbetarens roll i återflyttningen

Rainer Grönlund & Ismo Söderling *

Inledning: undersökningens syfte och metod

I arkeologiska utgrävningar vid den forna staden Birka har man på ett brett område hittat mycket utbredd krukspillror som har finsk stil i decorationen, berättade huvudforskaren i våras i en TV-intervju. Emigrationen från Finland till Sverige har en mycket lång historia. Inte minst därför, att Åland och Åbolands skärgård har varit en naturlig del av huvudstaden Stockholms omgivning. Vattnet i forna tider forenade medan skogen däremot åtskilde. Sålunda har det ända från medeltiden rått en livlig trafik mellan Stockholm och Åbo över Ålands hav. (Rekola 1983) Man har till och med räknat ut, att ca 20 % av medeltidens stockholmare var av finskt ursprung. Den finska migrationen till Sverige har efter den tiden haft en relativt betydelsefull historia med t.ex. skogsfinnarna från Savolax till södra Dalarna och till Värmland. När man nu forskar kring de återvändande finskspråkiga pensionärerna, är det huvudsakligen fråga om de invandrare som har flyttat till Sverige efter konventionen om den gemensamma arbetsmarknaden i Norden. Migrationen har således skett under 1950-talet eller senare. (Korkiasaari 1989)

Ursprungligen var det meningen att undersöka alla de finska pensionärer som från det övriga Norden återvänder till Finland under åren 1986-89. Det visade sig att det praktiskt taget bara var sverigefinnar det var fråga om, eftersom det i undersökningsgruppen bara dök upp en person som återvände från Danmark och två som kom från Norge.

Under åren har det i Sverige vuxit fram en sverigefinsk minoritet (den första eller den andra generationen) på ca 350 000 människor, och denna siffra har man inte inräknat med de finskspråkiga som bor i Norrbottens finskspråkiga områden (Korkiasaari 1989).

* Rainer Grönlund, forskare/socialarbetare. Folkpensionsanstaltens Central för Rehabiliteringsforskning i Åbo.
Ismo Söderling, vik. bitr. prof., Åbo universitet.

I Sverige pensioneras årligen ca. 1000 sverigefinnar (personer som fötts i Finland). De återvandrade pensionärerna har inte varit många, bara c. 400 personer årligen.

Återflyttningen från det övriga Norden till Finland var störst i början av 1980-talet. Då gällde det över 10 000 personer årligen. Under hela 1980-talet har migrationen till Finland varit större än emigrationen. Strömmarna har utjämnats i slutet av 1980-talet så, att ca. 5000 personer under de sista åren både flyttat och återvänt. (Reinans 1987)

Tabell 1. Pensionärernas återflyttning till Finland från det övriga Norden (mestadels från Sverige)

Ålder	1984	1985	1986	1987	1988	1989
85-	0	1	3	4	2	2
80-84	10	12	16	16	10	12
75-79	27	34	32	25	27	23
70-74	60	67	52	59	37	34
65-69	99	111	95	100	116	103
60-64	87	106	113	98	101	109
55-59	86	103	84	99	85	94
Summa	369	434	395	388	398	378

(Finlands Folkpensionsanstalts opublicerade statistik 1990)

Av tabellen (1) ser man tydligt, att den största flyttningsvågen sker strax efter pensioneringen. I Norden är det vanligt att ta pension med hjälp av något förtidspensionssystem före den officiella pensionsåldern vid 65 år (Reinans och Svedner 1987).

Undersökningen har gjorts i samarbete med Migrationsinstitutet och Folkpensionsanstaltens central för rehabiliteringsundersöknin. För Migrationsinstitutets del har syftet med undersökningen varit dubbelt. För det första var frågan intressant ur teoretisk synpunkt. Det är nämligen rent migrations-teoretiskt intressant att försöka utveckla en teori om den ekonomiska emigrationen och pensionärernas immigration. (jfr. Lee 1966) För det andra var det viktigt att veta hur flyttningstryggheten fungerar. Det finns täckande nordiska konventioner om arbetsmarknads- och sociala förmåner. I pressen får man då och då läsa, att allt inte gick så smidigt som det borde ha gått och att man till och med råkat utför stora ekonomiska förluster angående pensioner.

I vår undersökning har vi plockat fram återvandrade pensionärer i åldern 63-66 som har flyttat till Finland åren 1986-1989. De är sammanlagt 174 av vilka vi intervjuade 89 personer. Av de övriga returnerade 36 personer ett frågeformulär och av dem intevjuade vi ytterligare 10 personer. Vi har också intervjuat 40 sådana ursprungligen finska pensionärer som har flyttat från det övriga Norden (mest från Sverige) till Haparanda. Det ingår i planerna att sända ett frågeformulär också till ett urval sverigefinska pensionärer i det övriga Sverige. För att ta reda på hur anpassningen gått till, var också en finsk pensionärsgrupp i undersökningen.

Från migrationsteoretisk synpunkt skapar man en teori om den ekonomiska emigrationen och pensionärernas immigration. Vi har i undersökningen a) de som stannar i sitt nya land, b) de som flyttar till "pensionsparadiset" (i det här sammanhanget en relativt finskspråkig ort i Sverige med goda omständigheter) och c) de som återvänt till sitt fosterland, till sina rötter.

Den andra målsättningen i undersökningen var att undersöka flyttningstryggheten. Vi ville klarlägga hur det går tex. med pensionen, skattetaxeringen, förmögenheten, flyttgodset och bilen, hur går det att sälja och köpa bostad och hur det gick till med alla anmälningar. Vi försökte också ta reda på, vilken slags hjälp som skulle vara mest effektiv.

Också anpassningen till ett förändrat fosterland kan vara svår. Att ta reda på, hur anpassningen gått till och vilka svårigheter emigranterna hade haft på detta område.

Såsom Longino har påpekat, har pensionärerna blivit allt mera rörliga. Med en hög levnadsstandard har pensionärernas "mobilitet vuxit avsevärt" (Longino 1990). För det första har "flyttfågel-emigrationen" vuxit i takt med de billiga erbjudandena från resebyråerna. Det har också vuxit upp en mängd nordiska kolonier längs Medelhavets och södra Atlantens kust. Den största enskilda pensionärsmigrationen inom Norden är ändå kanske sverige-finnarnas återflyttning till Finland eller till (det finsktalande "pensionärsparadiset") Haparanda. I framtiden torde dessa fenomen växa ytterligare och pensionärerna torde bli ännu mobilare.

I sin undersökning bland franska pensionärer har Francoise Cribier hittat fem olika migrationsgrupper. Till den första gruppen hörde de, som sökte sin sista arbetsplats i den region där de ville stanna efter att ha gått i pension. Till den andra hörde de som flyttade genast efter att ha blivit pensionärer. Den tredje gruppen var de som flyttade för att de inte mera kunde klara sig i sin bostad emedan funktionsförmågan hade gått ned. Till den fjärde hörde de som flyttade av vanliga orsaker av vilka ingen hade med åldrandet att göra. Den femte gruppen var "flyttfåglarna" som flyttade till södern över vinter. Cribier definierade pensionärernas migration så, att den är ett "life cycle"-fenomen där man försöker anpassa sig till den nya levnadssituationen efter pensionen. Det kan ses som ett socialt och spatialt fenomen med tre komponenter: 1) pensionären, 2) den sociala och spatiala miljön man flyttar ifrån och 3) den man flyttar in i. (Cribier 1974 och 1980)

Enligt vårt antagande kan pensionärsmigrationen inte bara vara en anpassningsfråga, utan pensionärerna försöker också få något nytt och betydelsefullt i sitt liv. Det som vi försöker visa är, att man både vill ändra sin välfärdskomponent och därmed nå ett högre stadium i sin personliga tillväxt (Erikson 1962, 1972 och 1980; Välimäki 1978). Utgående från detta kan man påstå, att en flyttande pensionär försöker nå en levnadsmiljö där det går att förverkliga de nya behov som inte kunde förverkligas i den gamla miljön. Enligt Erik Allardts terminologi ligger dessa behov i välfärdsdimensionen "att vara" (Being) och enligt Eriksons termer mest i "integrationen" (i mogen ålder) (Allardt 1976 och 1977). Enligt flyttarens terminologi skulle detta

betyda att man flyttar ”till sina egna, till sina rötter”, eller också ”till sina barn eller släktingar” (för att förverkliga sin roll som far eller morförälder).

Enligt Eriksons tillväxtnivå-termer skulle det vara möjligt att se vilka välfärdsdimensioner en emigrant vill förbättra, förutsatt att man vet i vilken tillväxtnivå flyttaren finns. En yngling som söker sin identitet och sig själv flyttar mest för välfärdsnivån ”att vara”, emedan en ung vuxen människa oftast flyttar för att förbättra levnadsstandarden för sig själv och sin familj, ”att Ha”.

Df: Med en given funktionsförmåga (social, psykologisk och fysisk) i en viss levnadsmiljö kan man förverkliga ett välfärdstillstånd med varierande dimensioner. En annan levnadsmiljö kan ge andra möjligheter. Man strävar efter de dimensioner som bäst kan ge en individ de krav som hans levnadstillstånd enligt Eriksons mening kräver.

Undersökningsresultat

Tills vidare har vi fått information av 115 pensionärsimmigranter. Av de uppgifter som samlats har vi kunnit bearbeta bara några huvudlinjer. Alla pensionärer hade emigrerat efter kriget. De största emigrationsåren var 60-talets slut och sjuttioalets början, vilket man kan se också i Tabell 2.

Tabell 2. Emigrationsåret

åren	emigrationen
1944-1949	10
1950-1954	11
1955-1959	12
1960-1964	13
1965-1969	31
1970-1974	16
1975-1979	9
1980-1984	5
1985-1988	8

115

Den huvudsakliga orsaken till emigrationen från Finland till Sverige hade mest med levnadsstandarden att göra (54 %). För att hålla ihop familjen, inte på eget initiativ (oftast var familjens orsak ekonomisk), emigrerade en tredjedel av alla (31 %). Äventyrarna var få (8 %) och få var också de som flyttade för studiernas skull (4 %) eller av någon annan privat orsak (4 %). Nästan alla planerade en tillfällig vistelse. Endast 18 % av dessa emigranter hade planerat att bosätta sig permanent i sitt nytt hemland.

Anpassningen till de nya livsmiljöerna var ytlig. När semestern kom, var det huvudsakliga målet det gamla hemlandet för 75 % av dessa emigranter. Hälften (49 %) hade också en sommarstuga i Finland.

Många år före pensionstiden började en tredjedel (28 %) av återvandrarerna planera sin återflyttning, en betydligt större grupp (37 %) planerade detta ett par år och en fjärdedel (26 %) flyttade efter en kort övervägning.

Bostadspolitiken varierar mycket i de nordiska länderna. I Finland äger över 80 % av 65-åringarna sin egen bostad (Grönlund 1987). Bostadspriserna i Finland är avsevärt högre än t.ex. i Sverige. När de undersökta pensionärerna fick nämna allmänna hinder för återflyttningen, nämndes den höga bostadsprisnivån rätt ofta. För de undersökta var det lätt: hälften (55 %) hade haft en bostad i Finland redan tidigare. En del till och med renoverade sin sommarstuga till ett egna hemshus. För en tredjedel var det lätt att skaffa sig bostad. Bara 15 % av pensionärerna hade svårigheter med att skaffa sig bostad. Hyresbostäder fanns inte, och de få som fanns hade hög hyra. Att få tillstånd till bostadsköp var svårt, om man hade svenskt medborgarskap.

Tillbaka till rötterna

När man undersökte de orsaker med vilka man motiverade sin återflyttning till Finland fick pensionärerna också nämnda den viktigaste orsaken till sin immigration.

Längtan efter det gamla hemlandet var den vanligaste orsaken till återflyttning: 56 % av alla pensionärer nämnde detta som en viktig orsak och 39 % som en mindre orsak. Bara 17 % ansåg att denna faktor inte hade påverkat återflyttningen. De flesta nämnde många orsaker i fosterlandet som hade inverkat. Den kära hemtrakten med alla minnen av släkten, vänner och naturen. Även begravningsplatsen hade blivit en viktig faktor, vilket den inte hade varit för några år sedan. De förklarade, att man kan vara en del av sin kultur och hembygd också genom sin gravsten. Gravgården med alla sina minnesmärken och minnesskrifter är en viktig del av kulturen, var en klar åsikt.

Det svenska språket kändes mera eller mindre främmande för återflyttarna. Det finska språket hade varit en viktig flyttningssorsak för hälften av alla återvändare och en bidragande orsak för en femtedel. En del kunde bara litet "kökssvenska", en del behärskade språket någonlunda bra och en mindre del mycket bra. Ändå hade ganska många tänkt på äldre dar och långvårdsproblem av dementa. De visste, att man helt och hållet kan tappa det språk man har sist lärt sig. Med dålig språkkunskap tyckte man sig inte kunna gå med i alla de fritidsaktiviteter man var intresserad av. Endast få hade haft nära svenska vänner. Mest hade man umgåtts med andra finländare. Det var inte bara språket utan också själva kulturen som var främmande för en stor del av återvandrandarna.

Om man granskar bara fritidsaktiviteter, märker man att de som sådana inte hade varit någon större flyttningssorsak. Bara en femtedel tyckte de var viktiga och 12 % tyckte de hade mindre betydelse.

Över hälften av alla flyttade tillbaka för barnens och släktingarnas skull. Maken/makan var också en stark påverkare. 40 % av återflyttarna migrerade för att maken ville det. I denna grupp fanns nästan alla de, som mycket bra hade integrerat sig i det svenska samhället.

Av alla de orsaker som hade medverkat till återflyttningen fick man sedan plocka fram den viktigaste. Alla dessa viktiga orsaker har sedan klassificerats i enlighet med Allardts välfärds-kategorier. Orsakerna i gruppen "att vara" var då den största (50,4 %), gruppen "att älska" var mest populär med 27,4 % och gruppen "att ha" var minst med 22,1 %. Vid emigrationen hade orsakerna varit helt annorlunda och i klassifikationen ger de nästan en omvänd bild: "att vara" 12 %, "att älska" 34 % och "att ha" 54 %. (Tabell 3)

Tabell 3. De "omvända" orsakerna till emigrationen och återflyttningen bland de finska pensionärer som immigrerar från det övriga Norden till Finland

Välfärdsdimensionen	emigrationen	återflyttningen
"Att ha"	54	22
"Att älska"	34	28
"Att vara"	12	50

I tabellen kunde siffran "att ha" i emigrationen vara ännu större, om man skulle beakta "familjens orsak till emigrationen". I kategorien "Att älska" i immigrationen kunde siffran vara mindre, om man också där skulle ta "familjens eller makensskäl till immigrationen" i betraktande. Då skulle också kategorin "Att vara" i immigrationen växa avsevärt.

I denna undersökning kunde vi inte klarlägga "flyttfågel" -emigrationen som har en speciell karaktär i Norden. Det tycks vara ett vanlig fenomen att leva några månader om året i "södern", eftersom det var svårt att få kontakt med en del av pensionärerna på grund av det ständiga resandet. I intervjuerna dök det upp en intressant norm bland de sverigefinska pensionärerna. Normen lydde så här: "Det var liksom förbjudet att ens tänka sig att resa till södern om semestrarna när man bodde i Sverige, då gällde det att åka till Finland". Och normen hade en intressant fortsättning: "Nu, när vi är här (i Finland) kan vi åka vart vi vill". I denna norm ingår det kanske, att man först måste uppfylla kallelsen att återvända till sina rötter och därefter frigöra sig (till att t.ex. resa vart man vill; jfr. Söderman 1989). Detta kan också vara tecken på att man släppt "emigrationsstressen" och nu har möjligheter att ta emot andra utmaningar (jfr. Hertz 1990). De som flyttat till Haparanda köpte sina södern-resor från Kemi i Finland, för de är billigare och man får finskspråkiga guidentjänster.

Immigrationen i pensionsåldern är en stor och ofta svår upplevelse. I intervjun berättade nästan alla mycket vitt och brett om sina erfarenheter och svårigheter dom hade råkat ut för. De var först planerat att en timme skulle vara tillräcklig tid för att diskutera återflyttningen, men det visade sig vara alltför litet. Det var mycket att berätta, och inte ens bandningen av intervjun bromsade farten. En del tackade med att ta i hand och tyckte att "det var mycket fint att få tala om det här, det har varit mycket trevligt." Det var en upplevelse som de inte medvetet hade kunnat sakna men som var mycket tillfredsställande.

Den emotionella belastningen kunde man bära men det var bra att få gå igenom sina viktiga känslor och erfarenheter.

Flyttningstryggheten

Enligt flyttningstrygghetens principer borde det vara relativt lätt att migrera i pensionsåldern från Sverige till Finland. Enligt undersökningen ser det inte så ljus ut som man har trott. Svårigheter har man råkat ut för på många olika områden, i beskattningen både i Sverige och Finland, med bostäder i Finland och mest med pensioner både i Sverige och Finland. Det visade sig, att man inte med frågeformulär kunde nå fram till de mekanismer som skapat alla dessa svårigheter. Det visade sig vara ytterst svårt att på förhand nå fram till de kunskaper som behövs för att förutspå vad som händer när man flyttar. T.ex.: En man med hög akademisk utbildning försökte med hjälp av en bekant jurist planera sin återflyttning, men ändå misslyckades han med sin skatteplanering, med avsevärda förluster som följd. Det gäller att behärska lagarna i bägge länderna och kunna tillämpa dem. Enligt t.ex. den Nordiska skattekonventionen betalar man skatt till det land vilket man har sina inkomster. Om man har inkomster i båda länderna och nöjer sig med konventionens ord och inte har möjligheter att nå fram till de tolkningar skattemyndigheterna gör, blir den slutliga skattesumman en rätt stor överraskning.

Ändå gick det att återflytta utan större överraskningar för 66 % av pensionärerna. Var tredje fick överraskningar under "sitt livs resa tillbaka" eller annars med återflyttningen.

Alla pensionärer som återvänder till Finland är i stort sätt ekonomiska emigranter med ringa skolutbildning och med en lång arbetshistoria i rätt låga industrier eller i serviceyrken. De är inte vana vid invecklade texter och paragrafer. En stor del har lärt sig en smula vardagssvenska och har inte kunnat skärpa sina finska kunskaper. Under årtiondena har språket förändrat sig, och med nya lagar har man också fått nya ord med nya meningar. På grund av detta borde man få bra och sakkunnig och personligt anpassad information om allt som har med flyttningen att göra.

När man granskar siffrorna från frågeformulären angående den information återflyttarna har fått (Tabell 4.), minns man kommentarer som "man måste veta vad man skall fråga" eller "man skall veta vilka kunskaper man måste ha". De intervjuade ansåg tydligen, att de var nöjda med informationen fast de saknade viktiga kunskaper.

Tabell 4. Informationen om återflyttning

hur mycket	%
inte alls	5
bara litet	18
bara något saknades	23
all nödvändig information	54
	100

Den största gruppen överraskningar gällde pensionerna (26 %). Sen var det skattefrågorna (13 %), bostadsfrågorna (13 %) och myndigheter som var tvära och oartiga (13 %). "Ni skulle ha stannat där", var den allmännaste oartigheten. Resten av överraskningarna (35 %) gällde rätt så många olika saker,

bl.a. transporten av egendomen, pengar och bil, anmälningar hos många olika myndigheter.

Pensionen är vanligen det grundläggande i pensionärens ekonomi. Vartionde hade vid immigrationen råkat ut för en överraskning gällande pensioner. Det fanns också några som inte var överraskade, för de visste inte vilka möjligheter de hade missat. Det fanns också de som låtsades att de inte brydde sig om det som gått på sned på grund av bristande kunskaper.

Den största överraskningen gällde grundpensionen. Folkpensionssystemet skiljer sig avsevärt i Sverige och Finland. I Sverige får alla praktiskt taget samma grundsumma, men i Finland är folkpensionen beroende av arbetspensionen (ATP). Arbetspensionen minskar folkpensionens belopp enligt ett visst system. Minskningen i folkpensionen var vanligen ca. 1600 Skr. Om man får rätt information och vid tar vissa åtgärder, kan man bibehålla denna summa. En del brydde sig inte om att göra dessa åtgärder, en del hade inte fått information och en del hade blivit vilseledda med fel information.

När det i sverigefinska tidningar efter den sista lagändringen skrevs att ”en finsk medborgare blir genast berättigad till finsk folkpension när han flyttar till landet”, anade inte alla vad detta betydde. När man blir beviljad en grund (folk-) pension från ett nordiskt land, blir man med det samma förvägrad den i de andra länderna. När man flyttar från Sverige till Finland, blir förlusten avsevärd just därför.

Den ekonomiska försämringen genom den högre prisnivån i Finland var en allmän orsak till missnöje. Man var inte heller nöjd med valutakurserna. Finska mark tycktes man inte få tillräckligt av för kronorna. I själva verket, som de intervjuade pensionärerna hade noterat, står en migrerande pensionär i en otrygg situation i fråga om valutan. Om man till exempel devalverar eller revalverar, blir konsekvenserna stora i den migrerande pensionärens ekonomi. Vid kursförändringar kan man fått oant tillskott till sin pension, men man kan också råka illa ut med oväntade sänkningar i pensionsinkomsterna.

Det var också svårt att få sin sak tillrätta lagd. För en del var det för sent. En person hade försökt få sin pension tillrättalagd med klagomål under tre års tid, men fick inte hjälp, och man hade till och med vägrat att ta upp hans ärende till behandling.

Återflyttningen är alltså svår och kräver kunskaper och krafter. För två tredjedelar gick det bra, medan resten fick större eller mindre svårigheter att handskas med. När man sedan jämförde sitt liv i Sverige med sin nuvarande situation, var de flesta belåtna med sitt liv (Tabell 5.).

Tabell 5. Välfärdsjämförelse: subjektiv erfarenhet av livet i Sverige och livet efter immigrationen i Finland

	%
avsevärt mera belåtna	24
mera belåtna	29
lika bra	38
mera missnöjda	6
avsevärt mera missnöjda	3
	100

Avslutning

Undersökningen fortsätter. De nu framställda siffrorna har tagits från de frågeformulär som de undersökta har fyllt i. Uppgifterna av intervjuerna har vi här kunnat använda bara till en liten del. Redan nu kan man säga, att en stor del av de pensionärer som under de första pensionsåren flyttat tillbaka till Finland har gjort det för att "återvända till sina rötter" och att det är de som mycket sannolikt redan en längre tid har haft en bostad i Finland. För dem, som flyttade ensamma, hade det skett en avsevärd förändring i levnadssituationen, och någon tidigare bostad i Finland hade de oftast inte.

Flyttningstryggheten är inte särskilt bra. Om bara hälften får all nödvändig information och en tredjedel råkar ut för olika slags överraskningar är det mycket som kan förbättras. I Norden har vi lång erfarenhet av konventioner som skall trygga våra rättigheter, och vi har en lång historia med fria arbetsmarknader. Det kunde vara en bra ide att använda dessa erfarenheter; nu tycks man veta ganska lite om dessa svårigheter (jfr. Pesola 1989).

Det blir ännu viktigare att garantera pensionärers flyttningstrygghet. Å andra sidan blir sociala konventioner ännu viktigare, när de nu förefaller som vi mycket snabbt skulle gå med i EG. Det gäller att ge goda garantier för social trygghet genom konventioner och fungerande servicepraktik.

Från samhällspolitisk synpunkt är det därför viktigt att undersöka, hur det i praktiken går att återvända. Enligt lagstiftningen och konventionerna borde det vara relativt lätt att flytta från ett nordiskt land till ett annat. De undersökningsresultat som vi tillsvidare har, visar att det inte går så lätt som man har trott.

För att kunna svara på dessa frågor och på dem som ställs upp efter några år med ännu större migration i pensionsåldern, skulle man kunna påvisa de svårigheter som då kan förekomma. För flyttningstrygghetens skull gäller detta också dem, som under sina arbetsår vandrar från land till land och därefter får sin pension i fragment från olika länder.

Vad borde man göra

En tredjedel av de återflyttade pensionärerna hade överraskats av olika lagar och bestämmelser de inte hade tillräckligt kunskaper om. Till Haparanda far var tionde "återvändare". Det visade sig vara en klar etappflyttning. Också de hade många frågor om den planerade återflyttningen i framtiden.

Immigranterna själva beklagade sig över de usla möjligheterna att få rätt information. I Haparanda litade de inte på informationen de fått, eftersom de i praktiken hade sett att den kunde vara felaktig och att man inte kunde ställa en tjänsteman till svars för att han gett fel information.

För det första ville de immigerade pensionärerna helst få sin sak behandlad och tillrättalagd i en enda anstalt, där allt kunde göras på en gång. För det andra ville man helst ha all information från ett enda servicekontor, och informationen måste vara verkligt pålitlig.

Undersökningen har i detta skede stärkt tanken att det kunde vara på sin plats att ha en enda anstalt för emmi-/immigranterna, där man kunde sköta alla sina officiella ärenden.

De problem immigranterna hade var också mycket varierande. Det skulle behövas en individuell undersökning om sakfrågorna, med andra ord en socialarbetare som kunde ta reda på vad det gäller, vad som behövs och hurudan hjälp man behöver.

Under intervjuernas gång visade det sig, att man nog kunde bära den emotionella belastning som återflyttningen innebar, men för många var det en klar belastning, och det var bra att få gå igenom sina viktiga känslor och erfarenheter. Detta kunde också ses tillsammans med en socialarbetare i en ”migrationsanstalt”.

Litteratur

- Allard E.** Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden. Argos. Borgholm 1977; 23.
- Allardt E.** Hyvinvoinnin ulottuvuusia. Porvoo, WSOY, 1976:32-46.
- Cribier F. A.** European Assessment of Aged Migration. *Research on Aging* 1980:2; 225-270.
- Cribier F.** Retirement migration in France. In Kosinski L A ja Prothero R M (Eds.). *People on the move*. Methuen. Lontoo 1974; 361-374.
- Erikson E.H.** Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä 1972; 239-256, 254. (Childhood and society. 2nd ed. Norton. New York 1963.)
- Erikson E. H.** Identity and Life Cycle. A Reissue. W.W. Norton & company, Inc. USA 1980; eritt. 129.
- Erikson E.H.** Nuori Luther. Helsinki 1966. (Young Man Luther. Norton. New York 1962.)
- Grönlund R.** Vireään vanhuuteen. Osa I. Eläkevalmennuskurssin vaikutus vanhuuseläkkeelle siirtyvien henkilöiden toimintakykyyn. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja ML:72. Turku 1972; 49.
- Herz, D.G.** Consequences of environmental stress and past traumatic experiences. (A review of "state-of-the-art" migrant population studies) The 18th European Conference on Psychosomatic research. Helsinki 1990. Abstract number 19 in Book of abstracts. Ed. Antti Hemmi. Helsinki 1990.
- Korkiasaari J:** Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Siirtolaisuusinstituutti-Migrationsinstitutet. Grafia Oy. Turku 1989;14-17 och 78-91.
- Longino, Jr. C.F.** Geographical Distribution and Migration. In *The Handbook of Aging and the Social Sciences*, third Edition. Ed. Rogert H. Binstock and Linda K. George. Academic Press, Inc. San Diego 1990; 45-63.
- Lee C.** A Theory of Migration. *Demography* 1966; 3:47-57.
- Pesola H.** Eläkeläisten Ruotsista Suomeen tapahtuvan paluumuuton helpottamisesta. Ministeri Helena Pesolan vastaus ed. Marjatta Väänäsen eduskuntakyselyyn 11.4.89/ kirjallinen kysymys 218/89:teema: ”Eläkeläisten paluun helpottaminen.” Ministeri Pesolan vastaus 15.5.89.
- Reinans S.** Finlandare i Sverige 1985-2015. Stockholm 1987.
- Reinans S & Svedner H.** Förtidspensionering bland invandrare. DEIFO rapport nr. 5. Stockholm 1987.

- Rekola J.** Finska bilder ur Stockholms historia. Tukholman Suomalainen seurakunta 450 v/år Finska Församling i Stockholm 1533-1983. Stockholm 1983;28
- Rubinstein E.** Siirtolaisten sairastavuusalttius suuri. Suomalaiset miehet ja kreikkattaret johtavat Ruotsin sairaustilastoa. Alakerta-artikkeli Turun Sanomissa 24.11.1989:2.
- Söderman T.** Ruotsinsuomalaisten matkailutavat muuttuvat. Ruotsinsuomalainen 17.8.1989 1989/33. Tukholma 1989;7.
- Välämäki Jukka.** Erik H Erikson ja hänen minän kehitystä koskeva psykososiaalinen teoriansa. Teoksessa Psykoanalyysin ja psykoterapian suuntauksia. Toim. Yrjö Alanen ja Veikko Tähkä. Espoo 1978.

Hundra år migrationskriverier i Finland

Migrationen, flyktingrörelserna och den finländska pressen
åren 1880-1939 och 1945-1984

Kimmo Koiranen *

Denna framställning grundar sig på Taisto Hujanens¹ och undertecknads² publikation ”Siirtolaisuus suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1880-1939 ja 1945-1984”.³ Den baserar sig till väsentliga delar på de kvantitativa resultat som undersökningen gav. Forskningsprojektets slutrapport är ännu (sommaren 1991) under arbete. Ifrågavarande undersökning var Finlands andel i det internationella UNESCO-stödda projektet ”The Role of Information in the Realization of the Human Rights of Migrant Workers”. Det primära källmaterialet för undersökningen utgörs av artiklar om migration i ett antal tidningar.⁴

Vad var det som gjorde migrationen till en nyhet i den finländska pressen under de hundra åren mellan 1880 och 1984? Med ledning av vårt tidningsstudium blir svaret, att migrationen var en nyhet för tidningarna framförallt emedan den var en nationell fråga som hörde samman med finländarnas egen utflyttning över landets gränser. Att den nationella synvinkeln var i fokus i pressen betyder emellertid inte, att tidningarna enbart skulle ha behandlat finländarnas utflyttning. Men en viktig bakgrundsfaktor för den övriga migrationens tilltagande nyhetsvärde var sambandet med den finländska flyttningrörelsen, med andra ord: de finländska emigranterna bidrog till att man allt mer började uppmärksamma också den övriga migrationen.

Den nationella synvinkelns betydelse kommer inte till synes enbart i förändringarna i antalet artiklar och notiser, utan också i skriviernas kvalitet. Denna slutledning kan åskådliggöras genom att jämföra de två huvudströmningarna i migrationskriverierna med varandra. I denna undersökning har strömningarna kallats 1) egentliga migrationsartiklar och 2) flyktingartiklar. De egentliga migrationsartiklarnas innehåll är mycket mångsidigare och har flera dimensioner än flyktingartiklarna, där temat inte har samma anknytning till Finland och finländarna. De egentliga migrationsartiklarnas större kvalitativa variation tar sig uttryck dels i mera varierande artikeltyper

---

* Kimmo Koiranen, forskare. Migrationsinstitutet, Åbo.

och ett mera varierande redaktionellt grepp, dels i artiklarnas mångsidiga och rikhaltiga innehåll. Allmänt taget kan man också säga, att tidningarnas syn på den egentliga migrationen är avsevärt mera internaliserad och människonära än deras syn på flyktingrörelserna, vilket beror på kopplingarna till finländarnas egen flyttningsrörelse.

Figurerna 1-6 ger en bild av sambandet mellan de egentliga migrationsartiklarnas kvantitativa variation och finländarnas emigration vid olika tidpunkter.

Den generella slutledningen på basen av figurerna 1-6 är, att de egentliga migrationsartiklarnas volym endast delvis följer emigrationen vid de olika tidpunkterna. Den undersökta perioden uppvisar också exempel på att migrationens nyhetsvärde ökar utan något samband med ökad emigration. Materialet visar på ett övertygande sätt, att migrationen kunde få stort utrymme i pressen fastän finländarnas emigration vid ifrågavarande tidpunkt var ringa. Dessutom kan man konstatera, att en livlig finländsk emigration inte nödvändigtvis genast gjorde migrationen till en stor pressnyhet.

Den tidigare och den senare undersökningsperiodens profiler skiljer sig klart från varandra. Under den tidigare perioden – i samband med den livligaste utflyttningen till Amerika åren 1899-1914 – har migrationens nyhetsvärde en klar koppling till utflyttningen vid ifrågavarande tidpunkt. Under den senare perioden åter inföll tider av intensivt skrivande om migrationen som endast i ringa mån har samband med utflyttningen vid den aktuella tidpunkten.

Sambandet mellan migrationsartiklarna och utflyttningen under den tidigare perioden kommer klarast till synes i *Uusi Suometar/Uusi Suomi* och *Vasabladet*. Med undantag för åren 1905-1906 kommer det till synes också i *Työmies/Suomen Sosialidemokraatti*. Antalet utflyttade noterades noga, och fast massemigrationen sällan inbegrep några dramatiska händelser med nyhetsvärde, skrev tidningarna om migrationen i så gott som varje nummer när skrivandet var som intensivast.

Utflyttningen till Amerika kulminerade vid den tid, då en allt självständigare nationalstat allt klarare blev målet för Finlands utveckling som nation. Massemigrationen minskade trovärdigheten i Finlands strävanden att komma till rätta som en självständig stat, vilket var ägnat att göra utflyttningen till en nationell ödesfråga också i pressen. Så finns det också en hel del artiklar som direkt tar ställning och som i en eller annan form uttrycker en enda vädjan: "Emigrera inte till Amerika!"

När de ideologiska och politiska åsiktsmotsättningarna rörande samhällsbyggandet skärptes, började man indela också emigranterna i får och getter. Efter självständighetsförklaringen och det därpåföljande medborgarkriget stabiliserades relationerna till amerikaemigranterna i de frontlinjer som också kommer till uttryck i skrivierna efter andra världskriget. Arbetarrörelsen hade sina emigranter och borgarna (eller de vita) sina. Därutöver utgjorde de svenskspråkiga emigranterna en egen grupp, som framförallt *Vasabladet* följde upp.

Att migrationen hade ett avsevärt nyhetsvärde i slutet av den autonoma tiden visas också av det faktum, att migrationsartiklarna senare, efter krigen,

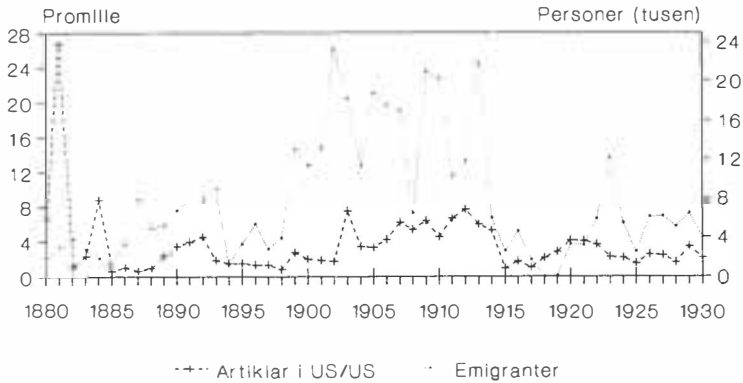

Fig. 1: De egentliga migrationsartiklarna i Uusi Suometar/Uusi Suomi (US/US) i promille av tidningens hela volym och den finländska transoceanica emigration 1880-1930.

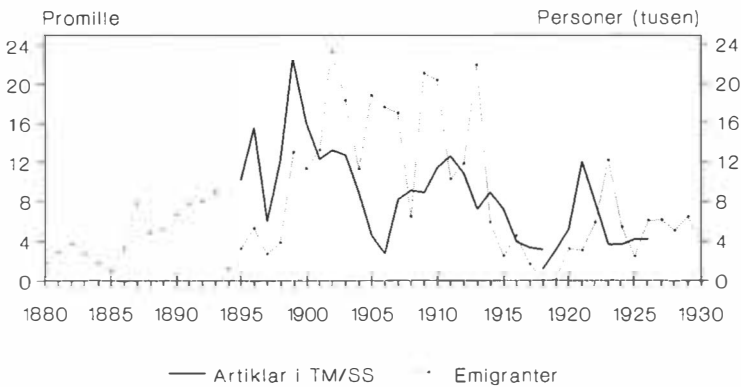

Fig. 2: De egentliga migrationsartiklarna i Työmies/Suomen Sosialidemokraatti (TM/SS) i promille av tidningens hela volym och den finländska transoceanica emigration 1880-1930.

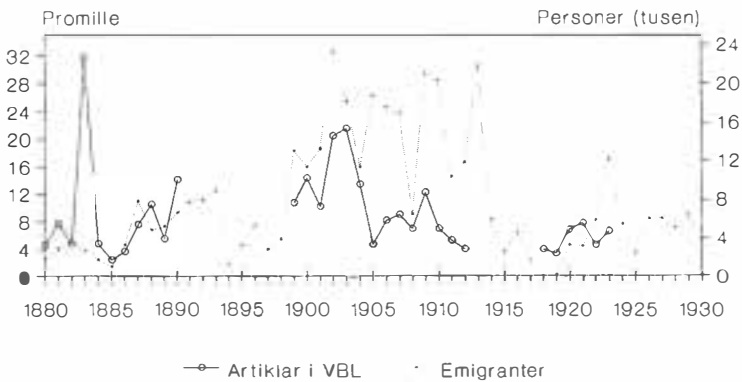

Fig. 3: De egentliga migrationsartiklarna i Vasabladet (VBL) uttryckta i promille av tidningens hela volym och den finländska transoceanica emigration 1880-1930.

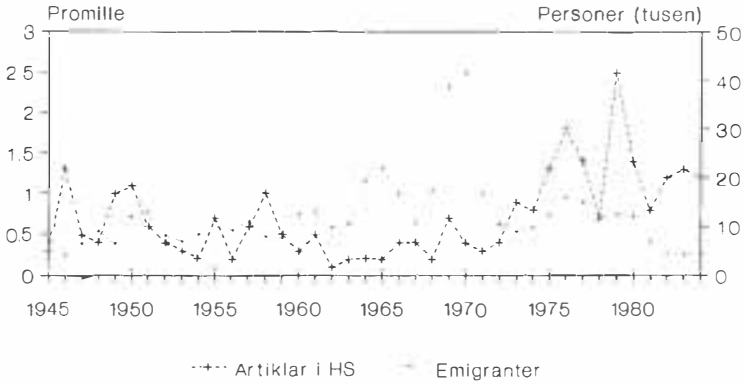

Fig. 4: De egentliga migrationsartiklarna i Helsingin Sanomat (HS) i promille av tidningens hela volym och den finländska emigration till Sverige 1945-1984.

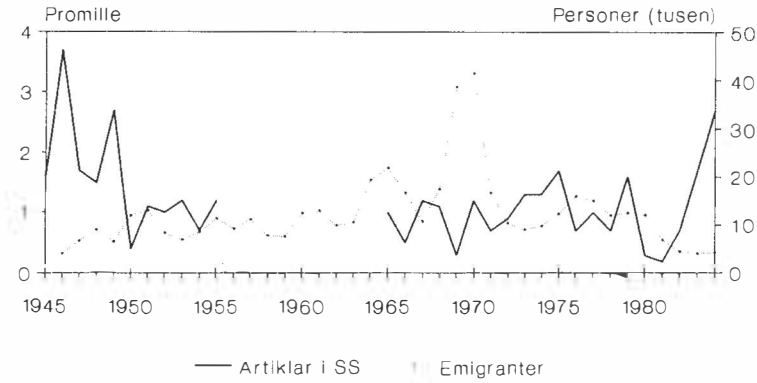

Fig. 5: De egentliga migrationsartiklarna i Suomen Sosialidemokraatti (SS) i promille av tidningens hela volym och den finländska emigration till Sverige 1945-1984.

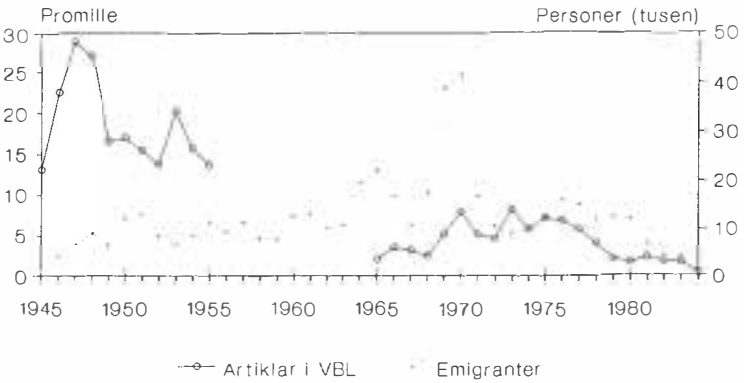

Fig. 6: De egentliga migrationsartiklarna i Vasabladet (VBL) i promille av tidningens hela volym och den finländska emigration till Sverige 1945-1984.

nådde samma relativa tyngd endast i Vasabladet. Detta inträffade under senare hälften av 1940-talet och i början av 1950-talet. Också i två andra undersökta tidningar var slutet av 1940-talet en tid med många migrationsartiklar, men deras relativa andel når inte tillnärmelsevis upp till nivån i Vasabladet eller nivån i slutet av den autonoma tiden. I alla tre tidningarna, speciellt i Vasabladet och Suomen Sosialidemokraatti, handlade artiklarna om amerikafinländarna, som man nu ivrigt ville återknyta de av krigens avbrutna kontakterna med. Denna våg av migrationsartiklar är värd att särskilt notera, emedan den stora utflyttningen till Amerika vid denna tidpunkt redan låg flera decennier tillbaka i tiden.

Det fanns ett tydligt bruk för amerikanfinländarna i den nya samhälleliga situation som följde efter världskriget. I kriget hörde Finland till förlorarna; efter kriget blev det viktigt att knyta kontakter med segrarna, t.ex. med Förenta Staterna, som stabiliserat sin ställning som stormakt. Här var amerikafinländarna ett viktigt stöd.

Under tiden efter andra världskriget har Sverige varit huvudmålet för finländarnas utflyttning. Emigrationen till Sverige var som störst från medlet av 1960-talet till början av 1970-talet. De livligaste utflyttningsåren avspenglar sig bara i Vasabladet i form av en omedelbar ökning av migrationens nyhetsvärde. Sverige-emigrationens inverkan på migrationsartiklarnas volym kommer till synes först senare i Helsingin Sanomat och Suomen Sosialidemokraatti. I den förra är artiklarna talrikast år 1979, i den senare år 1984, dvs. i slutet av den undersökta perioden. I dessa finskspråkiga tidningar är alltså mängden migrationsartiklar som störst först minst ett decennium efter utflyttningsens livligaste år.

Denna uppföljning av utflyttningen till Sverige – som kulminerade i slutet av 1960-talet – utgör ett åskådligt exempel på utvecklingen av migrationskriverierna. Det finska samhället upplevde då en stor strukturuomvandling. Människorna flyttade från landsbygden till städerna och från avsides belägna trakter till bosättningscentra, de övergick från jordbruk till industriarbeten och allt fler flyttade från Finland till Sverige. Den samhälleliga atmosfären var då sådan, att emigrationen till Sverige ansågs politiskt önskvärd. De nya näringarna kunde inte tillräckligt snabbt erbjuda arbete åt den arbetskraft som frigjorts från lantbruket, och emigrationen till Sverige var ägnad att minska de politiska o.a. spänningar som arbetslöshetshotet skapade. Som ovan konstaterades, anpassade sig de finskspråkiga tidningarna rätt väl till den rådande politiska atmosfären och höll låg profil i uppföljningen av utflyttningen till Sverige.

Vasabladet skiljde sig från de undersökta finskspråkiga tidningarna, vilket har samband dels med svenskspråkigheten, dels med regionaliteten. I egenskap av en svenskspråkig tidning representerade Vasabladet en minoritet, för vilken utflyttningen ur landet höll på att bli en ödesfråga när det gällde bevarandet av det egna språket och den egna kulturen. Såväl i denna situation som under de år då utflyttningen till Amerika var som störst fruktade man, att minoriteten skulle minska alltmer. I egenskap av en regional tidning antog Vasabladet kritikerns och väckelsepredikantens roll i sitt förhållande till

den offentliga sektorn i landet. Särskilt den finskspråkiga offentliga sektorn skulle väckas, så att man skulle inse vad som skedde i provinserna.

I de undersökta finskspråkiga tidningarna blir migrationen en stor nyhet först efter att de som flyttat bort under 1960-talets stora emigrationsår har slagit sig ned i Sverige. Denna tendens är klarast när det gäller Helsingin Sanomat, men också i Suomen Sosialidemokraatti kulminerar skrivierna i medlet av 1970-talet eller senare. Varför blev sverigefinländarna en stor nyhet för dessa två tidningar så sent? Det är uppenbart, att den finska offentliga sektorn på riksnivå började intressera sig för sverigefinländarna som en följd av den diskussion om konsekvenserna av de samhällliga och kulturella omvälvningarna som fördes i slutet av 1970-talet. Inom ramen för dessa diskussioner återfann man de finländare som flyttat till Sverige, och man inkluderade dem i eftervärden av den stora strukturomvandlingen. Ett politiskt tecken på den förändring som skett var, att myndigheterna och politikerna i Finland aktivt knöt kontakter med emigranterna på andra sidan Bottenviken. Särskild vikt fästes vid emigranternas möjligheter att rösta i val i Finland.

Materialet till denna undersökning visar alltså, att tidningarnas skrivierna om migrationen bara delvis var en omedelbar reaktion på den ökade utflyttningen. Migrationens nyhetsvärde kan inte förstås enbart på basen av dess relation till växlingarna i emigrationskvantiteten, utan man måste också beakta emigrationens kvalitativa egenskaper och den aktuella samhällliga och politiska situation som utformade pressens innehåll. Samma aspekter måste beaktas, när man utvärderar skrivierna om inflyttningen i Finland. Jämfört med finländarnas utflyttning har andra nationaliteters inflyttning i Finland under den tid undersökningen omspannar varit mycket liten, rentav obetydlig. Detta kommer också till synes i migrationsartiklarnas innehåll: utlänningsarnas inflyttning i Finland behandlas bara undantagsvis. Å andra sidan visar undersökningsmaterialet, att också en kvantitativt obetydlig inflyttning, t.o.m. en eventuell inflyttning, kan få en hel del utrymme i pressen. Under de sista åren av den autonoma tiden blev inflyttningen av ryssar tidvis en viktig nationell fråga. Förändringarna i de i Finland inflyttade och de redan här boende ryssarnas situation sågs av finnarna som ett försök att helt integrera Finland med Ryssland. Om denna inflyttning skrevs, i relation till dess omfattning, avsevärda mängder.

Under början av självständighetstiden gav inställningen till de ryska flyktingarna upphov till en stor mängd diskussioner i pressen. Efter andra världskriget har utlänningsinflyttningen väckt diskussion närmast i samband med de chilenska flyktingarna 1974-1976 och de vietnamesiska efter 1979. Särskilt diskussionerna om de vietnamesiska flyktingarna och andra flyktingar utgör ett aktuellt exempel på att också ett litet antal immigranter kan bli en stor nyhet. I ljuset av det undersökta materialet är det också uppenbart, att pressen lättare och snabbare reagerar på utlänningsinflyttning än på de egna medborgarnas utflyttning. Några hundra utlännings- (eller som ämnar göra det) kan bli en betydande pressnyhet, medan tiotalstusen egna

medborgare som flyttar ur landet kan drunkna i strömmen av statistiska översikter.

Noter

1. Överassistent vid Tammerfors universitet, särskilt ansvarsområde åren 1945-1984.
2. Forskare vid Migrationsinstitutet i Åbo, särskilt ansvarsområde åren 1880-1939.
3. Migrationsinstitutets undersökningar nr 6, maj 1990. Resultaten har presenterats också i Hujanen, Taisto (1989): *Pressens Sverigebild i Finland och utvandringen till Sverige*, ingår i *Finland-Sverige bilden och verkligheten*, Delegationen för invandrarforskning, Rapport nr 12, Stockholm, sidorna 103-120; och i Hujanen, Taisto och Koironen, Kimmo (1988): *The Finnish Press Coverage on International Migration in the Periods 1880-1930 and 1945-1984*, ingår i Hujanen, Taisto (red.) (1988): *Joint Study of the Role of Information in the Realization of the Human Rights of Migrant Workers. Conclusions and Recommendations*. Publications, Department of Journalism and Masscommunication, Series B 25/1988, University of Tampere.
4. De studerade tidningarna är: *Uusi Suometar/Uusi Suomi*, åren 1880-1930. *Helsingin Sanomat* åren 1945-1984 (33 %). *Työmies*, åren 1895-1918. *Suomen Sosialidemokraatti*, åren 1918-1923, 1924-1926 (50 %), 1945-1955 (50 %) och 1965-1984 (50%). *Vasabladet*, åren 1880-1890, 1899-1912, 1918-1923, 1945-1965 (50 %) och 1965-1984 (50 %).

III

Migrationen och etniciteten – utmaningar för framtiden

Flyktingforskningens problem

Karmela Liebkind *

1. Flyktingforskningen – ett samhälleligt måste

Under första hälften av detta århundrade har över 100 miljoner människor flyttat frivilligt eller ofrivilligt från ett land till ett annat. Det finns för närvarande ungefär 12-15 miljoner flyktingar i världen. Aldrig förr har det funnits så många flyktingar, varken i absoluta eller i proportionella tal (Aronowitz 1984). Allteftersom samhällslivet blir allt mer internationellt och mångsidigt kan inget land undgå ansvaret för flyktingarnas ställning och livsvillkor. Flyktingfenomenet berör flera olika samhällssektorer – och vice versa. Flyktingrörelsen påverkar ekonomiska processer, kulturens utveckling och förhållandet mellan etniska minoriteter och majoriteter (Liebkind 1988).

Finland ligger internationellt sett långt efter i sin flyktingpolitik. Finland tog emot 182 flyktingar från Chile år 1973, och från och med 1979 har Finland tagit emot kvotflyktingar varje år. För närvarande finns det ca. 2 000 flyktingar i Finland. Flyktingförvaltningen är totalt splittrad. Huvudansvaret för flyktingmottagningen innehas av socialstyrelsen, som svarar för flyktingmottagningens praktiska utformning, medan social- och hälsovårdsministeriet svarar för flyktingmottagningens principer, arbetsministeriet för yrkesutbildningen, undervisningsministeriet för flyktingbarnens utbildning, utrikesministeriet för flyktingkvoterna och inrikesministeriet för de asylsökande. Det s.k. flyktingrådet består av representanter från alla dessa instanser, men detta organ är inte beslutsfattande. Det råder ständig förvirring om arbetsfördelningen inte bara mellan nämnda myndigheter, utan också mellan dessa och tex. kommunerna, flyktingcentralerna och Röda Korset (PM från social- och hälsovårdsministeriet 1984, socialstyrelsens rapport nr. 11/1986).

Både de årliga flyktingkvoterna och de asylsökandes antal ökar dock snabbt i Finland. Då flyktingarna började komma hit för drygt tio år sedan visste de finska myndigheterna inte mycket om interkulturell kontakt eller avvikande värdesystem. Fortfarande saknar den sk. gräsrotsnivån inom flyktingmottagningen saklig utbildning om dessa processer och någon systematisk attitydpåverkan för allmänheten har inte heller företagits. Finland är alltså ett

* Karmela Liebkind, docent i socialpsykologi. Socialpsykologiska institutionen, Helsingfors universitet.

samhälle som är ganska illa förberett för en större flyktingström. Grunden för en sådan förberedelse ligger i pålitlig kunskap om interkulturell kontakt och dess konsekvenser för individer och grupper. Pålitlig kunskap får man bäst från kvalificerad forskning.

2. Bristen på kvalificerad flyktingforskning

Många samhällsvetenskaper har behandlat internationell migration och förhållandet mellan etniska grupper ur olika synvinklar. De ekonomiska vetenskaperna, samhällsvetenskaperna, psykologin och antropologin har alla berikat detta forskningsområde med sina egna teorier och metoder, som vanligen är utvecklade i andra sammanhang och med tanke på andra vetenskapliga problem. En helhetsuppfattning saknas, och också genuint tvärvetenskaplig forskning är ovanlig på detta område.

Flyktingar och invandrare motsvarar dock inte helt varandra ur en vetenskaplig synvinkel, också om det är svårt att dra en absolut gräns mellan dem. På ett psykologiskt plan avviker flyktingar från andra invandrare på så sätt, att de har lämnat sitt land ofrivilligt, de har s.a.s. "knuffats" bort från hemlandet. De har helt oförberedda råkat i en händelseprocess som de inte kan påverka. Därför är det möjligt att de betraktar sin landsflykt som tillfällig och att de längtar tillbaka till hemlandet. I praktiken kan deras landsflykt dock bli slutgiltig.

Flyktingfenomenet har inte undersökts vetenskapligt lika mycket som andra migrationsprocesser eller etniska relationer överhuvudtaget. De flesta undersökningar om flyktingars anpassning har koncentrerat sig på en eller högst två flyktinggrupper. Undersökningarna har endera varit typiska sociologiska survey-undersökningar (tex. Simon 1983, 1986; Rumbaut & Ima 1988) eller då mycket kliniskt inriktade socialpsykiatriska undersökningar (tex. Kinzie et al. 1989, Mollica & Lavelle 1988). Speciellt flyktingbarnen har blivit utanför forskningen, fastän flyktingfamiljer ofta är barnrikare än andra invandrarfamiljer (Huyck & Fields 1981).

Typiskt för flyktingforskningen är också att det publiceras en hel del alster som går under flyktingforskningens namn men som i själva verket inte är forskning alls. Det kan vara fråga om tex. studerandens seminariearbeten (tex. Lehto-Rantanen 1988), men oftast är det fråga om utredningar av olika slag, utgivna av myndigheter som svarar för flyktingmottagningen (tex. socialstyrelsens rapporter nr. 8/1985, 11/1986, 10/1988; Eriksson 1984; Lillesaar 1987; Refugee Mental Health 1982), och ibland också skönlitterära verk (tex. Zilliacus 1988). Utredningarna är vanligen skrivna av människor i olika yrkesgrupper som kommer i kontakt med flyktingar via sitt arbete. Dessa beskrivande alster bildar en god grund för egentlig forskning, men de fyller inte som sådana forskningens kvalitativa krav.

Den traditionella migrationsforskning som nöjer sig med att rapportera fakta kring flyktingfenomenet, tex. flyktingströmmarnas storlek, riktning eller förändringar i dessa under en viss tidsperiod, de här är i sin tur värdefulla

historiska dokument, men de hjälper inte i förståelsen av flyktingfenomenet (Liu & Cheung 1985).

3. Flyktingforskningens premisser

Forskare har inte varit särskilt intresserade av flyktingar, eftersom detta område inte rymms inom gränserna för någon enskild disciplin. Man har inte alltid utnyttjat möjligheterna att undersöka flyktingar och flyktingströmmar, då flyktingforskningen inte är ett klart avgänsat forskningsområde. Det finns inga läroböcker i ämnet, det finns ingen färdig teoretisk referensram, det finns inte heller ett systematiskt påbyggt empiriskt material att ty sig till. Till och med en klar definition av forskningsområdet saknas totalt. Flyktingforskare har därför blivit tvungna att röra sig tvärs över disciplinära gränser, att låna och omforma begrepp och teorier som ursprungligen har använts till beskrivning av närliggande fenomen (Stein 1986).

Flyktingforskningens utgångspunkt borde ligga i det allmängiltiga. Att vara flykting innebär vissa konsekventa erfarenheter. Flyktingarna borde ses som en socialpsykologisk grupp vars erfarenheter och beteende har vissa typiska kännetecken. Flyktingproblemet är ett återkommande fenomen, och det borde analyseras på ett allmänt och jämförande plan. Fastän varje flykting-situation är på sitt sätt unik, får forskningen inte behandla denna situation isolerat från flyktingforskningen i stort (Stein 1986).

Det är etiskt tvivelaktigt att bedriva flyktingforskning utan flyktingarnas egen medverkan i både planering och utförande (Yu & Liu 1986). För det mesta representerar flyktingarna en grupp som avviker starkt från majoritetens språk och kultur. Det är alltså fråga om en mycket liten kulturminoritet. Då forskaren själv representerar majoriteten måste han/hon anstränga sig för att se världen ur minoritetens synvinkel. Det är nödvändigt att sträva till en sådan inre förståelse för att få en rätt uppfattning om flyktingens situation (Liebkind 1988, 1989a, 1989b; Skutnabb-Kangas 1988).

För det mesta består flyktingarna av personer som inte har den nödvändiga utbildningen för att själva mobilisera forskare ur sin egen krets. I många fall, som tex. när det gäller flyktingar från Indokina, har flyktingarna inte ens hört talas om forskning och aldrig själva förut deltagit i vetenskapliga undersökningar. Hur omsorgsfullt forskaren än förklarar sin verksamhet för flyktingen är det ändå sannolikt att flyktingen kommer att se på forskningen med helt andra ögon än forskaren själv.

4. Flyktingforskarens problem

Den första frågan som forskare brukar ställa sig gäller flyktingarnas antal; hur många är de, hur många är de flyktingfamiljer vi ska undersöka? Forskare är ofta vana vid tillförlitlig statistik och vid säkra uppgifter om människors ålder, födelsedatum och andra demografiska fakta. Inom flyktingforskningen kan ingenting av allt detta tas för givet. De länder flyktingarna kommer ifrån kan

vara så krigshärjade, att familjer t.o.m. döljer antalet söner för att de inte ska dras med i kriget. Krigserfarenheter kan också få flyktingarna att reagera negativt på varje fråga som berör familjemedlemmar, av rädsla för den angivna uppgiftens negativa konsekvenser. Också åldern kan vara ett problem, det kan hända att man uppger en lägre eller en högre ålder än vad som är fallet, ifall detta har bidragit till fördelar i hemlandet eller på flyktinglägret (Yu & Liu 1986; Rumbaut & Ima 1985).

Ett annat problem är många flyktingars rädsla för förföljelse av släktingar som har blivit kvar i hemlandet. En stor flyktingundersökning i USA med vietnamesiska intervjuare som var välkända inom det vietnamesiska samfundet där hade också svårigheter med detta. I en familj hade en man villigt besvarat alla frågor den vietnamesiska intervjuaren ställde honom, medan hans hustru under tiden hade ringt till polisen och bett dem arrestera intervjuaren för att han var en kommunistisk spion. Två månader senare flyttade denna familj, sålde sitt hus och lämnade ingen adress efter sig (Yu & Liu 1986).

Frågor som gäller inkomst och yrke kan vara helt vanliga samtalsämnen bland flyktingarna själva, men ändå bli problematiska i relation till en forskare som representerar majoriteten. Detta beror på att inkomsten kan påverka den mängd av stöd som flyktingen får från staten eller kommunen. En annan fråga som också kan – överraskande nog – vara svår att få pålitliga svar på gäller civilståndet. Flyktingen kan ha lämnat bakom sig maka eller make i hemlandet och ändå ingått ett nytt äktenskap eller vara sammanboende med någon ny partner just nu. Det är klart att flyktingen då gör allt för att dölja sitt förflutna (Yu & Liu 1986; Beiser 1988).

Det är alltså väldigt viktigt för flyktingforskare att använda sig av många olika kanaler för att i god tid informera flyktingar om målet för undersökningen, undersökningens finansiering, forskarnas identitet och innehållet i frågeformulären. Speciellt forskarens pålitlighet och ett tillräckligt lättfattligt språk är viktiga. Blotta ordet "undersökning" eller "forskning" kan väcka obehagliga associationer hos människor som är vana vid krig, konspirationer, angivelser, hemlig polis o.s.v. (Yu & Liu 1986; Palmgren 1988).

Ofta är det svårt för flyktingar att förstå att medverkan i en undersökning inte kan hämta omedelbara fördelar. Flyktingen kanske väntar sig att en intervju ska leda till bättre boendeförhållanden, bättre arbetsförhållanden eller lösta familjeproblem också om forskaren inte har lovat något sådant på förhand. T.o.m. samplingen kan förorsaka problem. Varför ska min granne vara med och inte jag? Är jag inte lika viktig? Också besvikelser av detta slag kan unvikas med omsorgsfull förhandsinformation (Yu & Liu 1986; Kinzie et al. 1980).

Vårt samhälle anser det vara viktigt att skydda människor från deltagande i undersökningar vars syften de inte förstår. Detta ställer enorma krav på flyktingforskningen. Man kan inte utgå ifrån att vilken tjänsteman eller studerande som helst kan ha förutsättningar att klargöra forskningssyften och -metoder för flyktingarna. Speciellt krånglig blir situationen ifall forskaren kräver skriftligt samtycke. Många flyktingar är livrädda för att sätta sitt namn

på någotsomhelst papper, och hela forskningen kan falla på detta krav. Många flyktingar är väldigt ovana vid att uttrycka sina åsikter utanför familjens nära krets eller de närmaste vännerna. De är helt ovana vid alla slags intervjuer och dessutom överväldigade av vårt samhälles komplexa juridiska struktur. Att skriva under ett papper där de går med på att delta i en undersökning kan därför vara dem helt övermäktigt. Trots detta kan de vara nog så villiga att delta, bara de inte behöver att sätta namnet på något papper (Yu & Liu 1986).

Medan en underskrift i vårt land har uppgiften att skydda människor från eventuell skada i samband med forskning så ser det ut som om kravet på skriftligt samtycke i detta fall skulle göra bara skada. Ifall forskaren samtidigt försöker försäkra sina intervjuoffer om att de får förbli anonyma i eventuella slutrapporter, kan flyktingens förvirring öka. En sådan försäkran kanske inte uppfattas som riktigt giltigt ifall man samtidigt kräver skriftligt samtycke.

Ännu en svårighet vid flyktingundersökningar är flyktingarnas tidsbrist. Många flyktingar tar mer än ett jobb för att klara sig ekonomiskt och eventuellt också hjälpa släktingar som blivit kvar i hemlandet. Många jobbar nästan dygnet runt och kan eventuellt dra ut telefonstöpseln de korta stunder i dygnet de behöver sova.

Intervjuaren kan vara tvungen att ställa upp för intervju klockan elva på kvällen eller klockan sju på morgonen. Veckosluten räcker inte heller, för många flyktingar sköter det tredje eller fjärde jobbet just då. I en undersökning i USA hade ett flyktingpar som fungerade som intervjuare sammanlagt fem olika jobb samtidigt (Yu & Liu 1986; Rumbaut 1985).

5. Kvalificerad flyktingforskning leder till yrkeskunnig flyktingmottagning

Alla dessa olika svårigheter har tillsammans påverkat flyktingforskningens relativt dåliga kvalitet. Faktum är, att vi fortfarande vet väldigt lite om de faktorer som påverkar flyktingens kulturella anpassning till det nya landet (Liebkind 1990). De flesta flyktingundersökningar skaffar sina sampel via de myndigheter som sköter flyktingmottagningen. Därför är det ofta så, att flyktingar som har den minsta kontakten med myndigheterna är de som oftast är underrepresenterade i flyktingforskningen. Vi vet inte om dessa är de flyktingar som har anpassat sig bäst eller sämst till livet i det nya landet (Yu & Liu 1986; Review of the Literature on Migrant mental Health 1988)

De flyktingutredningar som myndigheterna utför för eget behov saknar ofta helt handledning av kompetenta forskare. Men inte ens vetenskaplig flyktingforskning blir alltid evaluerad i vetenskapliga sammanhang på samma sätt som annan forskning. Detta beror på att flyktingforskarna representerar många olika discipliner och därför inte alltid känner sig kompetenta att kommentera varandras arbeten. Psykologer brukar sällan kommentera tex. statsvetares arbeten, eller tvärtom. Dessutom brukar de flesta artiklar på flyktingforskningens område publiceras i speciella icke-akademiska journaler eller årsrapporter från vissa ansvariga myndigheter, newsletters från vissa förvaltningsgrenar, där ingen regelbunden akademisk växelverkan pågår. På detta sätt

undgår dessa forskningsprodukter den normala kvalitetskontroll all annan forskning utsätts för (Yu & Liu 1986).

Ändå brukar just sådana icke-akademiska artiklar stå som grund för beslutfattarnas arbete då de avgör flyktingmottagningens detaljer. Då en icke kvalificerad kunskap i huvudsak styr flyktingpolitiken och flyktingmottagningen är det kanske inte så konstigt om man ännu inte har hittat de bästa lösningarna på flyktingarnas problem (Westermeyer 1987).

Akademiskt kompetent forskning innebär ingalunda forskning isolerad från praktiska problem. Det innebär dock yrkeskunnighet på forskningsplanet i *kombination med* yrkeskunnighet på den sk. gräsrotsnivån. Amerikanska flyktingforskare anser att det inte kan finnas någon etiskt försvarlig flyktingforskning som inte sker i nära samband med flyktingmottagningens och flyktingstjänstens utformning. Också med redan existerande forskningsmetoder är det helt möjligt att fastställa den psykiska och sociala anpassningen i en viss flyktingpopulation. Ifall ett genuint samarbete mellan forskare och myndigheter kunde fås till stånd, så kunde man också snabbare komma underfund med flyktingmottagningens långtidseffekter. Forskningen skulle väl kunna integreras i själva mottagningsprocessen (Westermeyer 1987; Yu & Liu 1986).

Som det nu är har yrkesforskare och yrkesflyktingmottagare/- tjänstemän alltför lite samarbete. De tjänstemän eller olika yrkesgrupper som arbetar på sk. gräsrotsnivå, dvs. socialarbetare, psykologer, yrkesvägledare, lärare osv. kan vara dåliga forskare, medan akademiska forskare kan ha svårt att erbjuda gräsrotsnivån sådan information som kan tillämpas på praktiska problem. Dessutom rekryteras och utbildas socialarbetare och andra "gräsrotsgrupper" på ett sådant sätt att de får väldigt liten erfarenhet av kvalificerad forskning eller av samarbete med kvalificerade forskare från olika discipliner (Yu & Liu 1986).

Många socialarbetare, hälsovårdare, lärare osv. känner sig olustiga vid tanken på att deras sätt att fungera i sitt yrke skulle vara utsatt för någonsorts evalueringsprocess via forskningen. Samtidigt borde den akademiska utbildningen lägga större vikt vid sk. tillämpad forskning i praktiska sammanhang och på lösning av praktiska problem också via grundforskningen. På kort sikt borde man alltså uppmuntra allt samarbete mellan akademiska forskare och olika yrkesgrupper inom flyktingmottagningen för att på detta sätt öka vår – tillsvidare blygsamma – kunskap om flyktingars anpassnings-process i det nya landet (Westermeyer 1987; Yu & Liu 1986).

Litteratur

- Aronowitz, M.:** "The social and emotional adjustment of immigrant children: a review of literature". *International Migration Review*, Vol. XVIII, No.2, 237-257, 1984.
- Beiser, M.:** "Influence of time, ethnicity and attachment on depression in Southeast Asian refugees". *American Journal of Psychiatry*, 145, 1, 46-51, 1988.
- Eriksson, L-G.(red.):** "Att ta emot flyktingar. En antologi om flyktingar och flyktingmotagning". Del I. Statens invandrarverk. Norrköping 1984.
- Hauff, E.:** "Assessment of mental health in refugee populations". In "Health hazards of organized violence. Proceedings of a working group on health hazards of organized violence". Veldhoven, April 22-25, 1986.
- Huyck, E. E., Fields, R.:** "Impact of resettlement on refugee children". *International Migration Review*, 15, 1, 246-254, 1981.
- Kinzie, J. D., Tran K. A., Breckenridge, A., Bloom, J. D.:** "An Indochinese refugee psychiatric clinic: culturally accepted treatment approaches". *American Journal of Psychiatry*, 137, 11, 1429-1432, 1980.
- Kinzie, J. D., Sack, W. H., Angell, R. H., Clarke, G., Rath, B.:** "A three year follow-up of Cambodian young people traumatized as children". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28, 4, 501-504, 1989.
- Lehto-Rantanen, L.:** "Valtio, järjestöt, intressit: käsiteanalyysi ja tapaustutkimus Suomen Pakolaisapu r.y:n asemasta ja toiminnasta" (Stat, organisation och intresse: En begreppsanalys av Finlands Flyktinghjälp r.f:s ställning och verksamhet). Pro gradu-arbete, 93 s. Helsingfors universitet 1988.
- Liebkind, K.:** "Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa" (Vi och främlingarna. Gruppgränser mellan människor). Gaudeamus. Helsingfors 1988.
- Liebkind, K.:** "Conceptual approaches to ethnic identity" in Liebkind, K.(ed.): "New identities in Europe. Immigrant ancestry and the ethnic identity of youth". Gower, Aldershot, 1989a.
- Liebkind, K.:** "Patterns of ethnic identification amongst Finns in Sweden". In Liebkind, K.(ed.): "New identities in Europe. Immigrant ancestry and the ethnic identity of youth". Gower, Aldershot, 1989b.
- Liebkind, K.:** "Pakolaisten mielenterveys ja identiteetti" (Flyktingars mentala hälsa och identitet): *Läkärilehti (Läkartidningen, utgiven av Finska Läkarsällskapet)* 45, 34, 1990.
- Lillesaar, W.:** "Flyktingbarn och deras familjer". Statens invandrarverk. Norrköping 1987.
- Liu, W.T., & Cheung, F.:** "Research concerns associated with the study of Southeast Asian Refugees". In Owan, T.C. (ed.): "Southeast Asian mental health: treatment, prevention, services, training and research". U.S. Department of Health and Human Services. National Institute of Mental Health in collaboration with Office of Refugee Resettlement. Rockville 1985.
- Mollica, R. F., Lavelle, J.:** "Southeast Asian refugees". In Comas-Diaz, L., Griffith, E. E. H.(eds.): "Clinical guidelines in cross- cultural mental health". John Wiley ct Sons. New York 1988.
- Palmgren, L.:** "Därför tiger flyktingarna. Några synpunkter angående anamnesupptagande med asylsökande". *Psykisk hälsa*, 2, 124-136, 1988.
- PM från social- och hälsovårdsministeriet 1984:32.** "Vuonna 1983 saapuneiden pakolaisten sopeutumista seuranneen työryhmän muistio" (PM från arbetsgruppen som följt upp 1983 anlända flyktingars anpassning). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki 1984.

- "Refugee Mental Health. Paths to understanding and helping."** Region VII Conference, Refugee Mental Health, May 20-21, 1982. Summary of conference proceedings (Rhee, Y.B., Stolz, S.B., eds.). Department of Health and Human Services. Region VII. U.S. Public Health Service. Office of Refugee Resettlement. Kansas City, Missouri 1982.
- "Review of The Literature on Migrant Mental Health"**. Canadian Task Force on Mental Health Issues Affecting Immigrants and Refugees. Health and Welfare, Minister of Supply and Services in Canada, 1988.
- Rumbaut, R. G., Ima, K.:** "The adaptation of Southeast Asian refugee youth: a comparative study". Final report to the office of refugee resettlement. Department of Sociology. San Diego State University. San Diego, California 1988.
- Skutnabb-Kangas, T.:** "Minoritetsforskarna, en minoritet". *Invandrare & minoriteter*, nr 4-5, 12-15, oktober 1985.
- Simon, R.J.:** "Refugee families' adjustment and aspirations: a comparison of Soviet Jewish and Vietnamese immigrants". *Ethnic and Racial Studies*, 6, 4, 492-504, 1983.
- Simon, R.J.:** "Refugee women and their daughters: a comparison of Soviet, Vietnamese, and native-born American families". In Simon, R.J.(ed.): "International Migration: The Female Experience". Rowman and Allanheld 1986.
- Socialstyrelsens rapport nr. 8/1985. Laitinen, I.:** "Pakolaisuus psykososiaalisena kokemuksesta" (Flyktingkapet som psykosocial erfarenhet). Mielenterveystyöryhmän ehdotuksia pakolaisille tarkoitettuista tukitoimenpiteistä (Förslag till stödåtgärder för flyktingar av arbetsgruppen för mental hälsa). Sosiaalihuollituksen julkaisu, nro 8, 1985.
- Socialstyrelsens rapport nr. 10/1986. Laitinen, I., Oksanen, L.:** "Pakolaisena Suomessa. Selvitys vuonna 1983 Suomeen saapuneiden Indokiinan pakolaisten sijoittumisesta yhteiskuntaan pakolaiskeskuksesta muuton jälkeen" (Flykting i Finland. Utredning av år 1983 till Finland från Indokina anlända flyktingars ställning i samhället efter att de flyttat bort från flyktingcentret). Sosiaalihuollituksen raportti, 11, 1986. Helsinki.
- Socialstyrelsens rapport nr. 10/1988.** "Kulttuurien kohtaaminen päivähoitossa" (Kulturmöte i dagvården). Pakolaislasten päivähoitotyöryhmän raportti (Rapport från flyktingbarnens dagvårdsarbetsgrupp). Helsingfors 1988.
- Stein, B.N.:** "The experience of being a refugee: insights from the research literature". In Williams, C.J., Westermayer, J.(eds.): "Refugee mental health in resettlement countries". Hemisphere Publishing Corporation. Washington 1986.
- Westermayer, J.:** "Prevention of mental disorder among Hmong refugees in the U.S.: Lessons from the period 1976-1986". *Social Science and Medicine*, 25, 8, 941-947, 1987.
- Yu, E. S. H., Liu, W. T.:** "Methodological problems and policy implications in Vietnamese refugee research". *International Migration Review*, 20, 2, 483-501, 1986.
- Zilliacus, M. (red.):** "Flyktingboken". Folkets Bildningsförbund. Helsingfors 1988.

Marginalisering, identitet och självkänsla

Om livsstil och kultur bland finska invandrare i Eskilstuna ¹

Thomas Rosenberg & Pertti Toukomaä *

”Först då ja flytta hit till Eskilstuna, så kom ja dit till centralstationen och där fanns då ännu ett sånt där kafé, där man fick dricka kaffe och tillochmed öl. /.../ Vi titta och titta och det fanns massor med människor. Man såg ju nog att de var ett diskutabelt schack och att de int sett en enda nykter dag. Det fanns många av den sorten. Och då stulta det fram en finsk gumma till vårt bord, en tandlös käring som sa att 'hej, är ni finnar?'. Och mitt i katekesen ren på morron. Ja, då tyckte man ju nog att dethär är en förfärlig plats, att här ju inte finns annat än fyllbultar. Att såna var problemen.” (Nr 2, K 14) ²

Om utgångspunkter, metod och perspektiv

En utgångspunkt för undersökningen var den allmänna uppfattningen att de finska invandrarna i Sverige i ovanligt hög utsträckning lider av fr.a. alkoholproblem. Detta bekräftas såväl av kliniska erfarenheter inom missbrukarvården som av gjorda invandrarstudier (t.ex. Rommelsjö 1982; Faria m.fl. 1984; Eriksson m.fl. 1985; Almgren & Swedner 1986). Finnarnas supande är ju i Sverige en stereotypi som tagits för given, och man har därför skäl att tänka sig att de eventuella skolproblem som uppstår för de finska elevernas del utan vidare sammankopplas med alkoholproblem, bara det finns den minsta anledning till det.

Huvudintresset i den något reviderade forskningsplanen övergick till ”att beskriva hela den finska subkulturen i Eskilstuna, speciellt med beaktande av den roll alkoholen spelar i denna kultur” (Toukomaä 1987; Toukomaä & Skutnabb-Kangas 1987). En av de mera specificerade frågor de preliminära resultaten ledde oss att närmare analysera var i vilken mån de finska ungdomarnas skolproblem i själva verket återspeglar problem som deras föräldrar har, dvs. om alkoholbruket o.a. problem i de finska familjerna på ett väsentligt sätt bidrar till att skapa problem för barnens skolgång (a.a.; jfr Rosenberg & Sulkunen 1987, där preliminära hypoteser angående projektet framförs).

* Thomas Rosenberg, PK, redaktör, Nordisk Alkoholtidskrift.
Pertti Toukomaä, prof., Pedagogiska fakulteten, Uleåborgs universitet.

En central metodologisk utgångspunkt var med andra ord att vi ville studera definitionsprocesserna genom en djupgående lokal studie. Denna gjordes i den sörmländska industristaden Eskilstuna, där finnarna sedan gammalt utgjort ett väsentligt inslag (1986 10 000-15 000 eller 10 % av befolkningen³).

Kärnan utgjordes av ett antropologiskt betonat fältarbete och datamaterialet insamlades på ett flertal olika sätt: genom deltagande observation, informella diskussioner och halvstrukturerade intervjuer (s.k. temaintervjuer) osv. Och inte minst genom att helt enkelt leva en tid på orten och den vägen i mån av möjlighet försöka se på livet med Eskilstunabornas egna ögon. De första kontakterna togs hösten 1985 och det egentliga fältarbetet utfördes under 1986 och 1987.

Stommen i denna artikel utgörs av intervjuer med finska föräldrar till barn i högstadiets 8 klass. Antalet intervjuade familjer var 29 och den tid de hade vistats i Sverige varierade mellan 8 och 23 år. De flesta av eleverna var med andra ord födda i Sverige.

För att få ett annat, och av föräldrarna oberoende perspektiv, gjordes dessutom s.k. expertintervjuer med personer som genom sitt jobb har en betydande erfarenhet av de finska invandrarna och deras problem. Till denna grupp (N = 23) hörde finska lärare och finska personer verksamma inom socialvården, hälsovården, organisationer etc.

Den egentliga målgruppen utgjordes således av finska familjer med barn i högstadiet. Det innebär att föräldrakategorin i huvudsak begränsar sig till personer i 35-45 årsåldern (dvs. personer födda på 1940- och 1950-talet, eller den s.k. efterkrigstida generationen).

I "Att såna är problemen"

– om livsstil och kultur i det finska Eskilstuna

Från gemenskapen i byn till ensamheten vid "baanan"

Många intervjupersoner drog sig till minnes de stora flyttåren i början av 70-talet, då man kom rentav byavis. Gemenskapen var stark och umgänget flitigt – precis som det tidigare hade varit i de byar man lämnat bakom sig. Nu har mycket av allt detta försvunnit: en stor del har flyttat tillbaka till Finland medan andra flyttat till annan ort inom Sverige. Och så finns det de som inte klarat av alla påfrestningar utan slungats ut i samhällets periferi – ifall de inte rentav dött en förtidig död.

Man har haft betydligt svårare att bli bekant med de finnar som flyttat in senare. Ensamheten tycks därför vara något som numera präglar livet för de gamla invandrarna. Annat var det när man i tiden kom till Eskilstuna:

"Nå, det fanns en hel del /väänner/ eftersom det då flytta så många finnar. Också vi kom hit liksom tillsammans med en annan familj. Så vi hade liksom våra första bekanta på det viset. Och så bodde min mans barn-domskamrater i Karlskoga. Så på det viset kom vi igång. Så fort finnarna

såg att man var finne så börja man liksom dra åt samma håll och blev genast vänner. Det var inga problem. Nu är det inte alls lika lätt längre. Just dendär gemenskapen, den är nog inte alls lika stark längre, den var bättre då i början av 70-talet.” (Nr 21, K 17)

Att sverigefinnarna allmänt skulle lida av ensamhet och brist på kontakter är en observation som i viss mån skiljer sig från den Magdalena Jaakkola gör i sin doktorsavhandling om de finska invandrarna (Jaakkola 1984). Hon konstaterar nämligen att de sociala nätverken bland sverigefinnarna är starka och ensamheten därför för de flesta ett okänt begrepp. Det är emellertid att märka att hon beskriver situationen sådan den tedde sig på 70-talet, och därmed egentligen inte motsäger de minnesbilder våra intervjupersoner hade från den tiden. Också Harald Swedner fann, i den undersökning han med en grupp forskare för några år sedan gjorde i Eskilstuna, att ensamheten var utmärkande för de finska invandrarna (Swedner 1985).

Somliga anser att denna ensamhet bottnar i en för finnar typisk slutenhet. Till den hör också en viss skygghet och en svag självkänsla, som ofta speglas gentemot de ”modigare” sydeuropeerna:

”Jag har på känn att finnen är en människa som vänder sig inåt. Om man nu jämför med dom som kommer från Sydeuropa, de är ju mera utåtriktade. Så det är liksom en karaktärsfråga: vi finnar är mycket inbunda och kryper gärna in i vår ensamhet. Jag vet en massa hemmafruar som har varit här i tjugo år och ännu inte kan svenska. De behöver en tolk vart de än går. Så man saknar liksom just ett sånt här mod, att man inte vågar göra nånting, gå till andra människor, utan i stället kryper in i sitt skal.” (Nr 22, K 18)

Arbetet och hemmet som livets två fästpunkter

För merparten av de finska invandrarna kretsar livet i huvudsak kring två poler: arbetsplatsen och hemmet. Så mycket därutöver har man helt enkelt inte tid med, eftersom de flesta har ett tungt skiftesarbete, och inte sällan dessutom arbetar extra med städjobb och annat. Här en typisk beskrivning av det slit som är vardag för de flesta:

”Jag har inga fritidsproblem. Sånt hinner jag nog inte just fundera på. Många gånger säger mina grannar till och med att jag säkert har blivit arg på dem, när jag inte hälsar på. [...] Int blir det av att komma iväg när jag har ungarna omkring mig här. Och det finns alltid nåt att göra hemma också. Först är jag på jobb till klockan tolv och sen är jag här hemma ett par-tre timmar och städar och lagar mat. Så far jag på jobb igen och sen är det ju ren kväll; int orkar man sen mera börja fara nånstans. Varje morron ska man ju iväg på jobb till klockan sju. Och inte brukar jag fara nånstans på veckosluten heller, för jag tvättar alltid golvet i gymnasalen på lördagmorron. [...] Så går förmiddan sen, för man måste ju städa hemma också.” (Nr 14, K 16)

Många jämför vardagsslitet med livet i det gamla hemlandet; arbetet är nu mycket hårdare och enformigare, vilket leder till att man under helgerna har ett stort behov av att ladda ur:

”Jaa, nog är den ffinnska livsstilen/ fattig på nåt vis; den saknar nånting som den hade förr. Ser du, innan vi flytta, så då var livet mycket rikare. Nu är det liksom mycket mera begränsat. Det är, ser du, då man går på morron så stämplar man detdär kortet, och så är man där en dag, så sticker man och stämplar på nytt. Nå, sen fort till butiken och hem och laga käk. Nå, så ser man kanske en stund på TV och så går man och knyter sig. Så gårveckorna... Nå, sen harvi kanske dethär med helgerna... (skratt). Jaa, ja vet nu int riktigt. Endel far och fiska och sådär. Och andra sysslar med att titta i flaskan (skratt). Dehär är nu det mest typiska, skulle jag tro.” (Nr 19, M 18)

I dessa svar återspeglas mycket av det mest typiska i den finska fritiden i Eskilstuna. Oftast är man hemma med familjen, inte sällan framför TV:n. Dessutom sysslar man med fiske och idrott – och danser under veckosluten. Dessutom nämns de finska föreningarna och de religiösa samfunden.

Tangons längtan

Ett markant drag i den finska invandrarkulturen är försöken att upprätthålla de finska seder som traditionellt givit livet extra färg och glans. Till dem hör de stora danserna; en form av samvaro som i hög grad försvunnit i Finland. I Eskilstuna samlas man (då fältarbetet gjordes 1986) i regel varannan fredag på ”Parken”, en stor danspaviljong invid Parken Zoo, samt däremellen på Madhouse – en finsk källarkrog (med dans och ölförsäljning) i den invandratäta stadsdelen Nyfors.

Dessa platser, och då fr.a. Parken, blir en bit av det gamla hemlandet, ett kvardröjande minne att vila i:

”Jag tror att en typisk finne /här i Sverige/ ganska långt är en sån som lever kvar liksom i gamla minnen, av det som finns kvar av hemlandet. Och den kultur som då fanns, den har man liksom flytta hit och försökt bevara här. T.ex. det här med danslavekulturen, den lever ju kvar ganska starkt här på vår sida... Min bekantskapskrets är visserligen inte sån, men jag vet ändå att sverigefinnarna här mycket ofta går på dehär gammeldanserna. Dom finska orkestrar som finns här, så många av dom är såna som spelar nostalgisk tango. De där goda minnena från Finland, dem vill man alltså hela tiden gräva fram igen. På samma gång när man ju sen också dendär hemlängtan, den som invandrarna givetvis alltid har.” (Nr 33, M lärare)

Vi sitter en dag och diskuterar de finska danserna på den finska föreningen. Dem har man roligt åt, vare sig man själv brukar hänga med på Parken eller enbart talar om hur andra... De är helt tydligt en central del av (myt) bilden kring det finska livet i Eskilstuna:

"Finnarna dansar. Nästa fredag träffas de igen, 500 finnar möter varandra. Där har du den finska kulturen.

– Ja, det går livet till!

– Och det hörs. Själv är jag savolaxare till börden. Man hör savolaxiska där, och karelska, där finns tavastlänningar och österbottningar – alla huller om buller. Men andan är god. Vi är som finska barn i ett främmande land." (Nr 38, gruppdiskussion)

Och visst finns det otvivelaktigt ett säreget inslag av barnasinne också över Madhouse. Trängseln är här om möjligt ännu större och sentimentaliteten nästan dryper i luften. Och inte sällan skallar en sentimental sång över stopets kant – här kan vem som helst känna sig som en tangokung...

Det intressanta är att det litet vilda och galna tycks vara en rätt väsentlig del av finnarnas självförståelse, något man gärna skrämmer veliga svenskar med. Man kommenterar villervallan med lika delar stolthet och genans; såna här svin kan svenskarna aldrig vara! Redan namnet Madhouse är ett uttryck för den självironiska ambivalens som präglar inställningen till det finska öl- och tungsinnets.

Supens sakralitet

Därmed är vi över i det tema som dyker upp i de flesta samtal om och/eller med sverigefinska invandrare, vare sig man är alkoholforskare eller inte: finnarna och spriten. De som själva dricker talar gärna om det – men det gör också de som inte dricker. Mytbildningen är omfattande och det är därför svårt att bilda sig en rättvis och riktig bild av det faktiska alkoholbruket.

Eller som det heter i en av de kändaste och mest laddade tangotexterna: "Aavan meren tuolla puolen..." (ung. "bortom det stora havet") – ett slags symbol för den stora, sorgsna saknaden. Några takter av den tangon, och det skälver till lite grann i varje invandrare. Låt oss höra vad en man med lång erfarenhet har att säga:

"Den sverigefinska livsstilen, alltså, nåjo. Jag försöker komma ihåg på vilket sätt den skiljer sig från, det där, den finska livsstilen. Fast å andra sidan, nog har väl den finska kulturen säkert också förändrats under de senaste 20-30 åren, så att den inte längre är vad den var då jag flytta bort. Jag tror nog att de här fredagsdanserna för många av oss är den enda möjligheten att träffa andra finnar utanför arbetet. Man träffar kanske andra finnar på jobbet, men det är int samma sak som att träffas på dansen en fredagskväll. Men vad gäller danserna och den sverigefinska livsstilen, så till dem hör nog mycket, mycket nära dendär Kung Alkohol. /.../ Dendär flaskan måste tas med bara för att man ska våga söka upp nya bekantskaper. Och oftast blir det ju sen så att vi finnar tar lite för mycket, att vi tar fler styrketårar än vad läkaren ordinerar." (Nr 25, M 23)

Spriten som en del av den sverigefinska livsstilen dyker alltså upp, gång på gång. De flesta förefaller visserligen medvetna om att det till stor del rör sig

om stereotypier. Dessa upprätthålls av det typiskt finska sättet att dricka: också andra måste se att man har roligt. Fyllan måste därför visas – annars har den varit förgäves. Följande dialog mellan ett äkta par är träffande, inte minst för att vi här får en glimt av hur mannen och kvinnan ser lite olika på alkoholmyten:

(Kvinnan): "Int vet jag varifrån den uppfattningen härstammar att finnarna sku vara...att finnar och alkohol alltid hör... För så påstås det ju..."

(Mannen): Men så är det ju, int sant?

– Jojo, men man dricker ju alkohol i andra länder också, men då dricker man inte alltid som finnarna... /.../ De dricker så häftigt, allt på en gång.

– Det är ju som i det där radioprogrammet som kom i lördags. Det var en engelsman som under de olympiska spelen ville bjuda en finne på en grogg i baren. Nå, han sa sen liksom 'skål', eller hur det nu heter...

– 'Cheers' på engelska.

– Ja, och då klämde finnen till med att 'har vi kommit hit för att supa eller för att snacka?' (skratt).

– Ja, just så är det..." (Nr 14, K&M 16)

Här skymtar ett för den finska alkoholkulturen typiskt drag, dvs. den halvsakrala innebörd man ger berusningen. De finska alkoholforskarna har talat om den "mytiska fylla" som utmärker den finska dryckeskulturen. En viktig del av denna kultur är den "mytiska tystnad" under själva andakten som ovannämnda engelsman alltså inte förstod sig på, van som han var vid sorlet över stopen; detta att man inte skall störa supens sakralitet med onödigt snack (se t.ex. Falk & Sulkunen 1980; Sulkunen m.fl. 1985).

Religionen som alkoholens motpol

Det finns emellertid också en helt annan finsk tradition som lever starkt kvar i den sverigefinska kulturen och det är den religiösa. Trosgemenskapen är på många håll stark och något som skänker trygghet i den främmande omgivningen, inte minst på grund av att det i så hög grad rör sig om traditioner hemifrån. En finsk person med insyn i den evangelisk-lutherska kyrkan anser t.ex. att de finska väckelserörelserna i Eskilstuna är en form av "importvara":

"Det är ju nog från Finland vi tagit med oss dom vanorna. Därifrån kommer t.ex. den här gammallaestadianska gruppen, som här fortsätter på samma inåtvärrande sätt som i Finland. Och pingstvännerna har traditionellt varit en väldigt stor grupp här. I Finland stannade väckelserörelserna mera inom kyrkan, men här har de hållit sig utanför. Därför är t.ex. pingstkyrkan mycket stark, den har t.o.m. egen lokalradio. Den lutherska kyrkan, och fr.a. dess finska del, är här i minoritet." (Nr 43, M expert)

Utan att förringa den betydelse religionen har förefaller det med andra ord som om den intensitet varmed man hänger sig åt antingen församlingen eller flaskan, åt psalmsång eller sprit, på något sätt skulle vara varandras spegel-

bilder och att båda livsstilarna på var sitt sätt återspeglar de hårda villkor invandrarna lever under.

Från Ryysyranta till Sagolandet – den klivna identiteten

Allmänt taget kan man säga att den första generationens invandrare upprätthåller en relativt entydig finsk identitet, låt vara att de i viss mån också kan skapa sig en tvåkulturell identitet.

”Detdär, visst kunde jag ge exempel på det. Jag kan nämna att jag där i vårt varuhus på köttavdelningen träffa en finsk man, en försäljare, som sa att han ren varit här i över tjugo år men att det ändå aldrig blir en svensk av honom. Han är en finne. Och det blir ibland bråk om dethär tillsammans med svenskarna, men ändå så... Nog måste den ju vara ganska stark, åtminstone för honom, den finska identiteten. Och jag har träffa många andra som tänker på samma sätt, att 'svenskar blir vi inte'. Och så finns det andra som liksom lärt sig två kulturer, som på sitt sätt har två identiteter; dels den här riktigt finska och sen – ja, man kan man väl säga att de t.o.m. har tre – för de har både den här svenska och sen den sverigefinska. Men de har på nåt sätt lyckats få dem alla att gå ihop, så... Men nog är väl ändå det finska bandet som är starkast.” (Nr 43, M expert)

En både del av och orsak till den oklara identiteten finner vi säkert i den svaga självkänslan. Det är alltså med den lite som med hönan och ägget; det är svårt att säga vad som är orsak och vad som är verkan. Anmärkningsvärt är att den dåliga självkänslan sitter i också bland dem som har en högre utbildning:

”Jag tycker det är märkligt att, om man nu tänker på människor som har utbildning, säg nu många lärare som har gått i högskolor och vad som helst där i Finland, sen när de kommer hit till Sverige som lärare. De har ju ändå nån form av status i samhället, men sen när de talar med svenska lärare så tycker också de att de är sämre än svenskarna. Många finnar känner sig alltså sämre, fast de inte sku behöva det.” (Nr 36, K expert)

Å andra sidan kan man notera en klar förbättring av självkänslan under de senaste åren:

”Det ser man lite överallt, att finnarnas 'självkänsla' /sagt på svenska/ har stigit. Och människorna, de vågar liksom mera och tar mera saker i egna händer, och driver sina egna intressen. Och fattar mera egna beslut. På alla sätt och vis har det blivit så. Klart att det också finns de som är lite blyga och som inte riktigt vet vad de skall göra eller våga, men nu ser man mycket mera såna som vågar och vill och också gör saker. Och det är himla trevligt.” (Nr 40, K expert)

Bäst kommer den här utvecklingen fram bland barnen, som i många fall redan har en klart positivare syn på sin sverigefinska dubbelidentitet, inte minst som ett resultat av de finska klasserna:

”Jag pratar nu om de här barnen som jag träffat och som har gått i finska klasser. Jag tycker nog att de har en mycket stark identitet, att de är finnar och stolta över sin finskhet. Och t.ex. om Sverige och Finland spelar nånting eller annars tävlar så är de mycket finsksinnade, de håller på finnarna. Men sen om Sverige spelar mot nåt annat land, t.ex. ishockey, så då är de nog svenskar. Så på sitt sätt är de nog medborgare i det här landet samtidigt som de här finskheten ändå är ganska stark. Det är nåt som man accepterar och som man värdesätter och man vågar använda och... Så att under den tiden som jag har varit här så kan man nog säga att barnens identitet har stärkts. Dethär samhället har bättre understött och gett oss en möjlighet att vara finnar än ännu för 10 år sedan.” (Nr 42, K lärare)

Trots att finnarna delvis har anpassat sig präglas identiteten ännu av ambivalens. Det här återspeglas t.ex. tydligt i följande dialog mellan ett par äkta makar, då de tillfrågades hur länge de varit i Sverige:

(Mannen): ”Ja, det är nu på våren 18 år.

(Kvinnan): Man kan nog säga att vi blivit helt hemmastadda här.

– Hemmastadda? Man blir aldrig hemmastadd!

– Man måste nog säga att...

– Jag sku säga att man bara blir ’stadd’ (en oöversättlig dialektal konstruktion: ’olleutuu’ av verbet ’olla’, som betyder ’att vara’; dvs. ungefär ’att bli varande’ eller ’stående’). Så sku jag säga åtminstone.” (Nr 19, K&M 18)

Den ambivalens den första generationens invandrare upplever förs ofta vidare till nästa generation. Detta framkom även i en undersökning om de finska Eskilstunaungdomarnas framtidsbilder (Swedner m.fl. 1985). Hcmilängtan var också här ett centralt tema och Finland framställdes i de finska ungdomarnas uppsatser ofta som det Sagoland man drömmer om – och om somrarna besöker, vilket givetvis bidrar till det skimmer som omger föräldrarnas hemland.

Osäkerhet i skolfrågan

Kampen om den sverigefinska identiteten har under de senaste åren i hög grad kretsat kring frågan om rätten till undervisning på modersmålet. I Eskilstuna har man i många avseenden varit en föregångare när det gäller att upprätthålla finska klasser. Resultaten har överlag varit uppmuntrande, trots att situationen vid tiden för vårt fältarbete präglades av en viss resignation på grund av de ständiga nedskärningarna från myndigheternas sida, fr.a. på det kommunala planet.

En försvårande omständighet är utan tvivel att den finska invandrargruppen inte är enig. Det finns t.ex. många föräldrar som anser att skolfrågorna skötts bra och fungerar väl, och att man därför från finskt håll kräver för mycket. Att man alltså borde nöja sig med det man redan fått:

"Tja, int vet jag om det finns /några brister i den finska undervisningen/. Jag har på känn att finnarna kräver lite för mycket här. Självklart borde barnen kunna sitt eget modersmål. Men jag har aldrig haft det problemet. Så jag vet inte hur det är om man har fötts och vuxit upp här, det är givetvis en helt annan sak. Också mina barn har gått i skola ren i Finland och var såpass mycket äldre då vi kom hit. Det är bara bra, fast man direkt sku ha hamnat i en svensk skola, int sku det ha varit nåt med det. Fast visst är det ju bättre att de börjar småningom först med en finsk klass och sen småningom lär sig svenska. Int vet jag om där nu är nåt problem..." (Nr 7, K 8)

Mellan raderna kan man ana en viss, och rätt typisk, försiktighet och osäkerhet i det legitima i de finska kraven. Att osäkerheten är ännu större i kontakter med svenska myndigheter o.a. är både sannolikt och förståeligt. Den allmänna svenska policyn med integrerad undervisning har dessutom lyckats slå in kilar i den finska gruppen. De tongivande finska kommunalpolitikerna förhåller sig t.ex. i allmänhet rätt kritiskt till det man upplever som alltför långt gående finska särlösningar.

Det finns också en helt annan orsak till kritik mot den svenska skolan. Liksom i fallet med socialvården anser många att skolan är alltför slapp i disciplinen. Följande exempel är typiska för föräldrarnas – och ofta även elevernas – kritik:

(Kvinnan): "Jo, för nu börjar det ju först komma fram dedär resultaten av den fria skolan. Förut hade man ju regler och disciplin, så eleverna blev lite mer balanserade. Men nu när de får göra vad de vill, så nu börjar vi se resultaten. [...] (Mannen): *Jo, nog är det fräckt, då jag också varit där nångång, när de har en såndär, att föräldrarna får gå dit och lyssna och bekanta sig med skolan. Så då hör man hur flickorna ber lärarna kyssa fittan.*

- Det är nog faktiskt, en gång för alla...

- Ja, det är nog ganska förfärligt..." (Nr 5, K&M 17)

Idealiseringen av det gamla hemlandet är uppenbar och grundar sig i hög grad på föräldrarnas egna skolerfarenheter. Vad man då glömmet bort, eller inte känner till, är att också eleverna i Finland i dag dessvärre ofta ber lärarna dra åt h--te...

"Vi klarar oss bra – bara vi slipper våra karlar!"

– om kvinnlig kraft och manlig svaghet

Det kommer i flera sammanhang fram att det i första hand är de finska männen som råkar illa ut. "Männen mår", för att citera en av de intervjuade kvinnorna, "jättedåligt" medan kvinnorna mår bättre:

"Jo, för kvinnorna går det nog bättre, de klarar sig. Kvinnorna är mera sociala på det sättet att de söker sig utåt medan männen inte gör det. Männen söker sig till den grupp män som brukar alkohol. Och de har mycket

svårare att anpassa sig till det här samhället. Och så lär de /kvinnorna/ sig språket och är intresserade av det. Kanske det beror på att kvinnorna i den finska familjen ändå bär huvudansvaret, fast kvinnorna själva tror att det är männen....” (Nr 39, K expert)

Orsaken till det här ligger enligt många i den traditionella finska mansrollen, som inte ger mannen möjlighet att på samma sätt ge utlopp för sina känslor. Ett par längre citat av kvinnor med professionell erfarenhet av finska mäns problem säger mer än mången enkät:

”Joo-o, fast det ju visserligen kan vara fråga om fördomar också, det må nu stanna bara som min egen åsikt, men kanske det är så att de finska männen inte har en sån tradition att de sku kunna prata om problem. Ännu lever den ju kvar den här uppfattningen om att ’det inte blir bättre av att jamsa om saken’, att ingenting blir bättre av prat. Och därför känns det som om det ibland sku vara oerhört svårt att få med de här männen. Här t.ex., om barnen har problem, så int kommer papporna riktigt med inte. Och så verkar det ju nog som om alkoholen – åtminstone tillsvidare – ännu mest sku vara männens problem. Och överhuvudtaget en sån här aggressivitet; de finska männens värld verkar att vara mycket hårdare än de svenska männens värld, åtminstone tidigare.” (Nr 48, K expert)

”Jag tror att de viktigaste sku vara att de finska männen sku lära sig att visa sina känslor bättre, att de inte alltid sku vara tvungna att dricka alkohol. En finsk man kan göra vad som helst i fyllan och villan och kan inte kontrollera sig själv, samtidigt som han nog annars kontrollerar sina känslor hur bra som helst. [...] Kvinnan är kanske på nåt sätt mera hel som människa, eftersom hon alltid haft rätt att visa sina känslor, hon får gråta och vara svag. Och kanske det är så att kvinnorna inte får vara starka, eftersom det hör till männen, och det därför är svårt för männen om kvinnan är stark. Men de facto är de finska kvinnorna starka. Det är kanske ett sånt här gammalt kulturarv från krigstiden, då männen var ute i kriget, då måste kvinnorna vara starka och ta hand om allting hemma. Männen är på nåt sätt skörare. Om det blir en skilsmässa, oftast pga spriten, så är det kvinnan som får barnen. Männen får liksom ingenting, och de blir oerhört ensamma. Kvinnan får bostaden, och mannen är kanske utan arbete, bostad och barn.” (Nr 47, K expert)

Det är knappast överraskande att det främst är kvinnorna som gör omdömen av den här typen om sina landsmän. Men samma åsikter kan man ofta påträffa också bland männen själva:

”Mannen är i många avseenden i en sämre situation. Fast männen ofta har flera kontakter ut i samhället, via sitt jobb och så, tror jag att männen klarar sig sämre här. Och så är det ju också det att man, då man kommer hit, har språksvårigheterna som en barriär, så att man också på det planet blir tvungen att börja om helt från början. [...] Männen drömmer därför mera om att fara tillbaka, om att flytta till Finland.” (Nr 37, M expert)

Från fäder till söner

Konfrontationen mellan finska och svenska könsrollsmönster ser dessutom ut att delvis gå i arv genom att pojkarna förefaller att ha en tendens att upprepa pappornas beteendemönster och attityder – också i de fall de uppenbart fungerar illa (jfr Paul Willis (1983) studier av socialisationen bland engelska arbetarungdomar). En av dem som arbetade inom elevvården var speciellt oroad över de finska pojkarnas situation:

”Jag tycker att pojkarna har väldiga problem. Och de har så annorlunda problem jämfört med flickorna, så jag har liksom på känn av att vi int riktigt lyckas med dom finska pojkarna. /.../ Och så tror jag ännu att de finska pojkarna liksom på skolan har fått ett sånt rykte att de nu är såna som håller på med allt möjligt sånt här. Int nåt värre men allt möjligt smått bus och så /.../. Det verkar som om just pojkarna skulle ha ett jättedåligt självförtroende. Och det var nåt jag märkte genast från början. Och jag vet faktiskt inte riktigt vad man borde göra åt de finska pojkarna. De finska flickorna klarar sig, men pojkarna har faktiskt problem.” (Nr 34, K expert)

Det att pojkarna i andra generationen i många avseenden har sämre utgångspunkter än flickorna kommer fram i flera sammanhang:

”Utgångspunkten kan i och för sig vara ännu sämre för flickorna; det här med att vara flicka och invandrare och så. Men ändå tror jag att flickorna på nåt sätt klarar sig bättre och att de kommer lättare i gång.” (Nr 37, M expert)

Att uppväxtvillkoren på nåt sätt är så olika mellan pojkar och flickor hänger uppenbarligen ihop med att förväntningarna, kraven och modellerna i så hög grad avviker från varandra. Speciellt pojkarna ställs inför synnerligen motstridiga förväntningar:

”I den åldern känner ju barnen sig ganska hjälplösa, för man måste ju vara tuff, fast man inom sig egentligen är ganska mjuk, men det får man inte visa. Samtidigt har de svenska pojkarna den här ’mjukispappa’-rollen som fungerat som förebild, så de har kanske lättare att komma över dethär stadiet. De finska pojkarna har inte nån motsvarande modell, vilket kan framhäva deras problem. Medan flickorna genast automatiskt får en modell att fungera som mamma och kvinna som sköter alla ärenden, nåt som hos flickorna kanske förstärker känslan av att de kan och är duktiga och att allt de gör är helt naturligt. Pojkarna får igen den känslan att de måste sitta och vänta på den kvinna som skall ta hand om honom. Och det kan nog visa sig vara en björntjänst för pojkarna, dethär att kvinnans ställning här bland finnarna blivit såpass stark. Det är nåt man ser mycket tydligt just inom organisationslivet; de finska kvinnorna deltar mycket aktivt, medan man inte ser så många män. Så nog ger det en viss bild åt barnen, och den är nog åtminstone i viss mån en börda för pojkarna, dethär att bilden blir så ensidig.”

I pojkarnas uppsatser märker man att de, på samma sätt som deras pappor, hela tiden funderar på att flytta tillbaka. Och jag tycker nog att det är märkligt att man, trots att man vuxit upp här, ändå så starkt drömmer om Finland. Flickorna, däremot, de anser ofta att de inte under några som helst omständigheter skulle fara till Finland.” (Nr 46, K expert)

Att entydigt försöka peka ut orsakerna till pojkarnas problem är svårt. Delvis beror de antagligen på att många saknar en fadersfigur. Man skall visserligen undvika att ta för givet stereotypin med den finska ”multiproblemfamiljen,” men beskrivningarna av den är ofta återkommande. Först en manlig lärare, sedan ett äkta par och sist en anställd inom elevvården:

”Nå, man kan väl säga att procentuellt ungefär 30 % av eleverna kommer från familjer med problem. Så nog kan man säga att det är en ganska hög siffra. Fast jag har ganska lite erfarenhet av lärarjobb i Finland (tre år bara), så nog var den procentuella andelen där mycket mindre, och det fanns inte på långt när lika många socialt störda elever som här.” (Nr 33, M lärare)

(Kvinnan): ”Nog hittar man orsakerna i hemförhållandena, i omgivningen och alkoholbruket. Det dricks ganska mycket i hemmen. Och på ett område som det här finns det mycket skilsmässor. Besvärligast är det för dem som bara sköts av mamman och som saknar en pappa. Mamman kanske nog har en karl, men han är inte en egen pappa, fast den här ’låtsas-pappan’ ofta bor hos mamman.

– Ni sa att största delen av barnen också på era barns klasser är såna?

(Mannen): Jo, just det. Såna som inte har en egen pappa. Nog är det ganska få som har en sån. Skilsmässoprocenterna är ganska stora. Jag vet int om nån ännu undersökt de här skilsmässorna. Nog sku jag tro att de åtminstone här på vårt område är den största delen.” (Nr 29, K&M 18)

”Jag försökte just räkna att här i vårt område, där det fanns en sån här problemklass, så 19 av 23 elever var såna som inte levde i sina ursprungliga familjer. Att det antingen var ensamförsörjare eller så en nypappa, eller den andra eller rentav tredje nya pappan. /.../ Så kanske det är just de här att fast det inte rör sig om ensamförsörjare, så finns det dessa ’nya pappor’ eller ’låssaspappor’, som de kallas på svenska. Åtminstone av vad jag har sett så finns det få ursprungliga familjer, såna som hållit ihop.” (Nr 34, K expert)

Det här inverkar en aning olika på flickor och pojkar. En manlig person verksam inom mentalvården uttrycker sig på följande sätt:

”Jag har råkat ha några såna här familjer och då märkt att flickorna lättare kan slita sig ifrån en sån här familjesituation. Fast å andra sidan kommer man ju aldrig helt ifrån det, det finns alltid kvar som en form av skada. Men nog klarar sig flickorna bättre. Pojkarna får oftare typiska traumor. (Nr 49, M expert)

En av orsakerna till att kvinnorna klarar sig bättre kanske ligger i att deras kvinnoroll, paradoxalt nog, ger dem ett så tungt lass att bära – de får helt enkelt inte misslyckas, eftersom de bär huvudansvaret för uppfostran och vården av barnen – och av mannen:

”Jag tror att det, liksom det alltid varit i Finland, att det egentligen är kvinnan som ger mer, medan mannen gör sken av att göra det. Det är nog, tror jag, mera med mamman som man diskuterar, grälar osv. Det har alltid varit så att mannen är familjens huvud, men kvinnan är den hals som vrider på det.”
(Nr 46, K expert)

II Marginaliseringens mönster

– ett försök till analys av problem i den sverigefinska livsstilen

Försöker vi ur intervjumaterialet vaska fram en bild av vad den sverigefinska livsstilen på djupet uttrycker kanske man kan sammanfatta det i orden marginalisering och självkänsla. Dels en känsla av språkligt-nationell marginalisering och underlägsenhet som gäller hela gruppen och som återspeglar de historiska relationerna mellan svenskt och finskt, och dels en könsässig marginalisering och underlägsenhet som gäller framför allt männen och deras söner, och som har att göra med det sätt på vilket den traditionella finska reproduktionen av kön kolliderar med det svenska samhällets värderingar. Den senare konfliktdimensionen förekommer också i Finland, men framträder så mycket starkare i den svenska verkligheten.

Det koloniala arvet

Det är en i viss mån omstridd fråga på vilket sätt man skall beskriva och förstå den historiska relationen mellan Sverige och Finland, mellan svenskt och finskt. Att det vi i dag kallar Finland under den svenska tiden var en periferi och en form av koloni är ändå obestridligt, må vara att man i princip var en med det övriga riket jämställd del (jfr Skutnabb-Kangas 1986).

Än i dag upplevs svenskan i Finland på sina håll som ”det bättre folkets” språk och Sverige som något av en storebror, låt vara att man vet att det egentligen inte i någondera fallet längre är så. De mentala mytbilderna är seglivade och decennier av relativt finskt välstånd och oberoende har inte eliminerat de känslomässiga spår sekler av förtryck har ristat in i den finska folksjälen.

Det är dessutom att märka att de koloniala relationerna och känslorna alltid är tvåsidiga och symmetriska: det är inte bara så att finnarna känner sig underlägsna – svenskarna känner sig i motsvarande mån överlägsna.

Den koloniala relationen förstärks av den systematiska sociala ”snedvridning” som präglat förhållandet mellan svenskt och finskt i Sverige. De stora invandrargrupperna på 60- och 70-talet bestod så gott som uteslutande av personer utan utbildning från de nordligare delarna av Finland. Det har med andra ord funnits faktorer som givit svenskarna en möjlighet att också känna sig förmer än detta märkliga folk, som visserligen arbetar hårt, men i

övrigt är inbundet, fåordigt och supigt – och som därmed alltför väl passar in i den schablonbild man haft av en koloni, vars herrar man engång varit.

Under 80-talet har bilden i viss mån förändrats, om också långsamt. Emigrationen från Finland till Sverige har delvis ändrat karaktär genom att invandrarna till sin bakgrund är mera heterogena. Många har flyttat från södra Finlands mera urbaniserade områden och utbildningsnivån har stigit. Samtidigt börjar de första, i Sverige uppvuxna årsklasserna bli färdigutbildade. Denna heterogenisering av den sverigefinska gruppen märks t.ex. om man jämför med varandra föräldrarna och expertgruppen i vårt intervjumaterial. Den senare består av personer som redan fått en viss status i Sverige genom utbildning, antingen i Sverige (t.ex. socionomer) eller i Finland (t.ex. lärare). De skiljer sig därigenom något från gruppen "vanliga" sverigefinnar. De verkar t.ex. ofta både i det svenska och i det finska samfundet, och har inte sällan utvecklat en identitet som är såväl tvåspråkig som -kulturell.

Den marginaliserade mannen

En annan tråd som löper genom hela intervjumaterialet är den enligt vilken fr.a. de finska männen har svårigheter att klara av de förändringar emigrationen inneburit. Inom den finska sociologin har man under de senaste åren fäst en viss uppmärksamhet vid de problem som männen visat sig ha med att anpassa sig till förändringarna i samhället (en översikt av denna forskning finns i Peltonen 1986; se också Kortteinen 1982, 1983; Sulkunen m.fl. 1985.)

Det traditionella finska samhället utmärktes av en klar arbetsfördelning med könsspecifika drag; hemarbetet och familjen var ett kvinnogöra, medan mannens självkänsla var förankrad i de gemenskaper som arbetet utanför hemmet skänkte. Det moderna samhället ger inte mannen samma naturliga möjligheter att stärka sin självkänsla, framför allt inte på en ort som Eskilstuna, där de finska männen vanligen är förvisade till arbetsplatshierarkiernas lägsta trappsteg, samtidigt som de sociala gemenskapsstrukturerna av typ föreningar, fackklubbar och kvarterskrogar så gott som helt saknas. Motsvarande fenomen kan observeras också i Finland men förstärks i en svensk miljö (jfr Kortteinen 1982 och Roos 1987).

Eftersom kvinnan på grund av den matriarkala traditionen i den finska familjekulturen har en tendens att bibehålla sin redan från förut starka ställning blir resultatet en manlig marginalisering, som på grund av avsaknaden av sociala skyddsnet kan bli en accelererande spiralrörelse. De finska männen hamnar därmed lätt in i ett ekorrhjul, vars hastighet ökar ju mer stöd han söker i den kultur som ändå skänker honom en viss trygghet: den finska, manliga dryckesgemenskapen.

Att den finska mannen inte mår vidare bra ser vi bl.a. av statistiken, enligt vilken han lever kortare, oftare dör en våldsam död etc. Allmänt taget kan man säga att de siffror som gäller Finland också gäller de finska männen i Sverige – men i ännu mer tillspetsad form (se t.ex. Hammar & Reinans 1987).

Som en motpol till detta växer i materialet tydligt fram en bild av en finsk kvinna som i många avseenden vunnit det hennes man förlorat på flyttningen. Det förefaller nämligen som om de finska kvinnorna överlag anpassat sig bättre till det svenska samhället än männen. Orsakerna till detta är säkert många. Den kanske viktigaste – och en som de finska kvinnorna i Eskilstuna självfallet delar med de flesta andra kvinnor – är att hon i egenskap av den som bär huvudansvaret för barn och hushåll helt enkelt är illa tvungen att klara av problemen, och därmed också sig själv. Det är med andra ord fråga om en form av anpassning som är tung och dyrköpt, men i stället ger livet stadga och mening.

Men det finns också orsaker som är mera specifikt knutna till den situation sverigefinnarna lever i. Det jämfört med Finland – och då inte minst det Finland invandrarna flyttat ifrån – i könsrollsavseende betydligt mer emanciperade Sverige har för kvinnorna inneburit en radikalt förbättrad position i förhållande till mannen. Därtill kommer att merparten av familjens kontakter till det omgivande samhället förefaller att skötas av kvinnorna. Speciellt gäller detta allt som har med barnen att göra (hälsovården, dagis, skolan etc.), men också i övrigt (affärer, banker etc.).

En återspeglning av det här ser vi i att kvinnorna kunskaper i svenska i allmänhet är bättre än männens (jfr Muncio & Meisaari-Polsa 1980) – något som givetvis är både en orsak och en verkan. I det här avseendet skiljer sig finnarna från de flesta övriga invandrargrupper i Sverige, eftersom det inom dessa vanligen är männen som är de utåtriktade, och därmed också språkkunniga, medan kvinnorna är mera isolerade i hemmet.

Dessa skillnader i männens och kvinnornas sätt att anpassa sig kommer som vi sett fram också i sättet att förhålla sig till livet i Sverige respektive en eventuell återflyttning. Det är i första hand männen som drömmer om det gamla hemlandet. Där har han – tror han åtminstone, eftersom också Finland förändrats – ännu kvar sin traditionella roll med den självkänsla det ger. Också detta gör att mannen råkar in i en form av ond spiral; ju mer han drömmer om hemlandet, desto svårare får han att vänja sig vid de nya villkoren i Sverige och vice versa. Rätt många är antagligen de finska familjer som upplevt svåra slitningar just kring frågan om en eventuell återflyttning – och där konflikten inom familjen delvis löpt längs könsgränsen: mor och dotter gentemot far och son.

Fyllesvin eller rallyäss? – de finska pojkarnas dilemma

Vår del av projektet bestod ursprungligen i att kartlägga de sverigefinska ungdomarnas skolproblem, framför allt i den mån definitionen av dem var alkohol- och drogrelaterade (jfr Bruun m.fl. 1985) Våra resultat gav relativt entydigt vid handen att ungdomarna själva inte i någon nämnvärd utsträckning hade problem i den vägen. Däremot föreföll det som om de stereotypa föreställningarna om olika drag i den finska kulturen skulle påverka också de

finska elevernas självuppfattning – och därigenom bidra till att reproducera kulturspecifika drag i beteendet.

Påfallande ofta beskrivs skolproblemen – i den mån de förekommer eller anses förekomma – som ett pojkarnas problem. Trots att man inte skall driva tesen för hårt förefaller det som om deras svårigheter delvis skulle återspegla den finska mannens svårigheter. Den finska mannens identitetsproblem, i kombination med hans frånvaro, skapar ett socialisationsmönster som, vågar vi hävda, är ett utmärkande drag i den sverigefinska verkligheten också i andra och tredje generation. Bilden av mannen är nämligen ofta lika kluven som den är felaktig: han framställs inte sällan antingen som ett hopplöst fyllesvin eller som en allsmäktig machoman. Å ena sidan den schablonmässiga bilden av den svärande suputen på parkbänken, å andra sidan den lika schablonmässiga bilden av finnen som rallyäss och riktig karl – till skillnad från de svenska slattern.

Med risk för att förenkla verkar det alltså som om flickorna bättre skulle klara av att markera en distans till den traditionella finska mansrollen, och anpassa sig till det svenska samhällets värderingar och en aktiv tvåspråkighet och tvåkulturell identitet, medan pojkarna blir fångna i den ambivalens som utmärker mannens roll. I brist på stöd från sina pappor förefaller pojkarna att utveckla en form av hatkärlek till den finska mansrollens ”avigsidor”, dvs. det lika destruktiva som imponerande i männens motvilja mot att bli svenska ”mjukisar”. Myterna kring det finska supandet är legio och pojkarna är inte sena att anamma dem när problem i t.ex. skolan uppstår. Att vara lite farlig och vägra anpassa sig är också det en form av självkänsla och något att ta till i brist på bättre modeller.

Ett sätt att förklara det här är kanske att säga att de finska pojkarna på det sättet förbereder sig för sin position som arbetare och underklass i det svenska samhället (jfr Willis' 1983). Ett liknande mönster kan man visserligen observera också i Finland, men också här gäller att tendenserna i Sverige är tydligare.

Noter:

- 1) Artikeln är en starkt nedskuren version av vårt bidrag i slutrapporten från projektet Den sverigefinska skolfrågan; se Skutnabb-Kangas m.fl. (i tryck).
- 2) Annoteringen upptar intervjuens nummer, intervjupersonens eller -personernas kön samt vistelsetid i Sverige. Beteckningen ”expert” står för person som är verksam som socialarbetare, kurator, läkare, präst, organisationsaktiv etc.
- 3) I den officiella statistiken var finnarna (enligt medborgarskap) enbart 4 797 (eller 5.4 %). Om man medtar alla som är svenska medborgare, men födda i Finland, stiger antalet till 8 501 (9.6 %). Även detta är i underkant, eftersom det inte inkluderar deras i Sverige födda barn.

Litteratur

- Almgren U. & Swedner, H.:** Invandrarbarn i Göteborg. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, 1987.
- Bruun, Kettil m.fl.:** Den sverigefinska skolfrågan; projektplan (stencil), 1985.
- Eriksson, H-G. m.fl.:** Ungdom, arbete och framtiden i Eskilstuna. Rapport 1985:7. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, 1985.
- Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka:** Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980):4, 257-270.
- Faria, F. m.fl.:** Invandrarbarn i Malmö. Delegationen för social forskning, 1984:1.
- Hammar, T. & Reinans, S.:** SOPEMI Report on Immigration to Sweden in 1985 and 1986. Stockholms universitet, Centrum för invandringsforskning, Report 4, February 1987.
- Jaakkola, Magdalena:** Finnish Immigrants in Sweden: networks and life styles. Research Group for Comparative Sociology, Univ. of Helsinki, Research Reports Nr 30, 1983.
- Jaakkola, Magdalena:** Siirtolaiselämää. Tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisöinä. Vammala 1984.
- Jaakkola, Magdalena:** Den etniska mobiliseringen av sverigefinnarna. Centrum för invandringsforskning (Ceifo), Stockholm 1989.
- Kortteinen, Matti:** Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksista. Helsinki 1982.
- Kortteinen, Matti:** Turhapuro-syndromet. *Alkoholpolitik* 2/1983.
- Majava, Altti:** Siirtolaisuus koulutuspolitiikan näkökulmasta. Koulutussuunnittelun neuvottelukunnalle laadittu selvitys 1981.
- Municio, I. & Meisaari-Polsa, T.:** Språkkunskaper och levnadsförhållanden. Expertgruppen för invandringsforskning, Rapport nr 12, Stockholm 1980.
- Peltonen, Eeva:** Finländska sociologer om mannens kris i nya lönearbetarfamiljer. *Sociologisk forskning* 2/1986.
- Reinans, Sven:** Finländare i Sverige 1985-2015. I Sverigefinländarna år 2000. Delegationen för invandringsforskning (Deifo), rapport nr 10, Stockholm 1988; s. 28-69.
- Rommelsjö, Anders:** Alkoholrelaterade problem och vårdkonsumtion i Olofström 1980. Olofström 1982.
- Roos, J-P.:** Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Hämeenlinna 1987.
- Rosenberg, T. & Sulkunen, P.:** Den moderscentrerade familjekulturen, alkoholen och sverigefinnarnas skolproblem. *Alkoholpolitik – tidskrift för nordisk alkoholforskning* vol. 4:156-166, 1987.
- Skutnabb-Kangas, Tove:** Minoritet, språk och rasism. Lund 1986.
- Skutnabb-Kangas, Tove m.fl.:** "Den sverigefinska skolfrågan" (prel. titel), i tryck.
- Sulkunen, Pekka m.fl.:** Lähiöravintola. Helsinki 1985.
- Swedner, Harald m.fl.:** Projektet "Livsform, nationalitet och karriärvägar". Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. Göteborg 1985 (och framåt).
- Toukoma, Pertti:** The Role of Alcohol in the Finnish Immigrant Subculture in Eskilstuna. Project Seminar "The Education of the Finnish Minority in Sweden", Vuoranta, Helsinki 27-29th October 1987.
- Toukoma, P. & Skutnabb-Kangas, T.:** Den sverigefinska skolfrågan. *Nordisk Psykologi*, vol. 39, 1987:4, 301-302.
- Willis, Paul:** Fostran till lönearbete. Malmö 1983.

Andra generationens invandrare: Kamratstatus och ungdomsbrottslighet

Edith Mägiste *

Det allmänna syftet med detta projekt är att undersöka hur andra generationens invandrare klarar sig prestationsmässigt och socialt i förhållande till den inhemska befolkningen. I ett longitudinellt perspektiv följs under en 30-års period en hel årgång på 15 117 stockholmare födda 1953. Bland dessa finns 8 % barn till invandrare från olika länder som jämförs med den svenska referensgruppen på 13 881 individer.

Föreliggande delstudie ägnas åt ungdomsbrottslighet bland andra generationens invandrare. Detta är i Sverige ett tämligen outforskat område som ofta diskuteras livligt i svenska massmedier. Enligt officiell statistik begås 85 % av brotten av den inhemska befolkningen, medan första generationens invandrare står för 15 % och är därmed överrepresenterade, då de utgör cirka 5 % av befolkningen. Det har dock inte alltid förhållit sig på detta sätt som framgår av Sveris (1973) undersökning av samtliga kyrkobokförda utländska medborgare i Sverige som 1967 begick brott och dömdes till påföljd som antecknades i kriminalregistret, överlämnades till vård enligt barnvårdslagen eller fick åtalsunderlåtelse. Av undersökningen framgår att i åldrarna 15-17 och 18-20 år hade de utländska medborgarna lägre eller samma antal brottslingar per 1 000 individer som svenskarna. År 1977 gjorde Sveri (1980) en ny undersökning på motsvarande material. Då hade de utländska medborgarna i åldrarna 15-17 och 18-20 år åtminstone dubbelt så många brottslingar per 1 000 individer som svenskarna.

Även i f d Västtyskland har man funnit en successiv ökning av andelen utländska medborgare som misstänks för brott. Albrecht, Pfeiffer och Zapka (1978) studerade belastningssiffrorna för misstänkta personer av tyskt respektive utländskt medborgarskap i storstäder. Brotsstatistiken visade att i åldersgruppen 14-18 år var invandrarnas brottslighet 35 % högre i Hannover, 60 % högre i München och i Stuttgart 88 % högre än tyskarnas.

---

* Edith Mägiste, docent. Psykologiska institutionen, Uppsala universitet.
Projektet "Stockholms invandrare: Skolprestationer och socioemotionell anpassning" stöds av Riksbankens Jubileumsfond.

En inriktning inom kriminologin och ofta anförd förklaring till högre brottslighet bland invandrare är s k kulturkollisioner. Denna uppfattning bottenar i subkulturteorin formulerad av Sellin (1938) som ansåg att olika kulturer har olika normer och det kan hända att man genom att följa sin egen kulturs normer bryter mot normerna i en annan kultur. Enligt detta synsätt borde brottsligheten bland utländska medborgare i Sverige vara lägst för invandrare från de nordiska länderna som i kulturellt avseende liknar svenskarna. Enligt Tham (1983) är detta inte fallet. Han diskuterar i stället tre andra förklaringsmodeller för den relativt höga brottsfrekvensen: Det kan vara fråga om 1) selektiv anmälan till invandrarnas nackdel, 2) det finns en högre kriminell belastning redan i hemlandet och 3) invandrarnas sociala situation ökar risken för kriminalitet.

Medan det kan vara svårt att få bekräftelse för de två första hypoteserna, så har det tredje förklarings sättet fått stöd i en undersökning av Suikkila (1983). Han jämförde 388 infödda svenska ungdomar med 523 finska invandrarungdomar i Sverige och 447 ungdomar i Finland. Resultaten visade högre brottslighet för invandrarungdomarna jämfört med både svenska ungdomar i Sverige och finska ungdomar i Finland, mest markerat för pojkarna.

Det verkar sålunda finnas olika faktorer i samhället som kan utöva press (strain) som gör det svårt för en del invandrare att få vissa grundläggande behov tillfredställda. Enligt strainteoretiska utgångspunkter (Merton, 1938; 1957) leder den frustration de upplever när de inser att vägen till uppskattning, hög status, rikedom och liknande är stängd för dem att välja illegala medel att uppnå dessa mål.

En faktor av stor betydelse för det allmänna välbefinnandet i skolåldern är kamratrelationer. Näst efter familjen fyller klasskamraterna en viktig social funktion som ger upphov till de mest genomgripande emotionella erfarenheterna med konsekvenser för barnets aktuella och framtida livssituation. Sorgligt nog finns det i varje klass några elever som inte har någon vän och som i olika sociala situationer inte blir valda av någon. När det gäller invandrar elever kan de lättare hamna utanför klassgemenskapen än infödda elever, då vi i viktiga sammanhang har en benägenhet att välja de personer som liknar oss mest. Socialt isolerade barn betraktas som potentiella riskgrupper som oftare avbryter skolan i förtid och som oftare får psykiska problem och andra anpassningssvårigheter senare i livet (Zettergren, 1980).

I denna undersökning studeras kamratstatus och social isolering i skolan med hjälp av sociometriska test som relateras till brottslighet under tonåren enligt officiella register. Allmänt förväntas högre brotts siffror för ungdomar som i skolan varit isolerade än för populära ungdomar, mest markerat för invandrapojkar. För övrigt redovisas en del andra variabler som kan antas ha samband med kamratstatus i skolan som skolresultat, föräldrarnas inkomst och vissa attityder.

Undersökningsgrupper

I undersökningen ingår 1 236 barn från 45 olika nationer där invandringen med 67 % från de skandinaviska länderna utgör det dominerande inslaget. Som framgår av Tabell 1, delades barnen in i fem huvudgrupper enligt språktillhörighet. Den största och mest homogena gruppen med 524 individer är från Finland följt av 308 invandrare från övriga Norden. I den tredje gruppen dominerar tyskarna med 99 individer, holländare och olika tysk- och engelsktalande grupper. I den östeuropeiska gruppen finns huvudsakligen de tre baltiska staterna representerade, vidare Ungern och Polen samt 38 zigenare från ett antal östeuropeiska länder. I den sydeuropeiska gruppen är de flesta italienare, resten kommer från 13 länder där det talas romanska språk.

Tabell 1. Totala antalet i grupperna och procentuell fördelning på högre och lägre socialgrupper

	n	Socialgrupp		
		Högre	Lägre	Okänd
Finland	524	31.5	66.0	2.5
Övr Norden	308	50.7	47.1	2.2
Centraleuropa	194	63.0	35.5	1.5
Östeuropa	144	52.1	44.4	3.5
Sydeuropa	66	43.9	50.0	6.1
Invandrare	1 236	44.3	53.2	2.5
Svenskar	13 881	60.8	36.5	2.7

Samtliga barn i denna undersökning är födda 1953 och tillhör andra generationens invandrare. 72 % av dem är födda i Storstockholm, 28 % utomlands. De senare kom under småbarnsåldern med sina föräldrar till Sverige. För 54 % av barnen är båda föräldrar utländska medborgare, i 46 % av fallen är det fråga om blandäktenskap där 30 % har en svensk far och 16 % en svensk mor. Alla var bosatta i Stockholmsregionen senast vid 1963-års folkräkning.

På grund av ojämn fördelning av socio-ekonomisk status delades barnen in i högre och lägre socialgrupp enligt föräldrarnas socialgrupstillhörighet. Lägre socialgrupper utgörs av arbetare med och utan yrkesutbildning, högre socialgrupper av alla yrkeskategorier därutöver. Som kontrollgrupp fungerar 13 881 svenska barn födda 1953 och senast 1963 bosatta i Stockholm.

Bortfall

Bortfallet är med några enstaka procent lägst beträffande olika officiella register som polisregistret och barnavårdsnämndens uppgifter. När det gäller betyg och testresultat i årskurs 6 i grundskolan är bortfallet 8 % i den svenska gruppen (12 % i åk 9) och 12 % i invandrargruppen (17 % i åk 9) och kan förklaras av flyttning och tillfällig frånvaro mest på grund av sjukdom och skolk.

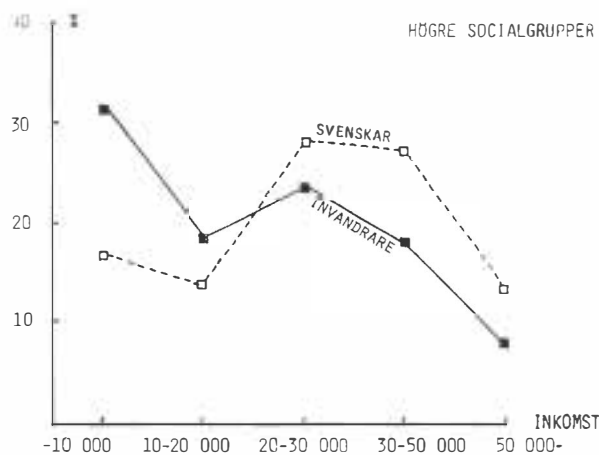
Bortfallet vid de sociometriska mätningarna är högre: 18 % för svenskar och 24 % för invandrare, högst bland pojkar med 22 % för svenska och 30 % för invandrapojkar. 10 % av detta bortfall i grupperna kan inte betraktas som vanligt bortfall, eftersom det gäller elever som vid testningen befann sig antingen i åk 7 eller i åk 5, dvs de hade börjat skolan ett år tidigare respektive ett år senare än vanligt.

I allmänhet rör det sig sålunda om ett selektivt bortfall. Detta kan innebära att resultaten i invandrargruppen är en underskattning av de faktiska värdena, då bortfall kan anses vara ett negativt urval något som också bekräftas av att frånvaron utan ursäkt är signifikant högre i skolan bland invandrarelever.

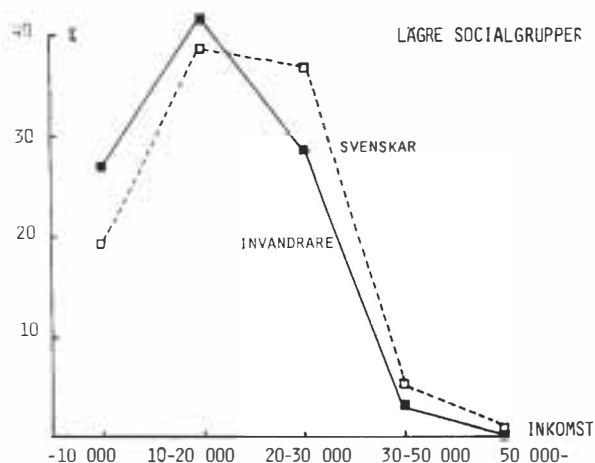
Föräldrarnas inkomster

I Figur 1 visas den procentuella fördelningen av faderns årliga nettoinkomst i olika inkomstklasser för högre socialgrupper enligt 1963-års folkräkning. Som framgår av figuren är invandrare överrepresenterade när det gäller låga inkomster och underrepresenterade beträffande höga inkomster. I cirka en tredjedel av invandrarfamiljerna hade fadern en årlig inkomst lägre än 10 000 kronor. Motsvarande andel svenska familjer i den lägsta inkomstklassen är med 17 % enbart hälften så stor.

När det gäller lägre socialgrupper är skillnaderna mellan svenska och invandrarfamiljerna i alla inkomstklasser mindre markerade som framgår av Figur 2. Det är bara 8 % flera bland invandrarna som tillhör den lägsta inkomstklassen och i de två högsta inkomstklasserna är avståndet mellan svenskar och invandrare klart mindre än i högre socialgrupper. Relateras utbildning till inkomst, så är det mer än dubbelt så många fäder i invandrar-

Figur 1. Procentuell fördelning av faderns nettoinkomst för högre socialgrupper enligt 1963-års folkräkning.

Figur 2. Procentuell fördelning av faderns nettoinkomst för lägre socialgrupper enligt 1963-års folkräkning.

gruppen som med en gymnasie- eller universitetsutbildning arbetar inom okvalificerade yrken.

Att den materiella standarden i invandrarfamiljerna är lägre än i svenska familjer framgår också av Tabell 2 som visar den procentuella andelen familjer som någon gång under 1966-72 erhöll socialbidrag. Denna andel var i allmänhet lägst i socialgrupp 1 och högst i socialgrupp 5 för både invandrare och svenskar. I socialgrupperna 1-4 var andelen invandrarföräldrar som behövde anlita socialhjälp medan barnen befann sig i tonåren cirka dubbelt så hög som i svenska familjer.

Tabell 2. Procent svenska resp. invandrarföräldrar som någon gång mellan åren 1966-1972 erhöll socialbidrag.

	Socialgrupp					Totalt
	1	2	3	4	5	
Invandrare n = 1 214	4.3*	13.5**	17.0*	22.0**	22.7	17.5**
Svenskar n = 13 609	1.8	7.5	8.7	12.8	22.5	10.2

** = $p < .01$ * = $p < .05$

Skolresultat

Som mått på skolprestationer användes medelbetygen i åk 6 och åk 9 i grundskolan. Vidare testades eleverna i åk 6 med ett grupptest av faktortyp avsett att mäta olika begåvningsfaktorer. Tre faktorer inkluderades som mäter spatial, logisk och verbal förmåga. Tabell 3 visar medelbetygen i grundskolan som funktion av socialgruppsstillhörighet. Barn från högre socialgrupper har i allmänhet några tiondels högre betyg än barn från lägre socialgrupper.

Medelpoängen för eleverna i invandrargrupperna varierar något i förhållande till den svenska referensgruppen med dels högre, dels lägre resultat. Skillnaderna återspeglar dock enbart tendenser som ligger inom felmarginalen och når inte i något fall statistisk signifikans. Invandrargruppen som helhet har exakt samma medelpoäng som den svenska gruppen både när det gäller högre och lägre socialgrupper.

Tabell 3. Medelbetyg i åk 6 och 9 i grundskolan som funktion av socialgrupstillhörighet

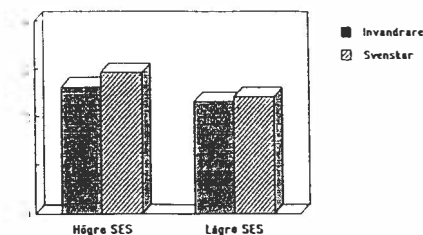
	Högre socialgrupper		Lägre socialgrupper	
	Åk 6	Åk 9	Åk 6	Åk 9
Finland	3.3	3.2	3.0	3.0
Övr Norden	3.2	3.1	2.9	3.0
Centraleuropa	3.5	3.3	3.0	2.9
Östeuropa	3.7	3.6	3.2	3.2
Sydeuropa	3.3	3.2	2.7	2.9
Invandrare	3.4	3.3	3.0	3.0
Svenskar	3.4	3.3	3.0	3.0

Resultaten på intelligenstesten pekar i stort sett i samma riktning som betygen. Högre socialgrupp ger genomgående högre medelpoäng på alla test. Testen differentierar dock bättre än betygen något som kommer fram i en del statistiskt säkerställda skillnader mellan de enstaka grupperna som finns beskrivna i en tidigare rapport (Mägiste 1989). När det gäller hela invandrargruppen föreligger statistiskt signifikanta skillnader i förhållande till den svenska gruppen enbart i verbalt avseende där invandrare från lägre socialgrupper på ett förståelseprov erhållit 1.5 lägre medelpoäng än den svenska jämförelsegruppen.

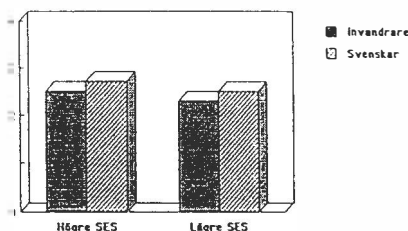
Kamratstatus

I undersökningen mättes kamratstatus i åk 6 med sociometriska test av följande frågor: 1. "Vilka i klassen skulle du helst arbeta tillsammans med i skolan?" 2. "Vilka är dina tre bästa vänner i klassen?" 3. "Vilka i klassen skulle du välja till att ordna en klassfest?" Som svar på varje fråga skulle eleverna välja tre klasskamrater och skriva ner deras namn. Antalet mottagna val är ett mått på en elevs popularitet i klassen. Ju högre medeltalet blir för en elev desto mer status har han bland sina kamrater.

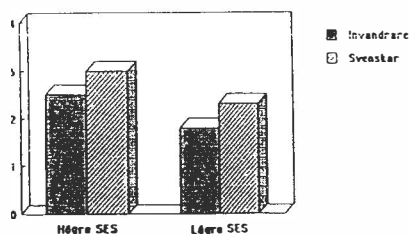
Figurerna 3-5 visar medeltal mottagna val för svenska respektive invandrarelever när det gäller de tre olika sociala situationerna i skolan. Medeltalen ligger kring tre i den svenska gruppen och några tiondels poäng lägre i invandrargruppen. För variablerna "samarbete" och "vänskap" är skillnaderna små mellan grupperna, men återspeglar vissa tendenser att invandrarelever är mindre populära. Beträffande förmågan att ordna en klassfest – som visas i Figur 5 – föreligger signifikanta skillnader mellan grupperna; klart färre invandrarelever bedöms vara lämpliga som festarrangörer.

Figur 3. Medeltal mottagna val för svenska resp invandrarelever avseende aspekten "samarbete".

Figur 4. Medeltal mottagna val för svenska resp invandrarelever avseende aspekten "vänskap".

Figur 5. Medeltal mottagna val för svenska resp invandrarelever avseende förmågan att ordna "en klassfest" (SES = socio-ekonomisk status)

Ett bättre mått på bristande social integrering än ett lågt medeltal är procent erhållna 0-val som visar andelen elever som av olika skäl är isolerade i klassen. I den svenska gruppen är det enligt Tabell 4 genomsnittligt tre elever i en klass på 30 som saknar vän och som spontant ingen vill samarbeta med, medan en tredjedel inte mottagit något val som arrangör till en klassfest. I invandrargruppen är andelen isolerade elever signifikant större i dessa tre sammanhang, mest markerat när det gäller personliga relationer som vänskap och samarbete där invandrarungdomar som erhållit 0-val är mellan 24-43 % fler än svenska ungdomar.

Tabell 4. Procent isolerade elever i åk 6 enligt sociometriska test som mäter olika sociala situationer.

	Högre socialgrupp		Lägre socialgrupp	
	Invandrare	Svenskar	Invandrare	Svenskar
Arbete	18.7**	13.3	20.6*	16.7
Vänskap	13.7*	10.4	17.0*	11.9
Klassfest	31.8*	27.1	41.8**	33.9

** = $p < .01$ * = $p < .05$

Att både vänner och arbete är väsentliga livsvärden för invandrabarn framgår av en attitydmätning som genomfördes i samband med de sociometriska mätningarna i åk 6. Eleverna fick svara på frågan "Vad tror du är det viktigaste för att du skall trivas och ha det bra när du blir vuxen?". Fördelningen av svaren presenteras i Tabell 5 som visar att rangordningen av de sex olika aspekterna är lika för svenska och invandrabarn. Vad som skiljer dem är den relativa betydelsen av vissa aspekter. Det är klart viktigare för svenska barn "att vara lyckligt gift" medan "att ha ett bra arbete" har större betydelse för invandrare.

Tabell 5. Procentuell fördelning av svar på frågan "Vad tror du är det viktigaste för att du skall trivas och ha det bra när du blir vuxen?".

	Svenskar n = 11 942	Invandrare n = 1 021
Att vara lyckligt gift	50.6**	44.2
Att ha ett bra arbete	32.1	36.7**
Att ha goda vänner	7.6	8.6
Att göra något av livet	3.9	3.4
Att kunna göra vad man vill	2.3	2.6
Att ha saker	1.3	2.1
Något annat	2.2	2.4
Totalt	100.0	100.0

** = $p < .01$

Det är intressant att notera att de två aspekterna "att ha goda vänner" och "att ha saker" är båda något viktigare för invandrare. Skillnaden är en procentenhet och marginellt signifikant. Svaren tyder på en lägre materiell standard i invandrarhemmen. Om saker dessutom kompenserar för icke-existerande vänner är svårt att veta. Säkert är att behovet efter vänner är minst lika stort för invandrare som för svenskar. Brister i socialt avseende kan knappast bidra till trivsel i skolan utan snarare ger upphov till känslor av obehag som delvis kan förklara varför invandrare i mindre utsträckning söker till högre utbildning än man skulle förvänta utifrån deras betyg.

Kamratstatus och brottslighet under tonåren

Tabell 6 visar den procentuella fördelningen av pojkar som i åk 6 var isolerade respektive populära och som under tonåren blev kända för polisen.

Tabell 6. Procent isolerade och populära pojkar enligt sociometrisk test i åk 6 i grundskolan som under tånåren blev kända för polisen

	Isolerade		Populära	
	Invandrare	Svenskar	Invandrare	Svenskar
Arbete	30.8**	23.4**	16.3	15.0
Vänskap	27.9	21.0**	17.4	15.6
Klassfest	23.2*	19.2**	15.8	14.8

** = $p < .01$ * = $p < .05$

Som framgår av tabellen föreligger klara samband mellan popularitet och förekomst av brottsligt beteende. Bland de pojkar som i åk 6 hade mottagit åtminstone en röst av sina klasskamrater i de olika sociala situationerna hamnade omkring 15 % senare i polisregister, medan 85 % förblev okända för polisen fram till 20-års åldern. Siffrorna är ungefärligen desamma för svenska och invandrapojkar. Bland pojkar som i åk 6 var isolerade, dvs inte blev valda av någon i någon situation är andelen kriminalitet signifikant större än bland populära pojkar. I genomsnitt blev var femte isolerade svensk pojke och var fjärde invandrapojke åtalad för brott. Sambandet är tydligast beträffande samarbetsaspekten där nästan var fjärde isolerade svensk och var tredje invandrapojke kom i konflikt med lagen.

Brottslighet bland pojkar och flickor

I föregående avsnitt användes en enkel dikotomi: att hamna i polisregister eller ej utan hänsyn till brottets art och dess frekvens. Dessa aspekter presenteras i föreliggande avsnitt för pojkar och flickor separat.

Tabell 7 visar den procentuella fördelningen av tonårsbrottslighet för svenska och invandrapojkar från högre och lägre socialgrupper. Varje siffra inom en brottskategori består av en summering av lindriga och allvarliga förseelser där en viss pojke finns rapporterad högst en gång. Däremot kan samma pojke vara inblandad i flera olika kategorier av brott något som är ganska vanligt, dvs en relativt liten grupp står för de flesta brott. I totalsumman är procentsiffrorna för de sex kategorierna summerade och ger något slags index på allmän brottslighet som för den svenska gruppen med 55 är dubbelt så hög för lägre som för högre socialgrupper. I invandragruppen finns inte samma påtagliga skillnad till följd av social tillhörighet. Vad som skiljer invandrapojkar från den svenska referensgruppen är den relativt höga brottsfrekvensen i högre socialgrupper som når statistisk signifikans beträffande stölder, våldsbrott och olika typer av missbruk.

Tabell 7. Procentuell fördelning på olika kategorier av ungdomsbrottslighet mellan åren 1966-1972 bland pojkar från högre och lägre socialgrupper.

Kategori	Högre socialgrupp		Lägre socialgrupp	
	Invandrare n = 283	Svenskar n = 4 245	Invandrare n = 337	Svenskar n = 2 613
Stölder	15.5**	10.3	19.0	20.4
Våldsbrott	7.1*	3.9	10.4	8.4
Missbruk av alk och tinner	7.8**	4.1	10.4	9.2
Missbruk av alk och narkotika	4.9**	2.3	6.8	5.1
Övriga brott	4.9	3.0	7.2	6.3
Missanpassning i hem och skola	5.7	3.3	6.5	5.6
Totalt	45.9	26.9	60.3	55.0

** = p < .01   * = p < .05

I Tabell 8 visas flickornas brottsfrekvenser som i genomsnitt utgör en tredjedel av pojkarnas, men som för övrigt uppvisar samma mönster. Stölder, dvs olika typer av förmögenhetsbrott är vanligast förekommande i både den svenska och invandrargruppen. Den totala brottsligheten för svenska flickor från högre socialgrupper är 8.5 och är med 16.9 precis dubbelt så hög för lägre socialgrupper. Invandrarflickor från lägre socialgrupper skiljer sig knappt från motsvarande svenska grupper. När det gäller högre socialgrupper är invandrarflickornas brottslighet nästan dubbelt så hög som svenska flickors, mest markerad beträffande stölder där avvikelsen från den svenska referensgruppen är säkerställd på 5-procents nivån.

Tabell 8. Procentuell fördelning på olika kategorier av ungdomsbrottslighet mellan åren 1966-1972 bland flickor från högre och lägre socialgrupper.

Kategori	Högre socialgrupp		Lägre socialgrupp	
	Invandrare n = 264	Svenskar n = 4 190	Invandrare n = 320	Svenskar n = 2 452
Stölder	4.9*	2.4	3.8	4.9
Våldsbrott	0.4	0.5	1.9	0.8
Missbruk av alk och tinner	1.9	1.4	1.9	2.3
Missbruk av alk och narkotika	2.7	1.5	4.4	2.9
Övriga brott	0	0.2	0.3	0.3
Missanpassning i hem och skola	4.2	2.5	6.3	5.7
Totalt	14.1	8.5	18.6	16.9

* = p < .05

”Barnens” inkomster vid 30-års åldern enligt 1983-års folkräkning

Hur väl integrerad är årgång 1953 från Stockholm vid 30-års åldern? Tabell 9 visar den procentuella fördelningen på olika årsinkomster för invandrare och svenskar vid 1983-års folkräkning. Tabellen är speciellt intressant, eftersom den kan relateras till fädernas inkomst 20 år tidigare.

Tabell 9. Procentuell fördelning på olika årsinkomster i tusentals kronor för svenskar och invandrare enligt 1983-års folkräkning.

Inkomst	Högre socialgrupp		Lägre socialgrupp	
	Svenskar	Invandrare	Svenskar	Invandrare
- 20	11.5	15.5**	11.9	11.7
20 - 40	14.7	19.1**	15.5	15.3
40 - 60	22.5	17.6**	23.2	24.2
60 - 80	30.3	30.6	33.4	34.7
80 -100	14.7	13.0	13.1	11.2
100 -	6.3	4.2**	3.1	2.9

** = $p < .01$

Av tabellen framgår generellt att de stora löneklyftorna mellan högre och lägre socialgrupper som förelåg vid 1963-års folkräkning har utjämnats och nästan helt försvunnit. När det gäller invandrare från lägre socialgrupper föreligger inte längre några inkomstskillnader i förhållande till den svenska gruppen. Invandrare från högre socialgrupper däremot har signifikant lägre inkomster än motsvarande svenska grupper, även om dessa skillnader inte är lika stora och inte heller drabbar alla inkomstklasser som var fallet hos föräldrarna. Med inkomst som mått verkar sålunda andra generationens invandrare vara bättre integrerad i det svenska samhället än första generationens.

Avslutande kommentarer

Som framgår av betygen verkar invandrarungdomarna klara grundskolan bra, men de är inte lika omtyckta av sina klasskamrater. Tydligen har de vissa egenskaper som gör dem mindre attraktiva i olika sociala sammanhang. Enligt tidigare undersökningar brukar det dels vara mycket aggressiva och opålitliga, dels blyga och skygga barn med litet självförtroende som lättast hamnar utanför klassgemenskapen. Men även lägre materiell standard, ett "osvenskt" namn, en brytning och ett "utländskt" utseende kan medföra inpopularitet något som bekräftas av föreliggande data i en tidigare analys.

Det visade sig att största antalet isolerade barn fanns i den sydeuropeiska gruppen, den enda grupp som utseendemässigt skiljde sig från de övriga grupperna. Trots att sydlänningarna var minst omtyckta och socialt mest isolerade av alla, observerades en anmärkningsvärd låg kriminalitet. I lägre socialgrupper var den till och med lägre än motsvarande svenska ungdomars. Under vissa förutsättningar tycks isolering och brott inte vara relaterade till varandra. Kanske har de sydeuropeiska familjerna i större utsträckning lyckats

med att ge sina barn den trygghet som avhöll dem från olika typer av missbruk och annat avvikande beteende.

Ett oväntat resultat i föreliggande studie är de förhållandevis höga brotts-siffrorna för invandrare från högre socialgrupper. Deras högre brottslighet kan vara en reaktion på de speciella svårigheter som just dessa grupper kan möta både i första och andra generationen. Arbetslöshet t ex har länge varit dubbelt så hög bland invandrare som bland svenska ungdomar och är betydligt högre bland högtbildade som alltför lätt slås ut i konkurrensen med svenskar om de mera attraktiva arbetena. De flesta föräldrar som vid 1963-års folkräkning hade vistats minst 10 år i Sverige – många betydligt längre – utförde i stor utsträckning arbeten som var långt under deras utbildning. I föräldrargruppen kan det sålunda finnas en del bitterhet som de överför på sina barn tillsammans med förväntningar om att barnen skall lyckas bättre än de själva. Barnen kan antagligen inte riktigt motsvara föräldrarnas förväntningar dels på grund av normkonflikter som de kan antas vara utsatta för, dels för att de i sin tur möter en del hinder genom att inte bli accepterade som alla andra varken i skolan eller på arbetsmarknaden.

Referenser

- Albrecht, P.A., Pfeiffer, C. & Zapke, K. (1978).** Reaktionensozialer Kontrollinstanzen auf Kriminalität junger Ausländer in der Bundesrepublik. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform.*
- Merton, R.K. (1938).** Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 26, 713-19.
- Merton, R.K. (1957).** Social theory and social structure. Rev. ed. Glencoe: Free Press.
- Mägiste, E. (1989).** Metropolitens invandrare: Verbal förståelse och socioemotionell anpassning. In *Proceedings from the Second Scandinavian Child Language Symposium*, R. Söderlindh (Ed.). Child Language Research Institute, Lund University, 109-117.
- Sellin, T. (1938).** Culture conflict and crime. New York: Social Science Research Council.
- Suikkila, J. (1983).** Några synpunkter på alkoholbruk och brottslighet bland ungdomar i Sverige och Finland. I U.B. Eriksson & H. Tham (red.), *Utlänningarna och brottsligheten. Brottsförebyggande Rådet*, Stockholm.
- Sveri, B. (1973).** Utlänningars brottslighet. *Svensk Juristtidning*, 279-310.
- Sveri, B. (1980).** Utlänningars brottslighet. En jämförelse mellan om grövre brott övertygade personer 1967-1977. *Kriminalvetenskapliga institutet, Stockholms universitet.*
- Tham, H. (1983).** Utlänningarna och brottsligheten – forskningens läge. I U.B. Eriksson & H. Tham (red.), *Utlänningarna och brottsligheten. Brottsförebyggande Rådet*, Stockholm.
- Zettergren, P. (1980).** Social situation och utveckling. En studie av utstötta och isolerade barn. *Rapport från Psykologiska institutionen, Stockholms universitet*, Nr. 36.

The Process of Ethnic Identity among Latin Americans in Sweden

Azril Bacal *

Introduction

Sweden has in recent years experienced a relatively large influx of foreign immigrants. Besides European war refugees in the late 1930s and early 1940s, post-War immigration to Sweden was basically linked to an enhanced demand for manpower, under conditions of industrial expansion and economic development. That first wave of "economic immigrants" was largely constituted by Nordic and European workers. A second immigration pattern developed during the 1970s, namely, political in origin and nature. Those political refugees originated mostly but not solely in Third World countries, due to war/conflict and political repression at home.

At times both political and economic factors related to immigration intersect in their origins and consequences. For instance, many "political refugees" have, at face value, more economic than political motivation. On the other hand, immigration due to political reasons do influence rates of unemployment and other patterns of economic and social relations, which become more evident and critical under times of worsening economic conditions. In the end, political-economic factors lie behind most migratory processes.

What happens on the other hand to the host country? With increasing immigration, society becomes more complex due to its newly acquired ethnic segmentation. This enhanced complexity is manifested in the processes of social differentiation, namely, ethnic stratification, in addition to other major social cleavages such as class, gender, age and education/training. As a source of social change, immigration affects the native population, immigrant groups and individuals, and the emerging patterns of inter-ethnic and intra-ethnic relations.

As with most change processes, the forementioned implies both a source of societal enrichment and also of frustration, because immigration lies behind new social problems. In sum, future immigration, ethnic and cultural policies in Nordic countries need to encompass both the positive and the problematic dimensions derived from the new immigration/ethnic situation.

---

* Azril Bacal, Department of Sociology, Uppsala University.

Some of the more noticeable effects of this recent immigration to Swedish society are, as earlier hinted, an increased social, cultural and economic differentiation, alongside more problematic ethnic tensions, discrimination and mutually reactive intolerance. Immigrants, in turn, need to psychologically adapt to their new socio-cultural, economic and political conditions. That adaptation entails "acculturative stress," re-socialization tasks and also, a potential source of personal growth and development. This mirror process often implies difficulties to the host society and to its new inhabitants.

The developing immigrant/ethnic situation in Sweden became a public issue in the 1970s, resulting in new immigration policies. In 1975 the parliament adopted the three principles of Swedish immigrant policy: Equality, freedom of choice and cooperation and solidarity. After 15 years, Sweden and other Nordic countries experience their own versions of what Myrdal called the "American Dilemma," referring to the racial situation in the United States.¹

It is in that above sense, that Peura (1988) refers to a growing "Swedish Dilemma," pointing at the growth of various forms of racism and social discrimination. The Swedish parliament appointed its first Ombudsman against Ethnic Discrimination in July of 1986. Nowadays ethnic relations and ethnic discrimination are supposed to be one of the research priority areas for the Swedish government (refer to *Aktuellt från DEIFO*, No.13, November 1988, Årg. 4:3). Planners, policy-makers and the affected groups and individuals themselves need to understand how the latter respond to their changed environment, and particularly to conditions of ethnic discrimination. Not enough is yet known about the bases for the existing variety of adaptive/non-adaptive modal responses of different immigrant/ethnic groups and individuals to their Swedish (Nordic) social conditions.

The main objective in this developing research project is to contribute in the effort to better comprehend the above forementioned process of ethnic adaptation. One effective way to appraise the consequences of ethnic discrimination in society is to trace its effects on the process of developing and adopting an ethnic identity, among subordinate immigrant and ethnic minority group members in Sweden. A complementary aim is to develop a comparative framework to assess the relative assimilation, conflict and accommodation patterns of different ethnic groups, and also, to appraise topics of language, education, culture, ethno-political mobilization and ethnic entrepreneurship, among other.

I have chosen to study a particular ethnic group, namely Latin Americans in Uppsala, the fourth largest city in Sweden after Stockholm, Göteborg and Malmö. According to 1989 figures, out of a total population of 164 754 in the Uppsala Kommun, 1 414 are of Latin American background, including foreign nationals and Swedish citizens.

---

1 Namely, the increasing gap that Myrdal found between the egalitarian and Cristian ethos and the prevailing Social Darwinistic and racist practices in that society, few decades ago.

The theoretical viewpoint of this exploratory/qualitative study entails a multi-disciplinary approach and a model of ethnic identity orientation (a psychological variable), based on the intersection of ethnic discrimination (a sociological variable) and ethnic experience (a social-psychological variable). By using this model one is enabled to explore four main types of ethnic orientations (or "careers"): Loyalists/traditionalists, bi-cultural, marginal and assimilated or ethnic "converts." The former model has been already explored with Mexican Americans in the American Southwest. The methodological approach is experiential (see Bacal 1990) and the intended research techniques are depth interviews and life stories.

What follows in the next pages is the general theoretical orientation and the methodological approach intended in this study.

A social-psychological perspective on ethnic identity

Within the interactionist perspective, the question has been raised about the bifurcation of ethnic orientation among (ethnic) minority group members. Why do some individuals remain loyal to the parental (ethnic) culture while others seek to become assimilated in the larger world? (see Shibutani 1955, 69).

In his classical social-psychological approach to identity questions, Shibutani (1955,1961,1965) developed two complementary hypotheses to account for the above questions. The first one explains (ethnic) identity as a result of *identification* with the parental or the dominant *reference group* (1955:562-70). The second hypothesis explains ethnic identity as one result of differential treatment (1965:208-17) which induces an (ethnic) *consciousness of sorts*, namely, an ethnic identity.

The concept of *reference groups as perspectives* became one of the central analytic tools in social-psychology since the pioneer work of Hyman (1942) and Merton (1950). According to Shibutani (1955:562), that

concept has been particularly useful in accounting for the choices made among apparent alternatives . . . ² conflicts in group loyalty, the dilemmas of marginal men . . . One common usage of the concept is in the designation of that group which serves as the point of reference in making comparisons and contrasts, especially in forming judgements about one's self . ³

Shibutani's argument could be summarized as follows: The question of the bifurcation of ethnic self-identification among minority group members, namely, loyalty or assimilation, can be answered in terms of a choice between alternative ethnic reference groups.⁴ In turn, the latter choice rests upon the

---

2 I refer to *ethnic alternatives or choices*.

3 I enlarge this notion to comprehend one's ethnic identity.

4 In this study the choice would be between Latin American and Swedish reference groups.

emotional quality of the interpersonal relations with significant others in the parental ethnic group.⁵

Sullivan (1947) defined "significant others" as those persons directly responsible for the internalization of norms, namely, socialization. This notion encompasses those people who most affect our early self-image, including ethnic identity.

If particular individuals have experienced since childhood expressions of affection and consideration, namely, what makes for a supportive relationship, a sense of personal affiliation, obligation and loyalty to "significant others" is generalized to the ethnic group. And viceversa, if these primary relations were of a negative quality, the following reactive tendency is likely to entail the rejection of the accountable individuals and the ethnic group they represent. The latter also means moving in the direction of assimilation. The disaffection that occurred first at the level of personal relations is followed by a weakening sense of obligation, a rejection of old claims, the establishment of new ethnic loyalties and the incorporation of a new perspective, namely, that of the dominant ethnic reference group.

In the above view, predispositions to remain loyal to the original ethnic group or to "convert" get established early in the lives of the individual.

One main question lies in the forefront of this research: how to find more about what is involved in adopting and changing an ethnic identity?

The search for answers to this question drove me to analyze the intersection of two sets of social relations, concerning Latin American immigrants in Sweden: (1) Inter-ethnic, appraised in terms of reported ethnic discrimination and (2) intra-ethnic, approached in terms of the emotional quality of the interpersonal relations with significant others, who referentially represent the parental ethnic group. This dimension is referred to as ethnic experience.

Based on the two above-mentioned dimensions, a typology is developed to initially guide the empirical inquiry of four main categories of Latin American ethnic identity orientations: (1) *traditional/ethnic loyalist*, (2) *bi-cultural*, (3) *marginal* and (4) *assimilated/ethnic converts*.

The above typology is linked to a tentative explanatory model in the Weberian tradition. It seeks to conceptually account for modal ethnic identity orientations in real life, among subordinate ethnic minority group members in contemporary society. This approach is based on a conceptual matrix meant to "explain" certain "ideal types" of ethnic identity orientation. The latter is done in terms of the two sets of relative determining conditions mentioned above,

---

5 There might also exist "significant others" who belong to the dominant ethnic group. However, I assume that parental relations are *primary* in time and psychological impact to establish early ethnic identity predispositions. Also given the segregated character of neighborhoods and social/interpersonal interaction, under conditions of ethnically stratified societies, one may also assume that most "significant others" correspond to the parental ethnic group. Only to the extent that ethnic discrimination decreases and that assimilation may take place, Swedish "significant others" begin to play a role in later-age resocialization. However, a more comprehensive study should comprehend the potential influence of "significant others" who do not belong to the parental ethnic group.

namely, (inter-) ethnic discrimination and (intra) ethnic experience. Both of these conditions imply external sources of ethnic identification. Immigrant and minority group members are commonly pressed to respond to these intersecting identificatory attempts.

An experiential methodological approach to ethnic identity

"We need a social science where people matter, not as members of our sample, but as acting, reflecting and responsible. Where I inevitably as a researcher am part of the process..." (Jon Frode Blichfeldt 1987, 57)

Once defined the objectives and theoretical perspective of this study, the next problem was selecting a general methodological orientation and the particular social research techniques, suited and consistent with the above tasks. Remaining research problems were now to identify the population and a sample that would be representative for purposes of this investigation.⁶

Research Design

This section contains a description of the intended research strategy which is to be implemented in this study, namely, the manner in which a meaningful connection is established between my theoretical orientation and the "real world." It comprehends the sampling and the research procedures.

On sampling, research participants and representativeness

I prefer to use in this work the term participants rather than research subjects, to emphasize the human potential for self-directionality. Typically, sample-representativity is sought through random sampling in surveys, voting polls and similar quantitative endeavours. This is not the case, however, with qualitative experiential studies such as the present one.

As earlier mentioned, I will make no attempt to sort a random sample out of the estimated 1 500 Latin Americans, who resided in Uppsala by 1989. A random sample is in fact not desirable here. What I need instead is to reach people with especial features, who could potentially share empirical information and insight relevant to my selected theoretical categories. In the words of Hayes-Bautista (1974, 256):

It does no good to ask 1 000 randomly selected people about a process that they had not previously experienced.

In order to relate theorizing to the collection of meaningful empirical data, two samples are differentiated, by its sorting criteria and timing, next addressed.

---

6 Please refer to a recent paper by this author (Bacal, Madrid 1990).

Self-selection as a sampling criteria: the first sample

Ten initial respondents will constitute the first empirical sample of this investigation.⁷

People who participate at the activities of CETAL and other arenas of academic, social, cultural and political activities of Latin Americans in Uppsala, will be initially approached. An interview guide will be developed and tested at this stage to be used in the second sample.

The information obtained by means of such interviews shall be used to develop "life-histories". In turn, the latter constitute case studies of various modes of ethnic identity orientation among Latin Americans in Uppsala. These persons will help as key informants, leading to the second sample, which will be built according to two criteria: the reputational and the theoretical sampling approaches.

The second sample: reputational and theoretical

The *reputational* approach to sampling has been traditionally associated in Sociology with "community power studies". By asking local informants "who-is-who?" in a community, "influentials", "power-holders", "power-brokers", "interest groups" and the like, are readily sorted out.

Bertaux (1981, 37) refers to the above approach as the "snowball strategy", due to the fact that prospective participants are progressively associated with others. Sooner than later the list of potential "informers" is bound to grow like a snowball.

Members of the first sample assist as "key informants" to build such a list of prospective interviewees. They suggest names of persons readily identifiable in the local community who, in their estimation, corresponded to my categorization of ethnic identity types.

With that initial list as a guideline, I will approach selected individuals as case studies according to a theoretical criterion, namely, ethnic identity orientation. The latter approach to sampling is what Hayes-Bautista (1974, 262-268) called theoretical sampling:

Theoretical sampling is purposefully biased in order to get information that is needed to further develop the theoretical properties of a category.

In that sample I will interview 30 individuals of Latin American descent, who exhibit various assumed types of ethnic identity orientation. With the help of the interview guide we shall explore the basic dimensions of theoretical concern in this investigation, namely, ethnic identity type, intra-ethnic experience and ethnic discrimination.

---

7 Other researchers using a similar approach to experimental research also work with a limited number of cases in their samples. For example, Chene (1984) in his project using re-evaluation counseling group techniques to explore efficient therapeutic ways to support Chicanos, purported to study six subjects, three men and three women. A convergent view on sampling size is substantiated by Nordlund (1985), in his methodological proposal on "reciprocal interviewing."

Summarizing, my total sample size of 40 individuals⁸ may look too small for people uninformed about this kind of experiential qualitative research. One of the classic empirical studies of this nature by Kardiner and Ovesey (1951), which explored the personality of the American Negro, used only 25 cases. More recently, Bertaux (1981) collected 30 life stories to construct a sociological portrait of the baker's trade in France.

In a random sample, those few cases having theoretical interest for my research, would be statistically insignificant. Precisely, in this study, those selected "Marginal", "Assimilated" and other "Ideal" ethnic identity types are *significant* because they could supply information, namely, social knowledge data, that the other 996 or 998 could not.

In regards to the above I claim that my sample is will be representative at the sociological level, namely, at the level of socio-structural relations,⁹ beyond the morphological, namely superficial and descriptive level.

Social research techniques

This section presents two interrelated experiential procedures, namely, depth-interviews and life-stories.

In-depth interviews

A basic interview guide was developed to explore the person's own account of how he/she adopts a particular type of ethnic identity. Such guides are useful in interview situations where the interviewee is reluctant to take charge of the interview, (see Bertaux 1981, 38-39), and also, where he/she is "stuck," confused or has repressed painful memories into "forgetfulness."

The above sort of interview enables the investigator to explore together with participants the nature and intensity of their feelings concerning their own ethnic identity, how they define the "ethnicsituation," namely, structural opportunities in terms of constraints and options implied in the prevailing ethnic stratification system, and finally how ethnicity relates to other areas of the person's social life, and the like (for similar views on interviewing refer, for instance, to Wiseman and Aron 1970, 27-28).

Participants are usually asked to give their evaluation of the attitudes of other (ethnic) "significant others," and how these influence their own attitudes and behavior. Memories of past events or so-called "retrospective longitudinal data," can readily be obtained through depth interviewing. This is particularly the case when participants are allowed adequate time and safety to recall past events, and re-evaluate them in proper perspective. The latter provides more detailed information and insight than typical questionnaires and similar

---

8 This figure does not include other subjects that were interviewed as key informants, on a variety of relevant issues to my research such as intra-ethnic differences, at the local Mexican American community.

9 Bertaux (1981, 37) calls these relations "rapports sociaux", and cogently argues in favor of the relevancy of this sort of non-random sample for certain purposes similar to mine.

quantitative techniques. Therefore, it permits the reconstruction of a person's life, and that is what is basically known as a "life story."

Life stories

As a sociological research technique it is close to "Case study Methodology."¹⁰ Historically, it is associated with the Chicago Interactionist school, particularly during the 1920s and 1930s. However, in both Polish sociology and traditional anthropological/ethnographic work it has continuously been used as a standard tool of the trade.

Thomas and Znaniecki (1958) merged American Pragmatism and Polish empirical sociology. They considered that personal life-records were quite adequate as sociological data, particularly because such sources incorporated subjectivity as an important factor in both personal and social processes. Kohli (1981, 63) considered that the above authors:

"...anticipated much of what constitutes the foundations of Symbolic Interactionism and of other 'interpretive' approaches..."

After the 1940s, survey methodology displaced that approach, becoming the hegemonic empirical methodology in western sociology. Recently, however, there seems to be a revival of life stories methodology.¹¹ There exists some confusion surrounding the meaning of "life story". Bertaux (1981, 7) found it related to such related research techniques as: life history, autobiography, life records, case history, and the like. In general, life stories refer to oral own accounts of the interviewees's life. When the latter is complemented/supplemented by other sources of oral or written information, then we are dealing with "life history methodology."

In addition to the above social research techniques, other written materials, literary, autobiographical, lyrics, and other sources of information will also be used to gather complementary information. Finally, demographic, socio-economic and historical data will complement the overall methodological approach suggested here.

The literature on Latin Americans in Sweden is currently being reviewed, to summarize and systematize the existing information.

---

10 This procedure is defined in Henry Fairchild's Dictionary of Sociology and Related Science as: "The method used in social research whereby data are collected and studied which depict any phase of a, or an entire, life process of a unit in its various interrelationships and in its cultural setting. The unit studied may be a person, a family, a social group, a social institution, a community or a nation. In contrast to the statistical method, the case study method gives a more or less continuous picture through time, of the experiences, social forces and influences to which the unit has been subjected."

11 Since the 1970's an international network of scholars has become established around its contemporary use and relevancy. Bibliographies on this methodology have been written by Denzin (1970) and Paul (1979) within the sociological realm, and by Langness (1965) in the field of Anthropology. Assessment of this method have been written by Szczepanski (1964) and more recently by Bertaux (1981).

Bibliography

- Bacal, Azril**, Ethnicity in the Social Sciences (a view and areview of the literature on ethnicity), Research Reports from the Department of Sociology, Uppsala University, Vol.1989:1.
- Bacal, Azril**, "The construction of identity among Mexican American People," (An experiential approach to ethnic identity), XIIth World Congress of Sociology, Madrid, 9-13 July, 1990.
- Barrera, Mario**, Race and Class in the Southwest, A Theory of Racial Inequality, University of Notre Dame Press, Indiana, 1979.
- Barth, Frederick**, Political Leadership among the Swat Pathans, London School of Economics, Monographs on Social Anthropology, No. 19, London, 1959.
- Barth, Frederick**, Ethnic Groups and Boundaries, Allen and Unwin, London, 1969.
- Bell, Daniel**, Ethnicity and Social Change, in Glazer and Moynihan, eds., Ethnicity: Theory and Experience, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975:141-174.
- Bonacich, Edna**, "Class Approaches to Ethnicity and Race," *Insurgent Sociologist*, X, Fall 1980.
- Chance, John**, Race and Class in Oaxaca, 1970.
- De Vos, George**, Ethnic Identity and Minority Status: Some Psycho-Cultural Considerations, in Anita Jacobson-Widding, ed., Identity: Personal and Socio-Cultural, A Symposium, Almqvist & Wiksell, Uppsala, 1983:135-158.
- Fishman, Joshua**, The Ethnic Revival in the United States: Implications for the Mexican American Community, in Walker Connor, editor, Mexican Americans in Comparative Perspective, The Urban Institute, Washington, D.C., 1985:309-354.
- Galaty, John G.**, "Being 'Massai,' Being 'People-of-Cattle': Ethnic Shifters in East Africa," *American Ethnologist*, 9:1-20, 1982, in Melville, op. cit., 1983:272.
- Glazer and Moynihan**, "Why Ethnicity?," *Commentary*, Vol.58, No.4, Oct. 1974:33-39.
- Glazer and Moynihan, eds.**, Ethnicity: Theory and Experience, Harvard U. Press, Cambridge, Mass., 1975.
- Gordon, Milton M.**, Human Nature, Class, and Ethnicity, Oxford U. Press, New York, 1978.
- Hettne, Björn**, Etniska Konflikter och internationella relationer, Rapport Nr.6-från DEIFO, Delegationen för Invandrarforskning, Stockholm, 1990.
- Horna, Hernan**, *Latinamerikaner*, in Ingvar Svanberg & Harald Runblom, red., Det Mångkulturella Sverige, En handbok om etniska grupper och minoriteter, Gidlunds Bokförlag, Stockholm, Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet, 1988.
- Horowitz, David**, *Radical Sociology, An Introduction*, San Francisco, 1971.
- Himmelstrand, Ulf**, "Tribalism, Nationalism, Rank-Equilibration, and Social Structure: A Theoretical Interpretation of Some Socio-Political Processes in Southern Nigeria," *Journal of Peace Research*, 1968:81-103
- Huizer, Gerrit, and Bruce Mannheim, eds.**, The Politics of Anthropology, Mouton Press, The Hague, 1979.
- Jacobson-Widing, Anita, ed.**, Identity: Personal and Socio-Cultural, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1983.
- Kothari, Rajne**, "Education for Autonomy and Diversity," in The Handbook on Peace Education, Christoph Wulf, ed., International Peace Research Association (IPRA), Oslo and Frankfurt/Main, 1974.
- Kuper, Leo, ed.**, Race, Science and Society, The Unesco Press and George Allen & Unwin, Great Britain, 1975.
- Kurokawa, Minako, ed.**, Minority Responses: Comparative Views of Reactions to Subordination, Random House, New York, 1970.

- Lange, Anders and Charles Westin**, Etnisk diskriminering och social identitet, En rapport från Diskrimineringsutredningen, Publica, LiberFörlag, Stockholm, 1981.
- Liebkind, Karmela**, Minority Identity and Identification Processes: A Social Psychological Study, Commentationes Scientiarum Socialium 22, Helsinki, 1984.
- Lundberg, Svante**, Flyktingskap, Latinamerikansk exil i Sverige och Västeuropa, Arkiv avhandlingsserie 29, Lund 1989.
- Melville, Margarita B.**, "Ethnicity: An analysis of its dynamism and variability focusing on the Mexican/Anglo/Mexican American interface," *American Ethnologist*, vol.10, May 1983:272-89.
- Rex, John**, Convergences in the Sociology of Race Relations and Minority Groups, in *Sociology: The State of the Art*, ed. by Tom Bottomore, Stefan Nowak and Magdalena Sokolowska, sponsored by the International Sociological Association, Sage, London and Beverly Hills, 1982:173-200.
- Rex, John**, Race and Ethnicity, Open University Press, England, 1986.
- Riesman, David**, Ethnicity, 1953, in the 1972 Supplement of the Oxford English Dictionary, cited in Glazer and Moynihan, eds., op.cit., 1975:1.
- Shibutani, Tamotsu, et al.**, Ethnic Stratification: A Comparative Approach, The Macmillan Co., New York, 1965.
- Shiels, F.L. (red.)**, Ethnic Separatism and World Politics, 1984, in Hettne, op.cit., 1987:4.
- Stavenhagen, Rodolfo**, Notas sobre la Cuestion Etnica, in *Estudios Sociologicos II*:1, 1984, Mexico.
- Stavenhagen, Rodolfo**, Problems et prospectives des Etats a ethnies multiples, Cycle annuel des conferences 3, Universite des Nations Unies, Japon, 1986.
- Svanberg, Ingvar & Harald Rundblom, red.**, Det mångkulturella Sverige, En handbok om etniska grupper och minoriteter, Gidlunds Bokförlag, Stockholm and Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet, 1988.
- Van den Berghe, Pierre Louis**, Race and Racism-A Comparative Perspective, Wiley, New York, 1978.
- Wallman, Sandra**, "The Boundaries of Race. Processes of Ethnicity in England," in *Man*, No. 13:200-217, in Rex, op.cit., 1986:26, 91-98.

Moulding a Community in Botkyrka

Annick Sjögren *

Within fifteen years, Botkyrka, this old Swedish community on the outskirts of the capital, has become the most multiethnic area in Sweden. The mutation of the borough is due to the arrival of immigrants from distant countries coupled to the construction of complete urban centers for 35 000 inhabitants on traditional farmland within a period of ten years, imparting the north of Botkyrka (Norsborg, Hallunda, Fittja, Alby) with a pioneer spirit.

A new physical structure, a new economic basis, a new social distribution, the juxtaposition of hundred different cultural backgrounds: can a real feeling of community emerge from a place undergoing such deep changes? And if so, what are its characters, and also its limits?

On the basis of Cohen's (1985) thesis that community is a mental construction rather than the result of objective structures, this paper will examine the positions of the different partners, the authorities, the Swedes, and the immigrants in their joint endeavour to share a meaningful reality in Botkyrka.

My investigation is based on ethnological fieldwork allying two years of various activities of research work at the *Swedish Immigration Institute and Museum* in Botkyrka, completed with a systematic collection of material for this particular project during the winter 1989-90.

The Program of the Million

Characteristic for Botkyrka on the eve of its recent metamorphosis was the association of countryside and suburb, remote but still in contact with present trends. Rich agricultural soils in an area close to the capital accounted for large farming estates. Up to a few years ago Norsborg, Hallunda, Fittja, Alby, nowadays immigrant settlements, still were farmsteads with old mansions. Botkyrka has also a tradition of industry estate, *bruksamhälle* in Swedish. A money paper industry was established in Tumba in 1756. Alfa-Laval equally has its origin in Tumba.

The Program of the Million, millionprogrammet in Swedish, stands for the housing program initiated in 1965 with the aim of building 100 000 units per

---

* Annick Sjögren, fil. dr. i etnologi, Sveriges Invandrarinstitut och Museum
Projekt: Botkyrka, dörren till framtidens Sverige

year in ten years in order to solve the acute housing shortage at that time. In the general mind it now evokes immigrant ghettos and cheap, deteriorating housing areas.

In the booming atmosphere of the sixties the borough of Botkyrka wanted its share of the general expansion of the nearby capital. Stockholm was desperately looking for building sites. The deal was tempting: some acres of fields for housing 35 000 people in exchange of the extension of the underground line to Botkyrka. The borough would build a series of new urban centers which, from the start, would be in direct connection with the capital. The challenge to build a city from scratch was appealing to the trend of the time for rationality and efficacy. As one of the leaders involved in the decision process repeated: "We *believed* we created really successful surroundings, .. We *thought* we made a good deed by providing so much accomodation at such a short notice." To respond to the demand of these days, one had to build quickly, in great numbers, and cheaply.

This was the time when the new social policy took form. All women were urged to have their own professional life. The tax system had already been adapted to this aim, and child care became a main municipal concern. The planification of the north of Botkyrka answered to this kind of preoccupation, and in no way to the demands of immigration, by then totally absent of the project.

But the trend in housing changed, and a surplus appeared. This was not understood immediately. Simultaneously immigration increased. The authorities were all too happy to let the empty flats, and did not realise that "when one family moved in, it meant that the entire kin would follow."

Within a period of 15 years, the borough saw its population treble, and the residents of foreign origins increased from an insignificant number to being a third of its population. In 1950, the population of Botkyrka was 9 000; in 1965, 20 000; in 1975, 57 000; it was 67 000 in 1990. Even higher proportions soon gathered in the newly built areas in the north of the borough. Furthermore, it was no longer the traditional immigration from near-countries, or eventually from Europe. Instead, this new wave of immigrants came from distant countries, representing a totally new type of mentality for the Swedes.

The Swedish welfare service, adjusted to a slow but irreversible movement towards social and sexual equality and justice, was faced with a totally new challenge. What does one do when small children roam about in the streets instead of attending day-care centers? How does one tackle the question of equality between sexes when foreign men come to watch their wives during Swedish courses?

A school leader summarized it for me: "Hundred times we phoned the central authorities to ask for advice. We got no answer. We worked out our own solutions. Now they send delegations to us to see how we did it!"

The will of applying the ideology of the welfare society did not abate. Equality and justice cannot have borders – at least within the same country! Authorities, individual initiatives began to work. Through the years, a multiplicity of projects and institutions have started, some have succeeded, others have

failed, either disappearing or being reorganised. I am here concerned with one aspect of the construction of this new world: the extent to which the borough of Botkyrka has grown into a community.

"Botkyrka, my Borough"

There is a strong political will in Botkyrka for creating one single community out of a series of districts presenting strong disparities. The different districts are separated by woods and lakes, some have kept their traditional Swedish population while the new ones are predominantly immigrant.

Special means are necessary to answer to a special situation. Further atomisation must be avoided, the feeling of solidarity between groups foreign to one another must be fostered, new symbolic boundaries must be invented: "the reality and efficacy of the community's boundary – and, therefore, of the community itself – depends upon its symbolic construction and embellishment" (Cohen 1985, 15). I would like to examine how the policy of the local authorities contributes to the elaboration of a real community in Botkyrka.

Three main spheres are used to bring together the good-will from so many different origins: nature, social services, and culture.

To quote nature first can arouse some surprise in a borough ridden with all the dilemmas of an immigrant district. But to preserve the character of green area was given as the first goal of the borough council by one of its members.

The official presentation of the borough includes constant references to nature. The embodiment of this policy is the front page of the yearly statistical report of the borough. It represents a map which is an artist's interpretation of the area, with pictures of an elk and some roedeers standing out much more clearly than any building.

In the social sphere, the children take the first place. Botkyrka is a very young borough. In 1987, 32% of the population was between 0-19 years old, as against 25% for the whole country. But it is also a multiethnic borough. Of the 6 000 children under school-age (0-7 year old), 34% have another home-language than Swedish, and 50% count at least one parent of foreign origin.

Those two characters determine the social policy of the borough. Much publicity is made by the authorities of the commitment they have to guarantee communal care for all pre-school children. It is readily presented as a symbol of the community. It also allows to encourage young immigrant women to go to work or, at least, to go to Swedish or literacy classes.

One of the strategies used to sponsor a sense of community is to stimulate innovations and to create a pioneer spirit around situations which are totally new in the Swedish context. The library provide books in most of the fifty home-languages taught at school. The traditional activity of sewing center is adapted to immigrant women, ethnic groups are strongly encouraged to build up their own associations, there again according to an ancient Swedish tradition.

Local leaders as well as private persons characterise the borough of Botkyrka by reference to *action*. "Here, there is happening", as one of them said. So many problems pile up that there was urgency at finding new solutions, often unconventional ones, without reference to previous cases.

There is a definite attempt at converting the drawback represented by multiethnicity into an asset. In its turn, such an asset is presented as specific of the borough.

The third sphere which can help to build a common image of Botkyrka is the cultural one. Fine culture has to be available to everybody. And it should be a powerful means of merging producers and consumers over ethnic, social and geographical boundaries.

Rituals, like many of the cultural performances, can unite people of many different backgrounds on account of their limitation to external forms and specified procedures that Lewis calls *the ruling*. The ruling is public, clear, and social while its meaning may be indeterminate, varying and individual (Sjögren 1985).

Many cultural manifestations are organised with the collaboration of the different ethnic groups, but ethnicity can be either stressed as when dance or musik are involved or, in the contrary, toned down when the aim is to underline the unity of the district.

The yearly Fittja Festival receives large publicity as a local manifestation. Its initiators present it as a family festival, toning down its ethnic character which, in fact, is an attraction for outsiders.

The construction of the model pursued by the authorities aims at creating a community of symbols and meanings which unites both Swedes and non-Swedes into a local unit, distinct and specific, i.e. one Botkyrka. Multiethnicity should be one among many of the local features, and a normal one, without any feeling of exotism.

The malleability of symbols and rituals is especially opportune in an area with so many different cultural codes as Botkyrka. It leaves freedom of choice while fostering partnership. But an important restriction must be pointed out: there still must be enough external forms and symbols for people to share to lay the foundations for a community. Diversity is not an evident resource to administer. Statistics tell us that Botkyrka is an extremely blended society, but, in practice, housing is segregated. Although the motto *freedom of choice* is promoted, Swedishness remains the more valuable currency in daily life.

Private pictures of Botkyrka

The image of an immigrant ghetto, concrete blocks of flats, and criminality does not correspond to the picture experienced by residents in daily life, and many of them want to counteract it by all means.

There are the Swedes, born not only in Botkyrka, but also at the time of the old Botkyrka, who have the nostalgia of its lost character of small local community. But there are also the Swedes who moved to the new individual houses of

the Programme of the Million because they wanted to be part of the construction of a new type of society. There are the Swedes who live high up at the top of the ten storey buildings, enjoy the view over the lake, the relatively low rate of rents, and the exotism of the local shop. And there is the whole south of Botkyrka where immigration is a problem left for the borough council, but which leaves everyday life unchanged; only the most integrated immigrants live in those areas.

Immigrants' attitudes towards their housing area can vary according to the reason for immigration, the social class, and the country of origin. A political refugee explained her incapacity to enjoy the nature around her: "We do not want to enjoy the place, otherwise how shall we be able to go back?". Some Mediterranean families complain about the planning of the district, allowing green areas to spread over such a large space while the small sitting-rooms and kitchens cannot contain the extended family on Sundays. Many enjoy the proximity of kins, which was made possible by the the Programme of the Million. The aspect of modernity of the district, the easy access to shopping areas, and the confort of the dwellings are appreciated. More often than for the traditional Swedes, many immigrants' preoccupation is directed towards the social aspects of life rather than towards the physical quality of the environment.

The young make up a generation deeply different from the parents. Brought up in the highly structured and homogeneous educational system of the country, whatever their cultural background, they develop a common cultural capital which is new. It is a blended generation (Ehn 1990). Their synthesis of such different cultural characters appear exotic to their parents but is just the norm for them. If they complain about the dreary surroundings, they highly praise the spirit of community inside their peer group which, they feel, is unique for Botkyrka.

Still a long way to go

To construct a community on the basis of locality demands a physical structure which gives the feeling of being at home, boundaries towards the outside, and symbols to unite around. Some factors work positively, others negatively in this construction of Botkyrka as a community.

The physical structure of Botkyrka presents the advantages of modern housing (69% built after 1970, 27% for the whole region of Stockholm), and of large green areas. But it is a succession of districts without any natural center nor any special landmark.

According to the American anthropologist Kelvin Lynch (1979), an essential quality for a city is its legibility. The user of a city must be able to *read its town*, to identify the objects and the buildings, to order the space around him with the help of landmarks, that is of points of reference. The lines of communication cut the area in slices, with the natural centers of attraction outside the boundaries, Stockholm on one side, and Södertälje on the other. It is difficult to get a well organised picture of the whole area of Botkyrka. When one

asks the people about their contacts with the other parts of the borough, communication is referred to in some way. Either it is too far, or too difficult to find one's way, or the *other* district only means roads, railways, underground.

The Million Programme is an heavy heritage to administer. To find the logic in the pattern of streets and buildings in those new areas is a very arduous work. As quoted above, there are no natural central points, and, therefore, no social meaning in the physical structure.

If the geographical setting of Botkyrka does not favour the drawing of sharp physical boundaries towards the outside, the multiplicity of cultural references accentuates this effect of dispersion.

The symbols which can find response with all categories of residents are not easy to find in such a diversity. The historical heritage of a countryside borough is often too specific to appeal to new residents of foreign origin. A middle age church and a tavern where Charles XII stopped cannot arouse much feeling for a Syrian or a Kurd. Except for especially striking realisations, modern symbols need the hallmark of time and of daily use to acquire meaning. Nature, with its high evocative power in the Swedish tradition, could work as a symbolic rallying force for one part of the population, but hardly for others. It is a subtle code which has to be learnt, and again it takes time.

Syrian orthodox from the north of Botkyrka have more in common with their peers in Södertälje than with the Swedish farmers in the south of the borough.

With three quarters of its population having come to Botkyrka as a new place of residence in the last 30 years, such a new society promotes a profusion of projects. The local authorities never hesitate to consider an innovation, but its critics see in it a danger to improvise, with, too often, the obligation to retract, or to cancel.

An effective rallying force is the criticism of Botkyrka by the mass media. Residents of all categories unite in their opposition against them, those who only see the dark sides and build an alarming image of a place where it is sometimes pleasant, often exciting to live.

References

- Cohen, A. P.: *The Symbolic Construction of Community*. London 1985.
- Ehn, Billy: "Migration and Cultural Complexity" in *The Organization of Diversity*. Botkyrka 1990.
- Lynch, Kelvin: *The Image of the City*. Harvard 1979.
- Sjögren, Annick: "The Ritual of the Meal as a Dynamic Transmitter of Culture" in *Antropologiska Studier*. Stockholm 1985.

Å leve sammen på asylmottak

Erfaringer fra et flerkulturelt mikrounivers

Berit Backer *

Et mottakssted for asylsøkere skiller seg på mange måter ut fra steder man oppsøker eller reiser til, både som sted og erfaring. Et mottak er en helt ny sosial sammenheng, dvs. det har eksistert forholdsvis kort, det er per definisjon sammensatt av folk fra forskjellige kulturer; det har ingen selvfølghet når det gjelder hvordan folk skal oppføre seg og stadig nye personer kommer inn i systemet, som derfor ikke får stabilisert seg helt. Men selv om folk kommer fra forskjellige kulturer, kommer alles kulturelle bakgrunn til en viss grad i bakgrunnen. Mottaket krever dessuten at den enkelte tilpasser seg, at det bygges opp et felles erfaringsgrunnlag. Men tross det praktiske fellesskapet, lever de to viktigste partene, ansatte og beboere, i *atskilte verdener*.

Mottaket av asylsøkere i Norge er organisert av staten, men stedene der de bor drives av driftsoperatører som kan være kommuner, frivillige organisasjoner eller private bedrifter. Det finnes ca. 50 mottakssteder spredd utover hele landet bebodd av omkring 4 000 asylsøkere med og uten avklart status. En vanlig størrelse på et mottakssted er 120 plasser.

Et mottakssted er et mikrounivers der mange nasjonaliteter lever tett innpå hverandre. Nordmenn og utlendinger omgås daglig, og man skulle tro at de delte en viss felles definisjon av den situasjon de alle er del av. Slik er det ikke. Et slående trekk ved mottakssteder er den kløft som eksisterer mellom de ansattes norske forståelse av situasjonen og beboernes egen oppfatning av samme virkelighet. Mottakstedet representerer minst to mentale verdener. Dette skyldes ulik bakgrunn. Man kan ikke vente et umiddelbart fellesskap mellom mennesker med helt forskjellig kulturbakgrunn som heller ikke snakker samme språk. Men dette skillet vedlikeholdes også i mottaks-situasjonen. For å forstå hvorfor denne kløften eksisterer er det ikke tilstrekkelig å se på personens bakgrunnsvariable. Kulturforståelse rekker ikke til. Man må også ha en situasjonsforståelse.

---

* Berit Backer, mag.art. Utlendingsdirektoratet, Oslo.

Her skal beskrives en del av den sosiale situasjonen de ulike partene befinner seg i og hvordan de forholder seg til situasjonen. Avslutningsvis skal vi si noe om forutsetningen for å gjøre et mottakssted til mer av et kulturelt fellesskap i vid forstand, basert på informasjon fra steder som har gode erfaringer i denne retningen.

Aktørene

Aktørene er de ansatte og asylsøkerne. Deres situasjon og roller blir nokså forskjellig. Mens de ansatte er på jobb, representerer mottaket asylsøkernes privatliv. Mens asylsøkerne får personlige problemer av ikke å "få" nok, blir de ansatte utslitte og utbrente av å "gi" for mye.

Skjematisk kan man sett opp de ansatte og beboernes motiver som følger:

	Ansatte	Asylsøkere
Tidsperspektiv	<i>Langvarig</i>	<i>Kortvarig</i>
Materiell belønning	<i>Penger tjent</i>	<i>Penger fått</i>
Eksistensbetingelser	<i>Sikre</i>	<i>Usikre</i>
Personlig interesse	<i>Arbeidsplass</i>	<i>Eget liv</i>
Opplevelse av rolle	<i>Hjelper</i>	<i>Mottaker</i>

De ansatte har to herrer: driftsoperatøren og staten, og kan til tider være i villrede om hvem de skal tjene. Staten formulerer regler og politikk, men driftsoperatøren, arbeidsgiveren, blander seg også inn med konkrete anvisninger, egne interesser og til tider motstridende målsettinger. De varierer i sin reaksjon på alle premissene som kommer utenfra. Noen opplever dette som en tvangstrøye, og som et hindre for å gjøre den jobben de mener må til. Andre ber om mer og detaljerte anvisninger på hvordan oppgaver skal løses. De føler at de forventes å utøve en politikk på en måte som ingen kan fortelle dem.

Lederen er en viktig person blant de ansatte og er bestemmende for den lokale reformuleringen av den formelle og sosiale strukturen. Han/hun slår an tonen når det gjelder driftsfilosofi og eller policy, og avstemmer de lokale løsninger med kravene fra de to herrer.

Samtidig har de ansatte sin egen faglige bakgrunn, og deres kolleger og fagtradisjoner en viktig referanseramme for hvordan de mener jobben skal gjøres. De ansatte utgjør sammen med beboerne den egentlige organisasjonen. Dette er svært avgjørende for hvordan oppgaver defineres i praksis, rutiner etableres, arbeidet deles, yrkesrollen utøves. De former kulturen. Dette nedfelles i både husregler, instruksjer, håndbøker for drift av mottak, men også i uskrevene normer og regler. Det danner seg en egen stil eller kultur på hvert sted med lokale løsninger av hvordan ting skal gjøres.

Fordi man egentlig ikke har kodifisert en tradisjon for drift av mottak på annen måte enn et nokså generelt driftsreglement, er det stort spillerom på det utøvende nivået. Det lokale mangfold gjør at asylsøkere kan oppleve

mottakssteder som svært ulike. Den faktiske utformingen av et mottak blir ofte et resultat av samspillet mellom statlige regler og lokal improvisasjon over praktiske løsninger. Statlige mottak er ideell arena for subkulturer og skjulte dagsordener, sosiale samspill som styrer politikken i retninger som ikke Staten bestandig har forutsett.

De ansatte har mottaket som sin arbeidsplass, og har derfor en umiddelbar interesse i driften av stedet som sådan. Hvordan stedet drives og de selv klarer jobben reflekterer tilbake på dem i form av senere muligheter på arbeidsmarkedet. Ansettelse på et mottak er del av en yrkeskarriere. De har også et daglig ansvar for tilstanden på stedet og andre menneskers ve og vel. De ansattes identitet avhenger bare delvis av mottaket og miljøet der. Det representerer bare ett aspekt av deres daglige tilværelse. Utenfor går de kanskje på skole, har familie, driver med en hobby.

Samtidig er de asylsøkernes viktigste kontaktpersoner og som sådan skaper de atmosfære og miljø. Frarøvet nærmiljø og familiemedlemmer, blir ofte ansatte "de betydningsfulle andre" for asylsøkerne, nødvendige personer for å opprettholde egoopplevelsen.

Både "betydningsfulle andre" og "de mindre viktige andre" konstituerer de omgivelser som gir oss den daglige bekreftelsen på identitet og hjelper til å holde kontakt med den sosiale realiteten. Dette er bekreftelser alle trenger. Gjennom språk, atferd og ubevisste signaler fra blant annet personalet konstruerer asylsøkerne sin oppfatning av den sosiale virkeligheten de er havnet i. Dette nivået er viktigere for læring enn dets trivialiteter tilsier, og influerer på asylsøkernes holdning til tilværelsen her i landet.

Beboerne eller asylsøkerne for hvem disse innviklede sosiale systemene er bygget opp, er nokså perifere i dette spillet. Det betyr imidlertid ikke at de er fraværende. De lar seg i høy grad både høres, ses og føles. De utgjør en eller flere subkulturer, og er medvirkende til hvordan de facto sosiale systemer utformes.

Asylsøkere er plassert i mottak i påvente av svar på søknad. Asylsøkerne er der som individer og er opptatt av å realisere sitt eget livsprosjekt. For dem er dette et midlertidig oppholdssted før de forhåpentligvis kan begynne et eget liv i eget hjem her i landet. Deres interesse av mottaket som sådan skal drives bra er knyttet til om mottaket er godt for dem. De har ingen prestisje i at stedet skal få et godt rykte i omgivelsene, være seg i UDI-apparatet eller lokalsamfunnet. De vil derimot gjerne at de selv som personer skal oppfattes som gode mennesker. Samtidig er beboerne svært avhengige av mottaket. Hele dere tilværelse styres for en tid av denne institusjonen, samtidig som institusjonens ansatte er til for dem. Mottaket representerer for en kort tid nærmest en total tilværelse for dem. De blir "objekter" i et system, som for dem er et "middel" til å nå egne mål.

De er både subjekter i kraft av å være mottakere av sosiale tjenester og objekter i kraft av å være mottakssystemets produkter. De bestemmes over og flyttes på. Hele deres daglige tilværelse er avhengig av det som foregår på de nivåer der de ikke er deltakere. Men de er bare delvis del av den formelle

strukturen og har bare glimtvis innsikt i de regler, normer og målsettinger som styrer den lille sosiale verden de lever i.

Deres interne normer og regler er bestemt av forhold helt utenfor mottaksapparatet, ja, utenfor det norske samfunnet. Gradvis sosialiseres de inn i det norske samfunnet, men hvordan man kommer inn i en sosiale sammenheng og den posisjon man tildeles er nokså avgjørende for persepsjonen av den virkeligheten man møter. Diana Ross kan ha mange dobbeltgjengere sittende i statlige mottak, men likheten er utenpå. De vil forholde seg nokså forskjellig til den norske virkeligheten.

Som individer kan de være både medspillere og motspillere til de ansatte, men ikke i kraft av å være deltakere i det statlige mottakssystemet. De influerer så absolutt livet på mottaket. De er dette livet, men gjøre det i kraft av å trekke inn andre utenforstående sett av regler, normer, fortolkninger, kulturer osv.

Flere ansatte klager over asylsøkernes selvsentrerte oppførsel. Fratatt ansvar for sitt eget livs opphold i kombinasjon med usikkerhet og uklart virkelighetsbilde, gjennomgår asylsøkerne en slags regresjon i denne perioden. De glir inn i følelsesmessige tilstander som tilhører tidligere stadier i livet. Mange mottaksansatte har observert at de blir barnslige, ansvarsløse og fokuserer på små trivialiteter*.

"Jeg fatter ikke hvordan voksne menn kan komme i resepsjonen og syte som et barn over et lite kutt eller en flis i fingeren. De peker på fingeren, akkurat som min datter på fem, og si 'Se, flisen!' De forventer ikke bare at jeg skal trøste, men nærmest sørge for øyeblikkelig innleggelse på sykehus. Andre kommer og har vondt i hodet og mener at jeg skal høre på deres klager i en halv time. Jeg peker bare på medisinskapet, og sier 'Ta deg en tablett', for jeg orker ikke den slags." (Miljøarbeider)

Noen asylsøkere kan finne på å eksplodere over brød som ikke er fersk nok, eller sengen som er for hard, rommet for lite osv. Enkelte blir normløse og tillater seg en oppførsel som ville være utenkelig hjemme. Hva de fester seg ved avhenger av sammenligningen med det som var godt hjemme og av de forventninger de har til oppholdet her.

Kjedsomhet er asylsøkernes største problem, og nest etter dårlig informasjon klager de over at intet skjer. De får ikke tiden til å gå. Typisk nok står

---

* For å forstå hva som skjer det bare å tenke på egne turistopplevelser. Turister blir også egosentrisk opptatt av de små ting, de får "propp-i-vasken" syndromet. Vel installert på hotellrom i ukjente omgivelser kan selv den mest balanserte få anfall av manglende propp i vasken eller manglende varmt vann. Inntil de har inspisert omgivelsen og funnet ut hvordan mat, søvn, vask og andre dagligdagse funksjoner kan vedlikeholdes på tilfredsstillende måte, vil deres verden snevre seg inn omkring akkurat disse primærbehovene. De enser ikke andre enn seg selv. Senere "slår man ut håret", og nordmenn som ellers ikke snakker til hverandre på bussen blir påtruffet syngende og brølende på gaten allerede førte kveld. Man løsner på hemningene og knappene og lar moral og normer fare – fra dagliglivets krav og nærmiljøets overvåking.

de sent opp og går sent i seng. Dagen er tung å begynne på, men er de i gang med sosialt samvær drøyer de det så lenge som mulig. Morgendagen representerer ingen forpliktelser de må ta hensyn til og legge seg tidlig for å mestre. Samtidig sier mottaksansatte at når de arrangerer noe er interessen liten fra asylsøkernes side. Flere steder har gitt opp å arrangere aktiviteter fordi de fikk for dårlig oppslutning om turer, møter eller andre arrangementer.

Kommunikasjon og konflikt

Av alle de aktører som er involvert i styrning, kontroll og drift av mottak er asylsøkerne de mest perifere. De er utenfor beslutningsprosessen når det gjelder stedene og driften av disse, og har knapt noe å si over grunnleggende forhold i sine egne liv. De bidrar heller ikke stort til stedet, annet enn å utgjøre dets miljø på godt og vondt.

Dette er absurd tatt i betraktning at stedene er til for dem, at systemet koster millioner av kroner og at de langt fra er sosialklienter i betydning utslåtte individer uten evne til normalt levesett. I flere tilfelle er mer kapable enn de ansatte. De utgjør med andre ord laveste sjikt i et hierarki, og som sådan har de liten om noen makt*.

Systemets folk ser bare delvis denne enkle realiteten. De er oppmerksom på asylsøkernes manglende bidrag til fellesskapet, og klager over deres kravmentalitet. De opplever også hvordan beboerne kan bli asosiale og innta en totalt amoralsk holdning overfor mottaket og lokalmiljøet. De er opptatt av at må kunne kreve innsats av asylsøkerne og sette grenser for dem. Men de er til dels blinde for den andre siden, asylsøkernes maktløshet. Asylsøkerne blir fjerne og i stor grad ”tingliggjort”, eller objektivisert.

Å se saken fra to sider

En sak ses gjerne fra to sider på et mottak, men det dreier seg ofte om to parter med hvert sitt synspunkt. Et lite eksempel illustrerer dette. En asylsøker forteller:

”For en tid tilbake kom broren min på besøk. Han ga meg en pen skinnjakke og noen penger, fordi han forstod at jeg hadde vanskelig for å klare meg for de 700 kronene i måneden. Etter han var reist gikk jeg og noen venner på byen, og jeg hadde jakken på meg. De så på meg i resepsjonen, og jeg tenkte at de syntes jakken var pen. For den er pen.

---

* Økonomisk innflytelse betyr makt, og en gruppe er i så måte maktesløse i dette systemet: asylsøkerne. De er avhengige av å få, og har ingen sanksjoner i form av betalingsboikott eller streik til disposisjon. Slik makt anvendes ikke nødvendigvis, men er der som potensiell innflytelse som alle er seg bevisst. Noe av forklaringen på systemets neglisjering av asylsøkernes som subjekter ligger nok i at de ikke er reelle aktører i dette spillet, som også dreier seg om materielle fordeler.

Neste dag kom en av sosialarbeiderne til meg og sa:

– Unnskyld at jeg nevner det, men vi har diskutert saken. Hvordan har du klart å skaffe den jakken?

Jeg forklarte at broren min hadde gitt den til meg, og hun ble meget lettet. Jeg forstod slett ikke at det skulle være noe unormalt i å få akkurat det samme som nordmenn, og at nordmenn ikke syntes det var fint. Nå vet jeg mere hvordan Norge tenker om sosialhjelp, og jeg ville aldri brukt jakken på mottaket. Men ingen asylsøkere forstår med en gang at det skal være noe galt i å kjøpe seg de samme fine ting som nordmenn har. Tvert i mot så tror de at de får mer respekt på den måten.”

I konflikter kommer disse ulike synsvinklene klarest til syne. Men konflikter på mottaket er ikke nødvendigvis det verste. De kan være tegn på at noe fundamentalt er galt, men også på at ting er i forandring og at nye situasjoner man ikke har en løsning på har oppstått.

Konflikter kan være konstruktive og tegn på at noe nytt presser seg frem. De kan skyldes en naturlig utprøving av systemets grenser. De kan være rettfærdig opprør mot urimelighet. De kan være utslag av psykiske problemer og et resultat av misforståelser. Konflikt kan også være et resultat av destruktiv atferd og asosiale tendenser.

De har ofte elementer av misforståelse i seg og uenighet om hvordan man egentlig skal løse en konflikt, selv om partene ikke nødvendigvis ser dette.

Mange av beboerne kommer fra miljøer der en tredjepart går inn og mekler i konflikter. De forventer at utenforstående skal slutte fred mellom de stridende. Når meklerinstansen mangler, kan konflikter løpe løpsk, fordi partene ikke kan gi etter for motparten uten å miste ansikt. Men de kan lytte til utenforstående. Meglingen kan enten bestå av mellommenn som blir budbringere mellom de to og syr sammen en løsning, eller av en ytre upartisk autoritet som ”dømmer”. Det siste forutsetter personer som nyter allmenn respekt i kraft av sin person eller sin status.

Dette er kulturer med sterkere forestillinger om ære og skam enn i Skandinavia og konfliktene er tilsynelatende er steile. Partene kan for en nordboer virke temmelig urimelige. Men evnen til pragmatiske løsninger er like stor som konflikten kan virke dramatisk, bare den rette form og de riktige premisser finnes.

Vi skal gi noen eksempler på konflikter:

På mottaket *Innerfjord* kom det til stillingskrig mellom leder og en asylsøkergruppe A. Gruppen laget bråk ved å slenge stoler vegg imellom etter et måltid de ikke var fornøyd med, og de truet leder slik at han og personalet ble alvorlig redde. Ved statens ankomst var leder meget opphisset over truslene. Var de ansatte helt rettsløse? Hadde de ingen rett til å avvise eller bortvise vanskelige asylsøkere? Hvordan kunne staten insistere på at disse menneskene skulle bli der, når verken asylsøkerne eller stedet ønsket det?

Situasjonen roet seg. Asylsøkerne forstod ikke hvordan leder kunne henge seg så opp i trusler. Slik sa man jo i opphisset stemning. Han burde heller ha hørt på deres klager over ikke å få skikkelig mat i anledning deres feiring av Ramazan. De mente seg diskriminert. Situasjonen var ytterligere komplisert fordi en av dem som tilhørte gruppe B, privilegert i gruppe A, også laget etter leders mening store problemer. Han var intellektuell og opplevde ikke å få den respekt hans stilling og status tilsa. Han var journalist og korrespondent for et eksilblad og en middelaldrende mann. Hvordan kunne han som gjorde en mye viktigere jobb enn noen av personalet la seg diktere av snøringer uten forstand på verken politikk eller samfunnsliv? De var dessuten elendige administratorer etter han mening, og hadde ikke forstand på hvordan man organiserte en institusjon.

Gruppe B hadde ikke noe i mot gruppe A, men så lenge A klaget holdt de seg i ro. De hadde ikke noe særlig å klage over i øyeblikket, og trakk seg tilbake fra de ansatte som de stort sett mente var inkompetente. Men det gikk fordi de levde sitt eget liv og likte seg for øvrig på stedet. Journalisten var imidlertid ikke fornøyd med denne holdning, og prøvde intenst å få sine med på "opprøret". Han satset hard på å få andre overbevist. Hans landsmenn følte at han kunne ha rett, men så ingen grunn til å investere i en konflikt. Mannen var imidlertid meget velformulert på engelsk. Han var personalet overlegent i modenhet og argumentasjon, og ble oppfattet som et potensielt faremoment for mottaket, dersom han allierte seg med krefter utenfor. Personalet i sin alminnelighet og leder spesielt følte seg trengt opp i et hjørne. De hadde ingen oversikt over miljøet i gruppe B, og visste ikke når også denne gruppen ville ty til protester i form av høyroret tale og trusler.

Situasjonen ble roet ned på den måten mange slike situasjoner roes ned. Det kom noen fra UDI sentralt og fikk de respektive gruppene i tale. De var fra myndighetene og ble automatisk tillagt større autoritet. De gjorde ikke så mye, annet enn å flytte rundt på folk på husene.

Nasjonalgruppen ble samlet. Dessuten spurte de gruppe A til råds om hva de skulle gjøre med en spesielt vanskelig person. Ved å bli spurt kom det frem at personen ikke var toneangivende i gruppen, slik mottaksleder hadde trodd. Men gruppe A hadde stilt seg solidarisk med personen mot mottaket. Gruppen sa de måtte diskutere saken, og etter noen runder kom de frem til at asylmottaket fikk avgjøre hva som skulle gjøres med vedkommende. Mottaket og statens representanter gjorde det de allerede hadde prøvd tidligere. Han ble flyttet til et annet mottak.

Journalisten fra gruppe B fikk også snakke med statens representant, og det komme frem at han blant annet var opphisset over at de hang navnelister åpent opp slik at alle og en hver som stakk innom kunne lese hvem som bodde der og på hvilket rom. Dette hadde han påpekt mange ganger, men hadde ikke blitt hørt. Han var bekymret, med eller uten rette, for at han som aktiv opposisjonell skulle bli oppsøkt av agenter for hjemlandets sikkerhetsorganer. Derfor mente han at mottakspersonalet ikke hadde frugg av begrep om hva politikk dreide seg om, at det ofte var en farlig aktivitet.

Løsningen på noe som var en virkelig floke og holdt på utvikle seg til en krise var ikke så original i forhold til alt som var foreslått tidligere. Men sammenhengen og situasjon gjorde løsningen mer akseptabel. Statens representanter gjorde primært to ting: de fikk partene til å høre på hverandre i den forstand at de fikk dem til å lytte, om ikke å akseptere, hvorfor og hvordan fra den andre siden. Dessuten fikk de mottaket til å gå i seg selv og innrømme feil og love omlegging av driften til mer sikring av kontakt med asylsøkere. De siste trengte tider og personer de kunne legge frem sine problemer for.

Dette eksempelet viser hvordan ting kan blir riktige, tross vanskelige situasjon. I hovedsak bestod det nye i å få til reell kommunikasjon slik at begge parter fikk en mer felles oppfatning av situasjonen. Denne inkluderte mer realistiske forventninger om hva asylsøkere kan forvente og ikke. Dessuten brukte de en del kløkt når det gjaldt den ene asylgruppen. De visste at det ikke gikk an å forholde seg til personer som mottaket oppfattet som eller gjerne ville ha som ledere for den gruppen. De lot gruppen selv peke ut talsmenn som så kom med anbefalingen om den vanskelige personen. Løsningen kom fra gruppen selv, og de roet seg ned.

Vask og rydding som symbolsk maktkamp: Et annet sted C dreide konflikten seg om vask. Vask er et utbredt og takknemlig konflikttema. Det er like antennbart som deltakelse i husarbeid er i familier. Og det klarer virkelig å sette folk opp mot hverandre: mottaket versus asylsøkerne, nasjonaliteter seg i mellom, staten versus mottaket, og individer i de enkelte nasjonalitetsgruppene. Mye tilsier at vask mange ganger får en symbolsk funksjon, og at vasken er godt å ha som et problem. Noe skal man jo krangle om. Vask er et konkret og velegnet tema, blant annet fordi det er ganske følsomt for de fleste, samtidig som det ikke er tabubelagt å snakke om husvask. De fleste nasjonaliteter, inkludert nordmenn, mener seg å være de rensligste, men de er renslige på ulike områder. Kultur og ansvar overfor andre uttrykker seg i hvem som vasker og hvem de vasker for. I land med sterkt familiesamhold er det en tendens til å holde eget privat territorium prikkfritt, men å snu ryggen til skitt i offentlige rom. Personer fra disse gruppene kan ha vanskelig å forstå at trappevask er deres ansvar. Å antyde at andre folk er skittenferdige er egentlig en stor fornærmelse, og konflikten blusser opp. Etter reglene er asylsøkerne personlig ansvarlig for vask av eget rom og kollektivt ansvarlig for vask av fellesrom i boenhetene. Noen mottak er svært oppsatt på at reglene overholdes, og vask blir en gjenganger på allmøtene. Andre mottak velger andre løsninger. De betaler vaskebyråer eller ansetter en person til å ta fellesrommene. På ett sted er det de ansatte som går over gulvene hver morgen. Etter at det ble lov å trekke å trekke i lommepenger for manglende vask, har imidlertid de fleste gått over til å håndheve den praksis at asylsøkere skal vaske selv.

Vask blir et fascinerende tema, fordi det sette sosiale relasjoner på en illustrerende måte. Om fellesrom blir vasket regelmessig slik de skal, avhenger av sammensetningen på gruppen som bor sammen. Holder de sammen, blir

det gjort. De ”gir” dette til hverandre. Holder de sammen, men utgjør en gjeng unge menn uten en autoritet i sin midte som mener vask er viktig, skulker de unna som norske ungdommer gjør. Da må det trekk i lommepenger til, noe mange mottak praktiserer etter hvert.

En mottaksleder sa at de ventet med å trekke lommepenger. Siden de hadde så sparsomt med sanksjoner, ventet de med å spille det siste kortet. Han pleide å ta bøtta å vaske midt for ansiktet på asylsøkerne samtidig som han så morsk anklagende på dem. Det var alltid en som følte seg pinlig berørt og tok over. Den samme leder pleide å få dem med på opprydding og annet praktisk dygnadsarbeid på samme måten. De kom alltid og meldte seg hvis han startet opp.

Han forstod slett ikke at det skulle være vanskelig å mobilisere asylsøkerne til felles insats. Men en slik naturlig autoritet forutsetter et i utgangspunktet godt forhold. Et annet sted drev asylsøkerne åpenbart med en stille sabotasje ved aldri å ta inn plastkrus etter at de hadde drukket te, kaffe eller leskedrikk ute – tross stadige påbud og til slutt forbud mot å drikke noe som helst utenfor huset. Mottaket sa de var helt umulig å få asylsøkerne med på opprydding. De gadd ikke. På samme mottak sa imidlertid en ansatt at han hadde plukket papir en dag, og da kom øyeblikkelig flere asylsøkere og hjelp til. En gammel bestefar på samme sted betrodde oss at han plukket papir etter ungdommen så de skulle slippe å få skjenn.

For asylsøkerne er engasjement i stedets drift ikke et spørsmål om de solidariserer seg med staten og mottaksmodellen, men om de liker de ansatte. Det store flertall er oppvokst i kollektive kulturer og vant til å ta et tak. Enkelte har selvsagt en slik bakgrunn at manuelt arbeid er under deres verdighet, men de er i mindretall. Å få asylsøkere mobilisert til å gjøre en innsats er et spørsmål om sanksjoner, men i hovedsak et spørsmål om sosiale relasjoner. Å gi og ikke gi er deres måte å fortelle hva de synes om stedet på, slik staten gir og tar alt ettersom man setter pris på asylsøkerne.

Karakteristiske trekk ved situasjonen

Et mottak er ikke et fellesskap. Det består av ansatte og beboere, med disse har klart atskilte roller. De ansatte sitter på premisser for beslutninger, og beboerne er i stor grad avhengige av disses aksept for å kunne oppnå noe i tilværelsen som adgang til norskkurs, informasjon om medisinsk hjelp osv. mange ansatte gjør en strålende innsats for å hjelpe asylsøkerne, men står i utgangspunktet i en vanskelig situasjon. De forblir hjelpere.

Som følge av dette blir det dårlig grobunn for balansert interaksjon. Mangel på gjensidig innsikt og forståelse er påfallende, noe som ikke bare skyldes manglende språklige ferdigheter. De ansatte har en påfallende liten even til å relativisere forståelsen av en situasjon og virker lite nysgjerrige på muligheten for at en situasjon kan tolkes annerledes fra en asylsøkers side.

Oppsummeringsvis kan man si at syv karakteristiske trekk går igjen fra mottak til mottak som typiske symptomer på denne tilstanden:

- A. De ansatte vet lite om og viser liten interesse for de ulike gruppers kulturbakgrunn osv. På spørsmål om hva deres bilde av en gruppes kultur er, kan de sjelden gjengi de enkelste nasjonale stereotypier og myter tilsvarende at nordmenn stammer fra vikingene og har en stor forfatter kalt Henrik Ibsen. De er lite sensitive overfor andre kulturers høflighetsritualer som er relevante i møte med fremmede.
- B. Ansatte tenderer til å ”kulturisere” beboerne, dvs. de forklarer uønskete atferdstrekk og overraskende reaksjoner med en udefinerbar kulturbakgrunn de kjenner til. Dermed avskjærer muligheten for dialog i stedet for å anstrenge seg på å forstå vedkommende situasjon. Kultur har betydning, men oppstår bare som ”kultur” i kontrast til andres normer, altså i en situasjon. Ellers fremstår kultur underliggende regler som tolkes som allmennmenneskelige og som vi alle følger ubevisst.
- C. De ansatte har et lite differensiert bilde av individene. Asylsøkernes klager ofte over at de aldri blir spurt om hvem de er som personer. Mest påfallende er dette i tilfeller der personen åpenbart har en bakgrunn som kan skape kontakt, som for eksempel at vedkommende er en åpen person og har utdanning som bringer han/hun nærmere en vestlig kultur.
- D. Konflikter og underliggende motsetninger har gjennomgående to forskjellige versjoner – de ansattes og beboernes. Det skjer for lite kommunikativ samhandling som sikrer at de mest elementære misforståelser uttrykkes, og skaper enighet om hva man er uenige om.
- E. Stedene har et systematisk underforbruk av tolker, men forlitrer seg på engelsk eller en av beboerne som har lært noe norsk. Dette avspeiler en manglende forståelse for at asylsøkernes uttrykksbehov. For å kunne fremsette sine synspunkter trenger de å uttrykke seg på et kjent språk. Kommunikasjonen oppfattes hierarkisk fra de ansattes side – ovenfra og ned. Da er ikke engelsk tilstrekkelig.
- F. Beboernes behov for god informasjon og hjelp til å fortolke en nye virkelighet blir ikke forstått. Asylsøkernes mest gjennomgående klage er manglende informasjon, det være seg nyheter hjemmefra så vel som forklaringer på ulike forhold i hverdagen. Stedene holder informasjonsmøter, men tema defineres oftest av systemets behov for å formidle nye regler eller forordninger. Sjeldnere tas det utgangspunkt i beboernes oppfatning av hva de trenger å vite.
- G. De ansatte har liten evne til å leve seg inn i beboernes perspektiv, men synes å anta at et system som for dem er klart og rasjonelt også må være det for beboerne. De lever svært mye i sin egen fortolkning av virkeligheten og ser ikke av denne virkeligheten kan virke både underlig og selvmotsigende for en fremmed med et annet ståsted.

Disse relativt typiske trekk er ikke de ansattes feil, men skyldes de roller og oppgaver som tillegges den enkelte av ledelsen på stedet og de signaler systemet gir om hva som er viktig og uviktig. De er også resultat av manglende opplæring og utilstrekkelige retningslinjer for hva de ansattes forventes å skulle gjøre på et mottak.

Det må i den sammenheng sies at blant de ansatte finnes det mange refleksjoner og oppsummeringer av erfaring som nettopp problematiserer slike trekk. I de ansattes erfaringer ligger nøkkelen til forbedring av driften. Men denne erfaringen og refleksjonen kommer ikke til uttrykk. De eksisterer som en slags ettertankens subkultur på de fleste stedene.

Kultur og situasjonsforståelse

For kulturforskere innen organisasjonslivet eller sosialantropologien er ikke kultur faste handlingsmønstre, men en struktur av oppfatninger som ligger under og styrer. Den er selvsagt og innlysende, og bærerne er den seg ikke bevisst. Den blir en slags parallell til psykoanalysens forestilling om det underbevisste. Kulturen er det opplagte alle overser for sin egen del. Kultur blir derfor noe andre har.

Kultur i denne forstand er ikke noe i seg selv, noe substansielt man kan plukke "der ute". Kultur oppstår i møter mellom mennesker, og situasjoner synliggjør og øker bevisstheten om kultur – særlig andres. I en mottaks-situasjon kan man snakke om minst tre kulturelle rammer: asylsøknernes, mottaksansattes og til dels en felles kultur som til tider vokser frem av samværet mellom de to parter.

En vanlig men ikke alltid fruktbar måte på asylsøker-mottakene er bruken av begrepet synonymt med "det lukkede rom". Man stapper enten alt som har med folks bakgrunn, fra politisk tradisjon i hjemlandet til bordskikker, i en boks. Eller alt man stapper det som *ikke* er forståelig inn i kulturbegrepet, og tror man har forklart noe. Det gjelder gjerne konfliktsituasjoner der motparten sier eller gjør noe som oppfattes som urimelig. Kultur blir i en slik sammenheng en måte å bortforklare den andre partens argumenter og andre forhold som måtte kaste lys over urimeligheten. Man "kulturiserer" de andre, slik enkelte "psykologiserer" individer, som betyr å snakke *om* folk ikke *til* dem. Man tar ikke stilling til *hva* de sier, men *hvorfor*.

Feilen i den nevnte bruken av kultur som forklaring, er at man ikke tar hele "hvorfor" i betraktning, som for eksempel forholdene på mottaksstedet. Det kan ofte være fruktbart å erstatte kulturforståelse med *situasjonsforståelse* i mange tilfeller. Situasjonsforståelse signaliserer i dagliglivet at man må ta flere forhold i betraktning enn en persons gåtefulle opphav. Man må blant annet reflektere over seg selv sine egne verdier og normer, mottakssituasjonen og hvordan det er å vente i lang tid på at fremtiden skal få en retning.

Mottaksansatte forsvarer seg ofte med at de ikke kan være andre enn seg selv. De må være norske, for det er ærligst. Som et utgangspunkt er dette en forståelig holdning, men den forutsetter at men ikke bare er seg selv bevisstløs. Man er ikke bare norsk. Man er et menneske i en viss posisjon med en viss myndighet med rett til å bestemme og definere hva samtalen skal dreie seg om. Skal man være seg selv, bør man også kunne se seg selv. Der kan mottaksansatte gi et bidrag til kulturforståelsen. De kan reflektere over egen rolle som norsk, mottaksansatt, myndighetsperson osv. Det gjøres lite. Svært

ofte stopper det med ”Jeg er norsk, og kan ikke være både somalisk, chilensk, ghanesisk, jugoslaviske og iransk. Vi har for mange nasjonaliteter til å kunne lære hver enkelt kultur å kjenne.”

Resultatet er imidlertid at de ansatte foretrekker asylsøkere som er likest dem selv, noe som er allmennmenneskelig reaksjon. De uttrykker rimelig nok at det er enkelst å kommunisere med asylsøkere som kan engelsk. Men det er en spesiell kategori som kan engelsk – de med høyere utdanning. De er seg ikke denne sosiale skjevheten bevisst, men må nok arbeide med å finne kommunikative former som når andre også.

Det er ikke meningen at mottaksansatte skal påta seg rollen som sosialantropolog. Dette er en meget spesiell rolle, der man i en feltsituasjon fortrenger egen og agerer så langt mulig på den andres kulturens premisser. Mottaksansatte er der som representanter for et norsk hjelpeapparat, og som sådan må de være seg selv. Men å være seg selv i denne sammenheng betyr også å tilhøre en kultur og oppfatte beboerne gjennom denne kulturens briller. De gjør derfor klok i å reflektere først og fremst over egne premisser. Men også tilegne seg elementære kunnskaper om beboernes kultur, som for eksempel et godt møte mellom mennesker skal skje i følge andres skikker. De skal ikke lære seg å praktisere for eksempel andres hilseformer, men oppøve en sensitivitet for de buskap som ligger i måter å henvende seg på, toneleie, avstand, distanse osv. hos andre. På den måten vil de lettere kunne ta inn de tause budskap som et hvert møte inneholder.

De ansatte må også trenes i å vurdere en sak fra den andre siden, samtidig som de forlanger en liknende innstilling fra asylsøkernes side. De må i mye større grad lære seg å se egne forutsetninger, slik at de samtidig forstår at disse ikke er like selvsagt tilgjengelig for beboerne. Men det krever en annen prioritering fra systemet som helhet.

Man må lete etter mennesket i den andre, og det betyr å se kulturen og å se gjennom den. Innerst inne har de fleste samme allmennmenneskelige problem, men de organiseres og uttrykkes ulikt. Derfor er det å forstå en absolutt nødvendighet for en mottaksansatt. Det betyr ikke å akseptere, men å trenge igjennom tåken for å vite hva man egentlig snakker om.

Mellem Danmark og Sri Lanka

Tamilernes integrationsstrategier i Danmark

Charlotte Egeblad*

Temaet for denne artikel er tamilernes integrationsproces i Danmark. Tamilerne er den sidst ankomne af de større flygtningegrupper i Danmark. Således er størstedelen af tamilerne først kommet her til landet i løbet af 1986. Tamilerne kommer fra en kultur, hvor centrale elementer i hverdagslivet, nemlig familie- og kønsrollemønstre samt opdragelse af børnene, adskiller sig væsentlig fra de danske. Artiklen vil være et forsøg på at indkredse nogle af de *brudflader*, der opstår i migrationssituationen. Vægten vil især blive lagt på de problemer og konflikter, der opstår i den tamilske gruppe på grund af migrationen. Dette har tidligere været et forholdsvis ubehandlet område i forskningen, idet man ofte har opfattet de enkelte grupper som homogene og derved overset, at der også indenfor den enkelte gruppe kan være mange forskellige valg af strategier.

1. januar 1990 var der 4 839 statsborgere fra Sri Lanka, hvoraf langt hovedparten må formodes at være tamilere. Størstedelen af de tamilske flygtninge er som nævnt kommet til Danmark i løbet af 1986.

Antal givne opholdstilladelser til statsborgere fra Sri Lanka, 1984-89:

Statsborgerskab	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Sri Lanka	36	354	2381	597	449	574

Kilde: Nyt fra Danmarks Statistik, marts 1989 samt Danmarks Statistisk Nyt, nr 46 februar 1990.

At tamilerne kom på netop dette tidspunkt, skyldes flere forskellige faktorer. Urolighederne i juli 1983 bevirkede, at omkring 50 000 tamiler fra den sydlige del af Sri Lanka flygtede til Jaffna, og at flere tusinder flygtede til Indien. Efter 1983 blev den væbnede kamp mellem de forskellige guerillabevægelser og regeringstropperne skærpet, samtidig med at også interne magtkampe guerillabevægelserne imellem tog til. Således fik de tamilske tigere (Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)) efterhånden den fulde kontrol

* Charlotte Egeblad, kandidatstipendiat. Institut for Sociale Forhold og Organisation/ Center for Integrationsforskning, Aalborg Universitetscenter, Danmark.

over Jaffna halvøen, og siden 1985-86 har de stort set siddet på administrationen i området.

I 1984 indførte regeringen skærpede forholdsordre mod fiskeri fra Jaffna halvøen, hvilket førte til en øget flygtningestrøm til Indien, og i slutningen af marts 1985 regnede man således med, at der var 85 000 flygtninge i det indiske Tamil Nadu. De øgede uroligheder, dels mellem regeringstropperne og tamilske guerillabevægelser, dels guerillabevægelserne imellem, gik i stadig højere grad ud over civilbefolkningen i området, som for manges vedkommende mistede deres eksistensgrundlag. Mange tamilske unge mænd flygtede enten til Indien eller Europa, dels fra militæret, som mistænkte alle unge tamilske mænd for at være guerillasoldater, dels fra kampene bevægelserne imellem og de forskellige guerillabevægelsers forsøg på at hverve nye medlemmer.

I løbet af 1984 skete der således en stor stigning i antallet af tamilske flygtninge til Vesteuropa. I Schweiz talte man i slutningen af året om at sende tamilske flygtninge tilbage til Sri Lanka. På grund af de tiltagende uroligheder ændrede man dog denne beslutning. I første halvdel af 1985 skete der en voldsom stigning i antallet af tamilske flygtninge i Vesttyskland, således at det officielle antal af tamilske flygtninge nu var oppe på 11 000. Det uofficielle antal skønnedes at være langt højere, hvilket skabte stigende bekymring i Vesttyskland (Keesing's Record of World Events 1984-89 samt Annual Register 1984-89).

I Danmark var konflikten i Sri Lanka relativt ukendt indtil 1986, hvor de første flygtninge pludselig begyndte at komme. For de fleste tamilske flygtninge havde Danmark indtil da også været relativt ukendt. At der begyndte at komme tamiler til Danmark i 1986, skyldes således dels de tiltagende uroligheder i Sri Lanka, som skabte stadig flere flygtninge, dels den omstændighed, at det blev stadig sværere at komme til de større europæiske lande som f.eks. Vesttyskland. At antallet af flygtninge falder så drastisk allerede i 1987, skyldes, at man fra politisk side strammede flygtningeloven, således at det blev betydelig vanskeligere at komme ind i landet.

Hovedparten af de tamilske flygtninge, som kom i 1986, var unge, enlige mænd i alderen 18-35 år, dog var ca. 1/3 gift i Sri Lanka (Statistik fra Dansk Flygtningehjælp). I de to følgende år udgjorde kvinder og børn en langt større andel end i 1986 (Danmarks Statistik), hvilket skyldes, at de fleste var familiesammenførte. I Danmark har herboende udlændinge således et retskrav på at få deres hustru og børn under 18 år hertil.

I 1986 var der således for størstedelens vedkommende tale om unge mænd, oftest enlige, som var flygtet enten fra "tigrene", fra militæret eller simpelthen fordi familiens eksistensgrundlag var fjernet. At valget faldt på Danmark skyldtes hovedsageligt, at det var et af de eneste lande i Europa, det var muligt at komme til, hvilket som nævnt dog allerede ændrede sig året efter. Blandt de tamilske flygtninge var dog også enkelte enlige, unge kvinder, som kom hertil uden familie (Statistik fra Dansk Flygtningehjælp).

Størstedelen af de tamilske flygtninge kommer fra Jaffna-halvøen, dog kommer der også en del fra den østlige provins. Traditionelt har Jaffna-

tamilerne en større status end tamilerne fra østprovinsen, hvilket skyldes, at Jaffna-tamilerne siden kolonitiden har besiddet en uforholdsmæssig stor andel af stillingerne i administrationen, mens tamilerne i øst i højere grad har ernæret sig som fiskere og landbrugere. Tamilerne i Danmark kommer hovedsageligt fra mellem- og højkasterne, og der er kun ganske få plantagetamiler i mellem. Plantage-tamilerne udgør kaste- og samfundsmæssigt den laveste gruppe i Sri Lanka.

Migrationens dilemma

Udgangspunktet for denne artikel er en kulturforståelse, hvor kulturen kommer til udtryk i hverdagsfænomener og, hvor kulturen skal ses i tæt sammenhæng med den historiske kontekst. Der er tale om en dynamisk kulturforståelse, hvor mennesker opfattes som *kulturskabende*, men også som *kulturskabte*. Man kan sige, at verdensbilledet udgør den overordnede forståelsesramme, hvori traditionerne udgør det stabiliserende element og erfaringerne det foranderlige. I en migrantsituation, hvor der opstår en brudflade, idet den medbragte kultur hører hjemme i en anden materiel kontekst, vil man ofte bruge traditionerne til at bearbejde den nye virkelighed med. Traditionerne og rødderne til hjemlandet får på denne måde en væsentlig betydning for de strategier, man vælger (Andersen & Egeblad 1988).

En migrationsproces (såvel ”frivillig” arbejdskraftmigration som migration betinget af flugt) er ganske vist et brud med hjemlandet. Der er dog ikke tale om et egentlig skift i rum, men snarere om en vekslen *mellem* rum, hvor migranten bruger fortiden til at bearbejde nutiden med. Den ”kulturelle bagage” fungerer således som et slags redskab eller ressource, som bevidst eller ubevidst anvendes i forbindelse med udviklingen af nye former for social praksis, hvorigennem den nye livssituation defineres og bearbejdes. Det er ikke nok at konstatere, at immigranter medbringer deres ”kulturelle bagage” her til landet. Det er derimod vigtigt at forstå, at denne bagage ikke bare overføres passivt, men er en dynamisk kraft i den nye virkelighedsforandringsproces. Immigranterne udvikler således deres kultur ved at omdefinere de medbragte traditioner, normer og værdier i mødet med nye sociale levevilkår (Schierup 1988).

Denne kontinuerlige migrationsproces – vekslen mellem rum – betyder, at migranterne fortsætter med at være en aktiv del af deres hjemland, således at de på samme tid deltager i to socio-kulturelle samfund. Det betyder også, at de strategier, man lægger, dels er rettet mod hjemlandet dels er rettet mod det nye samfund. Dette ”migrantdilemma” kan beskrives som en tilstand af ”permanent midlertidighed”, der dominerer hele migrantens erfaringsverden (Schierup 1988). Denne permanente midlertidighed er kendetegnet ved en vedvarende drøm om at vende tilbage og er med til at skabe usikkerhed og løsninger, der altid er midlertidige. Drømmen er en væsentlig del af migrantens modsætningsfyldte virkelighed, idet den er med til at skabe en vis

form for sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid. Det er imidlertid vigtigt at påpege, at en væsentlig faktor til at skabe denne følelse af midlertidighed udgøres af den evige angst for at blive sendt hjem.

Migrationen har således karakter af en kontinuerlig social proces, hvor emigration – immigration – integration – eventuel remigration er uadskilleligt forbundet og er dele af samme modsætningsfyldte virkelighed. Gennem migrationen bliver migranterne på samme tid deltagere i sociale processer og indgår i sociale forbindelser (og forpligtigelser) i såvel emigrations- som immigrationssamfundet. De påvirkes således hele tiden af strukturelle forhold, normer og værdier samt socialisationsmønstre i to forskellige samfundssystemer (Schierup 1988). For at forstå en gruppes integrationsproces og de valg af strategier, der foretages, er det derfor nødvendigt at behandle emigrations- og immigrationssamfundet som et samlet socialt undersøgelsesfelt.

Mellem Danmark og Sri Lanka

Langt de fleste tamilere er præget af denne permanente midlertidighed og dobbelthed i forhold til deres liv her i Danmark, og deres strategier er i høj grad rettet mod hjemlandet. Dette skal ikke ses som et konkret ønske om at vende hjem hurtigst muligt, men snarere som et forsøg på at tackle de problemer og brud, de møder i hverdagen. Det er således dels en reaktion på de brud, de oplever i forhold til de medbragte traditioner og den faktiske virkelighed, de møder i Danmark, dels en reaktion på den manglende anerkendelse (socialt, økonomisk og kulturelt), de oplever, samt den evige angst for at blive sendt hjem, som ikke mindst er blevet næret fra officiel side af den såkaldte "tamil-sag". Således foretog man i Justitsministeriet en administrativ nedprioritering af tamilske ansøgninger om familiesammenføring i perioden fra efteråret 1987 til januar 1989, idet man udskød eller undlod at færdigbehandle de pågældende ansøgninger. Dette på trods af at udlændinge i Danmark har et retsligt krav på at få familiesammenført hustru samt børn under 18 år (Gammeltoft-Hansen 1989).

En konsekvens af denne sag er et rygte, som går blandt tamilerne om, at den danske stat har nært forestående planer om at sende de tamilske flygtninge tilbage til Sri Lanka. Dette rygte skal ikke betragtes som egentlig angstfremkaldende, men snarere som angstberettigende, idet det er med til at bekræfte tamilernes værste anelser og samtidig er med til at skabe et billede af, hvordan det danske samfund fungerer (Steen 1989). Rygtet vidner desuden om en klar fornemmelse af, at danskerne egentlig ikke ønsker, at tamilerne bliver her i landet.

"Hvis danskerne spørger mig, om vi ikke vil hjem, så snart der bliver fred, svarer jeg altid: "Jo, selvfølgelig", for så bliver danskerne så glade. Det er jo det svar, de ønsker". (Tamilsk flygtning).

Såvel drømmen om at vende tilbage som angsten for at blive sendt tilbage præger i høj grad tamilernes liv her i Danmark, og begge dele er medvirkende til at skabe en form for sammenhæng og forklaringer i en modsætningsfyldt hverdag; men er samtidig også med til at skabe usikkerhed og løsninger, der er præget af midlertidighed. Drømmen og angsten bliver på denne måde to sider af samme sag.

”Tamilernes fremtid ligger i Danmark. Vi kan ikke tage hjem igen. Selv om mange tamilere siger, at de vil hjem, så snart der bliver fred, så passer det ikke. Vi kan ikke vende tilbage. Vi vil aldrig kunne få de samme muligheder i Sri Lanka. Vi har ikke noget sted at bo og intet arbejde, vi vil aldrig kunne få den samme levestandard. Men mange tamilere er bange for at blive sendt hjem igen, og det præger deres liv her i Danmark. Hvis de hører noget i TV om, at nu skal flygtninge sendes hjem, bliver de meget bange og ringer med det samme til mig eller andre, der er gode til dansk for at høre, hvad det handler om. Angsten for at blive sendt hjem gør, at de ikke mener, det kan betale sig at lære dansk. De går ikke i skole for at lære dansk, og de sparer penge sammen og tør ikke bruge nogen for at have en form for økonomisk sikkerhed, hvis de bliver sendt hjem.” (Tamilsk flygtning).

Selv om mange tamiler til dels har erkendt, at deres ophold her i Danmark vil blive af mere permanent karakter, er de i høj grad en aktiv del af det tamilske samfund i Sri Lanka. Deres valg af strategier er således også styret af forhold i Sri Lanka, idet de – på trods af det fysiske brud – stadig indgår i sociale forbindelser og har sociale forpligtelser der.

Tamilerne kommer fra et samfund, som er stærkt præget af kastesystemet og, hvor familien og slægten er den vigtigste sociale enhed. Tamilerne har derfor væsentlige sociale forpligtelser overfor familien i Sri Lanka. Det forventes således, at de hjælper familien økonomisk dels som en hjælp i det daglige, idet familiens eksistensgrundlag ofte er ødelagt eller indskrænket på grund af borgerkrigen, dels som en hjælp til søstrenes medgift, så de kan blive ordentligt gift. Det forventes desuden, at de også i eksilet opfører sig i overensstemmelse med gældende normer og værdier, så de ikke bringer skam over familien. Disse forpligtelser overfor familien i hjemlandet går ofte forud for alt andet og er derfor meget styrende for tamilernes valg af strategier.

Tamilerne kommer desuden fra et samfund, hvor kønsrollemønstret adskiller sig væsentligt fra det danske og, hvor der er strenge normer for kvinders opførsel. Det er imidlertid vigtigt også at se kvindernes migration som en vekslen mellem to kulturer, i modsætning til tidligere, hvor det fremherskende træk ved indvandrerforskningen var, at man udelukkende opfattede kvinderne som kulturskabte, som ”bærere af traditionen” (Ålund 1988).

Tamilske kvinder kan ganske vist umiddelbart synes mere konservative end mændene, idet de i højere grad overholder de religiøse forskrifter og de kønsrollebestemte normer og værdier. Man skal dog i den forbindelse huske, at kvinderne er underlagt en betydelig strengere social kontrol end mændene. Dette betyder dog ikke, at kvinderne passivt viderefører de tamilske

traditioner. Derimod sker der på en række områder, ikke mindst i forhold til arbejdsmarkedet, en omdefinering og et skred i de medbragte normer og værdier. Det er for eksempel mere og mere almindeligt, at tamilske kvinder bliver udearbejdende i Danmark. I det hele taget er kvinderne ofte bedre til at klare sig i emigrantsituationen, idet deres status og rolle ikke ændres på samme afgørende vis som mændenes.

Rygter og sladder – social kontrol

Det er imidlertid vigtigt at være opmærksom på, at der ikke er tale om en homogen gruppe, hverken socialt, økonomisk, politisk eller kulturelt. Derimod er den tamilske gruppe præget af interne uoverensstemmelser, forskellige politiske tilhørsforhold og en skarp konkurrence om status og prestige. Den tamilske gruppe i Danmark består således af en række grupperinger, som for udenforstående er utrolig svære at afdække. Der er dog ingen tvivl om, at mange af de interne stridigheder har deres rødder i det hinduistiske kastesystem med dets meget snævre grænser for, hvad man må og ikke må, men også i de forskelle, der er i den socio-økonomiske og politiske baggrund, tamilerne kommer med fra Sri Lanka.

Tamilerne kan groft sagt deles op i tre hovedgrupper med forskellig baggrund og forskellige strategier: *En gruppe*, som retter deres strategier mod Danmark, forstået på den måde, at man forsøger at opnå status og prestige i forhold til det danske samfund. Man kan således tale om en betydelig ”danskisering”, hvor man forsøger at få et så dansk livsmønster som muligt.

Dette giver som regel problemer, ikke mindst fordi man kun overfladisk kender de danske normer og værdier. De, som vælger disse strategier, er ofte folk, der tilhører lavkasterne og derfor har svært ved at opnå en status blandt de øvrige tamiler. Også unge enlige mænd vælger at tillægge sig et meget dansk livsmønster ved at gå på diskotek, drikke øl og spiritus og have danske kærester. Dette vækker dog stor forargelse blandt de ældre, etablerede tamiler, og disse unge bliver ofte isoleret fra den øvrige gruppe.

En anden gruppe, som retter sig meget mod de tamilske normer og værdier, kommer fra højkasterne. Således kommer de hinduistiske traditioner i højsædet, og man holder f.eks. strengt på det hinduistiske forbud mod at spise kød, samt overholder de forskellige fastedage.

Den tredje gruppe kan siges at have valgt en mere pragmatisk strategi, hvor man både forsøger at overholde de tamilske, hinduistiske normer og værdier og samtidig har indrettet sig efter et vist dansk mønster. Der vil oftest her være tale om etablerede familier delvis fra alle kaster.

Mellem de tre grupper foregår der mere eller mindre åbenlyse konflikter og en kamp om status og magt, som dels har sine rødder i det hinduistiske kastesystems grundlæggende princip om overog underordnethed, dels i tamilernes forskellige politiske tilhørsforhold i Sri Lanka. Der foregår således en betydelig kamp om magt og prestige indenfor den tamilske gruppe, hvor sladder, bagtalelser og endda skandaler bliver brugt til at holde hinanden på

plads. Sladder og skandalehistorier er på denne måde med til at opretholde gruppens sociale enhed og sikre videreførelsen af tamilske normer og værdier. Samtidig giver det mulighed for at kontrollere de forskellige konkurrerende dele i gruppen. Rygterne og sladderer bliver således en væsentlig identitets-skabende faktor i emigrantsituationen, idet de netop er et middel til at skabe en fælles tamilsk identitet i forhold til danskerne (Steen 1989). Denne meget strenge sociale kontrol er imidlertid også medvirkende til at skabe en splittelse blandt tamilerne, idet man nærmest er bange for hinanden og sladderer. Ikke mindst på grund af et velfungerende informationsnet hjem til Sri Lanka.

Denne angst for hinanden giver sig blandt andet udslag i, at man ikke ønsker at lade børnene gå i tamilske modtagelsesklasser, men prøver at få dem direkte over i en dansk skoleklasse og dermed uden for andre tamilers kontrol. Man ønsker således heller ikke at få sine børn passet i særlige tamilske dagpleje-ordninger.

"Mange tamilske forældre er utilfredse med, at børnene bliver sendt i modtagelsesklasse. De ville hellere have, at børnene kom i en dansk klasse. Forældrene mener, at børnene skal lære dansk fra starten. Jeg ved godt, at de siger, det er bedst for børnene. Vi har læst den artikel, de har sendt os; men vi mener, at det er vigtigt, at vores børn omgås danske børn, så de kan lære sproget og omgangsformen blandt danske børn, så vil de ikke blive drillet så meget, for så vil de ikke skille sig så meget ud fra de danske børn. Det er vigtigt at kunne tale et godt dansk" (Tamilsk flygtning).

Uviljen mod de tamilske modtagelsesklasser skal dog ikke ses som et ønske om, at børnene skal overtage et danske livsmønster – snarere tværtimod, men derimod som et forsøg på at undgå for mange konfrontationer med det danske samfund.

"Tamilerne bliver aldrig danske, men de skal kunne opføre sig uden at virke stødende" (tamilsk flygtning).

Frygten for rygtedannelse sætter også stramme regler for kvindernes opførsel, som tidligere nævnt, er kvindene underlagt en langt hårdere social kontrol end mændene. Dette hænger ikke mindst sammen med, at det er utrolig vigtigt at have et godt rygte, hvis man ønsker, at få sine døtre godt gift: "som mor så datter".

"I Sri Lanka må kvinder ikke drikke vin eller spiritus; men her synes jeg, det kan være ligemeget, om kvinderne får et glas vin eller to. Men de tør ikke drikke her i Danmark, når der er andre tamiler til stede, for så bliver der talt om det, og det bliver nærmest regnet på linie med at være prostitueret. Derfor drikker mange kvinder kun, når der ikke er andre tamiler til stede. Hvis jeg drikker et glas vin eller en øl til en tamilsk fest, taler de allesammen om, at "xx hun drikker". Til tamilske fester sidder man bare stille og pænt. Man skal vise alt sit pæne tøj og alt sit guld, og man snakker om hinanden bagefter" (tamilsk flygtning).

Mange tamiler fremhæver, at det er et stort problem med sladder og rygtedannelsen, og mange vælger ligefrem ikke at omgås de øvrige tamiler, men holder sig meget for sig selv. Dette bevirker, at mange bliver temmelig isolerede både i forhold til det danske samfund og til den tamilske gruppe. Man kan således sige, at selv om den stærke sociale kontrol er en væsentlig identitetsskabende faktor i forhold til danskerne, er den måske samtidig en hindring for en fælles tamilske gruppestrategi i forhold til det danske samfund?

Afslutning

For at forstå tamilernes valg af integrationsstrategier og strenge sociale kontrol overfor hinanden her i Danmark, er det nødvendigt at analysere deres situation såvel i Sri Lanka som her i landet. Den sociale kontrol, sladder og rygtedannelsen er således ikke kun en konsekvens af kastesystemet og tamilernes forskellige sociale og politiske baggrund, men i allerhøjeste grad også af den marginaliserede position tamilerne har i det danske samfund.

Integration er en social proces – et valg af strategier, hvor forholdene i såvel hjemlandet som i Danmark er styrende for disse valg. Der er tale om en vekslen mellem to socio-kulturelle samfund, hvor integrationen i det nye samfund øges gennem integrationen i egen etniske gruppe. Det er således vigtigt, at man er velfunderet i sin egen kultur og er bevidst om egne kulturelle værdier, idet det mindsker risikoen for isolation og afmagt i forhold til majoritetssamfundet.

Når det er sagt, er det samtidig vigtigt at være opmærksom på, at de enkelte grupper er socialt, politisk og kulturelt uhomogene, og at der derfor indenfor gruppen ofte er intern splittelse med konflikter af magtkampe til følge. Disse konflikter er ganske vist en væsentlig identitetsskabende faktor i forhold til det omgivende samfund, men kan også have en isoleret funktion og dermed være hæmmende for en fælles gruppestrategi overfor majoriteten.

Litteratur

- Andersen, Winni & Charlotte Egeblad:** Pakistanernes møde med Danmark og danskerne. Aalborg Universitetscenter 1988.
- Annual Register.** A record of word events. 1984-89. Longman. UK.
- Rapport fra Gammeltoft-Hansen, Hans:** Folketingets ombudsmand. J.nr. 1988-1151-613. VI/FA. København 1988.
- Hastrup, Kirsten & Kirsten Ramløv (red.):** Kulturanalyse. Fortolkningens forløb i antropologien. Akademisk Forlag 1989.
- Horst, Christian (red.):** Den flerkulturelle udfordring. Akademisk Forlag 1988.
- Keesing's Record of World Events.** 1984-89. Longman. UK.
- Schierup, Carl-Ulrik:** Integration? Indvandrere, Kultur og samfund. Billesø og Baltzer 1988.
- Steen, Ann Belinda:** Rygter og sladder. Halvvejsanalyse af tamilske flygtninge i Danmark. in Kulturanalyse. Fortolkningens forløb i antropologi. Akademisk Forlag 1989.
- Tamil-sagen.** 59 tamilske familier i Danmark om konsekvenserne af en administrativ nedprioritering af familiesammenføringsager. Månedssbladet PRESS. København 1989.
- Ålund, Alexander:** Ett nytt synsätt växer fram. I Invandrare & Minoriteter 4-5, 1988.

Statistik

- Danmark Statistik nyt,** nr. 46. 1990.
- Dansk Flygtningehjælp i Nordjylland:** Oplysninger om tamilske flygtninges køn, alder og civilstand. (upubliceret).
- Nyt fra Danmarks Statistik,** marts 1989.
- Socialministeriet:** "Om fordeling af flygtninge m.fl. på kommuner og amtskommuner". November 1990.

Ingermanländarna i Sverige

Eric De Geer *

En av de små och föga uppmärksammade flyktinggrupperna som kom till Sverige i andra världskrigets slutskede var ingermanländarna. Dessa huvudsakligen finsktalande lutheraner från Leningradregionen i Sovjetunionen hade under andra världskriget evakuerats till först Estland och sedan till Finland. Evakueringen av de närmare 62 000 ingermanländarna till Finland är utförligt behandlad i Erkki Tuuli's bok *Inkeriläisten vaellus* (1988).

I Finland sattes de flesta snabbt in i produktionen och en del värvades till fronttjänst. Pekka Nevalainen har i sin doktorsavhandling (1990) behandlat temat Finland och ingermanländarna under krigsåren.

Efter vapenstillståndet Sovjet-Finland i september 1944 repatrierades de flesta av ingermanländarna frivilligt och en del ofrivilligt till Sovjetunionen. Några tusen blev kvar i Finland medan mellan 4 000 och 5 000 flydde till Sverige. På grund av Sveriges till att börja med osäkra hållning gentemot flyktingarna från öster vågade en del inte stanna i Sverige utan fortsatte sin flykt till främst Kanada. Kvar i Sverige blev således ca 4 000 personer. Det är de (de kvarlevande av dem) och deras ättlingar som är föremål för föreliggande projekts studier.

Tidigare forskning

På grund av syfte och uppläggning av forskningsprojektet måste teori-anknytningen med nödvändighet bli mångdisciplinär. Med bl.a. survey-metodik anknyter undersökningarna till 'oral history', en typ av studier som rätt länge förekommit i främst anglosaxiska länder men på senare decennier även i Sverige.

---

* Eric De Geer, docent. Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet. Anslagsgivare till "Flyktingkapens långsiktiga konsekvenser – ingermanländarna i Sverige" är Socialvetenskapliga forskningsrådet (tidigare DEIFO; Delegationen för invandrar-forskning). Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet stöder fortsättningsprojektet "Andra generationens ingermanländare i Sverige från Stalintid till glasnost".

Undersökningens bakgrund

Planering och förberedelser påbörjades under 1987 och då liksom senare har mitt arbete stötts av Centrum för multietnisk forskning. Från 1/7 1988 har först Delegationen för invandrarforskning, DEIFO, bidragit, och sedan från 1/7 1990 t o m 31/6 1991 bidrager Socialvetenskapliga forskningsrådet, SFR, ekonomiskt till projektet ”Flyktingskapens långsiktiga konsekvenser – ingermanländarna i Sverige” som gäller de äldre ingermanländarna. Projektet råkade mitt under projekttiden ut för den unika situationen att en av grundbetingelserna förändrades, nämligen att Sovjetunionen, i varje fall partiellt, öppnade sina gränser och radikalt ändrade sin etniska politik. Därmed kom den ingermanländska gruppen politiskt och etniskt i ett nytt läge. Märkbara förändringsprocesser är att förvänta för i varje fall delar av minoriteten när det gäller deras uppfattning om sin egen identitet, etnicitet, kultur och kulturtraditioner. Även lingvistiskt kan en ändrad situation förutses i och med de ökade kontakterna med stamfränderna i olika delar av Sovjetunionen främst Ingermanland, Estland och Östkarelen. Det sagda har speciell referens till andragenerationens ingermanländare och för att kunna tackla det nya lägets problematik, har jag i samråd med docent Ingrid De Geer utarbetat projektet ”I flyktingskapets skugga. Andra generationens ingermanländare i Sverige från Stalintid till glasnost”. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet – HSFR – stöder projektet under en tvåårsperiod 1/7 1990 – 31/6 1992.

En definitionsfråga

Vad menas med *begreppet ingermanländare*? Jag ansluter mig till Pekka Nevalainens definition (1990, s. 436), att därmed menas de finsk-ugriska grupperna i Ingermanland, d v s finnar, ingrer och voter. De finstalande lutheranerna kallas i många sammanhang för finsk-ingermanländare (inkerinsuomalainen) och terminologiskt skiljer man dem från de ortodoxa ingrerna och voterna i såväl det finska språket som i de svenska, ryska, engelska och tyska språken. Det är beklagligt att man i den välkända tidskriften *Siirtolaisuus/Migration* (1990:2, s. 2-3) talar om 'ingrians' när man menar 'finn-ingermanlanders'. Det uppges i tidskriften att det finns c:a 75 000 ingrer i Sovjetunionen medan det enligt Virve Raag (1988, s. 162) registrerades 748 ingrer där vid 1979 års folkräkning.

Syfte

Syftet är att göra en allmän dokumentation och kartläggning av den etniska gruppen. Det gäller *geografiska* variabler som ursprung, flykt- och flyttningsvägar och bosättningsmönster, men även t.ex. jämförelser mellan första och andra generationens bosättningspreferenser och semestervanor. *Historiska* och *sociologiska* aspekter gäller förhållandena såväl i gamla landet under Stalintiden, före och under kriget, som förhållandena under evakueringarna och 'mellanlandningarna' i Estland och Finland samt under flykten till Sverige.

Därtill kan jämförelser göras mellan mottagandet och arbetsförhållandena i Finland och Sverige. En annan fråga är: Hur klarade sig politiska flyktingar på 1940-talet då det inte som nu fanns mottagnings- och tolkservice – då flyktingarna helt fick klara sig själva? *Kulturaspekter* gäller här främst de musikvetenskapliga – musik, sång, dans – men även andra kulturyttringar såsom läsvanor och radio- och TV-nyttjande. Med hjälp av faktafrågor kompletterade med attitydfrågor avser projektets forskare att kunna kartlägga, hur den svenska invandrar- och kulturpolitiken påverkat en av de små och tidiga invandrargrupperna i Sverige. Kulturaspekter i etnografisk mening beaktas också – såväl beträffande folklore/sedvänjor som matvanor och etnografika.

Den lingvistiska ämnesspecialisten inom projektet, professor Lars-Gunnar Larsson, har framhållit följande två forskningsuppgifter såsom särskilt intressanta:

1. *Dialektutjämning*. I vilken utsträckning brukas den ingermanländska dialekten i Sverige? Bland de ingermanländska invandrarna finns fortfarande några första generationens invandrare. Även om standardfinskan via massmedia och finska föreningar påverkar den ingermanländska dialekten även i Sverige, bör det alltså finnas sådana ingermanländare i vårt land som talar tämligen opåverkad ingermanländska. Det är en uppgift av yttersta vikt att lokalisera sådana talare och dokumentera deras språk.
2. *Kodväxling*. Alla ingermanländare är två- eller flerspråkiga. Alltsedan sin tid i Ingermanland talar de förutom ingermanländska också åtminstone ryska. Vistelsen i Finland förde dem i kontakt med standardfinska och i och med invandringen till Sverige tillägnade de sig också svenska. Det är en forskningsuppgift av stort allmänt intresse att undersöka i vilka sammanhang de olika språken kommer till användning.

Den musikvetenskapliga och musiketnologiska ämnesspecialisten, docent Ingrid De Geer, framhåller följande som särskilt relevant: Sverige besitter i dag en etnisk musikalisk mångfald av hitintills okänd omfattning. En invandrarminoritetens *musiktraditioner* utgör ofta en av de viktigaste beståndsdelarna i gruppens samvaro, ett uttryck för identitet och samhörighet. Denna väsentliga, musikaliska, aspekt har beklagligtvis inte sällan fått en alltför undanskymd plats, när invandrares kulturella identitet varit föremål för vetenskapliga undersökningar. I projekt som de här aktuella kan svårigen minoritetens musiktraditioner och musikvanor förbigås. Väsentliga frågeställningar och forskningsuppgifter i detta sammanhang är bl a:

1. Kartläggning av den ingermanländska minoritetens i Sverige *musikvanor*. Hur framstår denna grupps musikaktiviteter, såväl lyssnande, utförande som skapande?
2. Hur stor andel av den totala musikaktiviteten utgör den ingermanländska *musiktraditionen* (det man själv anser utgöra en ingermanländsk tradition)? Vad anses härvidlag anknyta till finsk kulturtradition, vad till rysk?

3. Hur har den svenska *kulturpolitiken* inverkat på den ingermanländska musikkulturella identiteten. Hur har olika typer av åtgärder för att stödja minoritetens traditionella musikformer fungerat med hänsyn till ingermanlänarna?

Undersökningspopulationens storlek

Ett primärt problem har varit att lokalisera undersökningspopulationen. Gällande administrativ praxis gör det ej möjligt att urskilja ingermanlänarna i den svenska så ryktbara, för att inte säga beryktade, folkbokföringen. Detta är viktigt för människors integritet – speciellt kanske för politiska flyktingar – men beklagligt för forskaren.

Då återstod kontaktmetoden, även om den medförde andra problem med tanke på att den sökta populationen kunde förväntas spridd över en stor del av landet. Redan innan jag påbörjade planläggningen av ett eventuellt projekt hade jag sommaren 1986 kontaktat Armas Paakkonen, ordförande i Inkerin Suomalaisten Keskusliitto – Finsk-ingermanlänarnas centralförbund – ISK, i Borås. Samarbetet har sedan dess fungerat utmärkt. Detta gäller såväl på Centralförbunds nivå som för tioalet lokalföreningar och på de personliga planen. I ISK är drygt 1 300, huvudsakligen ingermanlänare, organiserade.

Personlig kontakt har nåtts med c:a hälften av de lokalföreningsanslutna. Via Ingria och Inkeriläisten Viesti har kontakt nåtts med ytterligare ett antal. En del 'oorganiserade' har gått att nå genom personliga kontakter 'via-via'.

Uppläggning och genomförande

De lämpligaste arbetsformerna för projekten var och är en kombination av hårddatainriktade enkäter kombinerade med deltagande observation och inspelade mjukdatabetonade intervjuer.

Den omfattande enkäten för den äldre generationen ansåg jag böra föreligga i såväl svensk som finsk version med hänsyn till de äldsta ingermanlänarna av vilka en del på gamla dar börjat glömma delar av det sent förvärvade och med svårighet behärskade svenska språket. För att inga misstag med frågors art och/eller formulering skulle ske gick enkäten 'på remiss' till dels projektets referensgrupp av forskare vid universitetet och dels till en av ISK tillsatt grupp av ingermanlänare med bl a Armas Paakkonen.

Distributionen skedde sedan primärt genom föreningarna och därefter via mig själv, antingen personligen eller genom posten. I detta sammanhang är det på sin plats att taga upp anonymitetsskydd och sekretess. Det framhålls uttryckligen i enkäterna, att det krävs en skriftlig, undertecknad tillåtelse för att vederbörandes namn skall få nämnas. Det påpekas även, att enkäterna efter bearbetningen kommer att deponeras på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, och att för dessa enkäter gäller den gängse regeln för känsligt material, d v s att det är hemligstämpelat i 50 år.

Uppläggningsen av enkäterna är i stora drag likartad. Enkäten som vänder sig till de äldre har ett större antal frågor som anknyter till det person-historiska. Detta gäller särskilt avsnittet "Bakgrundsuppgifter. Intervju-personen, familj, släkt". Siktet är här även inställt på barnbarnens släkt-forskning, något som t.ex. nuförtiden är i hög grad aktuellt beträffande amerikaemigranternas ättlingar. Ämnesmässigt knyter frågorna an till ett flertal discipliner (genealogi, sociologi, ekonomisk historia, 'vanlig' historia, demografi och befolkningsgeografi). Med tanke på att en del informanter tvekar att lämna personuppgifter – bl a om släktingar i Sovjet – som man befarar kan vålla skada om de hamnar i orätta händer, brukar vi påpeka, att alla personnamn kan utelämnas.

Mindre avsnitt med ett 20-tal delfrågor var ägnas sedan 'Utvandringen/evakueringen', 'I Finland' samt 'Flyttningen från Finland till Sverige'. Störst utrymme har givits 'I Sverige' med frågor om bostad, anställningar, semester, språkanvändning i olika sammanhang samt nyttjande av massmedias finskspråkiga program m.m. Särskilda frågebatterier ägnas sedan 'Sång, musik och dans' förr och nu, 'Andra anknytningar till Ingermanland och Finland' med bl a frågor om vilka nationaldagar man firar och var man önskar ha sin grav. Ett stort antal språkfrågor återfinns i flera av avsnitten. I de sista avsnitten frågas om bl a attityderna till eventuellt återvändande, till invandrarskapet, svenskarna, kyrkorna samt till undersökningen.

Antalet inkomna enkäter från den äldre generationen i Sverige är 168 varav 90 män och 78 kvinnor. Därtill har 12 enkäter inkommit från ingermanländare i andra länder (Kanada 8, Australien 1, Norge 1, Tyskland 1 och Estland 1).

Intervjuerna med de äldre ingermanländarna har inriktats på tre grupper av informanter: Dels traditionsbärare av olika slag (kultur, språk etc.) samt ledargestalter, dels ett slumpartat urval av 'vanliga' ingermanländare. Satsningen på intervjuer har blivit betydligt större än ursprungligen planerat. Orsaken till denna ökade satsning är den – något oväntade – stora framgången med intervjuerna och de betydande resultat med mjukdata som vunnits och som värdefullt kompletterar enkätens hårddata.

Antalet intervjutillfällen har varit 80 och inspelningslängden 130 timmar hittills. Fördelningen av intervjuerna på intervjuare har varit: E. De Geer 6 (8 timmar), E. De Geer och I. De Geer 54 (90 t.), E. De Geer och språkexperten Vera Lif 6 (8 t.), V. Lif 9 (20 t.), E. De Geer och språkexperten Manja Lehto 1 (1 t.) samt M. Lehto 4 (3 t.).

Könsfördelningen bland de intervjuade är jämn. Sju informanter har intervjuats två gånger. Av väsentligt intresse är, att av de 73 informanterna är det bara 56 som lämnat enkätsvar. Det är alltså var fjärde som av olika skäl inte har velat besvara enkäten, men som ställer upp till inspelad intervju.

Ingrid De Geer har utgående från svaren på musik- och andra kulturfrågor i enkät I gjort en selektion av presumtiva intervjuobjekt. C:a en tredjedel av enkäterna indikerade informanter med relevanta kunskaper och färdigheter, varierande från 'synnerligen värdefullt/urgent' till 'eventuellt värdefullt'. Därtill har kommit informanter (som ej besvarat enkäten) som meddelats via de ingermanländska kontakterna. En stor del av dessa personer är inter-

vjuade – några av dem två gånger – och ett stort antal musikinspelningar har gjorts. Därtill kommer inspelningar vid fester och andra sammankomster. Av ingermanländarna har hittills mottagits av dem själva gjorda inspelningar: c:a 13 timmar. Sammantaget kan sägas, att det insamlade materialet för denna del av undersökningen såväl kvantitativt som kvalitativt vida har överträffat förväntningarna.

Den lingvistiska delen av DEIFO/SFR-projektet: Under det första året var Manja Lehto anställd vid projektet under sammantaget nio månader halvtid. Från och med andra året har Vera Lif (Göteborgs universitet) arbetat på omkostnadsbas för projektet vid sidan av sitt ordinarie arbete.

Inriktningen har varit dokumentarisk med tonvikt på de språksociologiska, dialektologiska och språkpedagogiska aspekterna. Lehto medverkade med översättningar av finskspråkiga enkäter samt inspelade några intervjuer. Hon har därtill representerat projektet vid ett forskarseminarium i Helsingfors.

Vera Lif studerar i Göteborg vid institutionen för nordiska språk, avdelningen svenska som andraspråk. En språkpedagogisk inriktning är här naturlig med hänsyn till att V. Lif även är invandrarlärare. En fördel för projektarbetet är hennes ingermanländska bakgrund – född i Venjoki. Lif har som uppgift att genomföra de lingvistiskt betonade intervjuerna, att göra partiella utvärderingar, att medverka vid deltagande observation m.m. som tolk och att göra översättningar i andra sammanhang. Ett första resultat av hennes arbete i projektet presenterade hon i juni i år vid den Sjätte nordiska tvåspråkighetskonferensen i Vasa (Finland).

Föredraget, som hade titeln ”Dialekt – standardspråk – främmande språk. Ingermanländarnas väg från Sovjet till Sverige”, kommer att tryckas i konferensrapporten. V. Lif kommer dessutom att inom kort publicera en mer omfattande rapport om sin undersökning, där hon dels utförligt diskuterar problematiken kring intervjuandet av politiska flyktingar och dels presenterar lingvistiskt relevanta bakgrundsvariabler grafiskt på ett originellt sätt.

Sammanfattning

Erfarenheterna från projektarbetet kan summeras på flera sätt – positivt och negativt. Det negativa har varit, att tillgängliga resurser varit för små – den sammanlagda betalda arbetstiden för de fyra forskare som arbetat med projektet tills nu har varit knappt 18 månader. Till det positiva hör främst det stora intresse och den välvilja som mött och möter forskarna vid kontakterna med ingermanländarna, något som starkt bidragit till att forskarna i stor utsträckning arbetat i egen tid. Till det positiva hör att det varit och är möjligt att genomföra fältarbetet, till det negativa att det inte finns resurser till en fullständig bearbetning och analys av enkäterna och det inspelade materialet. Men vi har ansett det väsentligt att säkra ett stort material för den framtida forskningen.

En huvudmotivering för föreliggande undersökningar var och är, att man genom att studera utvecklingen och utfallet – ’resultatet’ – för en av de äldsta

grupperna av politiska flyktingar i Sverige i nutid skall kunna få ledtrådar inför framtiden beträffande utvecklingen för de många grupper som har kommit senare. Samtidigt blir det komparativt intressant att se, vad de olika förutsättningarna när man jämför då och nu – inte minst när det gäller mottagandet – kommer att leda till för olika resultat.

Ytterligare perspektiv mot framtiden ger den påbörjade undersökningen av, hur andragenerationen reagerar i olika avseenden på förändringarna i hemlandet – att gruppens stängda hembygd plötsligt öppnats, och att man kan återvända. Men vilken dragningskraft kommer att dominera? Återvändandet till föräldrars och förfäders bygder eller kommer i Sovjetunionen kvarvarande släktingar att följa flyktingarna i spåren till det nya hemlandet. Och vad kommer andragenerationens representanter från Leningard, från Estland, från Östkarelen, från Finland, från Kanada och från Sverige att tala för språk med varandra? Kommer det att utbildas en finskspråkig kärna främst betående av de från Finland och Estland samt ett fåtal entusiaster från andra områden, medan de övriga nöjer sig med det nya hemlandets språk. Vad kommer att ske med musik- och andra kulturtraditioner, när ingermanländare från olika länder åter kan mötas fritt? Frågorna inför framtiden är många för ingermanländarna i Sverige och deras ättlingar.

Anförd litteratur

Nevalainen, Pekka: Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla. Keuruu 1990.

Raag, Virve: Inger. I: Det mångkulturella Sverige. Värnamo 1988, ss 162-164.

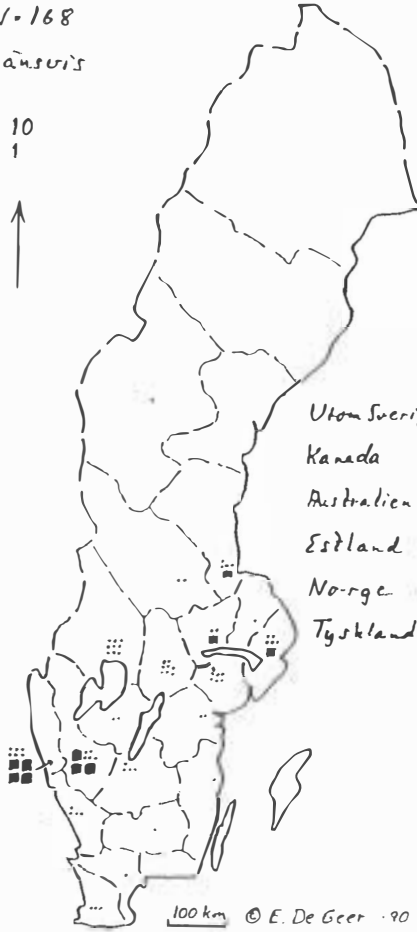
Tuuli, Erkki: Inkeriläisten vaellus. Juva 1988.

2. De äldre enkätsvararnas lokalisering i Sverige

N=168

Länsviis

■ 10
• 1

Utom Sverige:

Kanada 8

Australien 1

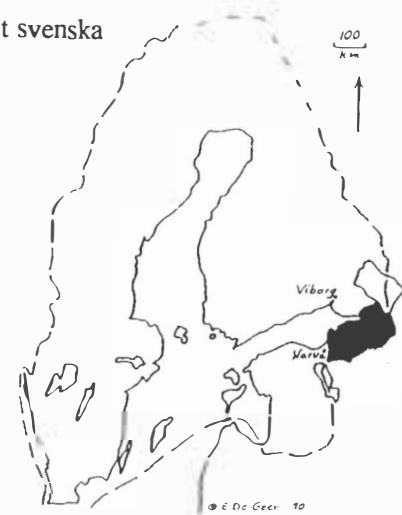
Estland 1

Norge 1

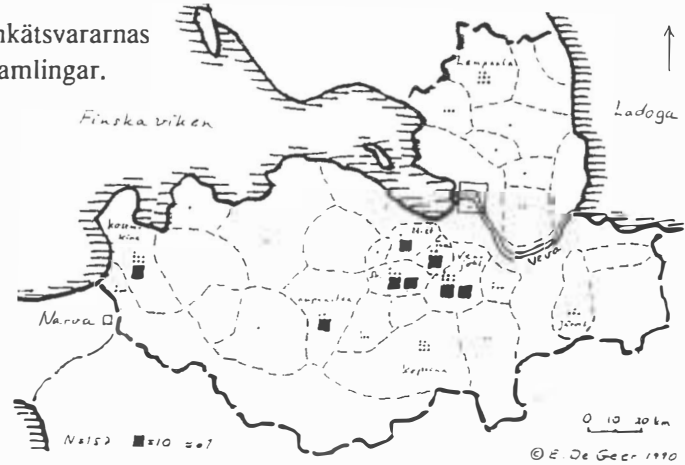
Tyskland 1

100 km © E. De Geer '90

1. Ingermanland i det svenska riket 1617-1721.

3. De äldre enkätsvararnas födelseförsamlingar.

Sweden-Finns' Struggle for Minority Rights

Markku Peura *

Summary

The development of the Finnish-speaking minority in Sweden, emerged from immigration from Finland, shows several interesting general aspects of ethnicity. Sweden-Finns, former members of the ethnic majority of Finland, form in Sweden an ethnic minority group with different language, culture, organization of everyday life, politics etc compared with the Swedish ethnic majority. The Swedish state does not have any minority policy and it do not accept the existence of ethnic minorities. Sweden-Finns development as a collective can be characterised as from "silence to struggle". This development shows how the ethnic identity is contextual and has different significance for the group and for the individuals at different points of time. Sweden-Finns articulate more and more their claims in terms of self-determination. In this process of formation of a new ethnic minority the school struggle (to get status for the Finnish language at school as a language of instruction) has been of very significant importance. This struggle has made Sweden-Finns aware of their ethnicity.

The general development

Sweden is a nation state with the historical self-image as having been homogenous by language, culture and race. This imagined homogeneity has several consequences for the state policy since more than hundred years. In this paper I try with the Sweden-Finns as an example show how despite the shift in policy from forced assimilation to multicultural ideology in the 1970s, there has not been any change in practise, in structures and in everyday life which would change Sweden to a multicultural and multilingual state. And the actual tendency is to move back to overtly assimilationist policy. There is an ongoing debate in massmedia where different high status people in the society are attacking "home language teaching", aid to immigrant and minority organisations,

---

* Markku Peura, Assistant researcher. University of Stockholm.
Project: The Impact of the School Issue on the Mobilization of the Sweden-Finns

or warning Swedes for the danger of deviant cultures invading Sweden through refugees or warning for muslims (see e.g. Expressen 1989; Schein 1989; Åström 1990).¹

Both the state policy of Sweden and the Sweden-Finns are examples of general development trends since the 1960s. In several countries, e.g. Australia, Canada, has the pluralist ideology and policy replaced the overtly assimilationistic policies. The Swedish policy obviously was influenced by the fact that at the end of 1960s when a state committee had the task to formulate an explicit new immigration and minority policy, it was the period of ethnic mobilisation and change towards pluralism in many western countries. Sweden-Finns' ethnic awakening has produced a social movement which has had partial success in influencing Swedish immigrant and minority policy (Schierup 1987) and as a matter of fact changing the Swedish school system some steps towards pluralism at the 1970s.

The Finns in Sweden

In the Finnish-Swedish context, massive migration between these two countries after world war two has resulted in a population living in Sweden which (including the second generation) amounts to approximately 350 000. The lack of information about the mother tongue or minority membership in the Swedish statistics makes it rather difficult to assess the exact number of the group and of its ethnic composition. There is also an indigenous Finnish speaking minority, the Torne Valley Finns, who have been living in the Northern part of Sweden for several hundred years. The Finns and the Finnish language are not new phenomena in Sweden. Finland was colonized by Sweden from the Middle Ages to 1809 and there has been migration to Sweden at least since the beginning of the colonization. This has influenced the low status and the stigmatization of the Finns and the Finnish language in Sweden (Skutnabb-Kangas 1986; Savolainen 1987). The Swedes have had and still have negative stereotypes about the Finns concerning their habits and character.²

The change of Swedish policy

The Swedish immigration policy has been known as liberal and ambitious, especially when it is compared with the guest worker policy on the continental Europe. One basis for the "progressive" image of the Swedish policy has been the immigrant and minority policy decided by the Parliament in 1975 with the goals of "equality, freedom of choice and partnership". This new policy which included both elements from welfare ideology (equality) and multicultural ideology (freedom of choice) can be summarized as follows:

"The goal of equality implies the continued efforts to give immigrants the same living standard as the rest of the population. The goal of freedom of choice implies that public initiatives are to be taken to assure members of ethnic and linguistic minorities domiciled in Sweden a genuine choice

between retaining and developing their cultural identity and assuming a Swedish cultural identity. The goal of partnership implies that the different immigrant and minority groups on the one hand and the native population on the other both benefit from working together" (Hammar 1985, 33).

However, the problem for minorities and immigrant groups in Sweden still is that there exists a gap between the highly democratic and egalitarian goals of that policy and its implementation.

The picture given about Sweden as culturally, ethnically and linguistically homogeneous (Widgren 1980; Hammar 1985; Wande 1987) was also a political ideal in an effort to strengthen the nation state since the second part of 19th century. It gave reason for a harsh assimilationist policy.

In the early period of immigration after World War II the lack of special measures to help immigrants to adjust themselves (Hammar 1985) did not entail that there was no policy. Also the covert policy was to assimilate the immigrants. Large scale immigration forced the state to formulate an overt immigrant and minority policy. Firstly, this was due to the apparent failure of the assimilation policy and the criticism which was raised in the mid-1960s (Schwartz 1966; Hansegård 1968). The Swedish policy had the cultural assimilation as goal. In some sectors, the social democratic belief was that cultural assimilation automatically leads to structural assimilation. This has been formulated explicit e.g. in the sector of education. The government reforms after World War II were to give "equal opportunity" and "make a school for everyone" by "integration" instead of "segregation", meaning that early differentiation in schools should be abolished and there should exist only one form of elementary school (Hammar 1985; Lindensjö & Lundgren 1986; SOU 1983:57).³

Secondly, "the ethnic revival movement" (Allardt - Starck 1981) influenced thinking of both minorities and authorities in Sweden, which can be seen in the argumentation of state committees and government proposals. Thirdly, many immigrant groups organised themselves, and started to make demands, especially the Finns (Hormia et.al. 1971). The state's answer to all this was to dissociate itself from the assimilation policy and to formulate the new policy which was briefly outlined above (Wande 1987).

That this new policy has not led to change in practise, and that there has been resolute opposition from government and authorities against ethnic minorities attempts to establish own minority institutions, gives occasion to suspect that it maybe was not the real goal either. It can be seen as an answer to ethnic mobilisation and attempt to counteract "In trying to manage rising ethnic feelings and activities that begin to be perceived as threatening, welfare state elites often resort to strategies of co-optation and incorporation" (Björklund 1986, 302). E.g., one of the reforms, voting rights in local elections given to foreign citizens in 1975, has mainly worked to recruit immigrant and minority leaders to Swedish political parties, without giving them influence, power or possibilities to pursue questions of their own.

The move back to the old assimilationist way of thinking is exemplified e.g. in the government proposal 1986, when the Minister of Immigration argued that "the concept of minority is not applicable to the immigrant situation in Sweden"; therefore "the starting-point for measures in immigrant policy should be the individual conditions and needs" (Prop. 1985/86:98, 17, my translation). Another example of this is the TV-interview of the Minister of Culture where he stated that "Sweden has no minority policy" (Göransson 7.4.1988).

It is not surprising that under these conditions, minorities and immigrant groups who try to maintain their languages and cultures, organise resistance. The development among minorities has gone step by step towards greater ethnic awareness.

The ethnic movement

The development of an ethnic movement among Sweden-Finns shows several general features of a social movement, including how social consciousness grows gradually.

From a few tiny, separate Finnish associations in the first years of the 1950s a multitude of associations with several central organisations on the national level (many of which define themselves as interest organisations) have evolved. In other words, there exists among the Sweden-Finns today a social movement which tries, with a great multiplicity of methods and actions, to influence the status and living conditions of Sweden-Finns in most spheres of life. This movement is not one organisation and does not have only one center from which it is directed. The Sweden-Finns have become settlers and have established themselves. The great majority of them have been in Sweden for more than 20 years and more than half of the Sweden-Finns born in Finland are Swedish citizens.

There is a multiplicity of organisations. The largest one is the National Union of Finnish Organisations in Sweden, with 40 000 members and about 200 local member associations around Sweden. The National Union also has two "folk colleges" to educate its own functionaries. There are plenty of organisations independent of the National Union, such as professional organisations (teachers, painters, writers, students etc.), religious organisations and movements, a publishing house and Archives to document Sweden-Finns' activities. The current phenomenon of Finnish capital buying into Swedish enterprises seem to strengthen the Sweden-Finnish community and its self-reliance.

This rhapsodic picture illustrates that there is an organisational basis for the movement. The social networks and the internal communication within the Sweden-Finnish minority are strengthened by newspapers and presence of editorial staffs in both the stateowned Swedish radio and TV and in local radio stations.

The first Finnish organisations were started in the 1950s by immigrants who needed them to get into contact with other Finnish immigrants and to organise leisure-time activities (sports, dance, theater). The National Union was started in 1957, but not until the 1970s was there an explosive growth of organisations. Jaakkola (1983) in her analysis of Finnish organisations concludes that this growth is an expression of ethnic consciousness. Characteristic for this organizing was 1) a substantial increase of the number of organisations, 2) a differentiation of the organisational field, 3) a struggle for language rights and other interests.

At the same time the extensive political organizing of Sweden-Finns in Swedish political parties, especially in the Social Democratic and Communist parties began. In both, there have been separate party organisations working in Finnish since the beginning of the 1970s, but the most active period was the second half of the 1970s (Peura 1984). Today, there is a clear decline in participation in Finnish language activities organised by the political parties.

There are different stages in the development of the Sweden-Finnish community. During the first period, the 1950s and 1960s, when the building of the organisations started, the activities were almost totally contained within the community. Sweden-Finns and their organisations were isolated and many of the activities had a nationalistic character, e.g. celebration of the Finnish Day of Independence or the Kalevala-day. In early reports, Finnish immigrants were characterised as "marginalized", "stigmatized" and "isolated" (Koiranen 1966). The cautiousness of the Finns and their organisations at that time can also be understood as an adjustment to Swedish attitudes. The general answer to immigrants who criticized conditions in Sweden was often that if dissatisfied, they should go back to Finland.

The second period, from the end of the 1960s to the beginning of the 1980s is the break out of the isolation, and a time of intensive organising and mobilising. There was a change in leadership in the National Union which resulted in a socialist emphasis, urging Finnish workers to participate in trade unions and political party activities. The perspective was more working class than ethnic. The thinking behind this new perspective was that the best way to influence Sweden-Finnish interests and to bring about change was to do it from within Swedish organisations. The National Union wrote its first principal program in 1971, pointing to the most urgent problems for Finnish immigrants and the reforms needed to get rid of them. Several writers have argued that this organization of Finnish immigrants and their demands, with an energetic support from Finland, were decisive factors in Sweden's formulation of an avowedly multicultural immigrant policy (Schierup 1987, 1988).

The third period is the current one, with serious efforts to establish the Sweden-Finnish group as a national ethnic minority, with those minority rights which have been formulated internationally in several U.N., Unesco and other declarations and conventions. The National Union has presented a new principal program where the Sweden-Finnish group is defined as an ethnic minority, and demands are presented in an attempt to gain some degree of autonomy, with regard to cultural and educational questions. These aspirations

of the Sweden-Finns have by now been rejected by the Swedish government. This means that there is a very clear conflict. The government gives Sweden-Finns two alternatives: to be forever immigrants or to assimilate. The terminology in official contexts has been changed: where the policy earlier was called "immigrant and minority policy", the second half of it is nowadays left out: it is only immigrant policy (Prop. 1985/86:98). One conclusion from the second period among Sweden-Finns is that the new strategy was necessary also because of the extensive cooptation of the leadership of e.g. the National Union.

A social movement is not only a question of organisation. It is "in the system of generalized beliefs and in partisan commitment to such beliefs that we find the characterizing features of a social movement" (Gusfield 1968). The Sweden-Finnish movement is not homogeneous, many separate interests, professional, political and other do exist, but in some principal questions there is extensive consensus. The status of Sweden-Finns and the struggle in school to get status for the Finnish language as a language of instruction are such questions.

The Sweden-Finnish minority is also an interesting example of the development of ethnicity among a minority group that emerged from immigration. For the Finnish-speaking Finns the ethnic dimension is not problematized in Finland. They form the majority population of the country, they do not need to formulate themselves in ethnic terms, the identity is given and it is not threatened. After immigrating to Sweden the situation is completely new, the language, culture, way of living, politics, etc., are not the same as in Finland (this discussion refers to the Finnish-speaking population; Finland's Swedish-speaking minority, 6.2% of Finland's population, is overrepresented in Sweden among immigrants from Finland, (approximately 20-30%, see Hammar and Peura 1984), and for them the identity problem is different. They are left outside this discussion). This new situation has forced the Finnish immigrants to adopt new ways of behaviour and thinking and to conceptualize questions about their identity.

In several research reports it is easy to notice that processes of collective behaviour and thinking do exist among Sweden-Finns. In early statements the Finns in Sweden were characterized as "isolated", "marginalized", "silent", "passive", "stigmatized" and in later reports as "well-organized", "militant", "nationalistic", "aggressive" (Koiranen 1966; Jaakkola 1973, 1983, 1988; Bratt-Paulston 1983; Savolainen 1987). These generalisations have often been used as stereotypes about the Sweden-Finns by the majority representatives. One possible conclusion is that the Sweden-Finns have responded in different ways during different periods to Swedish attitudes about them and to the immigrant and minority policy of the state. Another conclusion is that among the Sweden-Finns, some factors delayed and some factors promoted the development of ethnic consciousness.

The school issue

The school is an instrument to achieve goals decided upon by governments and parliaments. The educational policy is a part of wider societal goals and depends upon cultural, political and economic ideas which are hegemonic in society at the time. The school in Sweden does not live a life of its own, it is directed and regulated by the central state authorities. It is of course to a very high extent dependent upon the annual state budget which directly effects the work at schools.

It is the general policy of the state and the hegemonic ideas about the character of the state that form the context in which minorities must develop their strategy. Minorities must respond to the structural and ideological conditions and the response depends upon these conditions as well as on the goals that the minority in question sets up for itself, e. g. to get incorporated when segregated and discriminated, or to maintain the ethnic specifics of the group.

During the 1880's the general idea of a homogenous nation state and the political goal to assimilate minorities led to the decisions to insist on the language of instruction for minorities to be Swedish. The idea of equality has been another general way of thinking that has dominated the Social Democratic goal of the welfare state. Concerning education, specifically, it has e.g. included the equality of opportunity but not equality of outcome. In practice, this meant that all children should go to the same school and get the same instruction in order to have the same opportunities.

This kind of policy has obliged minorities and all who want to maintain their culture, language to resist as well as others who want to maintain inherited privileges. Private schools have always existed and still exist for the rich, but also to some extent for others. Refugees from Estonia 1944-45 wanted to have schools of their own in Sweden. They got an answer in *Dagens Nyheter*, (3.7.1945), the largest daily newspaper in Sweden, liberal):

"Those Balts who want to stay here have to accept that the instruction of their children is so organised that the assimilation will be facilitated and if the Baltic intelligentsia is not content with it, they had better seek a new country" (De första båtflyktingarna, no date, p. 156, my translation)

Estonians started their own schools anyway, and later on got subsidies from the Swedish state. But they have been accepted as some kind of exception, and in state committees and government proposals it has been stressed from the 1960s that it is important that immigrant and minority children get their education in Swedish elementary and secondary schools and not in schools of their own (SOU 1966:55, Prop. 1968:67, SOU 1974:69, Prop. 1975:26, Prop. 1975/76:118, SOU 1981:34, Prop. 1982/83:1, SOU 1983:57).

When the Finnish immigrants came to Sweden in the 1940s, 1950s and in the beginning of the 1960s, the school didn't have any other routines for their children than the "ordinary" Swedish class and instruction was in Swedish throughout the school. One interview illustrates how Finnish immigrants felt that situation:

"Already in the 1950s, the parents were scared and concerned about sending their children to the Swedish school. Children did usually manage the school well: they learned Swedish and soon assimilated. To teach Finnish was a task for parents. Because of shift work it was not possible to talk with the children very much. The attitude of the school was paternalistic during the 1950s." "The only problem according to them was the Swedish language. All other problems disappeared with the learning of Swedish". (Finländare i Köping 1981, my translation)

The criticisms against the assimilation policy were raised in public in the middle of the 1960s and especially the enforced language shift in schools was criticized (e.g. Schwartz 1966; Hansegård 1968). Also, among the Sweden-Finns, demands were made in public to get Finnish language a status such that it would be both the language of instruction, (at least in compensatory teaching for as long as the pupils did not manage Swedish), and a subject matter in school as mother tongue (Letter from four Finnish associations to the Board of Education in Stockholm 1967). From this period and onwards, the question about how the education of immigrant and minority children should be organised has been debated among researchers, politicians, school authorities, teachers, immigrants and minority representatives (Wande 1987).

The school issues have caused many conflicts between the Sweden-Finnish parents and local school authorities. It can be characterised as an ethnic conflict between the Sweden-Finnish minority and the state. It has been like a positional warfare. The Sweden-Finns have become more and more convinced about the moral right of their demands. They are also convinced today that it is the right strategy to survive as a minority group and to provide the possibility for social mobility to their children through bilingualism. The government has retreated step by step so that the official policy goal concerning education for immigrant and minority children is now to achieve active bilingualism. In practice, the means to realize this is the "home-language" reform of 1976, which gives the municipalities the duty to organize tuition in the mother tongues of immigrant and minority pupils. A study by Muncio (1986) shows that the reform is implemented in a biased way. Two hours per week is usually the maximum amount of instruction a pupil can get, and of course this does not lead to bilingualism. This model cannot be characterized as a bilingual education program (e.g. in the U.S. sense, see Andersson & Boyer 1978) because the mother tongue is only a subject, not the language of instruction. The question is whether the government consciously left the implementation to local school administrators, so that it would never have a chance to get implemented. Anyway, the role of local headmasters/mistresses in shaping the education of immigrant and minority pupils is absolutely decisive, a fact which is clearly shown through the great local variation both between and within different municipalities (Muncio 1986). The municipalities are also allowed to organise mother tongue classes where both the minority mother tongue and Swedish are used as languages of instruction. This is allowed in the first six grades in elementary school. It shows that the real goal is language shift. In first grade,

most of the teaching is through the mother tongue and then more and more through Swedish and instruction in the last three grades (7-9) is only through Swedish (with exception of a few municipalities where instruction in Finnish is allowed as an experiment in grades 7-9). The field work done in the municipality of Eskilstuna among headmasters/mistresses showed that these almost unanimously explained the motives for having mother tongue classes for Sweden-Finnish pupils in their schools with what can be characterized as a transitional argumentation. They said that the Finnish speaking pupils learn Swedish better if they have Finnish as a language of instruction during the first grades in school (Peura 1987).⁴

The decentralization of decisionmaking regarding educational implementation to local headmasters/mistresses and municipal politicians has also resulted in that most actions (school strikes, meetings, lobbying etc) have been organised locally and not directed from the National Union of Finnish Organisations in Sweden. The mobilisation has often been spontaneous and more militant than what the National Union could organise, considering its economic and political dependency on the state.

It is natural that the organisation of schooling and the question of language of instruction have been and are the most mobilizing issues for the Sweden-Finns. Studies on ethnic movements in general have shown that school is very important for them. "Ethnic groups resisting acculturation and/or seeking cultural revitalization and attempting to redefine "who we are" as well as proper relations with the dominant society, often initially attempt to make formal schools more responsive to their new goals and awareness. But as formal schools in equilibrium-state societies are highly "functionalist" and acculturative, members of ethnic revival movements often become resigned to the need for full control of the content and style of their children's schooling" (Paulston - LeRoy 1980, 18). How well this fits in the case of Sweden-Finns is further illustrated by the fact that 1987 the National Union decided to start its own schools in Sweden and the first elementary school started in august 1990 in Stockholm. Another important explanation to this mobilisation is that language is the main difference between the Swedes and the Finns. Language is one of the most central values for Sweden-Finns' ethnicity.

Conclusion

The Sweden-Finnish ethnic mobilisation is one example only of a universal movement, a wave which shakes the grounds of the old "homogenous" nation states as well as the multi-nation states such as Soviet Union or Jugoslavia. The legitimacy of "old" nationalism, meaning that within a nation-state, development would result in the assimilation of ethnic and other minorities, is strongly questioned today. Not only the "ethnic revival" since late 60s (Allardt & Starck 1981) and the development of immigrants in Western Europe into "new ethnic minorities" (Castles 1984) have compelled both liberals and marxists to try to find new concepts and models for understanding the development of modern

states. In the Soviet Union, the contradiction between the long term goal, the melting together of all nations, nationalities and peoples, in a communist society which were not only to be classless, but also a society without any ethnic divisions, and the short term goal of accepting the languages and cultures of all nations, nationalities and peoples, gives now rise to separation with several new nation states.

When the Estonian ethnic movement have claimed autonomy in questions of language and culture, they are blamed for nationalism (Made 1988).⁵ Likewise, "...The demands for Finnish linguistic rights (in Sweden, my addition), made not so much by the immigrants themselves as by official Finnish organizations, is best understood as an expression of nationalism rather than ethnicity", is an interpretation of the Sweden-Finnish school struggle (Bratt Paulston 1988, p. 36). When minorities (or majorities as Estonians in their own republic) are focusing their struggle on language and culture, if it is not called nationalism or conservatism, it is called "fooling away from real problems" (quoted in Skutnabb-Kangas 1988), meaning that the real struggle is supposed to be only that based on class and class struggle. Skutnabb-Kangas argues against this perspective by stating, correctly I think, that "a focus on expressive (language and culture, my addition) dimensions of ethnicity does not exclude a recognition of the importance of political, economic and social rights" (Skutnabb-Kangas 1988, p. 15). The struggle for linguistic and cultural rights in itself is political and in the long run a question of power and of democracy.

Notes:

- 1) One of the biggest evening newspapers, Expressen, made with references to militant muslims in United Kingdom demands to change the Swedish immigrant and minority policy towards more assimilation (6.8.1989). The retired secretary of state, Sverker Åström, proposed that the refugees to Sweden should be selected so that only those can get asylum who would become loyal citizens and who do not differ too much culturally from the Swedes (Dagens Nyheter 25.8.1990).
- 2) Besides stereotypes about the Finns' aggressivity and heavy drinking habits the different racial origins were emphasized in the beginning of 20th century. "But after the christianity was consolidated among the Swedes, did they turn to the Finnish mongolians with their crusades. -- The crusades were one kind of christian Viking raids. This was the beginning of conquering and civilizing of Finland" (Grimberg, Sveriges historia för folkskolan 1913 (Swedish history for primary school 1913, my translation). The citation shows also clearly the colonial relation between the two countries.
- 3) The differentiation were built in inside the "new school". Lindensjö & Lundgren comments that "the expansion (of education) meant that strong special interests could be satisfied. Also the previous unprivileged groups could be favoured without this falling upon the privileged groups" (1986, 17, my translation).

- 4) The municipality of Eskilstuna has a "model" of mother tongue classes which obviously has language shift as a goal. There is Finnish mother tongue classes all the way from grade one to grade nine. In the first three grades the language of instruction is Finnish and Swedish is taught as a second language. In the grades 4 - 6 there is two teachers in every class, one Finnish-speaking and one Swedish-speaking and both languages are used as language of instruction. In the last three grades (7 - 9) the language of instruction is Swedish only. This model is decided by the Board of Education in Eskilstuna 1980 (Peura 1987).
- 5) Tiit Made answers that "if it is a question of nationalism, so in that case the counterpart represents super-power chauvinism" (Made 1988, p. 11).

References

- Andersson, T. & Boyer, M. (1978) Bilingual Schooling in the United States. National Educational Laboratory Publishers, Inc, Austin, Texas.
- Allardt, E. - Starck, C. (1981) Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. AWE/GEBERS, Lund.
- Björklund, U. (1986) World Systems, the Welfare State, and Ethnicity. In Ethnos No 3-4, pp. 285-306.
- Bratt Paulston, C. (1982) Swedish research and debate about bilingualism. National Swedish Board of Education.
- Bratt Paulston, C. (1988) International Perspectives on Multilingualism and Language Policies. Conference paper presented in Baku at the conference on Language and Ethnicity.
- Castles, S. (1984) Here for good. Western Europe's New Ethnic Minorities. Pluto Press, London.
- De första båtflyktningarna (no date) En antologi om halterna i Sverige. Statens invandrarverk.
- Finländare i Köping (1981) Siirtolaisvaiheita.
- Galtung, J. (1980) The True Worlds. A Transnational Perspective. New York, Free Press.
- Gusfield, J. (1969) Social Movements. International Encyclopedia of Social Sciences. New York.
- Göransson, B. (7.4.1988) TV interview, Ykköskanava.
- Heberle, R. (1969) Social Movements. International Encyclopedia of Social Sciences.
- Hammar, T. (ed.) (1985) European immigration policy. A comparative study. Cambridge University Press.
- Hammar, T. & Peura, M. (1984) Swedish-speaking and Finnish-speaking Finns in Stockholm 1975. In Siirtolaisuus - Migration nr 3, Turku.
- Hansegård, N.E. (1968) Tvåspråkighet eller halvspråkighet. Aldus/Bonniers.
- Hormia, O., Launikari, J., Lounela, P., Pöysälä, M., Tammenoksa, E. (1971) De finska invandrararnas problem. Prisma.
- Jaakkola, M. (1973) Hiljaiset ruotsinsuomalaiset. Kanava.
- Jaakkola, M. (1983) Finnish immigrants in Sweden: Networks and lifestyles. Research group for comparative sociology, No. 30. University of Helsinki.
- Jaakkola, M. (1983) Sverigefinländarnas etniska organisationer. Expertgruppen för invandringsforskning, Stockholm
- Jaakkola, M. (1988) Den etniska mobiliseringen av sverigefinnarna. Centrum för invandringsforskning, Stockholm.

- Koiranen, V. (1966)** Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. WSOY Helsinki.
- Letter (2.6.1967)** to the Board of Education in the city of Stockholm from four Finnish associations. Finnish Archives, the Similä collection.
- Lindensjö, B. & Lundgren U. (1986)** Politisk styrning och utbildningsreformmcr. Liber Utbildningsförlaget.
- Made, T. (1988)** Mu isamaa. Viron toivo ja pelko. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Municio, I. (1987)** Från lag till bruk. Hemspråksreformens genomförande. Centrum för invandringsforskning, Stockholms universitet.
- Paulston, R. & LeRoy, G. (1981)** Folk Colleges and Change from Below. In Paulston, R. Other Drearns - Other Schools: Folk Colleges in Social and Ethnic Movements. University of Pittsburgh.
- Peura, M. (1984)** Finska språket i politiken. Föreningen Norden.
- Peura, M. (1987)** Skoladministratörers syn på finskspråkig undervisning. Working paper, Vuoranta.
- Regeringsproposition 1968:67.**
- Regeringsproposition 1975:26** om riktlinjer för invandrar- och minoritetspolitiken m.m.
- Regeringsproposition 1975/76:118** om hemspråksundervisning för invandrabarn.
- Regeringsproposition 1982/83:1** Skolor med enskild huvudman m.m.
- Regeringsproposition 1985/86:98** Invandrapolitiken.
- Rao, M.S.A. (1979)** Social Movements in India. Manohar, New Delhi.
- Reinans, A. (1988)** "Finländare i Sverige 1985 - 2015". In Sverigefinländarna år 2000. Rapport nr 10, Delegationen för invandrarforskning, Stockholm 1988.
- Sandlund, T. (1976)** Social classes, ethnic groups and capitalist development - An outline of a theory. Svenska litteratursällskapetets forskningsrapporter N:o 24, Åbo.
- Savolainen, M. (1987)** "Jag skäms inte att jag är finne". In Lithman (red) Nybyggarna i Sverige. Carlssons.
- Schierup, C.U. (1987)** Political ideologies, Migration Research and the New Ethnic Minorities. Migration 1987/2.
- Schierup, C.U. (1988)** The Swedish Model. Immigrants and the Perspectives for Pluralism. Department of Sociology, University of Umeå.
- Schwartz, D. (red.) (1966)** Svenska minoriteter. Aldus/Bonniers.
- Skutnabb-Kangas, T. (1986)** Minoritet, språk och rasism. Liber.
- Skutnabb-Kangas, T. (1987)** Aret he Finns in Sweden an Ethnic Minority – Finnish Parents Talk about Finland and Sweden. Working paper nr 1, Roskilde University Centre.
- Skutnabb-Kangas, T. (1988)** Minority Research between Social Technology and Self-determination. Working Paper 2, Roskilde University Centre.
- Statens offentliga utredningar, (SOU) 1966:55,** Skolgång borta och hemma.
- SOU 1974:69** Invandrarutredningen 3, Invandrarna och minoriteterna SOU 1981:34 Fristående skolor.
- SOU 1983:57** Olika ursprung – gemenskap i Sverige.-
- Wande, E. (1987)** Aspects of Multilingualism: An Introduction in Aspects of Multilingualism, Proceedings from the Fourth Nordic Symposium on Bilingualism. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Widgren, J. (1980)** Svensk invandrapolitik. Liber.
- Wittrock, B. (1988)** Kulturell identitet och den moderna staten. In Ström (ed.) Konfliktlösning i det flerkulturella samhället. Rapport från ett forskningsseminarium anordnat av: Maktutredningen, Institutionen för Freds- och konfliktforskning, DEIFO.

Flyktingmottagande och kulturmöten i glesbygd

Med exempel från Härjedalens kommun

Géza Nagy *

Ett av de utmärkande dragen i den svenska flyktingpolitiken är den s.k. ”*hela-Sverige-strategin*”, vilket innebär att flyktingarna sprids ut över hela landet. Detta i sin tur innebär att i princip alla kommuner, med några undantag, tar emot flyktingar. Detta oberoende av tidigare erfarenheter av flyktingar och av flyktingmottagande och utan hänsynstagande till tillgång på arbete, utbildningstillfällen och erforderlig infrastruktur överhuvudtaget. På det sättet hamnar flyktingarna i kommuner med väldigt olika förutsättningar vad beträffar ett adekvat mottagande.

Många flyktingar kommer till mer eller mindre *glesbefolkade* kommuner ute på landet, där både erfarenheter och strukturella förutsättningar saknas för ett välfungerande flyktingmottagande. Ett problem i sammanhanget är att de mindre kommunerna endast tar emot ett *fåtal flyktingar*, utifrån en mer eller mindre realistisk bedömning av sina förutsättningar. I många fall är tveksamheten från kommunledningens sida att överhuvudtaget ta emot flyktingar i kommunen högst förståelig och befogad.

En effekt av att det tas emot ett fåtal flyktingar kan bli att flyktingarna får dåliga möjligheter att utveckla ett adekvat, välfungerande *socialt nätverk*, trots ett i många fall välvilligt och engagerat mottagande från lokalbefolkningen. Ett annat problem är *bristen på sysselsättning* och överhuvudtaget tillfällen då flyktingarnas *resurser* tas till vara. Detta i kombination med ett bristande nätverk leder lätt till *isolering* och psykiska problem. I glesbygdskommunerna i allmänhet är det ont om sociala arenor, där flyktingarna på ett naturligt sätt träffar folk och utvecklar sitt sociala nätverk. Ett tredje problem är tendenserna till *revirförsvär* och *främlingsfientlighet* i samhället, vilket blir tydligare i ett mindre samhälle, där flyktingarna är mer synliga och utsatta än i en större stad.

Dessa och en del andra problem leder i sin tur till ytterligare ett problem, nämligen en stor *sekundär omflyttning*, dvs att flyktingarna flyttar från den kommun de ursprungligen kommit till. Detta leder lätt till en ond cirkel, som ytterligare försämrar möjligheterna för ett bra mottagande.

* Géza Nagy, högskolelektor. Högskolan i Östersund.

Låt oss – efter dessa något generaliserade och en smula pessimistiska påståenden – besöka ett av glesbygdskommunerna i Sveriges avlånga land, nämligen Härjedalens kommun i Jämtlands län. Materialet bygger på en explorativ undersökning under vintern 1988-89.

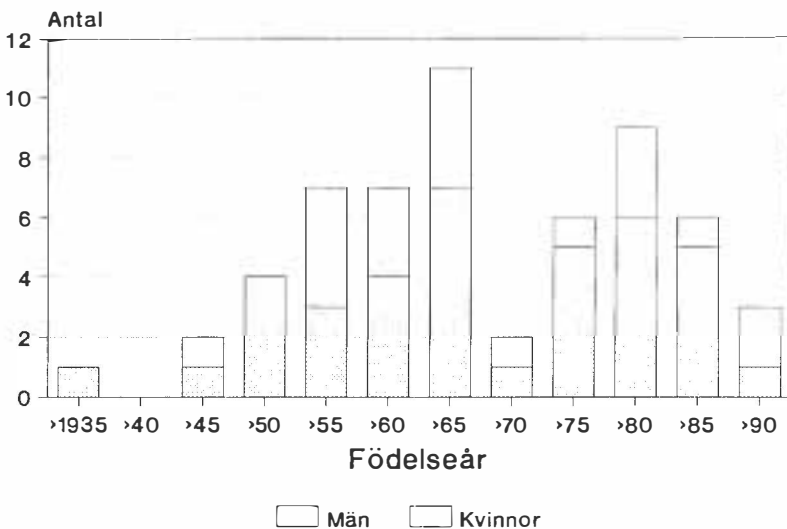
Flyktingmottagande i Härjedalens kommun

I Härjedalens kommun har flyktingmottagningen förlagts till Ytterhogdal, ett litet samhälle med 1 276 invånare. Det ligger ca 45 km från centralorten Sveg, dit man tar sig med buss eller rälsbuss längs Inlandsbanan. Här finns grundskola, vårdcentral, bibliotek, vårdshus, två kiosker, post, två banker, bensinstation, några affärer och en idrottsplats.

I detta lilla samhälle har 58 iranier mottagits under perioden 1986-88. Av olika skäl har man företrädesvis tagit emot barnfamiljer, varför andelen barn är relativt stor. Nästan hälften av iranierna som kommit till Ytterhogdal är under 17 år. Men det har kommit ensamstående ungdomar – 17-27 år – också, till övervägande delen manliga. Drygt hälften av alla flyktingar som tagits emot är kvar vid undersökningstillfället.

I Härjedalens kommun bor totalt 12 600 personer, därav ca 3 500 i centralorten Sveg. Den största basnäringen i kommunen är turismen, med Klövsjö och Vemdalen som viktiga centra. Här finns också ett betydande skogsbruk, där allt större del förädlas inom kommunen. Den senaste näringslivs-satsningen är ett mineralföretag som under en 20-årsperiod planeras bryta och leverera torv som bränsle. Småindustri och hantverk är andra betydande verksamheter.

Mottagna flyktingar
i Härjedalens kommun (1986-88)

De första flyktingarna, som togs emot på hösten 1986, blev väl mottagna av ortbefolkningen. Det gavs en hel del information och olika aktiviteter anordnades, bl a Öppet Hus, där kontakter knöts mellan lokalbefolkningen och flyktingarna. Flera av ortsborna, som vi varit i kontakt med, hade mycket positiva minnen från den tiden. De ansåg, att den första gruppen flyktingar som kom var lätt att få kontakt med och de fick också många vänner. ”Men” – tillägger en – ”de som är här nu är svårare att nå”.

Vad kan denna förändring i attityderna eller relationerna bero på? Följande förklaring, som vi har fått från en av ortsborna, kan vara lika god som någon annan: – När de första flyktingarna kom var ortsborna både nyfikna och beredda att ta emot dessa på ett så bra sätt som möjligt. Gemensamma aktiviteter anordnades och vänskap knöts. Men när allt fler flyktingar lämnade orten efter ett tag, på grund av bristande möjligheter till arbete och utbildning, då kände sig många ortsbor liksom svikna. Man orkade inte lägga ner samma värme och entusiasm i förhållande till de nya flyktingarna, då dessa troligen också skulle försvinna från orten.

Att flyktingarna, speciellt de unga ensamstående, inte stannade längre än nödvändigt visade sig ha flera orsaker än bristen på arbete och utbildningsmöjligheter.

En som på ett relativt tidigt stadium observerade ”varningssignalerna” var socialnämndsledamoten Roger Alderstrand. I en skrivelse till socialnämnden föreslog han, att flyktingmottagningen skulle flyttas över till Sveg -- ”för flyktingarnas bästa”. Som bakgrund angav han följande: ”I början av oktober fick jag signaler om att våra invandrare hade det jobbigt. Kontakterna med arbetsförmedling, kurator och annan kvalificerad samhällsservice var omständig och tidsödande. Kommunikationerna med övriga landet var dåliga och våra affärer hade ett begränsat urval av varor. Ensamheten i en liten glesbygd var påfrästande och nöjeslivet nästan obefintligt. Kulturchocken att ha kommit från en miljonstad till Ytterhogdal började kännas in i märgen. Hur väl än hogdalingarna hade tagit dem till sitt hjärta, kunde detta ändå inte upphäva nackdelarna för välutbildade storstadsbor.” Detta trots att ”kontakterna blev så täta, som det norrländska kynnet tillät och våra invandrare verkade trivas i sin nya miljö.”

Det där med umgänge och kontakter är något som flyktingarna, som vi talat med, ständigt återkommer till. En av dem sa så här: ”I Iran är människorna tillsammans mycket mer än här. Familjen och släkten är viktig. Eftersom läget i landet under Khomeinis ledning inte tillåter att män och kvinnor får röra sig och träffas fritt ute i samhället träffas vi oftast hemma hos varandra. Där i Iran är det bara att hälsa på när man känner för det. Här i Sverige verkar det som man först måste anmäla sin ankomst, helst på telefon, så att inte påhälsningen blir ovälkommen.”

Alla flyktingar tycks dock inte uppleva eller lida av ensamhet och isolering i Ytterhogdal. Antingen för att de faktiskt inte är så ensamma och isolerade, t ex en av ungdomarna som berättar: ”Ofta är det någon som knackar på. Det är både iranier och svenskar. Vi pratar om Iran och Sverige, lyssnar på musik och

spelar kort. Det händer att helt främmande svenskar knackar på för att bekanta sig och det är bra.”

Det är flera iranier som har positiva saker att berätta om vänliga ortsbor, som hälsar när de är ute och går eller som t o m knackar på hemma hos dem. Det finns också de bland flyktingarna som ser fördelarna med den lilla glesbygdsorten, som trots allt har en hel del positivt att erbjuda, t ex lugn och ro. Som en iranska sade: ”Jag har börjat trivas här i Ytterhogdal. Från början var det mycket ovant att komma hit från mångmiljonstaden Teheran. Det kan vara en fördel att bo här när jag studerar, då blir jag inte störd. Men annars tror jag att det är fördelaktigare för äldre att bo här.”

Visst är det lugnt i Ytterhogdal. Vad nöjesutbudet beträffar går det knappt att jämföra med större orter som Östersund och rakt inte med miljonstäder som Teheran. Någon gång har det anordnats disco och ibland visas det film på biblioteket. Om nu de iranska flyktingarna intresserar sig för den typen av nöjen, vilket inte är någon självklarhet, så får de åka till Sveg. Problemet är sedan att ta sig hem på kvällen, vilket inte är så lätt, då det inte går några bussar och ingen av flyktingarna har bil. Några har dock vänner i Sveg, som de kan sova över hos.

En av flyktingarna, som mottagits i Ytterhogdal, bor numera i Sveg. Han arbetar på en pizzeria, som har blivit något av en samlingspunkt för iranier när de besöker centralorten. Helt nyligen har tre andra iranska ungdomar flyttat till Sveg, men bara delvis. De har nämligen börjat på Folkhögskolan, där de bor under veckorna. Veckoslutet tillbringas de i Ytterhogdal, eftersom de fortfarande sorterar under flyktingmottagningen där. De föredrar att bo kvar på skolan, dels för att det tar lång tid att pendla varje dag, dels för att lära sig svenska bättre och träffa flera svenska kamrater. De går i en integrerad klass, där man kan välja olika ämnen. Deras tid går till största delen åt till studier, men emellanåt ägnar de sig också åt sport och musik.

Att läsa och studera är för övrigt det tidsfördriv som dominerar flyktingarnas tillvaro i Ytterhogdal, liksom på många andra håll. Biblioteket utgör i det sammanhanget en ovärderlig resurs. Där finns också möjlighet att lyssna på musik och träffa människor. Att gå på studiecirkel är en annan beprövad svensk metod när det gäller att kombinera kunskapsörsten med behovet av sociala kontakter. Så ock i Ytterhogdal. Åtminstone ett studieförbund har knutit upp en del av flyktingarna på kvällstid. Det anordnas en del cirkel enbart för dem, medan andra är avsedda för både flyktingar och svenskar, t ex en vävkurs.

Vad beträffar studier så är det annars kring SFI-undervisningen, dvs grundläggande svenskundervisning för invandrare, som de vuxna flyktingarnas liv centreras. Det är KOMVUX som bedriver den undervisningen under 12-16 timmar per vecka. På grund av brist på sysselsättning i Ytterhogdal har flyktingarna framfört önskemål om flera lektionstimmar. För övrigt är det inte mycket mer man kan studera i Ytterhogdal, om man har vidare ambitioner. De flesta vuxna iranier har emellertid minst gymnasial utbildning bakom sig och många vill fortsätta med högre studier i Sverige. Eftersom det inte ges möjlighet till det i

Ytterhogdal, eller ens i Sveg, så lämnar de orten och kommunen successivt efter sina grundläggande svenskstudier.

Med tanke på de hetsiga diskussioner som föregått flyktingmottagandet i Ytterhogdal undrade vi om flyktingarna märkt någon fientlighet från lokalbefolkningens sida. Svaret blev, att de flesta hade märkt en viss misstänksamhet och motvilja, men inte så mycket öppen fientlighet. På sommaren 1988 inträffade dock två händelser i Ytterhogdal, som fick många att höja på ögonbrynen och tala om en begynnande rasism. Vid det första tillfället blev en 22-årig iranier och hans två gäster utifrån överfallna av ett gäng svenska ungdomar i 16-20-årsåldern. Iranianern från Ytterhogdal berättar: "En kille höll fast mig bakifrån medan en annan slog mig i huvudet med nävarna."

"Det var ett bråk med klart rasistiska inslag" – kommenterar polismannen som utredde det inträffade. "Ungdomarna var berusade och skrek svartskallar till iranierna och hotade skjuta dem. Den unge iranier, som blev allvarligast misshandlad, kom till Sverige i augusti 1987. Men det var första gången han har utsatts för direkt våld. "Det har hänt många gånger att svenska ungdomar kommit fram och ville bråka med oss. Särskilt på fredagskvällar. Förut har vi alltid kunnat tala dem till rätta. Men de här killarna var alldeles galna." – berättar han.

Socialchefen i Sveg var också orolig över det inträffade, men han var samtidigt hoppfull: "Jag hoppas verkligen att det här var en engångsföreteelse och att det inträffade blir en ordentlig läxa för hogdalsungdomarna."

Men förhoppningarna visade sig vara förhastade. Drygt en månad senare utsattes en iransk familj med två små barn för attentat mitt i natten. En 20-årig yngling krossade fönsterrutorna och en altandörr i deras hus. Han hotade också att slå ihjäl en annan flykting, som han träffade ute, med ett långt järnrör, men den här gången avväpnades han.

Efter dessa händelser mottog Kommunstyrelsen ett antal flyktingfientliga brev, bl a med följande ordalydelse: "Varför tar ni emot utomeuropeiska invandrare till er kommun? Det har ju inträffat incidenter i Ytterhogdal, inte bara där, överallt i kommuner där det finns invandrare. Det borde ni förstå att folk är mot invandring, Sveriges folk är till 90 procent mot den utomeuropeiska invandringen. Jag sympatiserar med folket i Ytterhogdal och på andra platser." Vidare föreslog brevskrivaren att de ansvariga i Härjedalens kommun skulle genomföra "en folkomröstning där folket i kommunen fått säga sin mening i en viktig fråga" – i likhet med Sjöbo. Kommunstyrelsens arbetsutskott beslutade "att med klart avståndstagande till skrivelsens innehåll lägga den till handlingarna."

Livet fortsätter sin gilla gång i Ytterhogdal. Nya flyktingar tas emot och de som kan flyttar därifrån så fort de kan. Under 1989 har 35 flyktingar tagits emot, men inte längre bara från Iran. Sammansättningen är: 10 iranier, 11 irakiska resp 8 turkiska kurder och 6 kristna libaneser. Sammanlagt fanns i mars 1990 50 flyktingar i Härjedalens kommun.

Flyktninger på sosialhjelp

Noen innledende merknader

John Eriksen*

Innledning

Innvandring er i Norge er nytt fenomen. I tråd med populær språkbruk menes da innvandring fra den 3. verden. Arbeidssøkere og andre som har flyttet til Norge fra land innen den vestlige kulturkrets, oppfattes ikke som innvandrere eller noe problem, og tiltakene med sikte på å kontrollere innvandringen har ikke vært rettet mot dem.

Utad er Norge et åpent samfunn – ideologisk, og ikke minst økonomisk. Norge støtter sterkt overnasjonale organer som FN, og de høye bidrag til den 3. verden i form av utviklingshjelp framheves ofte. Til geografisk nærmere internasjonalt samarbeid, som EEC, har Norge en mer skeptisk holdning. Innad oppfattes Norge som et kulturelt og etnisk homogent land; kanskje mer enn det er grunnlag for. På tross av sin uttalte åpenhet utad er ikke betingelsene gode for problemfri innvandring fra den 3. verden.

I 1960-årene begynte det å komme gjestearbeidere til Norge. Antallet var moderat sammenlignet med mange andre europeiske land. Men fra å være et utvandringsland ble Norge utover i 1970-åra et innvandringsland – såvidt (Haagensen et al. 1990). Etter hvert som innvandringen økte, ble det innført ulike begrensninger, fram til (midlertidig) innvandringsstopp. Det vil si at fra den 3. verden er det nå bare tre grupper personer som kan få permanent opphold, etter nøye gransking:

1. Flyktninger anerkjent av FN.
2. Asylsøkere, som evt. innvilges opphold på politisk eller humanitært grunnlag.
3. Familiegjenforeninger med personer som tidligere har fått innvilget opphold.

Prosjektet som beskrives her handler om denne type immigranter, for korthets skyld kalt flyktninger.

---

* John Eriksen, mag. art., Institutt for sosialforskning, Oslo.

Immigranter som problem

Immigranter – fra den 3. verden – har overveiende vært oppfattet som problem i det norske samfunnet, på flere nivåer. Helt generelt ser det ut til at de truer den norske nasjonale identiteten, som et kulturelt og etnisk homogent land. Politisk har det overveiende vært hyllet liberale og humanitære idealer, men kombinert med betydelig usikkerhet og forbehold om hvordan opinionen reagerer når innvandringsspørsmål settes på dagsorden eller motsetninger oppstår. Offentlig administrasjon synes å ha hatt betydelige problemer med å håndtere innvandringsspørsmål, fra praktiske saker omkring mottak til konsekvens i avgjørelser om hvem som får innvilget oppholdstillatelse. Tildels betydelig oppmerksomhet har vært rettet mot offentlige utgifter til mottak av flyktninger, herunder utbetalinger etter Lov om sosialomsorg (til livsopphold), som har vært et hovedvirkemiddel i flyktningepolitikken. Det har videre vært hevdet at hvertfall en del innvandrere representerer holdninger som er uforenlige med grunnleggende norske verdier, som til kvinner og i religiøse spørsmål. Det har vært voldelige konfrontasjoner mellom nordmenn og innvandrere og aksjoner mot innvandrere. Motstanden mot innvandring er tildels organisert.

Dette må ikke skygge for at den dominerende retorikk er positiv til innvandring, med bred støtte i politiske organisasjoner, massemedia, administrasjon og blant folk flest. Det har vært gjennomført aksjoner til støtte for den berikelse innvandrere betyr for norsk kultur. Det har vært gjort beregninger som viser at landet tjener (økonomisk) på flyktninger (Ramm 1988), eller det er gjort forskning der perspektivet er at flyktninger er en ressurs (Næss 1989).

Uten tvil har utviklingen på arbeidsmarkedet i Norge forsterket oppfatningen av immigranter som problem. Mot slutten av 1980-åra økte arbeidsledigheten til det høyeste nivå etter 2. verdenskrig, etter en lang periode med tilnærmet full sysselsetting. Det er nærliggende å tro at det hadde betydning for at myndighetenes problem med innvandringen i 1990 ble redusert i betydelig grad, uten særlig politisk motstand. Det lyktes da å gjøre innvandringspolitikken så restriktiv, dvs. at antallet innvandrere fra den 3. verden ble redusert såpass mye, at mottakerapparatet bedre maktet sine administrative oppgaver og utgiftene forbundet med flyktningemottak ble redusert.

Flyktninger på sosialhjelp

Forskningsprosjektet "Flyktninger på sosialhjelp – hvordan blir de selvhjulpne?" er et ektefødt barn av oppfatningen av flyktninger som problem. Målet for norsk innvandringspolitikk er integrering – at innvandrerne skal bevare noen trekk og gi avkall på andre for å skape en ny felleskultur (Haagensen et al. 1990). For innvandrerne betyr det at de blir en del av det norske samfunnet, lærer å forstå dets kultur, men fortsatt gis adgang til å dyrke sin kulturelle egenart (Lien 1986). Denne balansegangen, spesielt m.h.t. norske myndigheters politikk, problematiseres ikke her.

Det praktiske ansvaret for innvandrerne, for bolig og utdanning (og arbeid) er desentralisert til primærkommunene, mot en viss økonomisk belønning eller kompensasjon. Det er det ordinære hjelpeapparatet som skal bistå innvandrerne. Det skal i minst mulig grad bygges opp et eget hjelpeapparat bare for innvandrere. F.eks. formidles hjelpen til økonomisk livsopphold av det lokale sosialkontor. De aller fleste innvandrere vil trenge slik hjelp den første tiden etter ankomst, før de får etablert seg på arbeidsmarkedet. Sosialkontorenes utgifter til innvandrere blir refundert i sin helhet av Staten, i motsetning til tilsvarende utgifter til norske statsborgere.

Sosialkontorets sentrale plass i innvandrerpolitikken har bl.a. vært beskrevet av Lien (1986). Hun fant bl.a. at innvandrere (in casu pakistanere) og flyktninger (vietnamesere) forholdt seg forskjellig til sosialkontoret. Innvandrerne hadde manglende tillit til sosialkontoret og hadde dessuten et nettverk av venner og slektninger. De benyttet derfor sosialkontoret i mindre grad for å løse sine problemer. Flyktningene ble p.g.a. desentralisert mottak spredt over hele landet med små muligheter til opprettholde eller bygge egne hjelpenettverk. De ble derfor (gjort) avhengige av de offentlige hjelpeapparatet, og bl.a. av det sluset inn i en standard de selv ikke maktet å opprettholde. Når pakistanerne etter hvert fikk tillit til det norske hjelpeapparatet og benyttet det i større grad, ser Lien det som en ønsket utvikling og tegn på vellykket integrering.

I Sverige har Halleröd (1988) vist at det var en sterk økning i antall utenlandske statsborgere som mottok sosialhjelp, og han setter det i sammenheng med at innvandringen har endret karakter med flere flyktninger og asylsøkere, uten egne midler til livsopphold og uten rett til annen understøttelse (trygd). Henriksen (1985) uttaler for Danmarks vedkommende:

”Sammenfattende er indtrykket ud fra bistandsstatistikken at der eksisterer et relativt stort behov i flygtningegruppen for kontant støtte fra det offentlige – i en periode efter at støtten fra flygtningehjælpen er ophørt.”

Det er særlig det store barnetall og de lavere arbeidsinntektene p.g.a. arbeidsledighet og få yrkesaktive mødre som trekker i retning mot sosialhjelp (Henriksen 1987). Hun finner videre at i forhold til danske ufaglærte familier får en litt større andel tyrkiske familier sosialhjelp, men for pakistanske familier er andel mindre. Det settes i sammenheng med at tyrkiske familier stort sett kom fra rurale områder og pakistanerne fra byer.

I Norge har Støren (1987) studert levekår hos utlendinger og finner bl.a. høyere andel med sosialhjelp enn blant nordmenn. Ytterpunktene er vietnamesere (44%) og pakistanere (3% eller omtrent som for nordmenn). Hovedforklaringen er ulik status på arbeidsmarkedet.

Næss (1989) setter vanskene med å integrere flyktninger på arbeidsmarkedet i sammenheng med statlig kaos og manglende forberedelser med å ta imot dem. Når det gjelder utplasseringsstedets betydning for integrering av flyktningene i arbeidslivet, er hans konklusjon at det generelt nok er enklere på litt større steder, men tilgangen på arbeid kan også være bedre på mindre steder.

Også Otnes (1989) har funnet at utlendinger er overrepresentert blant sosialhjelpmottakere; de mottar større utbetalinger enn nordmenn og over lengre tid.

Flyktninger og asylsøkere mottok i 1987 i gjennomsnitt kr. 42 300, andre utlendinger kr. 22 100 og nordmenn kr. 15 800. Når det gjelder varigheten av sosialhjelp, fant Otnes at 46% av flyktninger og asylsøkere mottok sosialhjelp i mer enn 6 måneder i 1987, sammenlignet med 31% blant nordmenn.

Videre fant Otnes at omfanget av sosialhjelp gikk ned med tid tilbrakt i landet. Det gjaldt både andel på sosialhjelp og størrelsen på utbetalingene. Andelen mottakere minket fra 25% for de som hadde vært i Norge i 3-4 år, til 15-16% for de som hadde vært her 17-18 år. Gjennomsnittlig utbetaling i 1987 var kr. 65 709 for de som kom i 1987, mot kr. 35 028 for de som kom i perioden 1970-74.

Når utbetaling av sosialhjelp til flyktninger vurderes i forhold til utbetalingene til norske statsborgere, når det gjelder f.eks. størrelse og varighet, bør en huske at denne hjelpen har en ulik karakter for de to typer mottakere, hvertfall den første tiden flyktningene er i Norge. Det eksisterer i prinsippet ingen omsorg som er rettet inn spesielt mot flyktninger. Om de ikke klarer å skaffe seg tilstrekkelige inntekter ved eget arbeid, er alminnelig sosialhjelp den måten samfunnet løser dette problemet på.

Med en økt andel flyktninger i forhold til arbeidssøkere mot slutten av 1980-åra og en avhengighetskapende politikk (iflg. Lien 1986), økte utgiftene til sosialhjelp til flyktninger sterkt i Norge. En rolle kan det også ha spilt at kommunene fikk sine utgifter til flyktninger fullt ut refundert fra Staten.

I 1988 ønsket derfor statlige myndigheter ansvarlige for flyktningsaker at Institutt for sosialforskning skulle studere sosialhjelpen til flyktninger nærmere. Spesielt var man interessert å få belyst omfanget av sosialhjelpen – hvor mange fikk sosialhjelp, hvor mye og over hvor lang tid. Perspektivet skulle være en prosess mot uavhengighet av hjelpeapparatet, der særlig integrasjon i arbeidsmarkedet er sentral.

For å studere dette vil en kohort på 1 400 flyktninger (kvoteflyktninger, asylsøkere og familiegjeforeninger) som kom til Norge i siste kvartal i 1986, bli fulgt fram til 1990 med data fra offentlige registre om sosialhjelp og kontakt med arbeidsmarkedet. Senere vil 150 personer bli plukket ut og kontaktet for å skaffe mer detaljert informasjon. For øyeblikket (september 1990) pågår arbeidet med å etablere "utgangsbestanden" (de vel 1 400) og gjenfinne dem i andre registre.

Forundersøkelsen

Som en forundersøkelse til prosjektet ble det i 1988/89 samlet inn data om sosialhjelp til 258 flyktninger i 11 av de 15 kommunene i Vestfold fylke (sør for Oslo). Opplysningene var dels å finne i fylkets administrasjon, men det viste seg også nødvendig å kontakte sosialkontorene i primærkommunene for

å komplette opplysningene. Resultatene fra undersøkelsen er rapportert i Berge og Vattekar (1989).

Et problem med opplysningene var at sosialhjelpen ble utbetalt til enkeltpersoner på vegne av husholdningen (gjerne mannen) uten informasjon i alle tilfelle om andre husholdningsmedlemmer, slik at det måtte gjøres noen forutsetninger for å anslå antallet personer som fikk sosialhjelp.

Flyktningene det ble innsamlet opplysninger om i Vestfold fylke, utgjorde neppe noen spesiell gruppe i forhold til andre flyktninger som kom til Norge. Det var imidlertid en betydelig konsentrasjon om to nasjonaliteter, vietnamesere og iranere. Litt over halvparten (56%) var kvoteflyktninger, resten asylsøkere.

14% hadde vært i landet under ett år, 38% i 1-2 år og nesten fjerdeparten tre år eller mer. Husholdningene var overveiende små. Over 40% bestod av én person og 21% hadde fire medlemmer eller mer. Bare 5% hadde seks medlemmer eller mer.

Når det gjelder hvor stor andel av flyktningene som fikk sosialhjelp, må det p.g.a. mangler i data gjøres noen forutsetninger, men Berge og Vattekar anslår (s. 20 ff.) andelen til 75-80%.

Den gjennomsnittlige sosialstøtten ble i 1988 beregnet til kr. 61 289 pr. husstand, eller kr. 25 865 pr. person. Dette var ikke vesentlig annerledes enn Otnes (1989) fant i en beregning for alle landets fylker, der Vestfold lå omtrent på gjennomsnittet.

Det var stor spredning i stønadsbeløp pr. husholdning. P.g.a. engangs etableringstilskudd ved ankomst vil høy andel flyktninger som kom i 1988 dra gjennomsnittsbeløpet opp. Ellers avtar støtten med varighet av oppholdet. For personer med opphold etter asylsøknad kan kommunen ikke kreves refusjon fra Staten utover to år etter oppholdstillatelse. Men det vil slå ut bare om utbetalt sosialhjelp ses i forhold til alle, og ikke bare de som mottar sosialhjelp. For flyktninger er det ingen slik tidsbegrensning i kommunal refusjon fra Staten.

Berge og Vattekar (1989, s. 27) velger ut følgende fem forklaringsfaktorer for størrelse på sosialhjelp:

1. Antall husholdningsmedlemmer
2. Utbetaling av etableringstilskudd
3. Antall måneder siden ankomst
4. Antall måneder det er utbetalt sosialhjelp
5. Status som flyktning eller asylsøker

De finner at disse fem faktorene forklarer 63% av variasjonen i utbetalt sosialhjelp. De konkluderer slik (s. 29):

Den beste gjetning vi kan gjøre på hvor mye en enkelt person kan få utbetalt i løpet av året, når personen har vært i landet i 18 måneder (og derfor fikk etableringstilskudd året før) og har behov for sosialhjelp i to av årets måneder, blir da kr. 2 549. Blir det utbetalt hjelp for alle månedene i året,

vil personen i løpet av sitt andre år i landet kunne ventes å få kr. 67 349. Dette inkluderer da boutgifter. Til sammenligning kan nevnes at minstepensjonen for 1988 lå på ca. 49 000 kr. Når er det likevel bare 37% av husholdningene som har mottatt støtte hele 1988. Men de gjennomsnittlig månedlige utbetalinger til enslige flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag ligger anslagsvis 35-40% over minstepensjonen det andre kalenderåret disse personene oppholder seg i landet.

Data fra forundersøkelsen hadde svakheter. Dels manglet det opplysninger, dels kan en utfra opplysninger om bare ett år si lite om flyktningenes vei mot selvhjulpenhet, selv om en klart fant nedgang i sosialhjelp med økt oppholdstid. Det er prosessen mot uavhengighet av offentlig understøttelse til bolig og livsopphold vi vil studere i hovedundersøkelsen, ved å følge en kohort over flere år.

Litteratur

- Berge, E. og K. Vattekar (1989).** Sosialhjelp til flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag. INAS notat 89:7. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Haagensen, E., L. Kvisler og T.G. Birkeland (1990).** Innvandrere – gjester eller bofaste? En innføring i norsk innvandringspolitikk. Oslo: Gyldendal.
- Halleröd, B. (1988).** Socialbidragstagende i kommunerna 1980 och 1985. Umeå studies in sociology No. 95. Umeå: University of Umeå.
- Henriksen, I. (1985).** Indvandrerne levevilkår i Danmark. Publikation 142. København: Socialforskningsinstituttet.
- Henriksen, I. (1987).** Mødet mellom indvandrerfamilier og social- og sundhedsvæsenet. Publikation 158. København: Socialforskningsinstituttet.
- Lien, I.-L. (1986).** Sosialkontorets plass i innvandrernes problemløsningsrepertoar. Rapport 86:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Næss, R. (1989).** Flyktninger som ressurs. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Otnes, B. (1989).** Foreign Citizens and their Consumption of Supplementary Benefits and Welfare Services from Local Government in Norway. Paper to the 29th International Congress of the Institut International de Sociologie. Oslo: Central Bureau of Statistics.
- Ramm, H.H. (1988).** En indikationsundersøkelse om samfunnsøkonomisk lønnsomhet ved mottak av flyktninger. Rapport. Oslo: Kommunenes sentralforbund.
- Støren, L.A. (1987).** Levekår blant utenlandske statsborgere 1983. Sosiale og økonomiske studier 63. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Musikkultur och invandrarskap

Tradition, transformation, assimilation

Ingrid De Geer *

Bakgrund

Musiketnologin och musikforskningen har hittills haft en mycket låg profil inom invandrar- och minoritetsforskningen. Till trots för tydliga tendenser under senare tid med hänsyn till önskvärldheten av att i större utsträckning inkorporera de kulturella aspekterna i detta specifika forsknings-sammanhang har ingen väsentlig förändring skett vad angår den undanskymda roll som de musikkulturella aspekterna intar, när det gäller till invandrarforskning relaterade tvärvetenskapliga, såväl nationella som gränsöverskridande projekt, kongresser, symposier m.m. Detta är desto märkligare med tanke på den stora roll som musik, sång och dans oftast spelar såväl för en invandraminoritets eller flyktingminoritets inbördes samhörighet och identitet som i mötet med andra minoriteter och med 'majoritets'samhället.

Traditionellt har musiketnologisk forskning i avsevärd grad varit inriktad på icke-västerländska kulturer och på att uppsåra och tillvarata det som uppfattades representera en autentisk, en 'ren' tradition. Konfrontationer med andra musikkulturer, med det moderna samhället, urbanisering, mass-medias inflytande har i detta sammanhang ansetts utgöra negativa faktorer. Givetvis är dokumentation av musiktraditioner en betydelsefull forsknings-uppgift. Det finns dock anledning att överväga, huruvida en alltför ensidigt avvisande inställning visavi influensar 'utifrån' har verkat hämmande på forskning rörande det moderna samhällets invandrargrupper. Visserligen har i någon mån inhemska minoriteters musiktraditioner sedan en längre tid tillbaka varit föremål för studier (t.ex. indianer i USA, aboriginer i Australien, berber i Marocko). Först under senare år har emellertid musikforskare/-etnologer i någon större utsträckning ägnat sig åt undersökningar gällande de egna ländernas invandrar- och flyktinggrupper i nyare tid, med större hänsyn-tagande och en mera positiv attityd till de transformations- och assimilations-processer som är inherent till ett mångkulturellt samhälle. Exempelvis har i USA i stigande grad – om än fortfarande i relativt ringa utsträckning – studiet av folkmusik koncentrerats till immigrant- och etniska grupper. Denna

---

* Ingrid De Geer, docent. Musikvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
Musikkultur och invandrarskap. Tradition, transformation, assimilation. Regionalprojekt
Värmland. Anslagsgivare: Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

forskning visar dessbättre ingen tendens att avtaga, allteftersom den stor-skaliga immigrationen av bl.a. asiater och latinamerikaner tilltager och erbjuder nya perspektiv för förståelsen av det sociala grundlaget för musik och musikaktiviteter i ett pluralistiskt samhälle.

Viss uppmärksamhet har även i Sverige ägnats studiet av inhemska minoriteters musikkultur, bl.a. den samiska (Edström 1978), och under de senaste åren har ett mindre antal musikforskare och musikvetnologer börjat intressera sig för efterkrigstidens invandrare till Sverige och deras musik-traditioner och musikaktiviteter. I första hand gäller det ett par stora invandrar-grupper och/eller specifika musikaliska aspekter (jfr t.ex. Hammarlund 1987; Ronström 1988). Tvärvetenskapligt samarbete sker inom ramen av två forskningsprojekt om ingermanländare i Sverige (första- respektive andra-generationen), stödda av DEIFO/SFR och av HSFR och ledda av docent Eric De Geer. Jag ansvarar där för delprojekt om musiktraditioner och -aktiviteter. Dessutom bör nämnas det etnologiska projektet "Blandsverige", som bl.a. beaktar invandras musikkultur (jfr Ronström 1990), samt ett dokumentationsprojekt som syftar till att registrera i offentliga arkiv befintligt, relevant material. Även om det här rör sig om väsentliga forskningsinsatser – av ett fåtal personer – är dock, proportionellt sett, musikforskningen och musikvetnologin svagt representerad – och föga uppmärksammas – inom den alltmer ökande forskningen om invandrar- och flyktingminoriteter. Vi har ännu endast ringa kunskaper om dessa gruppers musikvanor och förändringsprocesser vid mötet med andra musikkulturer i Sverige, om svensk invandrar- och kulturpolitikens inverkan i dessa avseenden, samt om den roll musiken spelar inom ramen för minoritetsgruppernas allmänt kulturella och sociala situation.

Till helhetsbilden hör de insatser som har skett och sker av forskare inom andra discipliner. Antropologer, sociologer, litteraturhistoriker m.fl. har, såväl i svenskt som i internationellt perspektiv, i större eller mindre utsträckning bidragit till kunskapen om invandrar- och flyktinggruppers musiktraditioner och -aktiviteter. Till större delen rör det sig om mindre inlägg, oftast avsnitt i vetenskapliga arbeten med i övrigt antropologisk, sociologisk etc. inriktning, respektive ingår i handböcker o.dyl. I allmänhet ligger tonvikten på invandras 'folklorefestivaler', större fest- och föreningsarrangemang, gärna kompletterat med bildmaterial. Om än av intresse i sig förmår dock dessa bidrag ej att väsentligt förändra bilden av den allmänna forskningssituationen: Viktigt material och värdefull kunskap riskerar att gå förlorade för inte minst framtida – tids- och geografiskt betingad – komparativ forskning, med mindre kraftfulla åtgärder snabbt kan sättas in. Det är mot denna bakgrund som projektet "Musikkultur och invandrar-skap" skall ses.

Undersökningsområde, syfte, uppläggning

En systematisk, kartläggande, samtliga minoriteter omfattande studie angående musikkultur, musikvanor på riksnivå är knappast genomförbar inom en nära framtid. Realiserbart är att utföra dylika forskningsinsatser för ett antal strategiskt utvalda regioner. Det aktuella projektet är en första sådan

regional totalundersökning och beträffar befintliga minoritetsgrupper i Värmlands län, koncentrerad till tiden fr.o.m. andra världskriget, den period som täcker de viktigaste skeden av vår tids invandring.

Flera faktorer har varit avgörande vid valet av en för ändamålet lämplig region. Dels är Värmlands län en passande administrativ enhet med en måttlig population; dels har länet, om än inte tillhörande de invandrantätare områdena, ett representativt urval av (arbets-)invandrare och flyktingar från olika skeden. Såväl större som mindre minoriteter är företrädda. Sammantaget kan sägas, att länet är representativt för Sverige (utanför storstadsregionerna) och tillika hanterligt, dvs. det är möjligt att inom ramen av ett projekt av denna art nå en god översiktighet, någon som ej i lika hög grad torde vara fallet beträffande storstadsområden respektive mycket invandrantäta län (t.ex. Västmanland). Bidragande till valet av Värmland har varit områdets mångsidiga näringslivskaraktär, med såväl en del av Bergslagens industriregion och skogsindustriområdet vid Vänern som glesbygder med huvudsakligen agrar prägel. En ur regional synvinkel intressant aspekt är, att det nya systemet för flyktingmottagande per 1 januari 1985 har medfört, att länets invandrapopulation ökar och ändrar karaktär.

Projektets syfte är i huvuddrag att dels undersöka, hur de olika minoriteterna erfar mötet med svensk och andra minoriteters musikkultur samt invandrargruppernas roll i det regionala och lokala musiklivet; utforska vilka förändringsprocesser som kan iakttagas (såväl durations- som generationsbetingade) samt observera lokala differenser; insamla och bearbeta musik- och arkivmaterial samt dokumentera musikskeenden, dels söka utvärdera svensk invandrar- och kulturpolitikens inverkan på minoriteternas musikvanor och musikkulturella identitet, i synnerhet utifrån regionala och lokala perspektiv, samt hur olika stödåtgärder från svenska instansers sida utfaller i praktiken. Vidare avses metod- och teoriutveckling, med speciell hänsyn till motsvarande komparativa regionalundersökningar. Härtill kommer det för projektet oundgängliga utarbetandet (inom ramen av ett delprojekt) av regionalgeografiska och demografiska basfakta, främst med hänsyn till variablerna nationell/etnisk bakgrund, vistelsetid i Sverige, första respektive andra generationen, kön, arbetsinvandrare – flyktingar, storleksfaktorn, spridningskoncentration (social närhet).

Ett första komplex av frågeställningar har utgångspunkter från invandrararnas horisont. Bl.a.: Hur stor andel av den totala musikaktiviteten utgör (det man själv anser utgöra) hemlandets/den etniska gruppens musiktraditioner? Hur fungerar respektive invandrargruppers inbördes musikkulturella kontaktnät – lokalt, regionalt, på riksnivå – och vilka kontakter finns grupper emellan och med den svenska befolkningen? Hur fungerar gränsbevarande mekanismer, hur influeras, gestaltar sig kreativitet i ett mångkulturellt perspektiv? Ett andra komplex av frågeställningar har utgångsläge i svensk invandrar- och kulturpolitik. Vem gör vad för vilka? Hur fungerar de hierarkiska kommunikationerna? Vilken roll spelar kommunernas sysselsättningskaraktär, invandrapopulationens struktur, arbetsplatsers initiativ, facken, olika organisationers och individuella initiativ? Lokala differenser – betingade av vad?

En annan intressant fråga är om, och i givet fall hur, skol- (hemspråks-) undervisningen, barn- och daghem, musikskolor influerar musikvanorna.

Forskningsprojektet är tvärvetenskapligt i den betydelsen, att det anknyter till ett flertal discipliner, t.ex. geografi, demografi, historia, antropologi, (musik)sociologi, vilket nödvändigtvis innebär en viss teoretisk och metodisk pluralism. Huvudundersökningen ansluter närmast till recent musiketnologisk teoriutveckling i främst USA kring komplexet musik-identitet-etnicitet. Såsom inledningsvis nämndes har inom delar av den musiketnologiska forskningen en förskjutning skett från teorier beträffande s.k. autentiska musiktraditioner och deras fortlevnad, betingade av isoleringsaspekter – varvid externa influenser ansetts utgöra negativa faktorer – till inriktning på, och följaktligen teoridiskussioner om, förändringsförlopp samt kulturmötes- och influensprocessers även positiva effekter. Inte helt oväntat är det till avsevärd del musiketnologer/musikologer, dock även folklorister med forskningsinriktning på minoriteters musikkulturella (och folklore-)situation i ett mångkulturellt samhälle, som väsentligt har bidragit till denna teoriutveckling (t.ex. Bauman 1971; Bohlman 1988; Cohen and Shiloah 1985; Dégh 1966; Jairazbhoy and DeVale 1985; Klymasz 1972; 1973; Slobin 1982; 1984; Stern 1977).

I mindre utsträckning, dock relevant för utvärdering är den mera allmänt musiketnologiska teoridiskussion som kommer till uttryck i Thomas Rice' artikel "Towards the Remodeling of Ethnomusicology" (1987). Rice' kritiska granskning av Merriam (1964) och applicering i modifierad form av antropologen Clifford Geertz' "Symbolic systems... are historically constructed, socially maintained and individually applied" (Geertz 1973) till musiketnologisk teorimodell "how do people historically construct, socially maintain and individually create and experience music?" är ej oväsentlig i sammanhanget. I ett vidare perspektiv är ställningstagande till Fredrik Barths teorier beträffande etniska minoriteter och gränsbevarande mekanismer av vikt (Barth 1969). Andra teoretiska referenspunkter är bl.a. identitets- och etnicitetsteorier, vissa teorier om assimilationsprocesser såsom representerade av t.ex. DeVos (1975; 1983), Glazer and Moynihan (1963; även 1981), Gordon (1964/1978), Hannerz (1976) och Royce (1982).

Med hänsyn till projektets uppläggning bygger forskningsverksamheten på samarbete med å ena sidan regionens invandrarorganisationer och enskilda invandrare och flyktingar, å andra sidan svenska regionala och lokala myndigheter och andra institutionella organisationer. Kvantitativa data (statistiska uppgifter, bundna enkäter etc. utgör en bas, men huvudvikten läggs vid kvalitativa data. Intervjuer, deltagande observation, musikinspelningar m.m. är tyngdpunkter i undersökningen. Inventering av bl.a. befintligt arkivmaterial på läns-, kommun- och lokalnivå m.m. ingår. Av största vikt i samband med huvudprojektets genomförande och utvärderingen av dess resultat är det ovan nämnda geografiska och demografiska delprojektet, för vilket docent Eric De Geer ansvarar.

Projektverksamheten

När detta skrivs har projektet pågått under gott och väl ett halvår, och det är givetvis ännu ej möjligt att framlägga delresultat. Jag skall dock i det följande nämna något om erfarenheterna under den gångna perioden.

Projektet är det första i sitt slag och är dessutom mycket mångfacetterat, med ett stort antal olika grupper och individer involverade. Breda – och framför allt väl fungerande – kontaktnät, såväl beträffande det svenska samhället som med hänsyn till flyktingar och invandrare, är absoluta förutsättningar. Undersökningen kan av flera minoritetsgrupper erfaras som känslig och en reserverad hållning kan i viss utsträckning förväntas. Detta är väsentliga faktorer och metodologiskt vägledande för projektverksamheten i synnerhet i det första skedet.

Under projektförberedelserna pejlade jag såväl officiella instansers i Värmland som invandrades och flyktingars inställning till undersökningen, samt vilken medverkan och vilka möjligheter till samarbete som kunde förväntas. Mot bakgrund av denna inledande orientering beslöt jag att främst söka åstadkomma en gedigen förankring av projektet inom det svenska samhället, på läns-, kommun- och lokalnivå. Det rör sig bl.a. om Landsting och Kommunförbundet i Värmland, kultur-, social- och fritidsförvaltningar, flyktingmottagningar och invandrarbyråer, kyrkliga och andra studieförbund, diverse kulturinstitutioner m.m. Det har gällt, dels att ge information om undersökningen och inte minst dess etiska förhållningsregler, dels att i samtal och intervjuer få en uppfattning om relevant verksamhet beträffande invandrare/flyktingar, bidragsfördelning, befintligt arkiv- m.m. material osv. Detta mycket stora kommunikations- och informationsnät är helt oundgängligt för projektet. I första hand utgör det en nödvändig förutsättning för det komplex av frågeställningar och därtill knutna hypoteser som har sitt utgångsläge i svensk invandrar- och kulturpolitik. Därutöver har det visat sig vara metodiskt synnerligen effektivt, att för ett forskningsprojekt av detta slag utgå från det svenska samhällets instanser och organisationer: Tidsödande omvägar, onödiga misstag och blindgator har i stor utsträckning kunnat undvikas i och med att initierade personers kunskaper tillvaratages. Samtidigt, och inte minst viktigt, 'sanktioneras' undersökningen – och forskarna –, vilket är av stor betydelse för i synnerhet flyktingar och även vissa invandrargrupper som genomgående har sina referenspunkter hos flyktingsamordnare, förläggningsspersonal, invandrarkonsulenter, socialförvaltningar etc.

I loppet av den relativt korta tid som forskningsverksamheten pågått har det kommit till stånd ett väl funktionerande samarbete med svenska myndigheter och institutioner. Genomgående är man medveten om den stora roll som musik, sång och dans ofta spelar i invandrar- och flyktingsammanhang, och forskning om och publicitet för dessa aspekter uppfattas allmänt som mycket konstruktivt, ett slags antidot till en, anses det inte sällan, mestadels starkt forskningsfokusering på sociala och ekonomiska problem, diskrimineringsfrågor o.dyl. Möjligen är detta en av orsakerna till, att projektet får ett stort gensvar från svensk sida. Härtill kommer, att projektet ligger gynnsamt

'i tiden': Efter de första igångkörnings- och etableringsfaserna i samband med det nya flyktingmottagandet i 1985 börjar man nu alltmer få ökat utrymme för att fokusera intresset på kulturfrågor, samtidigt som man mera medvetet uppmärksammar länets invandrarpopulationer i allmänhet.

I flera fall tar samarbetet med svenska instanser sig uttryck i mycket konkreta insatser. Så har t.ex. Landstinget på ett tidigt stadium presenterat projektet vid en presskonferens, vilket i sin tur har lett till goda kontakter med regionens media – press, radio, TV -, ur olika synvinklar till stor gagn för forskningsverksamheten. Ett annat exempel är Kommunförbundet Värmland som har bekostat och stått för distribueringen av en enkät till kultur-/bibliotekschefer, friditdschefer och flyktingsamordnare i samtliga länets kommuner samt till Värmlands 7 flyktingförläggningar. Enkäten ger i 17 frågor och ett större antal delfrågor basfakta om målgrupper, verksamhetsområden, ekonomiska aspekter, samordning med andra organ/kommuner, dokumentationsmaterial, kontakter m.m. som är relevanta för undersökningen. Svarsprocenten är f.n. mycket tillfredställande 95% och exemplifierar väl regionens medverkan. I övrigt är 'medverkan' och 'samarbete' känneteckande för praktiskt taget alla kontakter med det svenska samhället: Man bemödar sig om att i möjligaste utsträckning ge information, vara behjälplig med förbindelser och förhandsinformation till bl.a. relevanta representanter för minoriteterna, förslag till tolkar. Anmärkningsvärt är, att det hittills inte har varit några reaktioner som tyder på, att man känner sig utsatt för oönskad 'granskning' från forskarens sida. Snarast har det varit en positiv respons, "att någon kompetent intresserar sig för, vad vi gör på detta område – och behöver vår assistans". Detta gäller generellt, men kanske framför allt på s.k. gräsrotsnivå, t.ex. flyktingmottagningar och -förläggningar. Här bör kanske betonas vikten av att informera och åter informera, såväl svenska myndighets- och andra personer som flyktingar/invandrare – på olika nivåer och i begripliga ordalag-, om projektet, dess målsättningar och sätt att arbeta.

Forskningsverksamheten har under den gångna perioden i stor utsträckning varit inriktad på den del av projektet som relaterar till svenska instanser och organisationer. Parallellt härmed har det emellertid också varit möjligt att inleda ett mera intensivt s.k. fältarbete (deltagande observation, intervjuer, inspelningar m.m.). I första hand har det gällt länets flyktingförläggningar, där musik, sång, dans mestadels spelar en betydande roll. Förläggningspopulationerna – och även personalen – varierar ständigt, och en viss prioritering är på sin plats för att få en möjlighet att följa relevanta skeenden under längst möjliga tid. Dessutom har bl.a. en hel del tid ägnats kontakter med ledare av barn- och fritidshem för flyktingbarn, hemspråklärare, lärare sv2 m.fl. Det visar sig, att olika musikaktiviteter oftast spelar en avsevärd roll i dessa sammanhang. Aspekten är litet – om överhuvudtaget – uppmärksammas och förtjänar att mera ingående undersökas.

Utrymmet tillåter tyvärr inte att här närmare gå in på specifika musikaliska aspekter. Sammanfattningsvis kan emellertid sägas att kontakter med invandrare och flyktingar har varit över förväntan god, till stor del tack vare det svenska kontaktnätet och flyktingars och invandrades positiva inställning,

men även på grund av projektets karaktär (musik är ett 'neutralt' och tillsynes outtömligt ämne), en strävan att strikt klargöra och följa grundläggande etiska regler, och att projektet metodiskt har fungerat väl. En medverkande orsak har eventuellt varit projektledarens personliga bakgrund som 'trefaldig' invandrare, med erfarenheter från ockuperat område och efterkrigstidens flyktingsituation och -arbete. Slutligen skall nämnas, att den första fasen av det för huvudprojektet viktiga geografiska-demografiska delprojektet är i det närmaste avslutat och kommer att publiceras under 1991.

Musikkultur och invandrarskap – inför framtiden

Undersökningen, som i viss mån har pilotkaraktär, strävar efter att initiera och vara metodiskt vägledande för – komparativa – regionalundersökningar i ett antal andra län/regioner i Sverige, i första hand i ett av de mera invandrantäta länen, respektive i en storstadsregion. Detta förutsätter dock, att på sikt behövlig forskarkompetens kan mobiliseras, och det är angeläget att inom den egna disciplinen öka intresset och förståelsen för forskningsfältet samt att rekrytera yngre forskare. I ett nordiskt perspektiv är det ytterst önskvärt att snarast få till stånd liknande undersökningar i grannländerna, i komparabla regioner och med fördel inom ramen av internordiskt samarbete. Sett i ett vidare internationellt forskningsperspektiv är det av vikt, att forskningsfältet stärks inom Norden, inte minst med tanke på framtida komparativ forskning.

Interdisciplinärt betraktas "invandarmusik"forskare inte sällan som en något udda grupp – försätstermen 'musik' har dessvärre ännu ej helt kunnat befrias från icke-forskningsmässiga konnotationer. Det är dock främst inom interdisciplinär migrationsforskning som "musiken" i någon utsträckning har kunnat göra sig hörd och även i enstaka fall efterlysts. Märkvärdigtvis har man emellertid hittills haft ringa förståelse för, att även musikaspekterna i invandrar- och flyktingsperspektiv kräver speciell forskarkompetens och inte kan betraktas som övervägande kommentatoriska och illustrativa inslag i annat disciplinärt forskningsssammanhang. Ett utvidgat tvärvetenskapligt samarbete framöver är mycket önskvärt, till alla parterers båtnad, och bör kunna tillföra invandrar- och minoritetsforskningen ytterligare och hittills i för stor utsträckning åsidosatta dimensioner.

Referenser

- Barth, F., 1969:** "Introduction". *Ethnic Groups and Boundaries. The Organization of Culture Boundaries*, ed. F. Barth. Bergen etc.: Universitetsforlaget, ss. 9-38.
- Bauman, R., 1971:** "Differential Identity and the Social Basis of Folklore". *Journal of American Folklore* 85, ss. 31-41.
- Bohlman, Ph.V., 1988:** *The Study of Folk Musik in the Modern World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Cohen, E. and Shiloah, A., 1985:** "Major Trends of Change in Jewish Oriental Music in Israel." *Popular Music* 5, ss. 199-223.

- Dégh, L., 1966:** "Approaches to Folklore Research among Immigrant Groups." *Journal of American Folklore* 79.
- DeVos, G., 1975:** "Ethnic pluralism: conflict and accommodation." *Ethnic Identity: Cultural Continuities and Change*, eds. C. DeVos and L. Romanucci-Ross. Palo Alto: Mayfield Publishing Company, ss. 5-41.
- , **1983:** "Ethnic Identity and Minority Status: Some Psycho-Cultural Considerations." *Identity: Personal and Socio-Cultural. A Symposium*, ed. A. Jacobson-Widding. Stockholm: Almqvist & Wiksell, ss. 135-153.
- Edström, K.-O., 1978:** *Den samiska musikkulturen. En källkritisk översikt*. Göteborg: Skrifter från den musikvetenskapliga institutionen; 1.
- Geertz, C., 1973:** *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Glazer, N. & Moynihan, D.P., 1963:** *Beyond the Melting Pot*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- , **eds., 1981:** *Ethnicity. Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: University Press.
- Gordon, M.M., 1964/1978:** *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion, and National Origin*. New York: Oxford University Press.
- , **1978:** *Human Nature, Class and Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Hammarlund, A., 1987:** "Musik och identitet." *Invandrare och Minoriteter* 1987:3, 4-5.
- Hannerz, U., 1976:** "Some Comments on the Anthropology of Ethnicity in the USA." *Ethnicity in the Americas*, ed. F. Henry. The Hague etc.
- Jairazbhoy, N.A. and DeVale, S.C., 1985 (eds.):** *Asian Music in North America. Selected Reports*, in *Ethnomusicology* 6.
- Klymasz, R., 1972:** "Sounds You Never Heard Before. Ukrainian Country Music in Western Canada." *Ethnomusicology* 16:3, ss. 372-380.
- , **1973:** "From Immigrant to Ethnic Folklore: A Canadian View on Process and Transition." *Journal of the Folklore Institute* 10, ss. 131-139.
- Merriam, A.P., 1964:** *The Anthropology of Music*. Evanston: Northwestern University Press.
- Rice, T., 1987:** "Towards the Remodeling of Ethnomusicology." *Ethnomusicology* 31:3, ss. 469-516.
- Ronström, O., 1988:** "På jakt efter jugoslaverna. Dans, musik, etnicitet." *Blandsverige. Om kulturskillnader och kulturmöten*, red. Å. Daun & B. Ehn. Stockholm: Carlssons, ss. 145-167.
- , **1990:** "Displaying Diversity on Stage." *The Organization of Diversity in Sweden. The "Blandsverige" Project*. Invandrarminnesarkivet Serie A:2, ss. 37-48.
- Royce, A.P., 1982:** *Ethnic Identity: Strategies for Diversity*. Bloomington: Indiana University Press.
- Slobin, M., 1982:** *Tenement Songs. The Popular Music of the Jewish Immigrants*. Urbana etc.: University of Illinois Press.
- , **1984:** "Klezmer Music: An American Ethnic Genre." *Yearbook for Traditional Music* 16, ss. 34-41.
- Stern, S., 1977:** "Ethnic Folklore and the Folklore of Ethnicity." *Western Folklore* 36, ss. 7-32.

Swedish Finnish Literature after the World War II

Marja-Liisa Pynnönen *

As regards language, Swedish Finnish literature is primarily Finnish literature. In many ways, however, it constitutes an entity of its own, differing from Finnish literature. It is written in Sweden, it mostly describes the life and problems of Finnish emigrants in Sweden, it is published mainly through the own channels of the Swedish Finns themselves and, with just a few exceptions, it is known only amidst the Swedish Finns. For these reasons it has developed its own institutions as regards production, distribution and consumption, and its specific properties offer an interesting field for investigation.

The exact goal of this study was the literary culture of those Finns who emigrated to Sweden after the World War II. Their first fictitious products appeared in the first emigrant papers founded in 1956, and that year is the chronological starting point of this study. The data includes printed and non-printed fiction, the documents involved in the founding of literary institutions, information about the writers interviewed – and also about others who were interviewed – and about those who responded to the questionnaire that was sent to the writers. The data also contains letters to the author, some Swedish Finnish radio and TV-programmes, studies, surveys and newspaper articles about literature. The data is complete until the end of 1988. Separate publications that appeared until the end of October 1989 are also included.

The theoretical frame of this study conforms with the classically, positivistically oriented sociology of literature. In addition to the discussion about the production, distribution and consumption of literature, a content-analysis of emigrant literature was undertaken in this study in order to create a picture of its central motifs. A detailed formulation of the questions concerning the whole field of the Swedish Finnish literature was built on the basis of earlier studies on emigrant literature as follows:

- (1) The nature of the emigrants' literary culture is connected with the size and the status of the minority within the mainstream culture. The formation of a minority culture using its native language presupposes the existence of an adequate population. Social definitions are central in analyzing ethnic groups. People differ from one another in their cultural, linguistic and

---

* Marja-Liisa Pynnönen, Ph.D. University of Tampere.

racial characteristics, but this difference is significant only if somebody or some people give it a social meaning. The birth of an ethnic or linguistic minority requires a defining process by both the group members themselves and by outsiders.

- (2) Literature is one of the emigrants' cooperative actions in an alien environment; one of its central tasks is to define the minority group's relationship to the mainstream culture. Thus literature can attain a role that is emancipatory or oppositional, i.e., transmitting or strengthening the group's own culture, and it can be therapeutic or even escapist. This relationship is also reflected in the content of "ours" and "theirs". In addition to this, it is possible to recognize a gradual development of the political and social consciousness of a minority group.
- (3) Literature can offer a view of the emigrants' real circumstances and central problems, but on the other hand, it can also be a way of escaping from the reality, i.e. an escape to memories, hopes and fantasies. The extent to which emigrant literature reflects the emigrants' real circumstances is a question that invites studies on the principles of both realistic and documentary literature.
- (4) As any other literary culture, emigrant literature is connected to one or several literary traditions. As regards Swedish Finnish literature, it has been assumed that it is connected with the traditions of Finnish literature, varying, however, according to the point of time, generation and the writer's educational background. A positive, national-idealistic picture of Finland emphasized by the Finnish educational system, and the critical tradition of working class literature are probably the most significant starting points. The transition of the latter to Sweden would be natural, due to both the popularity of Väinö Linna and other working class writers and the social structure of the emigrant population. It has also been assumed that the working class tradition of Swedish literature and the topical discussion and the current phase of literature in general have had their effects on the subject matter of Swedish Finnish literature.
- (5) As regards language, emigrant culture is in constant contact with the language of the mainstream culture, and the linguistic coexistence or juxtaposition affects the nature of the literary culture. One can ask, for instance, how the relationship between the minority and the majority language is reflected in the content of literature or how it is reflected in the other areas of literary institutions.
- (6) It is difficult to define the audience of a minority literature. To what extent does a Swedish Finnish writer aim at the Swedish Finnish minority, to what extent at Finnish or Swedish readers? These relationships are significant as regards the content of the writings, because the content of literature is essentially affected by the target audience. It has also been indicated that the emigrants' motivation and possibilities to read will undergo changes when compared to the situation before the emigration.

- (7) Through literature it is also possible to approach the problems of the personal development of someone who lives in a minority culture. They can be examined in writers' biographies, at the level of characters described in the novels, and from the viewpoint of the readers' reading motivation and choices.

Swedish Finnish literature has gone through similar phases that have been found in other emigrant literatures. The experiences about emigration have both pushed people to write and on the other hand furnished them with the subject matter. Most of all these writers have produced and still produce poetry. Its initial and the most permanent channel of publication has been the emigrant newspapers. Most of the writers are amateurs whose work is published neither by Finnish nor Swedish publishing houses acting within the mainstream culture.

Most of the prose fiction has gained publicity only when emigrants have founded publishing houses of their own. An equally phenomenon is that books published in this way do not sell. It has been important for the emigrants to write about their own experiences, and other people's stories have not been of interest to them. The representatives of the mainstream culture have only exceptionally been interested in reading books written by the emigrants. It is mainly Hannu Ylitalo's and Antti Jalava's work and their translations that have aroused general interest.

The first phase, characterized by newspaper poetry, which started in 1956, came into a point in the late 1960's where publication of separate books started. At the beginning of the next decade began the second, emigrant-conscious phase. At that time both Finnish and Swedish publishers were willing to publish emigrant literature because the audience seemed to be interested in its topical themes. The simultaneous rise of literary social reports connected with the growth of international communication had reached the Swedish Finns. It was Hannu Ylitalo's emigrant trilogy that first aroused expectations of a new, strong working class literature produced by Finnish emigrants. Only a few Swedish Finns did, however, manage to publish their works before the foundation of a publishing house of their own.

The great number of the texts hidden in the desk drawers became evident when Sveriges Riksradio announced a contest of short stories in 1973. After the results had been announced, the writers founded in 1975 the society of Swedish Finnish writers, the *Liekki*-magazine and the cooperative publishing house *Finn-Kirja*. At the same time those who acted within the German Italian literature noticed that emigrants were unable to get their writings published without publishing houses of their own.

At the beginning of the 1970's the social situation in Sweden was favourable to emigrants. In spring 1975 the Parliament passed an emigrant law which seemed to grant emigrants a freedom to choose to what extent they would adjust to the Swedish society. Money was promised to emigrants' own cultural enterprises.

Appealing to that law and to the cultural agreement between the Scandinavian countries (1971) the Swedish Finns demanded all the more loudly that their children be granted the right to be educated in their mother tongue, since the Swedish school had been seen to damage the children's mental health.

The representative of Swedish Finnish culture, which was gradually becoming conscious of itself as a minority culture during the 1970's, believed that it would be possible to gain acceptance to the Finnish language in Sweden as an official minority language. An appropriate basis for comparison was the secured status of the Swedish language in Finland. The writers were encouraged. Especially novelists found their subject matter in the emigrant reality while poets concentrated in their personal feelings and emotions. Hopes for being a real writer were cherished. An inspiring example from Finnish was Väinö Linna.

Guiding the writers has been one of RSKY's central tasks. Several courses have had visiting teachers from Finland. Swedish Finnish penmen, whose manuscripts were almost without exception returned unpublished from Finnish publishing houses, found themselves in front of a professional challenge: develop or stop writing with publication in mind. Nuoren Voiman Liitto's criticism service participated in tutoring Swedish Finnish penmen and, when necessary, in assessing manuscripts for publication in *Finn-Kirja*.

All the Swedish Finnish writers and authors of varying ages that were reached by this study belong to the first emigrant generation: they emigrated themselves or if they moved with their family they were at such an age that they already knew their mother tongue properly and had clear memories about Finland. Therefore it is natural that one can easily distinguish connections in Swedish Finns literature with Finnish literary tradition. Especially critical working class literature has gained continuation by Swedish Finnish writers, of whom two thirds belong to the working class, as do the Swedish Finnish in general. According to an inquiry conducted in the early spring 1987, about 40 % of them worked for wages, were employed more than 40 hours a week and did their writing during their scarce free time. If those already retired from physical work are thought to belong to the working class, more than half of those who responded were members of the working class. In this respect Swedish Finnish writership differs significantly from Finnish writers who belong much more often to upper classes than the population in Finland in general – or the Finns in Sweden – as regards their background, education and social status.

According to the inquiry conducted in 1987 one third of Swedish Finnish writers (N = 80) still think about themselves as Finnish, and almost one half as Swedish Finns. They are not Swedish. The most Finnish-minded and also the most Swedish Finnish-minded are the oldest writers who can be divided between the first generation born before 1922 and the second generation born between 1923-1939. People belonging to those two generations are rootless and embittered by their experiences about emigration, which causes them to defend their Finnish origins. This can be seen in that they somewhat tend to favour well-known novels written in Finnish. Also those who were born in the

1940's feel themselves committed to their Finnish origins. In Sweden they feel rootless and worthless, they are worried about the fading out of their own mother tongue, they read lots of Finnish literature in addition to Swedish, they know that they have been part of a period of social transition and they tend to stick to their Finnish origins, although Swedishness is gaining ground. The youngest writers or those who were born in the 1950's – there were only five of them – consider themselves as cosmopolites instead of Swedish Finnish, and they want to break themselves loose of national narrow-mindedness. This can be seen in the fact that more often than before they read English, French or German books.

According to this data it is obvious that the Swedish Finnishness that took shape during the 1970's and the Swedish Finnish literature as its central manifestation were the creation of Finnish emigrants born between 1923-1949. The Swedish Finnish have published altogether 103 first editions of separate books: 56 prose books, 37 poetry books, 8 children's books and 2 adolescents' books.

The aim of emigrant literature proves to be an attempt to free the Finns living in Sweden from their suppressed and linguistically underestimated position. The writers have applied the knowledge obtained from Finland's and Sweden's common past during several centuries in a manner that emphasizes the permanence of the Finnish-speaking minority. In this way they have given support and a certain legitimacy to the efforts to improve the position of the Finnish language in Sweden. But when the books are written in Finnish the target group is limited to the Finnish-speaking, and the Swedish remain unaware of the strict demands directed to them in these novels. Thus the argumentation can be understood to imply that Finnish-speaking people in Sweden must themselves become stronger and start acting in order to solve their problems. To reach this goal by the means of literature is still questionable because very few Swedish Finns read the novels written by a member of their own group.

The stories and the emigrants described in the books are a record of the writers' selected experiences and views about emigration. The second phase of Swedish Finnish literature in the 1970's emphasizes, on one hand, the significance of cooperation inside a linguistic minority and, on the other hand, writing as a form of therapy which enhances the adjustment of an individual emigrant. Mainly from Swedish Finnish prose one can deduce that the emigrant reality is defined by the move to Sweden, arrival there, clinging together by the Finns equally in work and in their home environment, the fact that they experience the Swedes as bullies, an awareness of the differences between the two language and cultures, home sickness and also a certain bitterness towards Finland, the hard life of the emigrants' children, a strong feeling of being a maladjusted alien who has been pushed aside – as felt by children and adults alike – the emigrants' growing awareness of social mechanisms of power and a request to be accepted as a Finnish-speaking group and finally the adjustment to life in Sweden. Religious questions are not so prominent as one might expect, knowing that Swedish Finnish emigrants belong significantly more

frequently to various religious sects outside the church than do the Swedes themselves. Obviously their members are not very active writers.

Of the above characteristics of emigrant reality one can say that the desolate situation of the non-Swedish-speaking children in school and also the descriptions of alienation, maladjustment and the feeling of being pushed aside become such a thorough experiential material that it cannot be found from anywhere else than in the literature written by the emigrants themselves. The abundancy and the poignancy of such descriptions suggest that many writers have combined their self-therapy with a social protest.

Most Swedish Finnish writers have gradually given up their dreams of becoming professional writers. Many of them had been dreaming of passing the publication threshold in Finland, because even after Finn-Kirja was founded, the writers first offered their manuscripts to Finnish publishers. Only when they had been rejected did they turn to Finn-Kirja or become self-publishers. The writers learned that people from the working class were not destined to the Parnassus.

By the beginning of the 1980's Finn-Kirja found it more and more difficult to continue its activity as a publisher because the published books did not sell. Books had to be sold at reduced prices. New manuscripts were left lying in the cooperative because printing was not possible without support from the state of Sweden. This support was applied for by other emigrant writers as well, and the money was scarce compared to the large number of the applicants. Sweden's largest linguistic minority had no cultural privilege compared to other emigrant groups.

In spite of the efforts neither RSKY nor Finn-Kirja have been able to produce new, strong talents during the first ten years of their activity. Nor have the expectations of the "great Swedish Finnish novel" been realized. Many of those who have continued writing have changed over either to publishing in Swedish or self-publishing and distribution. Symptoms about the third phase of Swedish Finnish literature have been visible all through the 1980's. Self-publishing became more frequent already at the beginning of the decade as a sign of the pressure that could not be released through Finn-Kirja. New Swedish Finnish publishing houses of a small scale have emerged. Women lyricists have stepped forth in emigrants' joint publications. Many men writers are also present in Swedish anthologies or publish in Swedish. They deal with questions of general human interest and personal relationships.

The third phase of Swedish Finnish literature seems to mean an expanding emigrant communication, new publishing ventures and especially a growing use of the Swedish language. When the production of the books, i.e. the writing itself, begins to adjust to the mainstream, the threat of the minority literature withering away becomes more evident. At the end of the 1980's, however, the trend of an increasing use of Swedish is still so new in Swedish Finnish literature that it is impossible to foresee all of its possible consequences.

Stor variasjon og trange rammer: Om norskundervisning for fremmedspråklige voksne

Merete Lie og Hjørdis Kaul *

”Målet for undervisningen i norsk og samfunnskunnskap for voksne fremmedspråklige er å styrke den enkeltes grunnlag for et meningsfylt, selvstendig og samfunnsaktivt liv i Norge. Undervisningen skal sette deltakerne i stand til å bruke sine kvalifikasjoner, evner og interesser i yrke og utdanning og i samfunnet forøvrig.” (fra Rammeplanen for 500 timer norsk med samfunnskunnskap for fremmedspråklige voksne)

Voksne innvandrere og flyktninger/asylsøkere får etter ankomsten tilbud om undervisning i norsk med samfunnskunnskap. Det dreier seg om et tilbud, ikke en rettighet, og deltakelse i undervisningen er frivillig.

Undervisningen er desentralisert til lokale skolemyndigheter, og det er stor spredning på undervisningssteder. Kurs foregår i over 300 av landets ca. 450 kommuner. Antall elever varierer mellom 2 og 200 på hvert sted. For lærerne dreier det seg i stor grad om deltidsengasjement.

Vår oppgave har vært å kartlegge hvordan undervisningen legges opp ved ulike undervisningssteder og evaluere hvordan ordningen fungerer. Av tidligere undersøkelser (Vikki 1980, Salvesen 1984, Berg 1990)** går det fram at timetallet avsatt til opplæringen generelt er lavt, men at svakheten ved systemet i første rekke dreier seg om muligheten til å gi differensiert undervisning i forhold til ulike behov. Det påpekes også manglende helhetsperspektiv der norskopplæring inngår i en videre plan for tilpasning i det norske samfunnet.

På denne bakgrunn er vår problemstilling å undersøke hvordan et regelverk som i prinsippet likebehandler alle, fungerer i praksis. Og hva blir resultatet av å gi et likt tilbud til en uensartet gruppe?

---

* Merete Lie og Hjørdis Kaul, Institutt for industriell miljøforskning, IFIM/SINTEF, Trondheim

** Det er foretatt få tilsvarende evalueringer av norskopplæringen for fremmedspråklige voksne elever. Mer er gjort på det språkfaglige området, det vil si det som dreier seg om innholdet i undervisningen og hvordan ulike elevgrupper tilegner seg stoffet. I de nordiske oversiktene over migrasjonforskning finnes lite om språk og språkopplæring.

For å få svar på spørsmålene våre har vi hentet informasjon fra hovedsakelig to grupper: skoleadministrasjon og lærere. Vår undersøkelse har et relativt lite omfang, og vi hadde ikke kapasitet i denne omgang til også å intervjuer elevene. Temamessig favner undersøkelsen bredt. Undersøkelsen bygger på to typer data, et spørreskjema sendt til skolekontoret i et utvalg kommuner, og på intervju med lærere og administratorer ved fire undervisningssteder.

Undervisningstilbudet

Rammene for undervisningen er i første rekke gitt i form av to faktorer:

- Et fastlagt timetall, 500 timer for flyktninger og asylsøkere, og 240 timer for innvandrere. Antall timer fastsettes ut fra oppholdsstatus. Innenfor hver gruppe, innvandrere eller flyktninger/asylsøkere, er timetallet det samme for alle uansett utdanningsbakgrunn og framtidspaner.
- Et minimumstall for gruppestørrelse. Normen for størrelse på undervisningsgruppene ble fra 1990 hevet fra fem til minimum åtte deltakere. Fra og med skolestart høsten 1990 er gruppestørrelsen hevet til 10 elever. Det vil si at de lokale skolemyndighetene kun får refusjon for grupper der minst 10 deltakere har gjennomført kurset, og med minst 50 prosent frammøte.

Innholdet i undervisningen er skissert i en Rammeplan. Men innholdsmessig står undervisningsstedene langt friere enn de gjør i forhold til timetall og gruppestørrelse.

En uensartet elevgruppe

I motsetning til en struktur basert på likebehandling, er elevgruppen svært uensartet. Elevene kommer fra alle kanter av verden, med forskjellig bakgrunn i kultur, språk og utdanning. De er forskjellige med hensyn til familietilknytning, livsvilkår i Norge og integrering i samfunnet.

Elevene representerer en mengde forskjellige nasjoner og språk. På det største lærestedet hvor vi intervjuet, er omkring 70 forskjellige nasjoner representert. Selv på det minste undervisningsstedet, med en lærer og 12 elever, kommer elevene fra tre forskjellige land. De har ulike språk og alfabet, og kan fra ingenting til nesten flytende norsk. Elevenes skolebakgrunn varierer fra analfabeter til personer med utdanning på universitetsnivå. Aldersspredningen blant elevene er likeledes svært stor, siden undervisningen er et tilbud til alle over grunnskolealder.

I spørreskjemaet har vi spurt om mulige årsaker til at elevenes norsk-kunnskaper varierer etter avsluttet kurs. Som viktigste grunn oppgis utdanningsbakgrunn, men som nest viktigste faktor nevnes elevenes motivasjon. Også lærerne påpeker at elevenes motivasjon for å lære norsk varierer, og også deres behov for å beherske språket. Ønsket om å lære norsk

er nok tilstede, men motivasjonen for skolegang er lav hos enkelte. Dette er blant annet avhengig av skoletradisjonen i landet de kommer fra.

Fravær og frafall fra undervisningen er et problem ved alle lærestedene. I første rekke begrunnes dette ut fra elevenes vanskelige sosiale situasjon. Spesielt virker usikkerhet om oppholdstillatelse inn på motivasjonen. Lærerne beskriver en utvikling der elevene er sterkt motivert i starten. Motivasjonen synker etterhvert når de ikke får svar på søknaden om oppholdstillatelse.

Elevene har ulike målsettinger med å lære norsk, avhengig av i hvilke situasjoner de skal praktisere det. Den som planlegger videre skolegang, må beherske skriftlig norsk og grammatikk. Andre ønsker å lære seg vanlig dagligtale. Det kan derfor være vanskelig å motivere en sammensatt elevgruppe i forhold til undervisningens form og innhold.

Størrelsen på gruppen virker inn på gruppens homogenitet. Dersom nivået i gruppen er svært varierende, er det umulig å holde motivasjonen oppe blant alle. De svakeste klarer ikke å følge med og forstå hva som blir sagt, mens undervisningen blir kjedelig og verdiløs for de sterkeste elevene. For store grupper virker også inn på muligheten for å praktisere språket. Hvis elevene ikke får snakke selv, blir undervisningen for "tørr". På den annen side, hvis alle skal praktisere, blir det mye gjentakelse og mye venting. Dermed avtar konsentrasjonen og motivasjonen.

Lærerne som buffer i systemet

Lærerne er en høyt kvalifisert gruppe, og det er mange med lang undervisningserfaring. Til tross for dette er de ansatt på svært usikre vilkår. Dette fordi systemet er basert på en refusjonsordning for hvert enkelt kurs som gjennomføres. Antall kurs eller grupper er igjen avhengig av hvor mange flyktninger og innvandrere som slippes inn i landet og hvor disse plasseres, forhold som varierer fra år til år og som skolekontorene ikke har oversikt over.

Lærerne er rekruttert fra forskjellige trinn i det ordinære skoleverket. Til tross for forskjellene seg imellom oppfatter de seg som representanter for et nytt fag. De er opptatt av å få sitt undervisningsområde anerkjent som et eget fagfelt. Hittil har spesiell fagutdanning, Migrasjonspedagogikk eller Norsk som andrespråk, ikke vært krevet ved ansettelser. De fleste som har slik utdanning, har tatt den etter at de har begynt med undervisning av fremmedspråklige.

Det er generelt sett en høyt motivert lærergruppe, og de uttrykker seg svært positivt om jobben sin. Det er den faglige utfordringen det legges mest vekt på. En grunn til den sterke faglige motivasjonen, er det høye kvalifikasjonsnivået blant lærerne. Dette fordi søkermassen er stor, spesielt på større steder. Langt færre er motivert hovedsakelig ut fra å yte noe for flyktninger og innvandrere. Vi ser det samme avspeile seg i en avgrensning mot sosialarbeiderrollen. Det er en enighet innen lærergruppen om at det viktigste de kan bidra med, er faglig dyktighet.

Likevel opplever mange det som et problem at de ikke tar seg mer av elevene, fordi mange så tydelig har behov for mer kontakt. Dilemmaet de står i mellom en "ren" lærerrolle og rollen som sosialarbeider er vanskelig, fordi lærerne er klar over at de ofte er den personen eleven kjenner best i det nye landet. Læreren er en person eleven møter over lengre tid, kanskje hver dag, og som eleven blir kjent med. Læreren er også en viktig person, og en som ikke assosieres med politi og kontroll.

Lærerne føler et krav om å ivareta elevenes behov for kontakt med nordmenn, og et stort behov for hjelp, spesielt med søknader og henvendelser til offentlige instanser. Elevene trenger råd, hjelp, trøst og støtte. Overfor disse uendelige behovene, føler de aller fleste at de må begrense kontakten.

De fleste sier at de sjelden har kontakt med elevene utenom skoletid, fordi kontakt med enkelte vil oppfattes som favorisering, og at det lett blir alt for mye av det. Mange forteller at de ofte gikk på besøk til elevene i begynnelsen, men at de med årene er blitt mer profesjonelle og dermed "flinkere" til å begrense seg. Uttrykket "flink" er svært mye brukt, og sammen med uttrykket "mer profesjonell" uttrykker det en felles norm om at det er riktig å begrense kontakten, og ikke bare et tegn på egen utilstrekkelighet.

Alt i alt er det en situasjon preget av kryssende forventninger. Løsningen på konflikten mellom fag og omsorg har blitt å vektlegge den faglige rollen. Det betyr å strekke seg langt når det gjelder det undervisningen, men å avgrense seg fra kontakt eller hjelp av annen karakter.

Lærerne fungerer som en buffer mellom et system basert på likhet og en differensiert elevgruppe. Det er lærerne som får systemet til å fungere, ved å ha en solid og variert faglig bakgrunn og høy motivasjon. Lærerne har ressurser til å gi et variert og elevtilpasset tilbud. Dette gjør de også, men da ved å gå ut over det tilbudet som ligger i rammeverket.

Lærerne er opptatt av den faglige utfordringen i å formidle norsk som et fremmedspråk, de spesielle pedagogiske utfordringene elevgruppen stiller dem overfor, og de er opptatt av å få denne fagretningen anerkjent som en egen spesialitet. Det dreier seg både om faglig anerkjennelse og om førsterett til stillinger.

Vi finner følgelig sterke drag mot profesjonalisering på feltet. Det vil si at kvalifikasjonene er i ferd med å bli definert og grensene mot andre yrkesgrupper blir trukket opp. I denne prosessen vil antakelig kvalifikasjonskriteriene bli snevret inn, og noen av de grupper lærere som i dag finnes i undervisningen, bli definert ut.

Profesjonaliseringstendensene ser vi også i en sterk avgrensning mot sosialarbeiderrollen. Behovet for en stadig presisering av læreroppgaven og avgrensning mot omsorgsarbeid er et uttrykk for at lærerne føler seg fanget mellom en "omsorgsetikk" (ethics of care) og en "rettighetsetikk" (ethics of rights) (Gilligan 1982). Sitt eget sterke engasjement, nærheten til elevene, og det altomfattende behovet de føler fra elevenes side er vanskelig å leve opp til. Det gjelder spesielt på lengre sikt i forhold til eget hverdagsliv og personlige behov. I pendlingen mellom den altomfattende omsorgsetikken og den avgrensede rettighetsetikken, finner de et kompromiss ved å strekke seg

langt på det faglige plan, men til gjengjeld avgrense seg klart fra kontakt av mer personlig art og med karakter av hjelpsomhet og sosialt arbeid.

Like tilbud gir ulikhet

Avslutningsvis stiller vi spørsmål om hvordan undervisningen fungerer for elevene, og hvilke kunnskaper de har tilegnet seg etter avsluttet kurs. I spørreskjemaundersøkelsen til skoleadministrasjonen svarer halvparten at elevenes kunnskaper varierer mye. Kunnskapene er mangelfulle, svarer 36 prosent. Svært få mener at elevene har fått et godt grunnlag. Av intervjuene med lærerne går det fram at de fleste mener elevene har fått for dårlig grunnlag.

Den positive siden lærerne ser, er at de yter en meningsfull innsats ved å lære elevene det mest grunnleggende redskapet for å klare seg i sitt nye hjemland. Den negative siden, som de ser like klart, er at resultatet av undervisningen er en stor gruppe med så dårlige norskkunnskaper at de er uten sjanser på det ordinære arbeidsmarkedet.

”Vi må få høyere mål”, sier lærerne. De ønsker mål i form av nivå på kunnskapen, og at nivået settes så høyt at elevene er i stand til å klare seg i det dagliglivet de sikter mot. Innholdet i undervisningen ønsker de variert i forhold til elevenes målsetting om videre studier, yrkesaktivitet eller en tilværelse som hjemmевærende i et norsk nabolag.

Slik systemet fungerer i dag, kommer elevene ut med svært varierende kunnskaper:

De sterke elevene er langt flinkere til å utnytte det undervisningstilbudet de får, blant annet ved å supplere med selvstudier og praktisering av språket, enn de svake elevene er. Ulikheten mellom sterke og svake elever øker altså som et resultat av et ensartet tilbud til alle.

Litteratur

Berg, Berit: Asylmottak – et sted å være eller et sted å lære? IFIM, Trondheim 1990.

Gilligan, Carol: In a different voice. Harvard University Press, 1982.

Salvesen, Mette Marie: Likhhet for voksenopplæringsloven – også for innvandrere? Skolesjefen i Kristiansand, 1984.

Vikki, Margareth T. : 240-timers ordningen. En undersøkelse av den statsfinansierte norskopplæringen for voksne innvandrere. Voksenopplæringsrådet, Oslo 1980.

Svenskan som andraspråk hos högstadiel elever i Finland och i Sverige

Olli Kuure & Kristiina Siponen *

Inledning

Enligt statistiska uppgifter fanns det på hösten 1989 26 115 finska skolelever i Sverige, varav 16 075 (62%) deltog i någon typ av undervisning i finska. 4 629 (29%) av dessa gick i hemspråksklasser, 733 (5%) i sammansatta klasser och 10 713 (67%) i svenska klasser (SCB, 1990). 82% av de sverigefinska eleverna hade alltså ingen undervisning i finska eller bara 1-2 veckotimmar "hemspråks"undervisning. Undervisningsformerna varierar avsevärt beroende av lokala förhållanden. Hemspråksklasser finns vanligen på låg- och mellanstadiet, men det finns också ett antal finska klasser på högstadiet. P.g.a. att finska invandrare utgör den största minoritetsgruppen i Sverige, samt p.g.a. det nordiska samarbetet, arbetskraftens täta pendlande mellan Finland och Sverige och de båda ländernas gemensamma historia, har finskan enligt Johansson (1989,7) fått en särställning bland minoritetsspråken i Sverige. Detta har lett till pedagogisk utvecklingsverksamhet för finskspråkiga grundskoleelever i fjorton kommuner under åren 1986-91 (s.k. puff). Utvecklingsverksamhet har utvärderats av Johansson (1989) i en sammanfattning av elva studier. Ytterligare erfarenheter från finska klasser har rapporterats i några andra studier (se t.ex. Hagman & Lahdenperä 1988; Kuure 1990b; Malinen & Källström 1986).

På grund av olika pedagogiska lösningar i skolundervisningen kan man anta att inläringen och utvecklingen av svenska som andraspråk i skolan varierar i hög grad. Därtill finns det sådana allmänna utvecklingspsykologiska faktorer som leder till att det utvecklas olika typer av tvåspråkighet beroende av vid vilken ålder det andra språket inlärs. Således kan man konstatera att svenskan som andraspråk hos sverigefinska elever utgör ett ytterst komplicerat forskningsobjekt för tillämpad lingvistik med både tvärvetenskaplig anknytning och samhällsrelevans. I dag finns det flera forskningsprojekt i Skandinavien som utforskar språklig produktion hos olika typer av tvåspråkiga barn och skolelever (se t.ex. Rahkonen 1990; Sundman 1988; Tingbjörn 1986; Wande 1990; Viberg 1988). Vårt arbete utgör en del av *Projektet Studier över svenska*

* Olli Kuure, assistent. Institutionen för nordiska språk, Uleåborgs universitet.
Kristiina Siponen, FM. Institutionen för nordiska språk, Uleåborgs universitet.

som andraspråk i skolan (ProSSA) vid institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet (se närmare Pitkänen-Koli & Kuure 1990). I det följande presenteras ProSSAs uppläggning i korta drag, samt sammanfattas hittills uppnådda forskningsresultat.

Teoretiska utgångspunkter

Internationellt har frågor kring tvåspråkighet fr.o.m. 60-talet utgjort ett viktigt forskningsområde inom tillämpad lingvistik. Situationen i dagens Finland erbjuder ett intressant forskningsområde därför att den finlandssvenska minoriteten blir alltmer tvåspråkig och därför att största delen av de sverigefinska eleverna samt återflyttarbarnen från Sverige talar svenska som andraspråk. En del tidigare undersökningar har visat att ett visst språkligt handikapp kan föreligga hos de tvåspråkiga i jämförelse med de enspråkiga. Invandrarbarn t.ex. lär sig ofta det nya språket efter den tidiga barndomen och hinner inte alltid språkligt ifatt sina enspråkiga jämnåriga. Även om svårigheterna i språkbruket ofta kan få en utvecklingspsykologisk förklaring måste även individens kulturella bakgrund beaktas. Det är därför viktigt att i detta sammanhang även uppmärksamma de enspråkigas språkbruk, såväl i det svenska Finland som i Sverige.

De teoretiska utgångspunkterna för ProSSA grundar sig å ena sidan på en kritisk genomgång av tvåspråkighetsforskning fr.o.m. början av detta århundrade och å andra sidan på L.S. Vygotskijs (1982a) teori om den semiotiska utvecklingen i barndomen (se Kuure 1990; Kuure & Siponen 1990). En av de mest centrala aspekterna, som bör beaktas när typen av tvåspråkighet hos barnet ska definieras, är den ålder vid vilken de två språken har inlärts: kunskaperna i de två språken kan variera en hel del från en elev till en annan beroende på åldersfaktorn. På basis av inlärningsåldern för svenska indelas de tvåspråkiga eleverna i tre grupper. Den första gruppen utgörs av *simultant tvåspråkiga*, vilket innebär att de två språken inlärts samtidigt i den tidiga barndomen. Detta är ofta fallet i samband med blandäktenskap där barnen lär sig bägge föräldrarnas modersmål. Den andra gruppen innefattar *successivt tvåspråkiga*, vilket innebär att det ena språket inlärs tidigare än det andra. Denna utveckling påträffas ofta när det gäller invandrarbarn. Gränsen mellan dessa typer av tvåspråkighet anses vara treårsåldern: de simultant tvåspråkiga inlära de två språken före denna ålder medan de successivt tvåspråkiga inlära det andra språket först efter denna ålder, alltså i lekåldern/förskoleåldern. Den tredje typen av tvåspråkighet, *underordnad tvåspråkighet* (skoltvåspråkighet) uppstår i skolåldern.

Hittills har forskarna mest uppmärksammat den underordnade tvåspråkigheten, där det andra språket är ett främmande språk. Den lingvistiska analysen har koncentrerats på det s.k. *interimspråket*. I fråga om simultan tvåspråkighet har det mest handlat om fallstudier i tvåspråkiga hem. Den lingvistiska analysen har oftast gällt båda de ifrågavarande språken, m.a.o. barnets båda modersmål. Däremot har forskningen om successiv tvåspråkighet kommit i gång först på sistone, och håller på att utvecklas. Den

lingvistiska analysen görs oftast av det andra språket, t.ex. svenska som *andraspråk*, men det råder inte någon enighet bland forskarna om hur begreppet andraspråk skall definieras.

Syfte

Projektet syftar till att kartlägga och beskriva svenskan och dess användning bland tvåspråkiga skolelever i Sverige och i Finland. Undersökningens huvudvikt läggs vid den lingvistiska analysen av talad och skriven svenska. Det språkliga materialet analyseras med särskild hänsyn till elevernas tvåspråkighet och olika typer av tvåspråkig utveckling i barndomen. Genom en lingvistisk analys av skriftligt material beskrivs de kännetecknande språkliga dragen i den svenska som andraspråk som hör till den successiva typen av tvåspråkighet i kontrast såväl till svenska som modersmål/förstaspråk (inklusive simultan tvåspråkighet) som till svenska som främmande språk. Genom en sådan analys av ett tämligen omfattande skriftligt material är det möjligt att precisera åldersgränsen för andraspråksinläringen mellan simultan och successiv respektive mellan successiv och underordnad tvåspråkighet. Om detta lyckas, kan studien ge en empiriskt grundad teoretisk utgångspunkt för lösning av praktiska problem i samband med tvåspråkighet.

Successiv tvåspråkighet utgör ett klart avgränsat forskningsområde, som både är teoretiskt givande och nära anknutet till åtgärder för praktisk tillämpning i flerspråkiga samhällen. Ett ytterligare syfte är att utföra en jämförande studie med både skriftligt och muntligt material mellan finlandssvenska, svenska och sverigefinska högstadieelever vilka talar svenska som första- eller som andraspråk eller som ett främmande språk för att redogöra för kulturella skillnader mellan de olika elevgrupperna.

Material och metoder

De tvåspråkiga elever vars språkliga prestation behandlas i ProSSA bildar ingen homogen grupp med avseende på tvåspråkigheten: graden av tvåspråkighet varierar mycket såväl hos de finlandssvenska som hos de sverigefinska eleverna alltefter de omständigheter under vilka de två språken lärts in. Med en bakgrundsenkät klarläggs bl.a. hur, när och var eleverna använder sina två språk. Språkanvändningen i hemmet är t.ex. central för tvåspråkighetsutvecklingen och det är därför viktigt att redogöra för föräldrarnas modersmål. Detta bör beaktas i synnerhet när det gäller elever från s.k. blandäktenskap där modern och fadern har olika modersmål; frågan är vilka språk eleverna i så fall använder med föräldrar och syskon. Finsksvenska blandäktenskap förekommer givetvis i bägge länderna. Därtill iakttas vilket språk eleverna använder i och utanför skolan med sina kamrater, undervisningsformen, elevernas framgång samt kursnivån i studierna i de två språken samt hur länge de sverigefinska eleverna har bott i Sverige.

Materialinsamlingen påbörjades på våren 1989 och slutfördes på våren 1990. Det språkliga materialet består av simulerade samtal och av skol-

uppsatser på svenska av högstadie- och gymnasieelever i Sverige och i Finland. Undersökningsorterna valdes så att alla de tre tvåspråkighetstyperna blev representerade. Därtill insamlades infödda svenska elevers produktion som jämförelsematerial. Materialet, som således består av spontan eller fri produktion, kan i ett senare skede kompletteras med tester som eliciterar olika, närmare specificerade språkliga företeelser.

Geografiskt sett är Uleåborgs läge gynnsamt för denna typ av tvåspråkighetsforskning: det finns gott om material till förfogande i Tornedalen och i Österbotten. På grund av migrationen och redan etablerat forsknings-samarbete finns goda förbindelser med olika delar av Sverige.

Undersökningsorten är Haparanda med ett stort antal sverigefinska tvåspråkiga elever med finska som modersmål och svenska som andraspråk. Därtill har material insamlats från Avesta, Borlänge och Gävle, samt från Kronoby och Uleåborg. Därigenom blir det möjligt att jämföra språk-användningen hos sverigefinska, svenska, finska och finlandssvenska elever. För att kartlägga språkliga förhållanden i olika skolor intervjuades några utvalda lärare i varje skola. Materialet som helhet kan användas för att åtminstone i någon mån beskriva och jämföra Avesta, Borlänge, Haparanda och Kronoby som olika typer av två-/flerspråkiga samhällen ur en sociolingvistisk synvinkel. Inspelningarna av de simulerade samtalen gjordes i Haparanda och i Kronoby.

Eleverna indelas i grupper enligt tre olika kriterier. För det första enligt ett språkligt kriterium vilket innebär att eleverna är antingen enspråkiga eller tvåspråkiga. För det andra enligt ett kulturellt kriterium - eleverna är antingen från Finland eller från Sverige - samt för det tredje enligt ålderskriteriet som fördelar de tvåspråkiga eleverna i simultant, successivt eller underordnat tvåspråkiga. Eftersom materialinsamlingen gällde samtliga årskurser på högstadiet får studien även en longitudinell karaktär. Efter den preliminära klassificeringen består materialet av över 500 uppsatser och 50 simulerade samtal enligt vilka eleverna kan indelas i följande sju grupper:

	Antalet uppsatser	Antalet elever i samtal
<i>I Enspråkiga:</i>		
1. finlandssvenska	65	20
2. svenska	137	15
<i>II Tvåspråkiga:</i>		
A) finlandssvenska:		
3. simultant tvåspråkiga	22	13
4. successivt tvåspråkiga	28	9
B) sverigefinska:		
5. simultant tvåspråkiga	48	5
6. successivt tvåspråkiga	134	12
C) finska:		
7. underordnat tvåspråkiga	91	5
Sammanlagt	525	74

Den genomsnittliga längden av ett samtal: 10 min.
Inspelningarnas totala längd: 10 t

Därtill har det skriftliga materialet kompletterats med ca 50 uppsatser på gymnasienivå för ett par delstudier. En bakgrundsenkät har besvarats av alla de elever som har deltagit i samtalsinspelningar, samt av alla de elever som har lämnat sin uppsats till projektet med undantag av finska högstadie- och gymnasieelever. Vidare intervjuades 9 lärare (6 t). Muntligt material (3 t) insamlat för projektets pilotstudier finns ytterligare från Botkyrka och Upplands-Väsby.

Projektets språkliga forskningsmaterial har insamlats på ett sådant sätt att analysen kan utföras på alla nivåer: fonologi (i begränsad utsträckning), morfologi, syntax, text/diskurs. Sålunda är projektet inte bundet till något visst tillvägagångssätt. Detta möjliggör att flera olika typer av delarbeten kan genomföras samtidigt med samma material. Projektet använder sig av både kvantitativa och kvalitativa metoder beroende av de olika delarbetenas syfte.

De tvåspråkiga elevernas språkliga produktion beskrivs med olika lingvistiska metoder. Genom grammatisk-lexikalisk felanalys kartläggs avvikelser från den språkliga normen. Felanalysen utgör en del av performansanalysen, som syftar till att beskriva den lingvistiska variationen som helhet. Genom text- och diskursanalys beskrivs språkanvändningen som både en pågående och en framväxande kulturellt bunden process. Den kvalitativa lingvistiska analysen på olika nivåer syftar till att hitta de språkliga spår som inlärningen av det andra språket i olika åldrar har lämnat. Den lingvistiska analysen fortsätts med en statistisk analys, vars syfte är att fastställa de kvalitativa trösklar i utvecklingen som avgränsar den successiva tvåspråkigheten nedåt och uppåt.

De simulerade samtalen konstruerades så att samtalet skulle bli så naturligt som möjligt för att samtalsparterna skulle kunna delta i samtalet som sig själva. Båda parterna fick en egen beskrivning av samtalsituationen på förhand. Samma typ av metod har tidigare använts av det kontrastiva diskursanalytiska projektet vid engelska institutionen vid Uleåborgs universitet (Kärkkäinen & Raudaskoski 1988). Analysen av det muntliga materialet koncentreras först och främst på de diskursstrategier och kommunikativa medel eleverna använder, på hur sammanhängande deras muntliga språk är ur både grammatisk, lexikal och semantisk synvinkel. Analysens huvudvikt ligger på den språkliga variation som eventuellt föreligger mellan de olika elevgrupperna sett utifrån dessa aspekter samt hur skillnaderna skulle kunna förklaras. Som forskningsmetod är samtalsanalysen kvalitativ, och kan inte ge ett tillräckligt underlag för fortsatt statistisk analys.

Den lingvistiska analysen är såväl metodsökande som metodprövande: den söker genom en kritisk granskning av olika teoretiska och empiriska studier över tvåspråkighet hitta lämpliga metoder för att beskriva skillnader mellan svenska som första-, andra- och främmandespråk. Skillnaderna kan antas vara antingen utvecklingspsykologiskt eller kulturellt betingade. Analysens tonvikt ligger i att försöka skildra de kulturella skillnaderna med hjälp av diskursanalys medan skillnader som förmodas vara beroende av språkpsykologiska faktorer skildras med den mera traditionella strukturlingvistiska performans-

analysen (inklusive felanalys). Denna gränsdragning kan emellertid inte betraktas som kategorisk.

Sammanfattning av resultat från delstudier

De preliminära planerna för ProSSA precisades efter en rad förarbeten. I det följande sammanfattas de mest centrala resultaten av några fullbordade studier samt refereras en del av en pågående studie.

Enligt Kurttio (1989) skiljer sig de simultant tvåspråkiga sverigefinska mellanstadieeleverna i ringa mån från de infödda svenskarna i skriftlig framställning på svenska. Således verkar det vara så att det inte finns några strukturella skillnader mellan simultant tvåspråkigas förstaspråk och modersmål, utan skillnaden, mellan i detta fall svenska och finska, är funktionell. Däremot kommer många typer av språkliga skillnader fram, när den successivt tvåspråkiga gruppen jämförs med de andra grupperna.

Två vidare studier om svenskan hos olika typer av tvåspråkiga i jämförelse med infödda finlandssvenska och rikssvenska språkbrukare på högstadiet av Kuure & al (1988) och Kuure & Kuure (1990) visade att det också finns kulturellt bundna skillnader i skriftlig framställning. Infödda svenska elever är mera benägna att använda sådana skrivstrategier, som syftar till att minska distansen till läsaren, medan finlandssvenska och finska elever oftare försöker behålla distansen. Valet av skrivstrategi hos sverigefinska elever varierar åtminstone delvis beroende på undervisningsmodellen. I somliga finska klasser i Sverige liknar elevernas skrivsätt det finska sättet att skriva uppsatser, medan skrivsättet i andra klasser närmar sig den svenska stilen. Språkbruket hos de successivt tvåspråkiga eleverna är mera talspråkliknande än hos de simultant tvåspråkiga eleverna. I jämförelse med svenska elever är deras uppsatser kortare och meningsbyggnaden något enklare. Vidare visade en grammatisk-lexikalisk felanalys att de successivt tvåspråkiga sverigefinska eleverna gör relativt få fel och att fördelningen av fel i olika kategorier skiljer sig från den hos de underordnat (skol)tvåspråkiga finska eleverna. Feltätheten hos de skoltvåspråkiga eleverna är betydligt högre än hos de successivt tvåspråkiga eleverna. Därtill har de större svårigheter att konsekvent använda den valda skrivstrategin genom hela uppsatsen.

Enligt två samtalsanalytiska studier av Kuure & Kataja (1990) och Kuure & Sandbäck (1990) skiljer sig successivt tvåspråkiga sverigefinska elever från infödda svenska elever i ringa mån med hänsyn till muntlig färdighet. De gör några enstaka språkfel och ordförrådet verkar vara mera begränsat, men detta hindrar dem inte att bidra till samtalen på ett symmetriskt sätt. Däremot kom det fram skillnader i språkbruket på samtalsnivå. De sverigefinska eleverna, speciellt pojkar, använder rakare samtalsstil på svenska i jämförelse med svenska samtalsvanor. I en kontrastiv analys av de sverigefinska elevernas samtal på finska och på svenska framkom skillnader i valet av hövlighetsstrategier. Speciellt föredrar de sverigefinska flickorna sådana strategier som minskar distansen till den andra samtalsparten, när de samtalar på finska. I samtalen på svenska framträder i ökad utsträckning de strategier som syftar

till att behålla distansen. Dessa forskningsresultat tyder på att de sverigefinska ungdomarnas sätt att samtala på svenska präglas av framhävande av deras etniska identitet.

I en rad pediatrik-lingvistiska kvantitativa studier av Moilanen & al. (1988; 1989a; 1989b) undersöktes sambandet mellan språkanvändning, skolframgång och psykiskt välbefinnande hos återvändarbarn. Studierna visade att de successivt tvåspråkiga återvändarelever som använder sina två språk på ett inkonsekvent sätt hemma utgör en riskgrupp i detta hänseende: Dessa barn har flera svårigheter i skrivning, läsning och matematik än andra återvändarbarn. De har också en sämre självkänsla och flera lindriga psykosomatiska symptom och beteendestörningar i skolan. Dessa forskningsrön ger stöd åt en person/ett språk-principen samt klargör något utvecklingen av halvspråkighet vid successiv tvåspråkighet. Det visar sig således att utvecklingen av tvåspråkighet berör barnets hela personlighet.

I en intervjustudie av Kuure (1990) beskrivs sverigefinska elevers utveckling i finska klasser på högstadiet enligt sverigefinska och svenska lärariakttagelser i två skolor i Stockholmsområdet. Oberoende av skillnader mellan de två undervisningsmodellerna i fråga är lärarna nöjda med de finska klasserna beträffande utvecklingen av språkfärdighet, tvåspråkighet, skolframgång och interkulturell identitet.

Situationen blir något mera komplicerad när lärare i de andra skolorna involverade i ProSSA intervjuades. I dessa skolor går sverigefinska elever i svenska klasser på högstadiet och läser finska endast som hemspråk eller tillvalsämne. Enligt lärarnas uppfattningar bildar de tvåspråkiga eleverna en mycket heterogen grupp vad gäller språkkunskaper. Detta kan åtminstone delvis förklaras med de tillämpade undervisningsmodellerna samt med skolornas olika geografiska läge och sociokulturella ställning. I Gränsskolan i Haparanda utgör de tvåspråkiga eleverna med finsk bakgrund en majoritet med ca 60%. För dessa elever anordnas en språktest när de börjar på högstadiet för att man skall kunna anpassa undervisningen efter deras språkliga kunskaper. P.g.a. att de tvåspråkiga eleverna bildar en majoritet i skolan har skolan 200 timmar (eller 8 lärartjänster) som extra resurs. Dessa timmar används till extra undervisning i svenska eller i andra ämnen. Finskan kan läsas antingen som hemspråk på bekostnad av andra lärotimmar eller som tillval, vilket inte minskar antalet timmar i andra ämnen. Enligt den speciella timplanen för de tvåspråkiga (puff) satsar man i synnerhet på svenska på bekostnad av andra ämnen. Även på låg- och mellanstadierna finns elever med puff-timplanen men då de inte än hunnit till högstadiet kan man inte säga något om resultatet. Enligt puff-modellen på högstadiet ingår finskan i läroplanen som ett vanligt ämne - 3 timmar/vecka - medan timantalet i svenska ökar från 4 till 6 timmar/vecka i sjunde och åttonde och från 4 till 5 timmar/vecka i nionde årskurs. Denna undervisningsmodell, som lärare i Gränsskolan ser som det bästa sättet att förstärka elevernas kunskaper i svenska, väljs dock bara sällan, vilket enligt lärare kan bero på att eleverna inte är medvetna om de språkliga svårigheter de har. Att en hel del elever i Gränsskolan anses ha allvarliga problem med svenskan beror enligt lärare på finskans starka

ställning på orten: man är tvungen att använda finska för att göra sig förstådd av den finsktalande majoritetsbefolkningen.

I Borlänge finns finska klasser på låg- och mellanstadiet. I början av det svenskspråkiga högstadiet får de finska eleverna ofta stöd från en tvåspråkig lärare men i nionde årskursen behövs detta stöd i regel inte längre utan de tvåspråkiga eleverna klarar sig språkligt lika bra som de enspråkiga. De tvåspråkiga elever som gått i hemspråksklasser på låg- och mellanstadiet kan enligt lärarna följa den svenska undervisningen på högstadiet lika bra som de enspråkiga. Det finns inga speciella företeelser i deras svenska i synnerhet när det gäller talat språk - deras skrivna svenska är däremot inte alltid så nyanserad som de enspråkigas. Tvåspråkiga elever fortsätter i likhet med infödda svenska elever till gymnasieskolan och de flesta av dem väljer då en praktisk, yrkesinriktad linje i stället för en teoretisk linje. Detta är enligt lärarna inte beroende på deras språkliga kunskaper utan sammanfaller snarare med deras sociala bakgrund: största delen av de tvåspråkiga eleverna kommer ursprungligen från arbetarklassen utan någon studietradition i familjen.

Situationen i den finska kommunen Kronoby ser helt annorlunda ut. Kronoby har en majoritet på 88% av svenskspråkiga invånare mot den finskspråkiga minoriteten på 12%. Skolundervisningen sker enbart på svenska och det finns ingen finskspråkig skola i kommunen. Ca en tredjedel av eleverna på Kronoby högstadium är tvåspråkiga, två tredjedelar är helt enspråkiga. Enligt högstadielärarna finns det inte några större skillnader i kunskaper i svenska mellan en- och tvåspråkiga elever. Om en viss skillnad skulle föreligga syns det närmast i skrivet språk: de tvåspråkiga eleverna gör oftare än de enspråkiga ordföljds- och prepositionsfel samt i någon mån species- och genusfel. Dessa fel förorsakas enligt lärarna inte bara av finskans påverkan utan är också beroende av den lokala svenska dialektens interferens – det finns en hel del tvåspråkiga elever med finlandssvensk bakgrund som aldrig varit i kontakt med högsvenskan utan bara med den lokala dialekten. I talat språk kan lärarna inte se några skillnader mellan de två elevgrupperna: de tvåspråkiga eleverna kan prata och samtala lika bra på svenska som de enspråkiga. De flesta av de tvåspråkiga eleverna söker sig till samma skolor som de enspråkiga efter grundskolan vilket enligt lärarna beror på att de känner sig säkrare på svenska än på finska på grund av den svenskspråkiga grundskolan. Även om undervisningen är helt svenskspråkig kan de tvåspråkiga eleverna delta i den s.k. mufi-undervisningen (= modersmålsinriktad undervisning i finska) såväl på låg- som på högstadiet. Denna undervisningsform är avsedd för de elever som har en klar finsk eller tvåspråkig bakgrund, dvs. pratar finska antingen med den ena föräldern eller med båda. Mufi liknar i stort den undervisning i finska som ges i de finska skolorna. De enspråkigt svenska eleverna har stora svårigheter i finska vilket enligt mufi-läraren först och främst beror på attityder mot finskan: på en så gott som helt enspråkig svensk ort kan det vara svårt att motivera eleverna att lära sig ett språk som de inte anser sig behöva. En vidare analys av lärarintervjuerna är under arbete av Ahola & al.(1991).

Diskussion

Såsom ovan framgår är forskningsuppläggnigen för ProSSA i sin helhet ytterst komplex. Detta kan emellertid inte undvikas p.g.a. forskningsobjektets karaktär. Redan år 1928-29 påpekade Vygotskij (1982b, 195) angående tvåspråkighetsforskning:

En overgang til en konkret undersøgelse, hvor alle de sociale faktorer i barnets intellektuelle udvikling er taget i betragtning på den ene side og overgang til en genetisk undersøgelse, der søger at følge sagen i mangfoldigheden af dens kvalitetsmæssige ændringer i løbet af barnets udvikling på den anden - er to regler, som vore forskere må tage i betragtning.

De ovan refererade delstudierna har visat att sådana sociala faktorer som språkinlärningssättet, kulturellt bundna språkliga konventioner, olika pedagogiska lösningar och språkanvändningen i hemmet samt i och utanför skolan bör beaktas vid forskning angående svenska som andraspråk. Dessutom spelar inlärningsåldern en central roll som en utvecklingspsykologisk faktor. Betydelsen av varje enskild faktor kan dock vara svår att avgöra om man enbart sysslar med det ena språket – till exempel om vissa skillnader i språkbruket mellan en- och tvåspråkiga är beroende av kulturellt ursprung eller språkförmåga. Det är därför projektet kommer att ytterligare utvidga det finskspråkiga samtalsmaterialet.

Litteraturförteckning

- Ahola, P. & Peltokorpi, S. & Talus, J. 1991. *Jämförande sociolingvistisk och felanalytisk studie över svenska som första- och andraspråk*. Pro gradu-avh. i nordisk filologi. Inst. för nordiska språk vid Uleåborgs universitet.
- Hagman, T. & Lahdenperä, J. 1988. Nine years of Finnish-medium education in Sweden - what happens afterwards? The education of minority children in Botkyrka. *Minority Education: From Shame to Struggle*, 328-338. T. Skutnabb-Kangas & J. Cummins (eds.). Clevedon. Philadelphia: Multilingual Matters LTD.
- Johansson, H. 1989. *Har kaosforskning och undervisning av finsktalande elever i svensk grundskola något med varandra att göra?* Utvärdering av pedagogisk utvecklingsverksamhet i fjorton kommuner. Arbetsrapport 4:1989. Lärarutbildningarna. Högskolan i Luleå.
- Kuure, O. 1990. *Tvåspråkighet i ontogenesis*. Licentiatavhandling i nordisk filologi vid Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet.
- Kuure, O. 1990b. Om språkanvändningen i skolan. *Den sverigefinska skolfrågan*. Forskningsrapport. Skutnabb-Kangas, T. (utg.). Under utg.
- Kuure, O. & Huovinen, H. & Kuure, L. 1988. Hövlighetsstrategier i tvåspråkiga elevers texter. *Första symposiet om svenska som andraspråk*. Vol.1. 82-92. Edsbruk & Täby: Akademitryck.
- Kataja, R. & Kuure, O. 1991. Contrastive analysis of bilingual Swedish Finnish children's spoken discourse. *The Twelfth Scandinavian Conference of Linguistics, University of Iceland, Reykjavik, June 14-16, 1990*. Sigurdsson (ed.), 171-181.
- Kuure, O. & Kuure, L. 1990. Svenskan hos högstadiel elever i finska klasser i Sverige. *Andra symposiet om svenska som andraspråk i Göteborg 1989*, 184-202. Tingbjörn, G. (utg.). Stockholm: Skriptor.

- Kuure, O. & Sandbäck, A-M.** 1990. Lingvistiska och kulturspecifika drag i sverigefinska ungdomars talade och skrivna språk. *The Twelfth Scandinavian Conference of Linguistics, University of Iceland, Reykjavik, June 14-16, 1990*. Sigursson (ed.), 194-204.
- Kuure, O. & Siponen, K.** 1990. Om tvåspråkighetstypologier. *Sjätte nordiska tvåspråkighetskonferensen i Vasa*. K. Herberts (utg.) Institutet för finlandssvensk samhällsforskning (IFS), Åbo Akademi. Und. utg.
- Källström, R. & Malinen, V.** 1986. *Det tvåspråkiga högstadiet i Göteborg*. SPRINS-rapport 33/1986. Göteborgs universitet.
- Kärkkäinen, E. & Raudaskoski, P.** 1988. Social language skills of Finnish speakers of English. *Problems in Language Use and Comprehension, AFinLAS Yearbook 1988*, 105-124. Laurinen, L. & Kauppinen, A. (utg.) Helsinki: Akateeminen Kirjakauppa.
- Moilanen, I. & Myhrman, A. & Kuure, O.** 1988. Paluuoppilaiden kielenkäyttö ja psykiset häiriöt. *XV Kielitieteen päivät Oulussa 13. - 14.5.1988. Esitelmät*, 195-206. Nyssönen, H. & Kuure, O. (utg.) Acta Universitatis Ouluensis. B 14. Oulun yliopisto 1988.
- Moilanen, I. & Myhrman, A. & Kuure, O.** 1989a. Linguistic Problems of Return Migrant School Children. *Papers from the 11th Scandinavian Conference of Linguistics*. Studies in Languages n:o 14, vol. 2., 580-592. Niemi, J. (ed.) Joensuu yliopisto, Humanistinen tdk.
- Moilanen, I. & Myhrman, A. & Kuure, O.** 1989b. Tvåspråkighet bland finska återvändarbarn. *Proceedings from the second Scandinavian child language symposium, Lund 1. - 2. December 1988*, 101-108. Ragnhild Söderbergh (ed.). Paper no 4, Lund university, Department of Linguistics.
- Pitkänen-Koli, T.** 1990. Fel i svenska uppsatser gjorda av finska grundskole- och gymnasieelever samt universitetsstuderande. *Andra symposiet om svenska som andraspråk i Göteborg*, 135-151. G. Tingbjörn (utg.) Stockholm:Skriptor Förlag AB.
- Pitkänen-Koli, T. & Kuure, O.** 1990 *Studier över svenska som andraspråk i skolan (ProSSA)*. Projektbeskrivning. I: Svenskan i Finland. Konferensrapport, Inst. för nordiska språk, Tammerfors universitet, 1990. Nikula & Pitkänen (red.), 133-141.
- Rahkonen, M.** 1990. *Projektet finterlingva. Svenskan i Finland*. Inst. för nordisk filologi, Tammerfors universitet. Nikula & Pitkänen (red.), 143-144.
- SCB**, 1990. *Hemspråk och hemspråksundervisning*. Statistiska meddelanden U 72 SM 9001, rev. uppl. Statistiska centralbyrån. Stockholm.
- Sundman, M.** 1988. Språkfärdigheten i svenska hos tvåspråkiga elever i Finland. *Första symposiet om svenska som andraspråk*, vol 1, 128-137. Hyltenstam, K. & I. Lindberg (utg.). Edsbruk&Täby:Akademityck.
- Wande, E.** 1990. Sverigefinnarnas två språk - språkbruk och attityder. En projektpresentation. *Sjätte nordiska tvåspråkighetskonferensen i Vasa*. K. Herberts (utg.) Institutet för finlandssvensk samhällsforskning (IFS), Åbo Akademi. Und. utg.
- Tingbjörn, G.** 1986. *SPRINS-gruppen*. Göteborgs universitet. Inst. för lingvistik. SPRINS.
- Viberg, Å.** 1988. Tvåspråkighet i skolan - en projektpresentation. *Barns tvåspråkighet*, 155-197. Gunnarson, B-L & C.Liberg & A.Nesser (utg.). Humanistcentrum, Uppsala universitet.
- Vygotskij/Vygotsky, L.S.** (1933/1982a) Legen og dens rolle i barnets psykiske udvikling. *Om barnets psykiske udvikling*. En artikelsamling, 50-71. Kobenhavn:Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Vygotskij/Vygotsky, L.S.** (1933/1982b) Om flersprogethed i barnealderen. *Om barnets psykiske udvikling*. En artikelsamling, 179-202. Kobenhavn:Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Kedjeåtervandring som en innovationsspridning

Pia Nyman-Kurkiala *

I en rad migrationsstudier har det framgått att de sociala nätverken spelar en viktig roll då människor fattar sina flyttningsbeslut. Dessa fakta tyder på att man vid migrationsforskning närmare borde granska migranternas gruppstruktur och inte enbart undersöka dem som enskilda, lösryckta individer.

Syftet med mitt projekt är att undersöka de sociala nätverken och gruppåverkan i samband med migration. Detta gör jag genom en fallstudie i en kedjemigrationsrörelse mellan Jakobstad i Finland och Gävle i Sverige. Ett annat syfte med studien är att undersöka en invandrarkolonis uppkomst, utveckling och sönderfall.

Kolonin jag undersökt har existerat i Gävle åren 1975-82. Den bestod av 57 finlandssvenska jakobstadsbor av vilka 48 direkt påverkat varandra att emigrera. I Gävle bildade största delen av jakobstadsborna en tämligen kohesiv grupp, vars medlemmar flitigt umgicks med varandra men hade få kontakter utåt. Sommaren 1979 startade en kedjeåtervandringssprocess vars resultat blev kolonins upplösning.

Jag har huvudsakligen undersökt tre viktiga sociala processer. Den första gäller spridningen av emigrationsbudskapet bland de blivande accepterarna och den därav uppkomna kedjeemigrationen. Den andra gäller kolonin och dess utveckling. Den tredje processen är återflytningen och de sociala strukturerna i samband med denna. I den här artikeln skall jag kort redogöra för återvandringssprocessen och kolonins upplösning.

Under analysen av mitt material, som dels består av djupintervjuer, dels av sociometriska data, fann jag att teorierna om innovationsspridning lämpade sig väl som begreppslig och teoretisk referensram för migrationsprocesserna. Teorierna om innovationsspridning beskriver hur olika nyheter (innovationer) sprids i ett visst socialt system, t.ex. användningen av en ny medicin bland läkarna på en ort.

Analysen av kolonins upplösning berör två olika flyttningsbeteenden; återvandring och flyttning till andra orter i Sverige. Dessa var orsakade av en och samma grupprocess inom kolonin. Det var dock återvandringssinnovationen som satte igång flyttningsprocessen. Den var den primära orsaken till

---

* Pia Nyman-Kurkiala, forskare. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Åbo Akademi.

hela grupp migrationen. Man kan betrakta hela bortflyttningen som en form av innovationsspridning (spridningen av bortflyttningsbeteendet) i vilken återvandringen är motorn.

Jag har granskat kedjeåtervandringen med avseende på de enligt Rogers (1983) fyra avgörande elementen inom en innovationsspridning: 1) innovationen 2) det sociala systemet där den spreds 3) hur innovationen förmedlades från en person till en annan och 4) återvandringens processens tidsmässiga förlopp.

En innovation är en idé, ett handlingsalternativ eller föremål, som uppfattas som nytt av en individ eller någon annan accepteringsenhet (unit of adoption). Det är oväsentligt om idén är ny "objektivt" sett. Det är det faktum att individen uppfattar en idé som ny, som bestämmer hans eller hennes reaktion på ifrågavarande idé (Rogers 1983, s.11).

En innovations nyhetsvärde behöver inte enbart inbegripa ny kunskap. En individ kan ha känt till en innovation en längre tid men ännu inte bildat sig en positiv eller negativ uppfattning om den, och inte heller accepterat eller förkastat den. Nyhetsvärdet i en innovation kan uttryckas i såväl kunskap, motiv som ett beslut att acceptera (Ibid, s.11).

I det här fallet är det ett handlingsalternativ, återvandringen till Jakobstad, som utgjorde innovationen.

I viss mening var återvandringen inte ny eftersom idén sedan länge funnits hos alla kolonimedlemmar. Återvandringen ingick de facto i emigrationsidén; jag kan flytta och jag kan komma tillbaka om jag vill.

Återvandringens alternativet slumrade dock (både i kolonimedlemmarnas individuella och kollektiva medvetande) under den första sverigetiden då allting var nytt, spännande och oprövat. Sedan, i ett visst skede, väcktes det till liv. Efter det började diffusionsprocessen och den individuella accepteringsprocessen.

Som ett reellt, aktuellt handlingsalternativ kom således återvandringen att fungera först i ett visst skede i invandrarkolonins historia. Därför kan den i detta skede betraktas som ett nytt handlingsalternativ, d.v.s. en innovation.

De relativa fördelar (emigrationsorsaker) gävleemigrationen kunde erbjuda kedjemigranterna var tillgång till arbete, ekonomisk lönsamhet, tillgång till egen bostad, lusten att "pröva på" och det speciellt bakom de två sistnämnda orsakerna troligen dolda behovet av att genomgå en övergångsrit.

Var och en av dessa relativa fördelar hade förändrats eller mist sin betydelse ur svararnas synvinkel vid den tid då återvandringens innovationens diffusion började. Många kolonimedlemmar hade förverkligat sina drömmar om materiellt välstånd. Skillnaderna mellan levnadsstandarden och arbetsmarknaden i Sverige och Finland hade minskat. Svararna upplevde att de "prövat färdigt" på livet i Sverige och frigörelsen från föräldrarna var avklarad.

Kolonimedlemmarnas livscykel befann sig i ett nytt skede; de skulle nu ta ställning till hur de ville bygga upp det vuxenliv de skulle leva med resten av livet. Barnens framtid och byggandet av ett eget hus stod i blickpunkten för paren och ungarlarna ville hitta en stadig livskamrat. Gävleboendet hade

undergått en mättnadsprocess samtidigt som uppväxtorten med dess mycket större sociala nätverk av släktingar och vänner lockade.

Det sociala systemet bestod av Jakobstadskolonins medlemmar. Kolonins medlemmar var i Jakobstad knutna till fyra olika nätverk, av vilka två utgjorde en tämligen kohesiv kärngrupp under kolonitiden. Kärngruppen var tämligen klart avgränsad från det omkringliggande samhället.

Själva kedjeåtervandringen berörde framförallt kärngruppen inom kolonin. I och med att en återvandringsprocess började inom kärngruppen ledde den till en kedjereaktion, vars följd var att största delen av gruppmedlemmarna återvandrade.

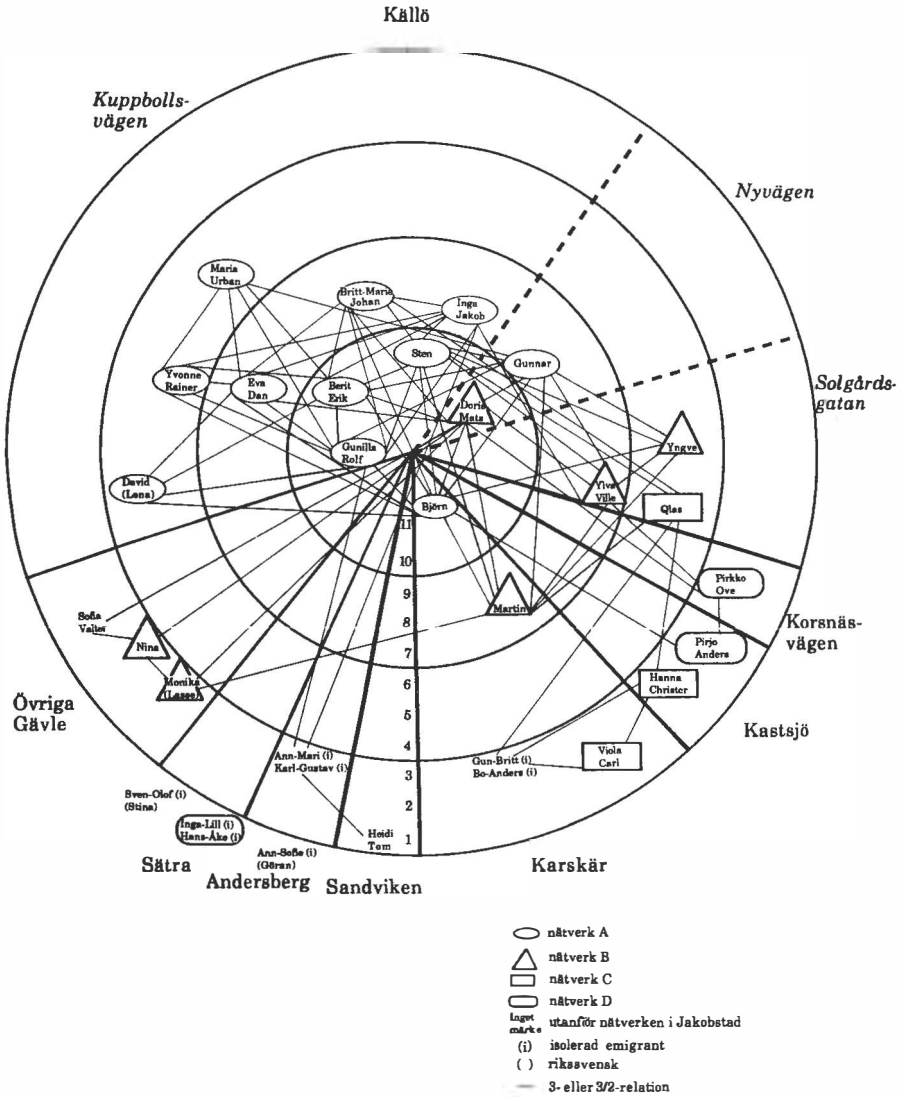
Det torde framförallt ha varit två faktorer (utöver återvandringsorsakerna) som bidrog till denna kollektiva flyttningsprocess. Den ena var gruppåverkan. Gruppåverkan och trycket mot likriktning blev mycket starkt i den lilla kohesiva, homogena gruppen. Den andra faktorn var att det sociala mönstret inom gruppen söndrades. Eftersom kärngruppen i stort sett saknade kontakter utåt, fanns det inga relationer som kunde uppväga det bortfall, som uppstod under bortflyttningsförloppet.

På grund av det sociala systemets struktur fick accepteringsprocessen en kollektiv karaktär. Värderingsstadiet gick kolonimedlemmarna t.ex. i stor utsträckning igenom tillsammans. Gemensamt bestämde man sig för hur man skulle förhålla sig till Gävle respektive Jakobstad. En syförening, som kvinnorna inom kolonin upprätthöll, hade härvid en viktig funktion.

Kedjeåtervandringsförloppet genomgick tre faser. Under pionjärfasen, som inföll våren 1979, återvandrade ett par och tre ungarlar. Hösten 1979 inleddes en halvårsperiod då ett stort antal kolonimedlemmar följde pionjärernas exempel. Sist flyttade en grupp efterslänrare, som av olika anledningar stannade längre än de övriga i Gävle.

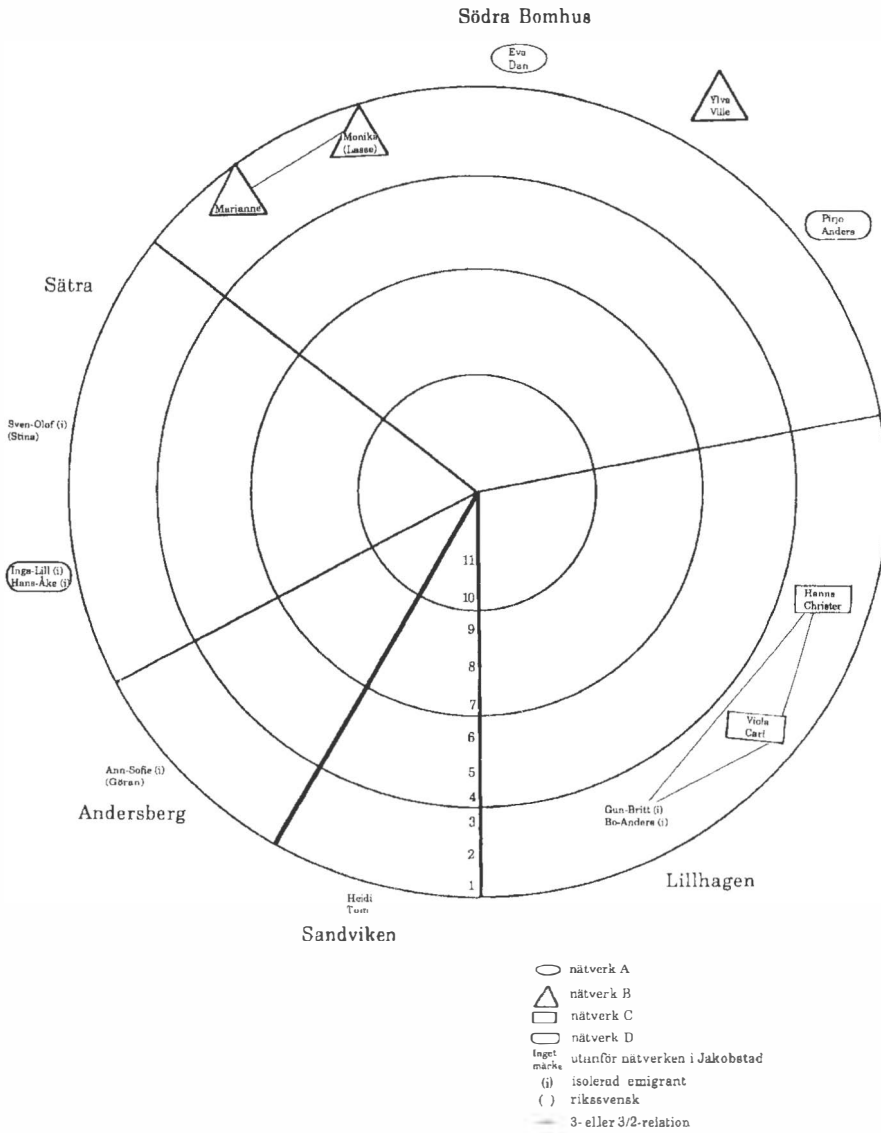
Följande två sociogram illustrerar hur kolonin såg ut innan kedjeåtervandringen respektive då denna var över. Måltavlediagrammen visar vilka kolonimedlemmar som bodde i Gävle, de starkaste relationerna mellan dessa och på vilket bostadsområde personerna bodde. Utgående från figurerna kan många olika sociometriska analyser göras (se Nyman-Kurkiala 1990). I det här sammanhanget vill jag dock endast använda dem som en illustration över hur kolonin såg ut före och efter återvandringsprocessen, dvs. den livskraftiga kolonin och dess spillror.

Figur 1. Jakobstadskolonins glansperiod (våren 1979).

Figur 2. Jakobstadskolonins spillror (hösten 1982).

Efter kedjeåtervandringen återstod endast några spillror av den en gång så livskraftiga kärngruppen. Tjugotvå av kärngruppens tjugosex medlemmar flyttade från Gävle i samband med kedjeåtervandringen. Bland de utanför kärngruppen stående personerna flyttade däremot endast en tredjedel. Genom sociometriska analyser försöker jag visa att de sociala relationerna var av avgörande betydelse för acceptandet av bortflyttningen.

Tre integrationsvariabler kan användas som förklaring till flyttningsbeteendet bland kolonimedlemmarna; integration i kolonin, integration i det svenska samhället och integration i utflyttningsorten. Stark integration i kolonin, låg integration i det svenska samhället och stark integration i utflyttningsorten korrelerar med återvandring, medan låg integration i kolonin, hög integration i det svenska samhället och låg integration i utflyttningsorten korrelerar med kvarstanning i Gävle.

Projektet "Jakobstadskolonin i Gävle. Innovationsspridningens och informella interaktionsmönsters betydelse för migration." utmynnar i tre rapporter. Var och en av rapporterna är ca 220 sidor.

Rapporterna (se litteraturlistan) kan beställas från: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Vöråtgatan 9, 65100 Vasa. Tel. 961-247 150 Tfx. 961-247 457.

Litteratur

- Nyman, Pia:** Kedjemigrationen till Jakobstadskolonin i Gävle. En studie i innovationsspridningens och informella interaktionsmönsters betydelse för den finlandssvenska sverigemigrationen. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapporter Nr 2.
- Nyman-Kurkiala, Pia:** Kedjeåtervandringen från Jakobstadskolonin. En studie i innovationsspridningens betydelse för finlandssvensk migration. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapporter Nr 10.
- Nyman-Kurkiala, Pia:** Jakobstadskolonin i Gävle. En invandrarkolonis utveckling och sociala struktur. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapporter Nr 12.
- Rogers, Everett:** Diffusion of Innovations. New York 1983.

Integration af unge indvandrere

Hanne Lene Petterson *

Et konkret eksempel på udviklingsarbejde omkring integration af unge indvandrere i en kommune med stor koncentration af indvandrere – Høje-Taastrup Kommune, en forstad til København.

1. Beskrivelse af Høje-Taastrup Kommune:

Høje-Taastrup Kommune er en forstad til København og en kommune der indenfor de sidste 30 år har udviklet sig fra landdistrikt til by. Der er sket en gevaldig udflytning fra København og erhvervslivet har udviklet sig kolosalt. Mere herom nedenfor.

Tidligere var kommunen delt i flere landsbyer og flere landkommuner, som blev slået sammen ved kommunalreformen i 1970. Indtil da var selve Tåstrup eneste reelle bymæssige bebyggelse.

På nuværende tidspunkt findes der 2 byområder der er adskilt både fysisk såvel som holdningsmæssigt – altså hvordan indbyggerne opfatter tilhørsforhold. Disse 2 områder er Hedehusene og Tåstrup. Derudover består en stor del af kommunens areal af landdistrikt herunder 4 landsbyer.

Kommunens areal er i alt på 7 949 ha.

Befolkning

Indbyggertal: 44 381 (31.12.89)

Da kommunen er en typisk udflytterkommune, hvor der i 60-erne og 70-erne blev bygget en del social boligbyggeri er befolkningssammensætningen præget heraf. Der er forholdsvis mange ufaglærte sammenlignet med forstadskommunerne nord for København. Der er også en stor koncentration af indvandrere. Mere om indvandrere nedenfor. Denne befolkningssammensætning præger de sociale strukturer, såvel som arbejdsløshedsproblematikken.

---

* Hanne Lene Petterson, socialrådgiver, koordinator af integrationsprogram. Arbejdsmarkeds- og erhvervssekretariatet, Høje-Tåstrup Kommune, Danmark.

I det sociale boligbyggeri taler man om en generel for stor koncentration af resourcesvage personer. I et byggeri har man i en årrække kørt et omfattende miljøprojekt, der skulle forhindre at området udvikle sig til nyt slumområde.

Der findes 3 områder med socialt boligbyggeri: Tåstrupgård i Tåstrup, Charlotteager i Hedehusene og Blåkildegård i Tåstrup. Indvandrerne bor hovedsaglig i Tåstrupgård og Charlotteager, som begge er etagebyggeri bygget i beton og med meget lidt udendørsplads. Blåkildegård er rækkehuse, men her bor kun få indvandrere.

Erhvervsstruktur

Det lokale erhvervsliv er i en rivende udvikling bl.a. på grund af at Storkøbenhavns anden Hovedbanegård ligger i Høje-Taastrup. Banegården indviedes i 1986.

Udviklingen giver dog ikke meget håb for den ufaglærte arbejdskraft, idet der hovedsaglig efterspørges kvalificeret/uddannet arbejdskraft. Der er mange små virksomheder – håndværksmestre og lignende. Derudover er det engros, handel, lager og service, der tegner billedet. Der findes meget lidt fremstillingsindustri – et område der traditionelt aftager ufaglært arbejdskraft.

Arbejdsmarkeds- og erhvervssekretariatet forsøger i samarbejde med Arbejdsformidling og erhvervschef at føre en aktiv erhvervs- og beskæftigelsesfremmende politik, men umiddelbart ses ikke de store effekter heraf.

Byrådets politiske sammenhæng

Byrådet har 21 medlemmer:

Socialdemokrater (A)	• • • • •	8 medlemmer
Konservative (C)	• • • • •	7 medlemmer
Centrumsdemokrater (D)	• • •	1 medlem
Socialistisk Folkeparti (F)	• • • • •	3 medlemmer
Venstre (V)	• • • • •	1 medlem
Fremskridtspartiet (Z)	• • • • •	1 medlem
I alt	• • • • •	21 medlemmer

Der er en socialdemokratisk borgmester.

Som det ses er der ikke noget absolut flertal, så der samarbejdes og her specielt mellem Socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti, der netop har indgået forlig om budgettet for 1991.

Før sidste kommunevalg i 1989 var det et borgerligt flertal og en konservativ borgmester.

Integrationsproblematikken i kommunen

Fra politisk hold giver man udtryk for at kommunen er belastet p.g.a. den store koncentration af indvandrere. Dette er reelt nok set i sammenhæng med andre kommuner, som afviser flygtninge og indvandrere. Her kan igen nævnes de rige kommuner nord for København, som ikke har satset på socialt boligbyggeri.

Antallet af indvandrere i Høje-Taastrup Kommune stiger stadig p.g.a. familisammenføringer i de familier, der flyttede til kommunen i 70-erne.

Denne udvikling har kommunen kun ringe indflydelse på omend man forsøger i samarbejde med boligselskaberne at sprede indvandrerne. Personligt sympatiserer jeg ikke med denne spredningspolitik, men mener indvandrere diskrimineres via kvoteordninger m.v. På den anden side er det reelt et belastende socialt problem at en kommune har så stor en koncentration af indvandrere.

I kommunen arbejdes der på flere led positivt med integrationsproblematikken:

Førskolebørn: På et tyrkisk legested i boligmiljøet, hvor der arbejdes med forberedelse af skolegang eller overgang til daginstitution. Her er bl.a. satset på at motivere, oplyse og støtte forældre for derved at fremme forståelsen for de krav der stilles til børn i det danske skolesystem og det danske samfund.

Skolebørn: Kommunen har forsøgt om 2-kulturel indskoling. Et arbejde der i sig selv har været et pionerarbejde med udvikling af metoder. Pædagogisk psykologisk rådgivning i kommunen har lavet en række rapporter herom.

Unge: Arbejdsmarkeds- og erhvervssekretariatet har siden 1986 lavet udviklingsarbejde omkring integration af unge indvandrere. Da resten af oplægget vil handle herom skal det kun nævnes her.

Umiddelbart fremstår kommunen som en progressiv kommune, der er bevidst om og aktivt går ind i integrationspolitikken. Min påstand er, at dette mest er tilfældigt, at det udelukkende skyldes nogle aktive og engagerede medarbejdere, der har grebet fat i forskellige områder og grupper. Politisk er der ikke lagt en bevidst integrationspolitik.

Når det f.eks. er lykkedes at gennemføre et integrationsprogram for unge indvandre skyldes det mere at der er givet store tilskud udefra, således at kommunens udgifter er minimale, end et konkret politisk ønske om at prioritere denne gruppe.

Indvandrerudvalg

Under byrådet er nedsat et rådgivende ad hoc udvalg, der skal indstille til fagudvalgene i sager vedrørende indvandrere.

Udvalget består af politikere og repræsentanter for indvandrerne som er valgt blandt disse. Desuden er der en række embedsmænd/kvinder som tilforordnede herunder undertegnede.

Udvalget har indtil nu ikke været særlig aktivt, hverken i det lokale integrationsarbejde eller i den generelle debat. Det skal siges – så heller ikke i negativ retning, som en af vor nabokommuner er nærmest berygtet for.

Dette var generel information om Høje-Taastrup Kommune. Jeg vil herefter koncentrere mig om indvandrerne i kommunen og specielt de unge indvandrere samt integrationsprogram for disse.

2. Indvandrere i Høje-Taastrup Kommune i tal:

Der er pr. 31.12.1989 44 587 indbyggere i Høje-Taastrup Kommune. Heraf er 2 740 udlændinge og 2 229 kommer fra 3. verdens lande, svarende til 4,9 % af kommunens indbyggere. På landsbasis udgør indvandrere fra 3. verden 1,57 %. Det viser at Høje-Taastrup er en kommune med stor koncentration af indvandrere fra 3. verdens lande.

Tyrkerne er den største gruppe med 1 525 personer, pakistanerne den næststørste med 204 personer. Rapporten koncentrerer sig om disse 2 indvandrergrupper. Øvrige indvandrere er kun repræsenteret med få personer pr. nationalitet.

Stigningen i antal af tyrkere i Høje-Taastrup Kommune har fra 1977 - 1989 kun været på 133 % mod 202 % på landsplan. Det kan undre idet, man p.g.a. de forholdsvis mange tyrkiske indbyggere måtte forvente en større stigning. Nuværende årlige stigning er ligeledes mindre end på landsplan. For hele landet er den på 8,5 % og for Høje-Taastrup Kommune ca. 6 %. Hvad angår pakistanske indbyggere er der fra 1977 - 1989 et fald på ca. 17 % og antallet synes nu at stagnere.

En forsigtig fremtidig prognose vil være en fortsat tilgang i antallet af tyrkere de kommende år på ca. 6 % pr. år og stagnering i antallet af personer hørende til øvrige indvandrergrupper, hvor tilgang via fødsler og familiesammenføring vil opvejes af fraflytning og dødsfald.

Der er 385 unge 16 - 24 årige indvandrere fra 3. verdens lande i Høje-Taastrup Kommune. Heraf udgør tyrkerne alene 292 personer eller 76 % og pakistanerne 34 personer eller 9 %.

Der har været et indvandringsboom blandt unge indvandrere – her igen specielt blandt tyrkerne – de sidste 4 år. De børn der blev familiesammenført midt i 70-erne, hvor indvandrerene i stor stil tog deres familier herop, er nu blevet gift med en fra hjemlandet og har fået deres ægtefælle herop. Dette boom er aftagende og kan ikke give et realistisk billede af fremtidig tilgang. I stedet kan man se på den gennemsnitlige årlige tilgang de sidste 10 år. En forsigtig prognose vil være, at der de kommende år kan forventes en tilgang af 16-24 årige indvandrere på ca. 25-30 personer pr. år. Disse er sammen med unge indvandrere, der er kommet indenfor de sidste 3 år – 148 personer – målgruppen for integrationsprogrammet.

3. Indvandrerens baggrund fra hjemlandet/ indvandrere og arbejdsmarkedet:

Årsagerne til at indvandrerne sidst i 60-erne og først i 70-erne kom til Danmark var mangel på eksistensmuligheder i hjemlandet og mangel på arbejdskraft i Danmark.

I hjemlandene boede de i landsbyer og ernærede sig ved traditionelt landbrug uden mekanisering. Levevilkårene og mulighederne for at klare sig var dårlige, hvorfor specielt de yngre mænd søgte til udlandet. Familien blev i landsbyen og mændene sendte penge hjem til forsørgelsen. Her i landet fik

de industriarbejde eller andet ufaglært arbejde specielt indenfor områder, hvor der var rekrutteringsproblemer blandt danskere.

De forventede at vende hjem til familien, når det blev bedre tider, men disse udeblev og de indstillede sig derfor på at blive i Danmark og familierne begyndte at flytte herop.

De fleste indvandrere havde ingen uddannelse fra hjemlandet, men højst 5 års skolegang. Flere var analfabeter. De blev ansat i arbejdsfunktioner, hvor de kunne fungere uden at tale dansk og hvor de kun i ringe udstrækning havde kontakt til danskere. Da strukturerne på arbejdsmarkedet ændrede sig, var indvandrere den dårligst kvalificerede arbejdskraft og blev først afskediget. Denne gruppe er nu midaldrende og meget dårligt stillet på arbejdsmarkedet.

I følge oplysninger fra Arbejdsformidlingen i Taastrup er der en arbejdsløshed på 51 % blandt tyrkere i Høje-Taastrup Kommune og blandt pakistanere 47 %. Blandt danskere er arbejdsløsheden ca. 9 %.

Der er desuden en stor risiko for at indvandrere bliver langtidsledige. Den 22.12.1989 afventede 12 % af alle tyrkiske arbejdstagere i kommunen jobtilbud som langtidsledig, 9 % af alle pakistanske, mod 0,8 % af danskerne.

Man er i forvejen enige om at antallet af langtidsledige danskere er for stort, men blandt indvandrerne er antallet så højt, at der reelt kan tales om en begyndende udstødning fra arbejdsmarkedet. Dette vil i sidste ende resultere i store sociale problemer og belastning af det kommunale bistandssystem.

Billedet, hvad angår de unge indvandrere, er det samme omend knap så alvorligt. I følge oplysninger fra Arbejdsformidlingen i Taastrup er arbejdsløsheden blandt 16-24 årige tyrkere 33 %, blandt 16 - 24 -årige pakistanere 29 %. Det ser derudover ud til at også de unge indvandrere har en karriere foran sig, der for hovedpartens vedkommende består i langtidsledighed og jobtilbud. Den 22.12.1989 afventede 73 personer mellem 16 - 25 år jobtilbud, heraf var 51 % tyrkere.

De unge indvandrere har heller ikke tilstrækkelige kvalifikationer i forhold til arbejdsmarkedets krav. De der er kommet i løbet af de senere år har hovedsaglig 5 års skolegang fra hjemlandet og utilstrækkelige dansk-kunskaber. Unge anden generations indvandrere, der har været her i 10 år eller mere, har på trods af rimelige dansk-kunskaber også svært ved at få arbejde. Kun få har en uddannelses udover folkeskolen og flere går ud af skolen uden at aflægge afgangsprøve.

Løsningen må være at unge indvandrere får uddannelse. Det skal understreges, at det ikke er nok at lære dansk. Arbejdsløsheden blandt danskere uden uddannelse er også stor.

For at motivere de unge indvandrere for uddannelse må uddannelses-systemet indrettes så der tages højde for indvandrerens specielle situation. De eksisterende uddannelser har indvandrerne svært ved at klare, så de fleste ser ikke en uddannelse som en realistisk mulighed. Dertil kommer så kulturelle barrierer, som skal overvindes. Mange unge indvandrere vil gerne uddanne sig, men det er uoverskueligt for dem og de får ikke tilstrækkelig støtte af familien.

En anden årsag til indvandrerens arbejdsløshed er arbejdsgivere og arbejdstageres skepsis overfor indvandrere. Man må håbe på at en konstruktiv

dialog kan ændre billedet i takt med at indvandrere uddanner sig og derved opnår de nødvendige kvalifikationer.

4. Beskæftigelsessekretariatets tilbud rettet mod indvandrere:

Beskæftigelsessekretariatet har siden 1986 arbejdet med udvikling af metoder med henblik på integration af indvandrere. Konkret er det udmøntet i to vejledningskurser for indvandrerkvinder og et for tyrkiske mænd etableret i samarbejde med Teknisk Skole i Ishøj.

Formålet med kurserne er at give deltagerne grundliggende sproglig, personlig, almen og kulturel kompetence. At skabe en basis, der kan føre til bedre funktion i samfundet og skabe grundlag for videre uddannelse.

Indholdet er en kombination af samfundsorientering, vejledning og sproglig og faglig undervisning.

Der er i alt ca. 52 personer, der løbende modtager undervisning på projekterne. Nogle deltager dog kun i danskundervisningen.

Derudover tilbyder beskæftigelsessekretariatet i samarbejde med et oplysningsforbund danskundervisning, til alle indvandrere i jobtilbud eller beskæftigelsestilbud. Al danskundervisning i beskæftigelsessekretariatets regi finansieres af amtet.

5. Andre undervisningstilbud rettet mod indvandrere:

Grundliggende danskundervisning finansieres af amtet, men udføres af 4 lokale oplysningsforbund. Undervisningen foregår i lokaler rundt omkring i kommunen. Der er ikke en indbyrdes koordinering og holdene er bredt sammensatte. Der er løbende ca. 10 hold - med undervisning både dag og aften.

Miljøprojektet i Tåstrupgård har haft danskundervisning og synging for indvandrerkvinder. De har samtidig haft en legestue, hvor børnene blev passet og aktiveret mens mødrene modtog undervisning. Miljøprojektet er ophørt pr. 31.12.1989 og 2 oplysningsforbund har overtaget undervisningen.

VUC - Voksen Uddannelses Centeret i Høje-Taastrup har i 89/90 etableret et forkursus til dansk som fremmedsprog = 9. klasse.

6. Samlet vurdering af eksisterende tilbud:

Der er lavet en evaluering af beskæftigelsessekretariatets indvandrerprojekter "Fremmede mellem himmel og jord" af kultursociolog Bolette Moldenhawer, der viser at projekterne fungerer og lever op til målsætningen. Udslusningen fungerer mindre godt, idet der ikke eksisterer relevante tilbud der kan udsluses til.

Den grundliggende indvandrerundervisning i oplysningsforbundenes regi har heller ikke tilstrækkelige tilbud, når indvandrere er kommet ud over begynderniveau. Både i forhold til udslusning fra denne undervisning og fra

projekterne, mangler der brobygningstilbud til det ordinære uddannelsessystem.

7. Integrationsprogram for unge indvandrere og koordinering af indvandrerundervisning i Høje-Taastrup Kommune

Som det fremgår af afsnit 2 og 3, må der gribes til radikale foranstaltninger, hvis en udstødning af indvandrerne fra arbejdsmarkedet skal undgås.

Et integrationsprogram for unge indvandrere kan tilrettelægges, så det medfører nødvendige og radikale ændringer med hensyn til indvandreres fremtidige funktion i samfundet.

Den unge gruppe bør prioriteres, idet det er den, der fremover skal fungere på arbejdsmarkedet, skal opdrage og forsørge næste generation af indvandrere og som mest sandsynligt kan motiveres for uddannelse.

Der foreslås gennemført et integrationsprogram som tilbydes alle nytilkomne 16-24-årige ikke skolepliktige indvandrere i Høje-Taastrup Kommune. Tilbuddet gives umiddelbart efter at de unge er ankommet til Danmark og til Høje-Taastrup Kommune. På dette tidspunkt forventes både den unge og familien at være motiveret for at den unge lærer det danske sprog og iøvrigt bliver integreret i samfundet. I opstart af programmet tilbydes dette ligeledes de unge, der er kommet indenfor de sidste 3 år.

Programmet gennemføres føreløbigt som et 3 årigt forsøgsprojekt og ressourcer hertil kommer hovedsaglig fra koordinering af eksisterende undervisnings- og vejledningstilbud.

Integrationsprogrammet og koordineringen gennemføres som her beskrevet:

Opsøgning af den unge og familien sker snarest muligt efter at den unge er ankommet. Der ydes vejledning og gives tilbud om, at den unge deltager i et individuelt tilrettelagt integrationsforløb. Via vejledningen findes frem til det mest hensigtsmæssige undervisningstilbud.

Derudover informeres øvrige familiemedlemmer om deres mulighed for at deltage indvandrerundervisning.

Den unge starter på et undervisningstilbud – det kan være et af indvandrerprojekterne eller anden grundliggende indvandrerundervisning. Deltagelse i denne grundliggende undervisning vil i følge erfaringerne være hensigtsmæssig i 1 til 1 1/2 år.

Samtidig med undervisningstilbuddet ydes der løbende vejledning til den unge. Den unges familie inddrages heri. Der etableres et vejledningsteam af medarbejdere på indvandrerprojekterne, en medarbejder fra Ungdomsrådgivningen og en koordinator. Disse fordeler vejledningen imellem sig.

Indvandrerundervisningen – danskundervisning – koordineres i en sprogskole, med fælles visitation således, at der kan skabes grundlag for at etablere niveaudelt undervisning. Noget af undervisningen foregår på projekterne, noget på andre hold i lokalmiljøet og en stor del – specielt fortsætterhold – foregår i centralt placerede og fælles lokaler. Alle tilbuddene fremstår som en

fælles skole, hvor fælles ressourcer udnyttes optimalt. Når deltagerne i integrationsprogrammet har opnået tilstrækkelige kvalifikationer på et niveau visiteres de videre til næste og så videre.

Der ydes fortsat vejledning og under forløbet lægges en fremtidig uddannelses- og erhvervsplan for den enkelte.

Der etableres brobygningsprojekter – forkurser – til det ordinære uddannelsessystem. De unge, der deltager i integrationsprogrammet sluses via disse over i uddannelse. Der ydes vejledning til den unge indtil vedkommende er i gang med en uddannelse eller er kommet i erhverv.

En koordinator er ansvarlig i forhold til koordinering af integrationsprogrammet med anden indvandrerundervisning og etablering af brobygningsprojekter til det ordinære uddannelsessystem.

8. Lovgrundlag og finansiering

Integrationsprogrammet og koordineringen kan gennemføres indenfor den eksisterende lovgivning – Lov om Ungdomvejledning, Lov om undervisning af voksne indvandrere med flere. Derudover vil programmet kunne anvendes i forbindelse med kommende lov om aktivering af unge bistandsklienter.

Til indvandrerprojekterne er søgt tilskud fra EFs Sociale Fond, Undervisningsministeriet og Arbejdsmarkedsnævnet. Til dækning af udgift til koordinator er søgt Sociale Udviklingsmidler/SUM-midler. Den øvrige indvandrerundervisning dækkes af Københavns Amt. Hvis der bevilges tilskud som forventet, vil integrationsprogrammet de næste 3 år kunne gennemføres med en årlig kommunal udgift på 850 000 kr. svarende til det nuværende kommunale udgiftsniveau til indvandrerprojekterne. Dog vil en evt. nyfinansiering af koordinatorfunktionen tages op fra 1.1.1992, idet der ikke kan bevilges SUM-midler længere end til den 31.12.1991.

9. Tids- og handlingsplan

Marts – april 1990:

Høje-Taastrup Kommunes relevante politiske udvalg skal træffe beslutning om, hvorvidt man med grundlag i denne rapport ønsker at indgå et samarbejde med Københavns Amt og 4 oplysningsforbund omkring etablering af et integrationsprogram for unge nytilkomne indvandrere og koordinering af indvandrerundervisning i kommunen.

Der er tidligere truffet beslutning om at søge SUM-midler til en koordinerende funktion/person i forhold til ovenstående.

Rapportens skal ses som et arbejdsgrundlag, der danner udgangspunkt i det videre arbejde.

Københavns Amt og oplysningsforbundene har allerede tilkendegivet det ønskelig i et sådant samarbejde, men vil efterfølgende få rapporten

fremsendt for vurdering af om denne kan danne grundlag for etablering af samarbejdet.

April – aug. 1990:

Koordinering, opsøgning og visitation organiseres.

August – sept. 1990:

Integrationsprogrammet og sprogskole igangsættes.

Sept. 1990 – 31.12.1992:

Der laves løbende evaluering af integrations- programmet og resultater heraf indkorporeres.

1993:

Der laves endelig evaluering og tages stilling til om programmet skal fortsætte.

10. Afslutning

Skal integration af indvandrere i Høje-Taastrup Kommune fremmes mest muligt, er det nødvendigt at etablere et mere generelt tværsektorielt samarbejde. I indvandrernes boligmiljøer bør etableres samarbejdsgrupper mellem kommunale medarbejdere, der i det daglige har kontakt til indvandrerne i området, indvandrerne selv og beboerforeningerne. Her kan drøftes hvordan man i fælleskab kan fremme integration af indvandrerne i lokalmiljøet og bedre forståelsen mellem indvandrere og danskere.

På det overordnede plan bør der under det politiske indvandreudvalg etableres et indvandrersteam med repræsentanter fra de kommunale forvaltninger, der har stor kontaktflade til indvandrergrupperne i kommunen, fra relevante samarbejdspartnere udenfor det kommunale system og repræsentanter fra indvandrernes organisationer. Teamets opgave skal overordnet være at koordinere samarbejde omkring integration af indvandrere i kommunen og rådgivende i forhold til politiske udvalg.

Bilag

Indvandreres tilknytning til arbejdsmarkedet i Høje-Taastrup Kommune:

Indvandrere er 3–5 gange oftere ramt af arbejdsløshed end danskere. Hårdest ramt er tyrkerne, som i Høje-Taastrup Kommune har en arbejdsløshed procent på 51. Da den tyrkiske gruppe er den dominerende i kommunen, er indvandrergruppens generelle arbejdsløshedsproblemer meget markante og hæmmende for integration.

Mange indvandrere – og her igen specielt tyrkere – ender som langtidsledige og flere har haft op til 3–4 jobtilbud. Kun det faktum, at lovgivningen om jobtilbud indtil nu løbende er ændret ved dispensationer og overgangsordninger, har forhindret en egentlig udstødning fra arbejdsmarkedssystemet og overgang til det sociale bistandssystem.

Tabel 1: Ledige i Høje-Taastrup Kommune tilmeldt arbejdsformidlingen pr. 4.1.1990 fordelt på køn og statsborgerskab:

	M	K	I alt	% af alle
Danskere	1 021	1 077	2 098	81 %
Tyrkere	198	165	363	14 %
Pakistanere	21	14	35	1 %
Andre nat.	54	53	107	4 %
I alt	1 294	1 309	2 603	100 %

Anmerkning: Ikke omregnet til fuldtidsledige.

Kilde: Arbejdsformidlingen i Taastrup - AF-match.

Arbejdsløshedsprocenter i Høje-Taastrup Kommune fordelt på nationaliteter udregnet ud fra tilmeldte arbejdsløse sat i forhold til den eksisterende lokale arbejdsstyrke giver følgende:

Danskere: 9 %

Tyrkere: 51 %

Pakistanere: 47 %

Der er ved udregning af personer i arbejdsstyrken brugt samme omregningsfaktor, som anvendes af Danmarks Statistik – Der henvises til Statistiske Efterretninger nr. 19 1989 tabel 11 – hvorefter 57 % af de danske indbyggere, 47 % af de tyrkiske og 37 % af de pakistanske regnes til arbejdsstyrken.

I udregningen er kun medtaget tilmeldte i arbejdsformidlingen.

Udlændinge, der har opnået dansk statsborgerskab figurerer i statistikken under danskere.

Langtidsledige i Høje-Taastrup Kommune:

Som langtidsledige betegnes kun A-kassemedlemmer. Arbejdsløse bistandsklienter er derfor ikke med i nedenstående statistik.

Tabel 2: Langtidsledige i Høje-Taastrup Kommune, der afventer jobtilbud pr. 22.12.1989 fordelt på køn og statsborgerskab:

	M	K	I alt	% af alle
Danskere	89	101	190	66 %
Tyrkere	50	35	85	30 %
Pakistanere	2	5	7	2 %
Andre	2	4	6	2 %
I alt	143	145	288	100 %

Anmærkning: Ikke omregnet til fuldtidsledige

Kilde: Arbejdsformidlingen i Taastrup - AF-match

Procentdel af den lokale arbejdsstyrke fordelt på nationalitet, der er langtidsledige og afventer jobtilbud:

Danskere: 0,8 %   Tyrkere: 12 %   Pakistanere: 9 %

Ovenstående tal bør suppleres med oplysninger om antallet af personer, der for tiden er i jobtilbud, idet disse ikke kan siges at have en fast tilknytning til arbejdsmarkedet, men ofte efter jobtilbuddet vender tilbage til arbejdsløshed.

Det er ikke muligt at få oplysninger om, hvor mange der er placeret i jobtilbud på det private arbejdsmarked.

I Høje-Taastrup Kommune var der d. 26.1.1990 placeret 150 personer i kommunale jobtilbud. Heraf var 41 indvandrere. Desuden var 10 indvandrere placeret i amtskommunale jobtilbud. Af disse 51 indvandrere har 3 personer haft 4 jobtilbud inklusiv det nuværende, 10 personer har haft 3 jobtilbud og 13 personer er i deres 2. jobtilbud. De resterende 25 personer er i jobtilbud for første gang. Kun en person under 25 år har haft mere end et jobtilbud.

Indvandrere får som regel et kommunalt eller amtskommunalt jobtilbud, fordi private arbejdsgivere er meget lidt interesseret i at ansætte dem.
Også unge indvandrere ender ofte som langtidsledige.

Tabel 3.: 16 - 25 årige langtidsledige i Høje-Taastrup Kommune, der afventer jobtilbud pr. 22.12.1989 fordelt på køn og statsborgerskab:

	M	K	I alt	% af alle
Danskere	17	18	35	48 %
Tyrkere	20	17	37	51 %
Pakistanere	0	1	1	0,5 %
Andre	1	0	1	0,5 %
I alt	37	36	73	100 %

Anmærkning: Ikke omregnet til fuldtidsledige.

Kilde: Arbejdsformidlingen i Taastrup - AF-match.

Tyrkere udgør 51 % af alle 16 - 24 årige langtidsledige, ligesom tyrkerne antalsmæssigt er den største gruppe.

Udover de der afventer jobtilbud, var der 10 unge indvandrere i kommunalt og amtskommunalt jobtilbud pr. 26.1.1990. Disse bør medregnes i antallet af langtidsledige, idet de ikke har en fast tilknytning til arbejdsmarkedet - de ophører igen efter 7 måneders arbejde.

Hvorfor er indvandrerne arbejdsløse:

Da fremmedarbejderne kom til landet fik de generelt arbejde indenfor områder, hvor de ikke konkurrerede med dansk arbejdskraft – i jobs som danskerne ikke ønskede enten på grund af dårlig aflønning eller jobbet art og indhold. Typisk ufaglært, hårdt fysisk og monotont arbejde, som stadig er typiske betegnelser for det arbejde indvandrere i dag bestrider.

De fleste kom fra landsbysamfund og havde her arbejdet i landbruget. De havde ikke tidligere haft industriarbejde, men blev nu i stor udstrækning ansat i industrien.

Før krisen i 1972 var der ikke arbejdsløshed blandt indvandrerne. Midt i 70-erne slog krisen igennem og arbejdsløsheden steg. Indvandrerne blev de hårdest ramte.

Årsag hertil var at krisen først slog igennem indenfor det ufaglærte område, industri m.v. hvor indvandrerne arbejdede. En anden væsentlig grund var indvandrernes kvalifikationer, som sprog- og uddannelsesmæssigt var dårligere end danskernes. Sidst men ikke mindst var det afgørende, at både de danske arbejdsgivere og arbejdstagere, var af den opfattelse, at indvandrere var en arbejdskraftsreserve, som forventedes at returnere til hjemlandet, når der ikke længere var behov for deres arbejdskraft her i landet.

Sidenhen har industriarbejde og ufaglært arbejde stadig ændret karakter og bliver mere og mere teknologiseret. Teknologi kræver velkvalificeret og fleksibel arbejdskraft, som igen kræver uddannelse og kurser. For at følge med må man forstå og tale dansk på et relativt højt niveau. Her var indvandrerne kommet uhjælpelig bagefter. De havde haft jobs af monoton karakter, eksempelvis ved et samleband, havde arbejdet indenfor områder, hvor det at tale dansk ikke var af afgørende betydning, hvorfor de heller ikke havde lært sproget.

Derudover kom nye organiseringsformer i arbejdsprocesserne, som blandt andet nødvendiggjorde at man arbejdede sammen i grupper – i sjak – med et fælles ansvar for arbejdes udførelse. Indvandrerne formåede ikke at leve op til disse krav, som igen krævede gode danskundskaber og almen viden.

Uddannelsesmuligheder:

Der kræves fortsat evne til omstilling, fleksibilitet samt faglig og almen viden på det danske arbejdsmarked og indvandrerne har problemer med at leve op til kravene. De får stadig ikke uddannelse og deres danskundskaber og almene viden er generelt utilstrækkelig. For eksempel kan mange indvandrere ikke klare en arbejdsmarkedsuddannelse på en specialarbejderskole.

AMU-centrene har til opgave at kvalificere ufaglært arbejdskraft via kompetencegivende kurser. Hovedparten af indvandrerne er ufaglærte og i stor udstrækning henvist til dette uddannelsessystem. På trods heraf, er der er meget få indvandrere, der deltager på AMU-centrernes kurser, hvis der ses bort fra kurser, der er specielt tilrettelagt som uddannelsesstilbud til langtidsledige indvandrere.

Hvis vi ser på UTB-ordningen – uddannelses tilbud til langtidsledige – vil kun få indvandrere kunne opnå tilstrækkelige kvalifikationer via denne ordning. Hvis man ønsker at kvalificere indvandrerne og integrere dem på arbejdsmarkedet er der behov for langsigtede særforanstaltninger, dertager højde for indvandrerens specielle situation.

Mulighederne på det lokale arbejdsmarked:

Det lokale arbejdsmarked – hermed menes det område, der betjenes af Arbejdsformidlingen i Tåstrup – og udviklingen herpå giver ikke meget håb om bedring af indvandrerens arbejdsmuligheder. Erhvervs livet i området er i en rivende udvikling, men virksomhedernes karakter er af en sådan art, at det kræver kvalificeret/uddannet arbejdskraft.

Dette gælder også de nye virksomheder, der er kommet til området indenfor de sidste år. Der er mange små virksomheder, håndværksmestre og lignende, derudover er det engros, detailhandel, lager og service, der tegner billedet. Der findes meget lidt fremstillingsindustri – et område som ville kunne give arbejdspladser for indvandrere.

Kilder

Fakta om.

Virksomheder, Beskæftigelse og Ledighed/AFs pjece 1987.

Erhvervshåndbogen 1989.

Rapport: "Arbejdsløse indvandrere i Københavnsregionen" / AF - juli 1988.

Typologier i migrationsforskning

Jouni Korkiasaari*

Ett av de centrala målen för migrationsforskningen är att skissera upp emigranternas mest typiska egenskaper, dvs. att skapa olika migranttypologier. Orsakerna eller motiven till migrationen är oundvikligen den viktigaste utgångspunkten och grundstenen för en dylik typklassificering. Därför är det skäl att inledningsvis granska de svårigheter som mätningen av migrationens orsaker bereder vid empirisk forskning.

Mycket sällan finns det ett enda eller ett entydigt motiv för utflyttningen, emedan denna vanligen är en följd av samverkan mellan flera faktorer eller av en händelsekedja. Utflyttarna själva kan tolka orsakerna till sin utflyttning på mycket varierande sätt. En del anser att orsaken ligger i bestämda konkreta händelser strax före utflyttningen, andra åter gör en bredare uppskattning av situationen och beaktar också de förändringar i livssituationen som skett under en längre tid. En del betonar det gamla landets frånskjut, andra det nya landets dragningskraft (push – pull; t.ex. arbetslöshet versus tillgång på arbete).

Följande exempel visar vilken mångfald av olika faktorer som kan ligga bakom migrationen. Exemplet ansluter sig till en undersökning om den interna migrationen i Finland (Korkiasaari 1991), men de är helt jämförbara med flyttningar utomlands och åter från utlandet.

- *Exempel 1.* Personen i fråga har nyligen avlagt en yrkesexamen. Under sin studietid bodde han hos sina föräldrar, och nu, efter slutförda studier, har han för avsikt att flytta hemifrån. Stadigt sällskap hade han redan under studietiden, men parterna har beslutat att ingå äktenskap först efter hans slutexamen. Familjetillökning är emellertid nu att vänta, och därför söker paret en gemensam bostad. Exemplets huvudperson letar efter en arbetsplats motsvarande utbildningen och får så ett lockande anbud om arbete på annan ort. När det också går att där uppbringa en bostad att inleda samlivet i, beslutar han sig för att ta jobbet, och så byter han hemort tillsammans med sin blivande fru.

---

* Jouni Korkiasaari, specialforskare. Migrationsinstitutet, Åbo.

- *Exempel 2.* Personen i fråga har nyligen skilt sig, och den gemensamma bostaden disponeras av den f.d. äkta hälften. En tillfällig bostad hos släktingar har kunnat ordnas. På grund av äktenskapsskillnaden vill personen i fråga bort från sin tidigare boningsort. Dessutom har han länge planerat ett arbetsbyte, och nu tycks tillfälle därtill erbjuda sig. Han får överraskningsvis ett bra erbjudande om arbete på annan ort. Eftersom en nöjaktig bostad också kan ordnas och familjen ju inte längre är något hinder för ett ortbyte, så beslutar han sig för att flytta.

I vartdera exemplet finns det flera olika motiv för flyttningen, och det är en tolkningsfråga vilket av dem som anses viktigast eller avgörande. När flyttarna själva tillfrågas om detta, kommer problemet klart till synes. Naturligtvis kan man anta, att sådana här tolkningsskillnader fördelar sig slumpmässigt åt olika håll och därmed upphäver varandras effekter, varvid de inte inverkar på resultatet sett ur helhetssynpunkt.

I enkät- och intervjuundersökningar kan man delvis lösa detta problem genom att ge de svarande möjlighet att uppge alla faktorer som inverkat på flyttningen och att uppskatta faktorernas betydelse. Därutöver kan man separat be dem uppge den viktigaste flyttningsorsaken, och man kan specificera de mest centrala orsakerna med ytterligare frågor.

Typologier som baserar sig på det viktigaste flyttningsmotivet

Det vanligaste och enklaste sättet att typifiera migranter i empiriska undersökningar är att indela dem i olika grupper i enlighet med det viktigaste flyttningsmotivet. När migrantkategorierna på detta sätt bildats, kan man genom fortsatta analys utreda, vilka dessa gruppers ”övriga” egenskaper är. Man kan undersöka, huruvida dessa på olika sätt motiverade migrantgrupper skiljer sig från varandra t.ex. beträffande ålder, kön, civilstånd, yrke eller utbildning. Detta görs vanligen så, att man räknar ut korrelationerna för de enskilda variablerna eller korstabulerar variablerna.

Problemet med denna metod är, att den baserar sig på ett enda kriterium, flyttningsmotivet, som är mycket svårt att mäta, såsom ovan redan konstaterades. Då motiven dessutom vanligen bara indelas i några få huvudklasser, blir bilden av utflyttarna lätt alltför generell och endimensionell. Med hjälp av ytterligare analyser kan man givetvis göra bilden mer detaljerad: man kan t.ex. bilda olika undergrupper och ytterligare studera dessas egenskaper. Med denna metod blir emellertid den slutliga bilden av migranttyperna ofta alltför abstrakt och obestämd.

Typologier som baserar sig på grupperingsanalys

Alla utflyttningar skiljer sig givetvis i något avseende från varandra. Emedan det finns talrika orsakskombinationer, blir klassificeringen av migranterna mer eller mindre godtycklig om den baserar sig på en enda orsak, som anses

vara den viktigaste eller den avgörande. För att förstå migrationsfallens "verkliga karaktär" måste man studera migrantens livssituation och granska händelserna i hans liv dels som en helhet, dels i relation till varandra. Man borde också gå längre bakåt i tiden och inte nöja sig enbart med de konkreta händelserna omedelbart före migrationen.

Ett sätt att skapa en bredare och flerdimensionell typklassificering är att utföra en grupperingsanalys med dator. I princip finns det två slags grupperingsanalyser: man kan gruppera dels fallen, dels variablerna. När man vill bilda migranttypologier, är det naturligtvis fallen, dvs. personerna, som man klassificerar.

För att grupperingsanalysen skall ge bästa möjliga resultat måste man göra många experiment med olika kombinationer av grupperingsvariablerna och olika variationer av de tilltänkta gruppernas antal. Man måste också beakta variablernas klassificering. För ytterligare analyser kan grupperingsresultatet tillvaratas och göras till en egen variabel bland de övriga variablerna.

Nackdelen med grupperingsanalysen är, att klassificeringen på sätt och vis sker "i blindo": den baserar sig enbart på sifferdata. Obeaktade blir då t.ex. migranternas varierande tolkningar av utflyttningarna samt de eventuella logiska och andra bristerna i svaren liksom också övriga "kvalitativa" synpunkter. Som ovan redan framgick, kan svarandenas tolkningar variera avsevärt, fast flyttningarna de facto är likartade till sin natur. Någon ser t.ex. boendet som den viktigaste orsaken, någon annan åter arbetet, fast det i samtliga fall är fråga om en flyttning närmare arbetsplatsen. Likaså kan en del av dem som kommit ut i arbetslivet efter en utbildningsperiod uppge studierna (slutförandet av dem) som flyttningsorsak, medan andra uppger arbetet (erhållandet av en arbetsplats) och andra åter utflyttningen från studieboenden eller föräldrahemmet. Väsentligt för dem alla är dock att de kommit med i arbetslivet.

Resultatet påverkas förutom av svarandenas olika tolkningar samt av eventuella ologiska eller bristfälliga svar också av olika analystekniska faktorer, t.ex. variablernas klassificeringsintervaller, mättningsnivån och – givetvis – valet av variabler för analys och det önskade antalet grupper. Genom att variera dessa faktorer kan man nå slutresultat som skiljer sig avsevärt från varandra.

Själv har jag använt mig av grupperingsanalys i två undersökningar om sverigefinländarnas återflyttning (Korkiasaari 1983, 1986a och 1986b). Grupperingsanalys har använts också bl.a. av Summa (1982), Söderling (1988) och Pitkäranta & Simpanen (1990).

Typologier som baserar sig på klassificering enligt omdöme

Förutom med kvantitativa metoder kan de undersökta fallen grupperas också kvalitativt, dvs. enligt forskarens eget omdöme. Då övervägs varje fall separat och inplaceras i någon på förhand specificerad grupp. Typologin och klassificeringsgrunderna specificeras alltså i förväg. Som utgångspunkt kan man då

använda undersökningens teoretiska referensram, tidigare undersökningsresultat och logisk slutledningsförmåga samt sin i förväg förvärvade förtrogenhet med det material som skall klassificeras. När man studerat svaren på t.ex. en enkät, är det relativt lätt att skissera upp de mest typiska svarandegrupperna.

När materialet klassificerats, kan resultatets validitet testas med kvantitativa metoder, emedan grupperingskoderna givetvis tillvaratagits och gjorts till egna variabler, liksom övriga uppgifter om materialet. Med hjälp av ytterligare analyser kan man sedan reda ut de olika gruppernas flyttningsmotiv och egenskaper. Samtidigt kan man också studera sådana egenskaper hos grupperna och sådana faktorer i samband med utflyttningen som inte använts som utgångspunkter för gruppbildningen.

Med klassificering enligt omdöme kan man rätt långt undvika de problem som en kvantitativ analys för med sig. Det svåraste med den kvalitativa metoden är kanske att hitta en tillräckligt exakt men samtidigt mångsidig och ändamålsenlig klassificeringsstomme innan den egentliga materialklassificeringen inleds. Typologin är inte nödvändigtvis slutgiltig när kodningen inleds, utan det kanske visar sig befogat att ändra den under arbetets gång. Då måste en del av materialet omklassificeras, vilket ger en hel del extraarbete om materialet är stort.

Problematiska vid kodningen är närmast de fall som uppvisar egenskaper som hör till flera än en grupp. Det är då främst fråga om personer som uppgett flera olika flyttningsmotiv, varav inget är klart viktigare än de övriga; i dessa fall kan flyttningsens karaktär inte heller härledas ur frågor rörande migranternas livssituation.

Jag har använt denna metod i min senaste undersökning (Korkiasaari 1991), som gäller samhällets strukturomvandling och den interna migrationen i Finland. Materialet insamlades medels frågeformulär som sändes ut per post; inalles inkom 1 895 godtagbara svar. Tidigare har denna metod så vitt jag vet använts bara i kvalitativa undersökningar av fallstudietyp (bl.a. Pohjola 1989).

Typernas namn och antal

Ett problem som är gemensamt för alla de ovannämnda metoderna är att hitta på ett så kort och träffande namn som möjligt åt varje typgrupp. Namnet måste ge en tillräckligt god bild av gruppens "karaktär"/egenskaper. En annan svårighet är att fastslå antalet grupper. Å ena sidan borde det finnas flera grupper, så att bilden av migranterna skulle bli så konkret och verklighetstrogen som möjligt. För att man skall kunna gestalta också helheten borde grupperingen å andra sidan vara tillräckligt generell. I många undersökningar har man stannat för färre än tio typgrupper, en mängd som väl kan behärskas. Det här är emellertid en fråga som måste avgöras från fall till fall. Till exempel i min senaste undersökning indelade jag migranterna i 15 olika typer (ursprungligen hela 19).

Slutord

Bruket av migranttypologier passar bäst i större undersökningar av surveytyp, där materialet är stort och heterogent. Typologier kan emellertid komma i fråga också i undersökningar med mindre material och närmast kvalitativa mål. Det yttersta syftet med typologierna är alltid att analysera det fenomen som undersöks och att bidra till förståelsen av dess väsentliga drag, vilket i sista hand ju är syftet med all forskning. Typologier lämpar sig givetvis inte för alla undersökningar, men i de fall då de kan användas kan de ge en mycket verklig-hetstrognare och mera lättförståelig bild av det undersökta fenomenet än andra metoder.

Referenser

- Korkiasaari, Jouni 1985:** Returnees from Sweden to Finland in 1980-81. Migration Reports 18. Ministry of Labour, Planning Department. Helsinki. (In Finnish 1983: Ruotsista Suomeen vuosina 1980-81 palanneet. Siirtolaisuustutkimuksia A:9. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.)
- Korkiasaari, Jouni 1986a:** Hem till Finland. Sverige-finländarnas återflyttning. Delegationen för invandrarforskning (DEIFO). Stockholm.
- Korkiasaari, Jouni 1986b:** Paluoppilaiden sopeutuminen (Återflyttarelevernas anpassning). Siirtolaisuustutkimuksia A:13. Siirtolaisuusinstituutti, Turku (Migrationsinstitutet, Åbo).
- Korkiasaari, Jouni 1991:** Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. (Rörlighet och strukturomvandling. Interna migrationen och arbetskraftens rörlighet som en del av samhällets strukturomvandling). Työpoliittisia tutkimuksia 11. Työministeriö, Helsinki. (Arbetsmarknadspolitiska undersökningar 11, Arbetsministerium, Helsingfors.)
- Pitkäranta, Merja & Simpanen, Matti 1990:** Paluuhalukkuus Turun seudulla (Återflyttningsbenägenhet i Åbo trakten). Tutkimuksia n:o 7. Siirtolaisuusinstituutti, Turku (Migrationsinstitutet, Åbo).
- Pohjola, Anneli 1989:** Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun ... (I Bear with Me the Country of my Birth). Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Rovaniemi.
- Summa Hilikka 1982:** Kaupunkien sisäinen muuttoliike muuttotyypeittäin. Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus B 40. Otaniemi.
- Söderling, Ismo 1988:** Maassamuuton ulottuvuudet (Dimensions of Internal Migration). Annales Universitatis Turkuensis, Ser. C:65. Turun yliopisto (University of Turku). English Summary of 7 pages.

Etniska minoriteters forskningsbehov och forskningsperspektiv

Markku Peura *

Efter andra världskriget har det allmänna skyddet av mänskliga rättigheter och kampen mot diskriminering utvecklats internationellt och detta har också lett fram till en förbättrat ställning för många etniska minoriteter. Det har sedan slutet av 1960-talet skett en förskjutning i invandrar- och minoritetspolitiken mot ökad pluralism. I ett flertal länder har man satt multikulturellt samhälle som officiell målsättning såsom t ex i: Australien, Holland, England och Sverige. Trots att man på detta sätt har manifesterat sitt avståndstagande från den tidigare förda och ofta mycket hårda tvångsassimileringspolitiken, lever de etniska minoriteterna i en osäker tillvaro. Valfriheten och mångfalden har i många fall visat sig vara en schimär. Inställningen till invandrare och etniska minoriteter hårdnar, gränserna bevakas noggrannare i dag så att det blir allt svårare för asylsökande och familjemedlemmar att komma in i ett land där dom skulle kunna stanna. Rasismen och det rasistiska våldet ökar i olika delar av Europa och i den offentliga debatten ställs allt oftare krav på "integration" på ett sätt som lämnar utom allt tvivel att med integration menas assimilation.

Det finns ett samband mellan invandrar- och minoritetsforskning och den statliga politiken. Jag försöker formulera detta samband med utgångspunkt i mina erfarenheter som forskare och medlem av en etnisk minoritet i Sverige sedan 20 år tillbaka. Och jag söker då besvara frågan mera som en aktivist i den sverigefinska etniska rörelsen än som en "objektiv" forskare.

Det finns ett samband mellan den allmänna samhällsutvecklingen och forskningen eftersom samhället styr valet av forskningsområden. Och alla som forskar har också en mer eller mindre klar uppfattning om och förhoppning om att forskningsresultaten också används i samhället för olika ändamål och man hoppas väl speciellt att samhällsforskningen skulle påverka utvecklingen av någon samhällsföreteelse. Det är staten som är den största finansiären av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning och det är också i politiken, samhällsekonomi och förvaltningen som forskningsresultaten eventuellt materialiseras till reformer och åtgärder.

---

* Markku Peura, forskare. Centrum för invandringsforskning, Stockholms universitet.

Redan detta utkristalliserar tre viktiga parter som står i olika relation till varandra: etniska minoriteter, forskarna och staten. Relationerna är inte symmetriska eller jämlika. Det framgår tydligt och klart att staten representerar makt. Staten dominerar relationen mellan de etniska minoriteterna och sig själv. Den är inte heller opartisk i denna relation utan har vissa bestämda syften som till exempel den tidigare nämnda politiken att assimilera etniska minoriteter. Dessa syften kan i och för sig också vara konfliktfyllda eller motsägelsefulla, eftersom staten representerar många olika intressen. Syften och målsättningarna utgår från de intressen och intressegrupper som genom den politiska processen dvs. via maktkampen är dominerande.

Att ställa sig utanför dessa dominansrelationer som forskare kan vara svårt – t.o.m. omöjligt. Kan man t.ex. stå utanför och enbart sträva efter att göra ett bra, professionellt jobb som forskare och låtsas att staten är opartisk och använder forskningsresultaten med de bästa avsikterna? Man kan naturligtvis också vara cynisk och egoistisk och se sin forskning som akademisk konkurrens om karriärmöjligheter, där det viktigaste inte är vem som läser, om överhuvudtaget någon, ens forskningsresultat, eller om de används och till vilket ändamål, eftersom det viktigaste är meritering till bättre tjänster. Det akademiska systemet har en uppbyggnad som gynnar denna typ av agerande. De belönas med tjänster som klarar de formella kriterierna. Systemet lockar således till konformism och är i så fall mot forskningens ideal.

Etniska minoriteter har levt och lever under osäkra förhållanden och de har lärt sig att forskning också kan innebära eller få negativa konsekvenser för dem. Forskarna kan vara agenter för en fientlig stat som med hjälp av information vill åstadkomma något för den etniska gruppen ifråga negativt (Camelot-projektet i slutet av 1960-talet är ett exempel). Det har blivit svårare för utomstående forskare att komma in i olika etniska gemenskaper och studera dem. Många minoriteter släpper inte in utomstående numera och ofta med all rätt. Bakom denna skepsis mot utomstående forskare finns också en starkare strävan till självbestämmande, till autonomi. Utomstående forskare tenderar också att fokusera uppmärksamheten på minoritetens mera ålderdomliga drag och traditioner och på det sättet undervärdera gruppens komplexitet och differentiering och framtidsriktning. Forskning är tydligt en inter-etnisk relation där forskarna ofta representerar den dominerande etniska gruppen eftersom majoriteten av flera orsaker har en privilegierad tillgång till utbildning och vetenskap.

Av flera skäl som hänger ihop med tidigare påpekanden och framför allt med maktrelationer har invandrar/minoritetsforskningen inte sällan varit och är sk. eländighetsforskning. Svar på frågor och förklaringar till problem söks hos invandrare/minoriteter. Logiken är den att dessa grupper fått problem eller är ett problem på grund av vissa brister hos dem själva. De är språkligt eller kulturellt handikappade. Man anklagar offret för att vara offer. Denna företeelse gäller alla andra underordnade grupper också vilket påvisades tydligt i samband med en doktorsdisputation angående kvinnomisshandel. Avhandlingens budskap var: ”om du blir slagen är du antingen provocerande, därför slår mannen; du är alltför kompetent, därför slår mannen; eller du är

inadekvat och därför slår mannen. Vem faller utanför?” (Dagens Nyheter 15.4.1988). Jämförelsen mellan kvinnornas situation och invandrarnas/minoritetsernas är på många sätt träffande. Så länge det mest är männen som forskar eller man i alla fall forskar från männens perspektiv kan man skriva en doktorsavhandling om kvinnomisshandel utan att den som förorsakar misshandeln – mannen – ens behöver nämnas. Angående kvinnornas situation har det skett ett perspektivbyte i och med att kvinnorörelsen och den feministiska rörelsen i synnerhet själv har börjat forska om kvinnornas situation. Att man bytt perspektiv och börjat leta efter det som har varit/är positivt i kvinnornas liv har kallats för värdighetsforskning. Detta har givit upphov till en helt ny kunskap om t.ex. historia, samhällsutveckling och maktrelationerna.

I den nu drygt 20 år gamla invandrarforskningen i Sverige kan man konstatera att forskningen har präglats av den etnocentriska föreställningen att invandrarproblem på ett eller annat sätt kan förklaras genom att man studerar invandrarna och hittar fel eller brister hos dem. Den svenska staten, samhället och svenskarna faller utanför. Detta påpekande är inte särskilt ny, men trots tidigare kritik var beskrivningen av forskningsbehoven på detta område i regeringens senaste forskningspolitiska proposition i början av 1990 övervägande av denna negativa karaktär. Invandrar- och minoritetsorganisationerna reagerade och påpekade att i propositionen degraderades invandrarna och minoriteterna till ett socialt problem. Vidare påpekades att ”regeringens proposition är genomsyrad av negativa bilder om invandrarnas situation, typ brottslighet och utanförskap. Enligt SIOS (Samarbetsorgan för invandrarorganisationer i Sverige) uppfattning bidrar sådana ensidiga beskrivningar till fördomar och ligger på samma ytliga nivå som merparten av massmedias dagliga rapporter. Varför ska inte forskningen belysa det som är bra och positivt i invandrarnas och minoriteternas liv i Sverige. Var finns det mångkulturella Sverige?” (SIOS skrivelse 24.2.1990).

I många etniska minoritetsgrupper har man börjat med egen forskning för att få annan typ av kunskap än vad den dominerande gruppen har producerat. Sådan utveckling har skett bland maorierna i Nya Seeland, bland chicanos i USA, bland samerna i Nordiska länder, bland sverigefinnarna i Sverige. Maorierna har definierat målen för sin språkforskning på följande sätt:

”The underlying purpose of all the Council’s research into Maori language issues and the Maori language itself is not the gathering of information for its own sake, or even the training of Maori research workers.

The facts are being gathered and interpreted, and the research workers trained, in the hope that the fruits of these labours will assist Maori parents to maintain the language in their own homes, and enable the Maori community to argue from a position of strength – the strength that comes from full knowledge of the problem with which the maori people are confronted – for the conditions under which the Maori language could flourish in its homeland.

At the same time, we intend our efforts to contribute to the education of the New Zealand public as a whole in the appreciation of the Maori language,

and to the reinstatement of Maori as an essential component of New Zealand national life and culture" (citerat i Skutnabb-Kangas 1988).

I katalogerna över pågående forskning som distribuerats inför detta seminarium står det väldigt lite beskrivet i de olika forskningsprojekten om hur man har tänkt att kunskaperna som produceras i dessa ska användas. Ofta tycks projekten genomföras utan att ens forskningsobjekten vet om det. Det är mycket svårt för invandrare och minoriteter att följa vad som forskas och kunna ta del i kunskaperna. Det akademiska språket är svårt också för icke-akademiker från samma språkgrupp och naturligtvis mycket svårare för invandrar/minoritetsgrupp. De akademiska avhandlingarna och rapporterna distribueras restriktivt utan större marknadsföring och är sällan tillgängliga för icke-akademiker. På grund av sådana svårigheter bör forskarna presentera sina resultat i en form som gör det möjligt att ta del i dem och göra dem fysiskt tillgängliga framför allt för den underordnade parten, vars levnadsförhållanden man studerat och ofta vill påverka.

I våra samhällen sker upprätthållandet av ojämlikhet med hjälp av tre hierarkiska strukturer: klass, kön och ras/etnicitet. Alla underordnade, förtryckta och exploaterade grupper behöver kunskap, nya tolkningar och omskrivningar av gamla begrepp, de behöver en "ny teori" för att förändra sin medvetenhet och bli ett kollektiv som kan befria sig själv. I kvinnorörelsen har denna process pågått under ett par decennier. Kvinnoforskningen är allmänt accepterat företeelse idag med professorer och omfattande teoretiserande. En av formerna för motståndet mot emancipation av dessa underordnade grupper har varit och är att neka dessa hierarkiers existens eller ge dem ett annat innehåll än den som dessa grupper själva har erfarenhet av. Många har varit de skrifver där man argumenterat för att samhällsklasserna inte mera existerar. På motsvarande sätt försöker man i olika sammanhang ge underordnandet av ras/etnicitet ett innehåll som lämnar själva det hierarkiska systemet oberörd. Om myndigheterna, kommitte'erna och forskarna säger att i Sverige finns ingen rasism, åtminstone inte institutionell rasism eller om det finns, är det frågan om några viltsna individer och små extremistgrupper, leder det till att det är svårt att bekämpa rasismen. Då försöker man påverka individer och deras ideer, uppfattningar med information och attitydpåverkan. Men med det ändrar man inte deras beteenden och den institutionella rasismen är helt oberörd. Text definierade Kommissionen mot rasism och invandrarfientlighet rasismen på följande sätt:

"Rasism kan beskrivas som en föreställning om den egna gruppens överlägsenhet och en uppfattning om att det finns biologiska skillnader mellan folkgrupper som gör det motiverat att dela in dessa i mer eller mindre värda. Vidare innebär det att en folkgrupp som betraktar sig som en mervärdig "ras" anser sig ha rätt att förtrycka, utnyttja eller kontrollera de andra eller tvinga dem att leva åtskilda från andra folkgrupper" (SOU 1989:13).

Det finns inte många forskare som har forskat i Sverige institutionell rasism. Man kanske antar eller vet att till sådan forskning är det svårt att få finan-

siering. Staten kan kontrollera forskningen eftersom den betalar och det är inte egentligen förvånansvärt att den sällan vill att det bedrivs kritisk forskning angående dess eget sätt att fungera.

Ett annat exempel på forskningens/forskarnas osynlighet är då man i mass-media debatterar och attackerar invandrarna/flyktingarna/ minoriteterna eller det mångkulturella Sverige. Det har ställts krav på att välja vilka flyktingar som skulle få komma hit och då ta emot bara sådana som liknar oss kulturellt för att de lätt kunde "integreras" (DN 25.8.1990). Det har i ledarartikel skrivits med hänvisning muslimernas aktioner i Storbritannien att "integrera" invandrareleverna bättre "infoga" dem i svenskt samhällsliv att inte riskera etniska konflikter (Expressen 6.8.1989). Debatterna präglas av begreppsförvirring och okunnighet. De påhejas av nationalisterna och rasister och av en och annan politiker. Forskarna har lyst med sin frånvaro på tidningarnas debattsidor.

Förverkligandet av det mångkulturella samhället är en lång process. De komplicerade relationerna mellan etnisk majoritet och etniska minoriteter borde utgöra för forskningen ett centralt forskningsområde i mycket högre utsträckning istället för fokuseringen på minoriteternas problem.

Litteratur

Skutnabb-Kangas, T. (1988) Minority Research between Social Technology and Self-determination. Working paper 2, Roskilde University Centre.

Statens Offentliga Utredningar 1989: 13. Mångfald mot enfold. Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.

Sammandrag samt migrationsforskningens nuläge och framtid

Olavi Koivukangas *

Inledning

Temat för detta 8:nde migrationsforskningsseminariet har varit "Migrationen och det framtida Norden".

Såsom arbetsministern Matti Puhakka i statsmaktens hälsning påpekade har hela Europa under de två senaste åren befunnit sig i rörelse på ett sätt som hör till de största i dess historia. Som en följd av detta, onsdagen den tredje oktober 1990 de två Tysklanderna förenades till en stat. Befrielsen av Öst-Europa är en viktig utveckling. Dessa stora förändringar har redan nu påverkat på många människornas flyttningsströmmar.

Budskapen av festtalaren Paavo Lipponen var att vi måste börja se Europa som en helhet där beslutsfattande sker i Bryssel. Den europeiska integrationsprocessen påverkar starkt också oss här i Norden. Vi bör vara med i denna utveckling genom en aktiv Europa-politik—annars löper de nordiska länderna i risken att förbli isolerade.

Sammandrag

Det är svårt att få en sammanfattande överblick över den nordiska migrationsforskningen. När man tittar på de nordiska migrationsforskningskataloger, som har gjorts för detta seminarium, märker man att i Sverige fanns det 247 projekter, i Norge 161 projekter och i Danmark 70 projekter. Tyvärr har vi nu inte de motsvarande siffrorna från Finland ty forskarna har inte svarat till enkäten. På vinter skickar man dem en ny förfrågan. Min gissning är dock, att i Finland finns det ungefär 100 migrationforskningsprojekter. Man måste komma ihåg, att en forskare kan ofta ha flera pågående projekter. Sammanlagt kan man säga, att det i de fyra nordiska länder pågår nästan 600 projekter gjorda av 400–500 migrationsforskare. Dessutom vet jag att det finns åtminstone en migrationsforskare på Island. Är denna skara stor eller liten, är en annan fråga beroende på storleken av problemen i de nordiska samhällen

---

* Direktör Olavi Koivukangas, fil.dr., Migrationsinstitutet, Åbo.

på detta område. Många av dessa forskningar är också av ett akademiskt intresse, t.ex. avhandlingar.

I detta seminarium har vi haft 36 föredrag: 15 från Sverige, 12 från Finland, 4 från Danmark och 3 från Norge. Dessutom har många forskare berättat i arbetsgrupperna om deras forskning utan att ha skrivit ett eget artikel.

Föredragen har splittrats över ett ganska vitt område och i framtiden vore det kanske bättre att koncentrera sig på ett eller två viktiga områden. Ett exempel kunde vara flyktingar och deras framtid i Norden, ty jag lade märke till att både i plenum och i grupparbeten kom flyktingsfrågorna mycket centralt fram.

Några forskare har möjligen saknat också ambition, och i framtiden bör man kanske inte ta med alla möjliga papper – eller åtminstone i publicering av artiklar skulle man sträva efter en hög nivå. Men å andra sidan är det viktigt för unga forskare att få vara med i seminarier för att lära sig vetenskapets regler, interdisciplinärt och internationellt samarbete. På det sättet skulle vi ha mera unga forskare till detta intressanta området.

Slutsatser och forskningsbehov

Jag ville gärna börja med en historisk perspektiv. Folkflyttningar över de nordiska ländernas gränser har skett så länge nordbor – och även deras grannar – har kunnat förflytta sig. Det återstår fortfarande mycket att utforska om de äldre tidsperioderna, t.ex. 1600- och 1700-talet. Ett exempel: det saknas fortfarande forskning om migration från Sverige till Finland genom tiderna, såsom Eric De Geer påminner oss.

Bättre har man forskat nordiska invandringar efter andra världskriget. På 1940-talet gällde det mestadels politiska flyktingar. På 1950- och 1960-talet fanns det arbetskraftsinvandringen – särskilt från Finland till Sverige. Under det senaste decenniet har det huvudsakligen rört sig om flyktingar av olika slag.

Efter den historiska perspektiven vill jag betona teoriansknytningar i migrations-, flyktings- och etnisitetsforskning. I föredragen av detta seminarium finner man alldeles för litet teoretisk resonemang eller migrationsmodeller, typologier, hypoteser etc. Teoretisk forskning i flyktingsfrågorna är en av de mest försummade områden – även i akademiska studier.

I framtiden borde man utsträcka synvinkel mera utom Norden. Det gäller särskilt den finska forskningen. Man brukar säga att finnarna forskar bara sig själva. Medan t.ex. i Norge har man forskat den kvinliga utvandringen från Sri Lanka till Mellanöstern. Samtidigt när forskarna utanför Norden är intresserade i vandringar mellan de nordiska länderna borde vi också ha mera globala och internationella intresse i folkvandringar.

Jag är glad att vi har här med oss en schweizisk forskare, Peter Fischer, som tillbringat hösten vid Migrationsinstitutet i Åbo studerande erfarenheter av arbetskraftsflyttningar över de nordiska gränserna och som höll här ett intressant föredrag med teoretiska anknytningar.

Intressanta objekt för de nordiska migrationsforskarna vore mobilitet och flyktingsströmmar i Afrika, Asia och Latin Amerika. Men visst finns det mycket forskningsbehov också i närmare håll. Då tänker jag på folkvandringar i Europa från öst till väst och till medelhavsområdet. Inte bara Umberto Eco men också andra har profeterat där stora flyttningströmmar. Miljontals människor från norra Afrika och från Asia vill flytta till Syd- och Väst-Europa där det redan finns en stor muslimsk population. Särskilt stort tryck inriktar sig på de industriella områdena, t.ex. i norra Italien. Man kunde kanske bygga några internationella projekter i det ”nya Europa”.

Vi har ett bra projekt-exempel om den nordiska utvandringen till Oseania. Det har fungerat redan 15 år och projektgruppen har ordnat många symposier både i Skandinavien och i Australien. Nästa symposium kommer att ordnas i Aalborg, Danmark, i juli 1992.

Såsom ovan nämnts, en tyngdpunkt inom framtidens migrationsforskning skulle vara ”contemporary movements”, eller nya former av internationell rörlighet, precis som Altti Majava har rubricerat sitt föredrag. Ett exempel av detta område är den nya invandringen från Soviet Union och från de baltiska länderna till Finland. I år har redan 1 500 ingermanländare ankommit till Finland – och det kommer kanske mycket mer i framtiden. Det skulle vara viktigt att få kunskap om nykomlingarnas demografiska drag när det gäller deras ålder och kön, samt yrkena, utbildning osv. Detta vore för en stor nytta också till de beslutsfattande statsmakterna, mottagande kommuner etc.

I en diskussion under seminariet sade David Schwartz att det saknar kontakt mellan forskare och myndigheter. Jag skulle hellre säga att det finns inte tillräckligt samarbete mellan forskarna och beslutsfattarna. En god planering och beslutsfattande på samhällets olika nivåer kräver en grundlig forskning om problemen i fråga. Det gäller i synnerhet formuleringen av invandrar- och flyttningpolitiken i olika länder. Här behövs det att forskarna visar sig vara aktiva och säger vad de tänker. Jag tar ett exempel av Mario del Castellos föredrag: ”Sveriges flyktingpolitik ger idag intrycket av mer restriktivitet och selektivitet än under tidigare år; det kan faktiskt sägas att flyktingpolitiken idag styrs mer av Sveriges egna behov än av nödvändigheten av asyl för dem som ansöker därom.”

Ahti Tolvanen, en finsk återvandrare från Kanada, höll sitt föredrag om finska invandrapolitik och gav förslag till den nya utlänningslagen. Forskarna borde alltså vara mera aktiva än tidigare i sina respektiva länder, men det behövs också mycket mer nordiskt samarbete. Vi skulle ha en samnordisk invandrar- och flyktingpolitik – eller åtminstone bättre samarbete och koordinering mellan länderna. Det vore viktigt också för den europeiska och globala utvecklingens skull.

Forskarna har också lagt märke till, att det fortfarande finns skillnader i den sociala lagstiftningen t.ex. mellan Sverige och Finland. Det gäller bl.a. pensioner och återflyttningsfrågor. Det finns ännu mycket att göra i den nordiska lagstiftningen före EFTA-ländernas möjliga inträde i den nya EG-fasen efter år 1992.

Samtidigt som vi skulle utsträcka forskningen geografiskt, skulle vi också gå djupare in i migrations- och flyktingsforskning inom Norden. Då tänker jag först och främst på invandrare och flyktingar på den nordiska arbetsmarknaden. Här hänvisar jag till Markku Peuras föredrag och kommenter om rasismen och till Mario del Castellos föredrag om diskrimineringen av invandrare på arbetsmarknader. Enligt del Castello finns det i Sverige ingen lag som specifikt vänder sig mot etnisk diskriminering, i synnerhet på den privata arbetsmarknaden. I början av detta år (1990) var jag med i en stor migrationskonferens i Stockholm. Där berättade någon, att en utländsk kvinna med en bra svensk utbildning, men som kom ursprungligen från Asia eller Latin Amerika, inte kunde få ett arbete motsvarande hennes utbildning innan hon gift sig och fått ett svenskt namn.

Denna kvinna var en invandrare av andra generationen, vilken utgör en viktig målgrupp i framtidens forskning. I detta sammanhang vill jag nämna Edith Mägistes artikel om ungdomsbrottslighet bland andra generationens invandrare – vilket är tämligen outforskat område.

Också om invandrarnas hälso- och sociala förhållandena, de fysiska och psykiska sjukdomarna osv. behövs det mera forskning i framtiden. I första hand tänker jag på finska invandrare i Sverige. De ankom till Sverige för 20–30 år sedan som unga och friska människor. Deras levnadsvillkor i den svenska industrin har varit svåra. I Amerika och i Australien finns det bra forskningar som visar att immigranter där hade mera sjukdomar och mentala problem än deras värdsamhälle. Det fanns stora skillnader också mellan olika invandrar-nationaliteter. Min demografkollega vid Australian National University i Canberra fästade min uppmärksamhet på den stora dödligheten bland finska män i Australien och frågade vad kunde vara skäl för den. De förklaringar som jag kunde ge henne var ett farligt arbete, t.ex. i byggnads- industri och gruvor, olyckor på fisk- och jaktresor, alkohol och självmord, i synnerhet bland ogifta, ensamma och isolerade män.

Bredvid de sociala problemen borde vi forska mera också immigrant-kulturer i helhet, och särskilt kulturkollisioner med värdsamhället – men också mellan olika immigrantgrupper. Det gäller hela Norden, men i synnerhet tänker jag här på Finland som nyligen har börjat få nya grupper av immigranter och flyktingar.

Slutord

För att kunna svara på det stora behovet av migrationsforskning är det viktigt att fortsätta det goda nordiska samarbetet och lika viktigt att kunna samarbeta med forskare som arbetar utanför Norden.

När vi sedan träffas i den 9:nde migrationsforskningsseminariet i Danmark efter 2–3 år, kommer Europa troligen att se ganska olik ut. Då – så tror jag – kommer också Estonia och Soviet Union att vara med för att kartlägga de stora omflyttningar som har profeterats även i detta seminarium. Men det kan också hända att de flesta människor vill hållre stanna hemma och dricka öl i den

bekanta krogen än flytta bort, såsom den duktige soldaten Sveijk. Orsakerna till detta, att folk inte flyttar vore det också viktigt att forskas. För goda migrationsforskare finns det alltid arbete.

Till sist vill jag tacka för hjälp med seminariets organiserande. På Migrationsinstitutets vägnar tackar jag finska arbetsministeriet för ett bra samarbete. Jag tackar också våra utländska deltagare och deras bakgrundsorganisationer. Jag hoppas att ni har njutit av er vistelse här i Finland. Tack för alla deltagare. Vi ses igen i Danmark.

Migrationen och det framtida Norden

8:e Nordiska Migrationsforskarseminariet
i Hanaholmen, Esbo, Finland den 2.-4. oktober 1990

Program

Tisdagen den 2 oktober

- 08.30 Buss från Helsingfors färjhamn till Hanaholmen
- 09.15 Registrering, inkvartering, kaffe
- 10.30 Plenum
Finländska regeringens hälsning.
Arbetsminister Matti Puhakka
- 10.50 Festtal: De nordiska rummen i det europeiska huset
Direktör Paavo Lipponen
- 11.20 Inledning: Seminariets mål samt praktiska frågor
Docent Ismo Söderling
- 11.30 Etniska minoriteters forskningsbehov och forskningsperspektiv
Forskare Markku Peura
Diskussion
- 12.30 Lunch
- 14.00 Plenum
Flyktingforskningens problem
Docent Karmela Liebkind
Diskussion
- 15.00 Kaffe
- 15.30 Arbetsgruppernas första möte:
1. Invandrare på den nordiska arbetsmarknaden
2. Migrationen och invandrapolitikens framtid
3. Migrationen och etnicitet – utmaningar för framtiden
- 18.00 Middag
- 19.30 Migrationsforskningens användbarhet
och utmaningar ur konsumentens synpunkt
Riksdagsman, författare Claes Andersson
- 21.00- Sauna Party

Onsdagen den 3 oktober

- 07.30 Frukost
- 09.00 Plenum
Att leva i ett mångkulturellt samhälle
Professor Reidar Grønhaug
Diskussion
- 10.00 Kaffe
- 10.30 The Danish Immigration Policy in the Future,
as an example the developmental Social Program called SUM
Research Assistant Marianne Melchior
- 11.30 Lunch
- 12.30 Arbetsgrupper
- 14.30 Kaffe
- 15.00 Arbetsgrupper
- 18.00 Middag
- 19.30 Mottagning, *Finland-Samfundet r.f.*, Helsingfors
- 21.00 Vickning

Torsdagen den 4 oktober

- 07.30 Frukost
- 09.00 Plenum
Den nordiska arbetsmarknaden och europaintegrationen
Dr. Per Lundborg
- 10.00 Kaffe
- 10.30 Arbetsgrupper:
Slutdiskussion
- 12.00 Lunch
- 13.15 Arbetsgrupperna presenterar sina resultat
Sammandrag samt migrationsforskningens nuläge och framtid
Direktör Olavi Koivukangas
- 15.00 Slutord
Utredningschef Timo Filpus
- 15.15 Buss till Helsingfors, farväl!

Deltagarförteckning

Föreläsare:

Andersson, Claes, Riksdagsman, Riksdagshuset, Helsingfors
Filpus, Timo, Forskningschef, Arbetsministeriet, Helsingfors
Koivukangas, Olavi, Migrationsinstitutet, Åbo
Liebkind, Karmela, Socialpsykologiska inst., Helsingfors universitet,
Helsingfors
Lipponen, Paavo, Utrikespolitiska institutet, Helsingfors
Lundborg, Per, Industrins utredningsinstitut, Stockholm
Melchior, Marianne, Socialforskningsinstitut, København
Peura, Markku, Centrum för invandringsforskning, Stockholm
Puhakka, Matti, Arbetsministeriet, Helsingfors

Forskare:

Almqvist, Per, Arbetsmarknadsdept./USI, Stockholm
Bacal, Azril, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala
Backer, Berit, Utlenningsdirektoratet, Oslo
Berg, Berit, Inst. för industr. miljöforskning, Trondheim
Boukas, Andreas, Instit. för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning,
Stockholm
Brochmann, Grete, Institutt for Samfunnsforskning, Oslo
Bustos, Enrique, Svenska Röda Korset, Flyktingenheten, Stockholm
De Geer, Erik, Centrum för multietniska forskning, Uppsala
De Geer, Ingrid, Musikvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet,
Göteborg
Diaz, Jose Alberto, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala
Egeblad, Charlotte, Center for Integrationsforskning, Aalborg
Universitetscenter, Aalborg
Eriksen, John, Institutt for sosialforskning, Oslo
Fischer, Peter, Migrationsinstitutet, Åbo
Gaasholt, Ostein, Inst. för statskunskap, Århus universitet, Århus
Grönlund, Rainer, Migrationsinstitutet, Åbo
Helander, Mika, Svenska social- och kommunalhögskola, Helsingfors
universitet, Helsingfors
Häikiö, Martti Finland-Samfundet r.f., Helsingfors
Jaakkola, Magdalena, Sociologiska institutionen, Helsingfors universitet,
Helsingfors
Koiranen, Kimmo, Migrationsinstitutet, Åbo
Korkiasaari, Jouni, Migrationsinstitutet, Åbo

Kuure, Olli, Inst. för nordiska språk, Uleåborgs universitet, Uleåborg
Lie, Merete, Institutt for industriell miljøforskning, Trondheim
Lindgren, S. Åke, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm
Mägiste, Edith, Psykologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala
Månsson, Hilding, Center för integrationsforskning, Aalborg
Majava, Altti, Sociologiska institutionen, Helsingfors universitet, Helsingfors
Meglitsch, Steven, Kontaktutvalget mellom invandrere og norske myndigheter, Oslo
Moldenhawer, Bolette, Institut for Pedagogik, Kobenhavns universitet, Kobenhavn
Nagy, Géza, Högskolan i Östersund
Norman, Marjatta, Inst. for språk og litt., Universitetet i Tromsø
Nyman-Kurkiala, Pia, Inst. för finlandssvensk samhällsforskning, Åbo Akademi, Vasa
Pettersson, Hanne Lene, Arbejdsmarkeds- og erhvervssekretariatet, Høje-Tåstrup Kommune
Ploug, Niels, Socialforskningsinstituttet, Kobenhavn
Pynnönen, Marja-Liisa, University of Tampere, Tampere
Qureshi, Naushad Ali, Norges kommunal- og sosialhøgskole, Oslo
Rosenberg, Thomas, Nordisk Alkoholtidskrift, Helsingfors
Sintonen, Teppo, University of Jyväskylä, Jyväskylä
Siponen, Kristiina, Inst. för nordiska språk, Uleåborgs universitet, Uleåborg
Sjögren, Annick, Sveriges Invandrarinstitut och Museum, Stockholm
Smith, Hilde, Centralorganisationen SACO, Stockholm
Sandlund, Tom, Svenska Social- och kommunalhögskola, Helsingfors universitet, Helsingfors
Schwarz, David, Invandrare och Minoriteter (tidskrift), Stockholm
Similä, Matti, Svenska social- och kommunalhögskola, Helsingfors universitet, Helsingfors
Thorud, Espen, Kommunaldepartementet, Oslo
Tolvanen, Ahti, Helsingfors universitet, Helsingfors
Toukoma, Pertti, Pedagogiska fakulteten, Uleåborgs universitet, Uleåborg

Förberedelsekommitté:

Bergman, Erland, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm
Haagensen, Eva, Kommunal- og arbeidsdepartementet, Innvandereravdelningen, Oslo
Hjarnö, Jan, Sydjysk Universitetscenter, Esbjerg
Mattila, Heikki, Arbetsministeriet, Helsingfors (sekr.)
Söderling, Ismo, Socialpolitiska inst., Åbo Universitet, Åbo (ordförande)